DAKA
DOĞU ANADOLU
KALKINMA AJANSI

T.C. SANAYİ VE TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

TRB2 BÖLGESİ 2014 – 2023
BÖLGE PLANI

DAKA
DOĞU ANADOLU
KALKINMA AJANSI

Bu Raporun oluşturulmasında
Genel Koordinatör Planlama Programlama ve Koordinasyon Birimi Başkanı
Mehmet Emin ÇAKAY, Uzman Yunus ERTAN, Uzman Gizem BEYHAN,
Uzman Harun KAPTANER, Uzman Harun ÖRNEK, Uzman Ali KILIÇER,
Uzman Nurettin POLATER, Uzman Mehmet ARTIK, Uzman İlker TOPRAK,
Uzman Günsu CANTÜRK, Uzman Şeyda KARADAĞ, Uzman Sunal YÜKSEL
ve Tuğba ÖZCAN'a ayrıca Bölge Planı Derleyicileri Bade ALTUNEL ve
Gizem BEYHAN teşekkürlerimizi sunarız.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER 5
KISALTMALAR 9
HARİTALAR 11
YÖNETİCİ ÖZETİ 14
PLAN HAZIRLAMA YÖNTEMİ VE SÜRECİ 21
PLAN UYGULAMA SÜRECİ, İZLEME VE DEĞERLENDİRME 24
Plan Uygulama: Bölge Eylem Planı (BEP) ve İzleme ve Değerlendirme 24
DAP Eylem Planı ile Düzey 2 Bölgeleri Arasında İşbirliği Süreci 26
VİZYON 30
GELİŞME EKSENİ, HEDEF VE STRATEJİLER 31
Gelişme Ekseni: Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme 36
Hedef 1: Tarımsal Üretimdeki Rekabet Gücünün Artırılması 40
Strateji 1: Yem Bitkilerinde Çeşitliliğin ve Verimin Artırılması 40
Strateji 2: Hayvan Gen Kaynaklarının Korunması ve Irk Islahının Yapılması 42
Strateji 3: Büyükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi 44
Strateji 4: Küçükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi 46
Strateji 5: Kırsal Alanda Ekonomik Çeşitliliğin Sağlanması 48
Strateji 6: Meyvecilik ve Sebzeciliğin Geliştirilmesi 52
Hedef 2: Tarımda Kaynakların Etkin Kullanılması 54
Strateji 1: Tarımda Etkin Sulama Yöntemlerinin Teşvik Edilmesi ve Altyapının İyileştirilmesi 58
Strateji 2: Nadas Alanlarının Daraltılması 56
Strateji 3: Arazi Toplulaştırması ve Kullanım Planlarının Yapılması 58
Strateji 4: Mera Islahının ve Amenajmanının Yapılması 60
Strateji 5: Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Programlarının Hazırlanması 62
Hedef 3: İmalat Sanayinde Rekabetçiliğin Artırılması 66
Strateji 1: Karşılaştırmalı Üstünlüğe Sahip Sektörlerin Geliştirilmesi 66
Strateji 2: Tarıma Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi 68

Strateji 3: Ortak Kullanım Alanlarının Üretim İhtiyaçlarını ve Yatırım Taleplerini Karşılayacak Düzeye Getirilmesi 72
Strateji 4: Finansal Araçların ve Tasarrufların Yatırım Amaçlı Kullanımının Arttırılması 74
Strateji 5: KOBİ, STK ve Kamu Kurumları Arasındaki İş Birliğinin Geliştirilmesi 76
Hedef 4: Madencilik Sektöründe Katma Değeri Yüksek Ürünlerin Üretilmesi ve Ürün Çeşitliliğinin Artırılması 78
Strateji 1: Maden Türlerine Uygun Zenginleştirme Tesislerinin Kurulması 78
Strateji 2: Öne Çıkan Madenler için Ar-Ge ve Fizibilite Çalışmalarının Yapılması 82
Strateji 3: Maden Potansiyelinin Tespitine Yönelik Çalışmaların Yapılması 84
Hedef 5: Madenciliğe Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi ve Rekabet Edebilirliğinin Artırılması 86
Strateji 1: Madenciliğe Dayalı İhtisas OSB'lerin Kurulması 86
Hedef 6: Enerji Potansiyelinin Etkin Biçimde Kullanılması 88
Strateji 1: Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımının Sağlanması 88
Strateji 2: Enerji Altyapısının İyileştirilmesi 92
Strateji 3: Enerji Kaynaklarının Tespiti ve Değerlendirilmesi 94
Strateji 4: Enerji Verimliliğinin Artırılması 96
Strateji 5: Elektromekanik Sanayinin Gelişmesi 98
Hedef 7: Bölge'nin Lojistik Merkezi Haline Dönüştürülmesi 100
Strateji 1: Lojistik için Önem Arz Eden Modların Altyapısının Geliştirilmesi 100
Hedef 8: Dış Ticaretin Geliştirilmesi 102
Strateji 1: İhracata Yönelik İmalatın Geliştirilmesi 102
Strateji 2: Dış Ticaret Hacminin Artırılması için Sınır Kapılarının Etkin Kullanımının Sağlanması 104
Strateji 3: Sınır Ötesi Ticaret İşbirliğinin Geliştirilmesi 106
Strateji 4: Sınır Ticaretinin TRB2 Bölgesi'nin Temel Tüketim ve Üretim İhtiyaçlarını Karşılayacak Şekilde Yeniden Düzenlenmesi 108
Hedef 9: Ar-Ge, Markalaşma ve Pazarlama Faaliyetlerinin Geliştirilmesi 110
Strateji 1: Ar-Ge ve Yenilik Konularında Farkındalığın Artırılması 110
Strateji 2: Ar-Ge ve Yenilik Konularında Destek Mekanizmalarının Güçlendirilmesi 112
Strateji 3: Yerel Ürünlerin Tescillerinin Sağlanması ve Markalaşma Bilincinin Yükseltilmesi ile
Pazarlama Faaliyetlerinin Geliştirilmesi 114
Strateji 4: Üniversite-Sanayi İşbirliğinin Geliştirilmesi 116
Hedef 10: Girişimcilik Kültürünün Geliştirilmesi 118
Strateji 1: Girişimciliğin Özendirilmesi İçin Farkındalık Çalışmalarının Yürütülmesi 118
Strateji 2: Girişimcilik Destek Mekanizmalarının Geliştirilmesi 120
Hedef 11: Bölge'nin Turizm Çeşitliliği Potansiyelinin Sektöre Kazandırılması ve Turizm Gelirlerinin
Sürdürülebilir Bir Şekilde Artırılması 122

Strateji 1: Bölge'nin Turizm Potansiyellerinin Geliştirilmesi Yoluyla Turizm Faaliyetlerinin Bütün Yıla Yayılmasının Sağlanması 122
Strateji 2: Bölgesel Tabanlı Bir Pazarlama Programının Tanıtılması Yoluyla Bölge'ye Olan Talebin Arttırılması 126
Hedef 12: Van Gölü'nün Bütün Bileşenleriyle Turizme Kazandırılması 128
Strateji 1: Van Gölü Kıyısında Bulunan Kamu Kurum Binalarının Modernizasyonlarının Tamamlanarak Turistik Amaçlı Kullanıma Dönüştürülmeleri ve Tesis Sayısının Artırılması 128
Strateji 2: Göl Kenarında Bulunan Sanayi İşletmelerine Gölden Uzak Yerler Tahsis Edilerek Kıyıdan Tahliyelerinin Sağlanması 130
Strateji 3: Göl Ulaşımının Daha Etkin Bir Hale Getirilmesi, Gölde Turistik Amaçlı Turların Düzenlenmesi 132
GÖSTERİM 1: TRB2 BÖLGESİ EKONOMİK DÖNÜŞÜM VE BÜYÜME EKSENİ MEVCUT DURUMU 134
GÖSTERİM 2: TRB2 BÖLGESİ EKONOMİK DÖNÜŞÜM VE BÜYÜME EKSENİ STRATEJİ DURUMU 136
Gelişme Ekseni: Yaşanabilir Mekânlar 140
Hedef 1: Sürdürülebilir Çevre Yönetiminin Sağlanması 144
Strateji 1: Sürdürülebilir Atık Yönetiminin Sağlanması 144
Strateji 2: Van Gölü Havzası'nın Korunması 146
Strateji 3: Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetiminin Sağlanması, Hassas Ekosistemlerin ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunması 148
Strateji 4: Hava Kalitesinin AB Standartlarına Uygun Hale Getirilmesi 150
Hedef 2: Kent ve Ulaşım Altyapısının İyileştirilmesi 152
Strateji 1: Kanalizasyon ve Atık Su Arıtma Tesislerinin İhtiyacı Karşılayabilecek Seviyeye Getirilmesi 152
Strateji 2: Temiz İçme Suyunun Herkese Ulaştırılması 154
Strateji 3: Demiryolu, Karayolu, Havayolu ve Çoklu Taşımacılık Altyapısının Oluşturulması 156
Strateji 4: Ulaşım Ana Planının Hazırlanması 158
Strateji 5: E-dönüşüm Sürecinin Desteklenmesi ve Telekomünikasyon Altyapısının İyileştirilmesi 160
Hedef 3: Açık Alanların ve Yaşam Ünitelerinin Mekânsal Kalitesinin Artırılması 162
Strateji 1: Afet ve Çöküntü Alanlarında Yapılaşmanın Kentsel Politika Araçları ile Dönüşümü 162
Strateji 2: Sosyal Donatı Standartlarına Uygun Projelerin Hazırlanması ve Uygulanması 164
Strateji 3: Projeksiyon Hesaplı Konut Üretiminin Artırılması 166
Strateji 4: Herkes İçin Kent Tasarımlarının Oluşturulması 168
Hedef 4: Kentleşmenin Bileşenlerine İlişkin Tematik Planların ve Projelerin Hazırlanması 170
Strateji 1: Afet Sakınım Planının Oluşturulması 170
Strateji 2: Bütünleşik Kıyı Plan Senaryolarının Hazırlanması 172
Strateji 3: Enerji Verimli Kent Formlarının Üretilmesi 174
Strateji 4: Kent Kimliğini Belirleyici Plan Senaryolarının Hazırlanması 176
GÖSTERİM 3: TRB2 BÖLGESİ YAŞANABİLİR MEKÂNLAR EKSENİ MEVCUT DURUMU 178
GÖSTERİM 4: TRB2 BÖLGESİ YAŞANABİLİR MEKÂNLAR EKSENİ STRATEJİ DURUMU 180

A) TRB2 Bölgesi Coğrafi Erişilebilirlik Durumu 182
B) TRB2 Bölgesi Kentsel Kademelenme ve Strateji Dağılım Durumu 184
Gelişme Ekseni: Güçlü Toplum 188
Hedef 1: İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi 190
Strateji 1: Bölge Örgün Eğitiminde Okullaşma Oranının Artırılması 190
Strateji 2: Mesleki ve Teknik Eğitim Kurumları Altyapısının Piyasa İşgücü Talepleriyle Uyumlu Hale Getirilmesi 192
Strateji 3: İşgücüne Katılım ve İstihdam Oranının Artırılması 194
Strateji 4: Çiftçi ve Üreticilere Yönelik Teorik ve Uygulamalı Eğitimlerin Sağlanması 196
Hedef 2: Kurumsal Kapasitenin ve Örgütlenme Bilincinin Artırılması 198
Strateji 1: Yönetişimin İyileştirilmesi ve Kurumsal Uzmanlaşmanın Geliştirilmesi 198
Strateji 2: Kurumsal Hafıza Oluşturacak Sistemlerin Kurulması 200
Strateji 3: STK'larda, Birliklerde ve Kooperatiflerde Etkinliğin Artırılması 202
Strateji 4: Sosyal Yaşam Bilincinin Sağlanması 204
GÖSTERİM 5: TRB2 BÖLGESİ GÜÇLÜ TOPLUM EKSENİ STRATEJİ DURUMU 206
EK 1 : İLÇE BAZLI STRATEJİ DAĞILIMI 210
EK 2 : GZFT ANALİZLERİ 206
A) Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme Ekseni 213
A 1) Genel GZFT 213
A 2) Tarım GZFT 217
A 3) Turizm GZFT 219
B) Yaşanabilir Mekânlar Ekseni (GZFT) 221
C) Güçlü Toplum Ekseni (GZFT) 224
EK 3 : PROJELER 226
A) EKONOMİK DÖNÜŞÜM VE BÜYÜME 226
B) YAŞANABİLİR MEKÂNLAR 253
C) GÜÇLÜ TOPLUM 269
EK 4 : KATILIMCI LİSTELERİ 276

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ARDEB	Araştırma Destek Programları Başkanlığı
AR-GE	Araştırma-Geliştirme
AMATEM	Alkol ve Madde Bağımlılığı Araştırma Tedavi Merkezi
AUM	Araştırma ve Uygulama Merkezi
BAP	Bilimsel Araştırma Projeleri
BBHB	Büyükbaş Hayvan Birimi
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
BEP	Bölge Eylem Planı
BGUS	Bölgesel Gelişme Ulusal Strateji
Bİ-KA	Bitlis Katı Atık Birliği
BT	Bilgi Teknolojisi
CBS	Coğrafi Bilgi Sistemi
CSP	Yoğunlaştırılmış Güneş Enerjisi
CMDP	Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı
ÇATOM	Çok Amaçlı Toplum Merkezi
ÇEMATEM	Çocuk ve Ergen Madde Bağımlılığı Kliniği
ÇP	Çalışma Programı
DAKP	Doğu Anadolu Kalkınma Programı
DAKA	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
DAP	Doğu Anadolu Projesi
DHMİ	Devlet Hava Meydanları İşletmesi
DOKA	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı
DSİ	Devlet Su İşleri
EİE	Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü
EMİTT	Doğu Akdeniz Uluslararası Turizm ve Seyahat Fuarı
ENH	Enerji Nakil Hatları
ETKB	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
EU	Avrupa Birliği
FKA	Fırat Kalkınma Ajansı
GES	Güneş Enerjisi Santrali
GIS	Coğrafi Bilgi Sistemi
GSİS	Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı
GSKD	Gayrisafi Katma Değer
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla
GZFT	Güçlü - Zayıf Yönler; Fırsatlar – Tehditler
HACCP	Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları
HES	Hidroelektrik Santral
HEPA	Hidroelektrik Enerji Potansiyeli Atlası
İDEP	İklim Değişikliği Eylem Planı
İMİB	İstanbul Maden ihracatçılar birliği
İŞGEM	İş Geliştirme Merkezi
KENTGES	Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı

KP	Kalkınma Planı
KSS	Küçük Sanayi Sitesi
KTB	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
KUDAKA	Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
KVS	Kısa Vadeli Sınır Değer Aşım Sayısı
MİGEM	Maden İşleri Genel Müdürlüğü
MDA	Mevcut Durum Analizi
MTA	Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
MYO	Meslek Yüksekokulu
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OECD	İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
OVP	Orta Vadeli Program
PV	Fotovoltaik
REPA	Rüzgâr Enerjisi Potansiyel Atlası
San-Tez	Sanayi Tezleri Programı
SEGE	Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi
SERKA	Serhat Kalkınma Ajansı
SP	Sindirilebilir Protein
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SUKAP	Su ve Kanalizasyon Altyapı Projesi
SS	Sanayi Siteleri
TARMİS	Tarım Makineleri İhtisas sanayi
TEYDEB	Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı
TEKMER	Teknoloji Geliştirme Merkezi
TCDD	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
TEDAŞ	Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi
THY	Türk Hava Yolları
TUBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TKB	T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı
TR90 Bölgesi	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon ilerini Kapsayan Düzey II Bölgesi
TRA1 Bölgesi	Erzurum-Erzincan-Bayburt illerini Kapsayan Düzey II Bölgesi
TRA2 Bölgesi	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan illerini Kapsayan Düzey II Bölgesi
TRB1 Bölgesi	Bingöl, Elazığ, Malatya ve Tunceli illerini kapsayan Düzey II Bölgesi
TRB2 Bölgesi	Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van illerini kapsayan Düzey II Bölgesi
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TSBM	Toplam Sindirilebilir Besin Maddeleri
TSE	Türk Standartları Enstitüsü
TTKKMB	Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği
TÜGEM	Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UÇES	Çevre ve Orman Bakanlığı AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi
URAK	Uluslararası Rekabet Araştırma Kurumu
VANÇEB	Van Mahalli İdareleri Sürdürülebilir Çevre Yönetimi Birliği
VANET	Van Et A.Ş
YG-OG	Yüksek Gerilim-Orta Gerilim

Haritalar

Harita 1 : Düzey II Bölgeleri Arası İşbirliği ve Gelişme Şeması

Harita 2 : Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvancılık Yoğunlaşması

Harita 3 : Büyükbaş Hayvancılığın Yoğunlaştığı Alanlar

Harita 4 : Küçükbaş Hayvancılık Yoğunlaşması

Harita 5 : Arıcılık Faaliyetlerinin Yoğunlaştığı İlçeler

Harita 6 : Sebze ve Meyveciliğin Yoğunlaştığı Alanlar

Harita 7 : TRB2 Bölgesi İlçe Bazlı Kırsal Sınıflaması

Harita 8 : TRB2 Bölgesi Üretim Haritası

Harita 9 : TRB2 Bölgesi Üretim Haritası

Harita 10 : TRB2 Bölgesi OSB ve KSS Haritası

Harita 11 : 2013 İtibariyle Kişi Başına Düşen Toplam Nakdi Kredi Haritası

Harita 12 : TRB2 Bölgesi Madencilik Sektörü Yatırım Alanları Haritası

Harita 13 : TRB2 Bölgesi Madencilik Sektörü Yatırım Alanları Haritası

Harita 14 : TRB2 Bölgesi Maden Potansiyeli Haritası

Harita 15 : TRB2 Bölgesi Madencilik Sektörü Yatırım Alanları Haritası

Harita 16 : Yenilenebilir EnerjiPotansiyel Atlası

Harita 17 : TRB2 Bölgesi Lojistiği için Önem Arz Eden Noktalar

Harita 18 : TRB2 Bölgesi Sınır Kapıları Ve Komşu İller

Harita 19 : TRB2 Bölgesi Kültür-Tarih Ve İnanç Turizmi Koridorları Haritası

Harita 20: TBR2 Bölgesi Turizm Çeşitliliği Potansiyeli Haritası

Harita 21 : Van Gölü Turizm Gelişimi

Harita 22 : Atık Su Arıtma Tesisi eylem Planı

Harita 23 : TRB2 Bölgesi Ulaşım Bağlantıları

Harita 24 : TRB2 Bölgesi Erişilebilirlik Durumu

Harita 25 : TRB2 Bölgesi Afet Durumu

YÖNETİCİ ÖZETİ

DAKA

DOĞU ANADOLU
KALKINMA AJANSI

YÖNETİCİ ÖZETİ

Bölge Planları, 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ve 3194 sayılı İmar Kanunu ile ülke genelinde 26 Düzey 2 Bölgesi kapsamında bölgesel gelişmişlik farklarını azaltma öngörüsü ile tanımlanmış temel politika belgeleridir Belgelerin hazırlanma, uygulanma ve izlenme aşamalarının yürütücüleri olan kalkınma ajansları TC Kalkınma Bakanlığı koordinasyonunda bulunmaktadırlar TRB2 Bölgesi (Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van) bahsi geçen 26 Düzey 2 Bölgesinden biri olup SEGE 2011 yılı illerin gelişmişlik sıralamasına göre Türkiye'nin en geri kalmış illerinden oluşmaktadır TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı tarafından Bölge'nin mukayeseli üstün olduğu ve ülke ortalamasının altında kaldığı alanların tespit edilmesi ve desteklenmesi amacı ile hazırlanmıştır Belge'nin nihai şeklini alması sürecinde analiz ve veri toplama çalışmalarına ek olarak katılımcılığa dayanan ilçe temelli saha ve merkez ilçelerde Bölge aktörlerinin deneyim ve önerilerinin alındığı odak grup çalışmalarına yer verilmiştir Plan hazırlık sürecinin birinci aşaması sonucu olan veri ve analiz çalışmalarının toplandığı Mevcut Durum Analizi (MDA) belgesi, Bölge Planı'ndaki eksenlerin, hedeflerin, stratejilerin, proje öneri-

lerinin ve bunların mekânsal dağılımının hazırlanmasında referans oluşturmuştur.

Verilerin toplanması, gruplandırılması ve analiz edilmesi süreçleri Ajans bünyesinde oluşturulan 7 çalışma grubu altındaki 17 komisyon ile yürütülmüştür Bölge Planı, MDA çalışmalarından yola çıkılarak ve ulusal ölçekli planlarla da uyumlu olacak şekilde 2023 hedeflerine ulaşmada temel doküman olarak hazırlanmıştır Plan hazırlık sürecinin ikinci aşaması olan gelişme senaryosunun hazırlanması ve politikaların tespitinde, MDA sonuçları politika uygulamalarından doğrudan veya dolaylı şekilde etkilenebilecek tüm paydaşların (STK, kamu kurumu ve özel sektör temsilcilerinin) görüşüne açılmıştır Bölge'de yaşayanlar, uygulanan politikalardan etkilenen edilgen öznelerden ziyade politikaları etkilemesi gereken başat aktörler olarak görülmüş ve bu doğrultuda Bölge'de yaşayanların doğrudan temsilinin sağlandığı ilçe çalıştayları düzenlenmiştir Ayrıca yine katılımcılıkta doğrudan temsilin sağlanabilmesi için **www.sozsahibiol.org** sitesinde Bölge Planı'nda değerlendirilmek üzere 7 çalışma grubuna ilişkin görüş ve öneriler sektörel anketler aracılığı ile alınmıştır.

Mevcut Durum Analizi sonuçları, Bölge'nin kalkınma sürecinde bir gelişme senaryosuna ve Bölgesel bir vizyona ihtiyaç duyduğunu göstermiştir Bu doğrultuda, MDA'ya istinaden hazırlanan aşağıdaki diyagram, Bölge Planı'nın mantıksal çerçevesini oluşturmakla birlikte 2023 hedeflerine ulaşmada rehber niteliğinde olan bir kalkınma senaryosu olarak tasarlanmıştır Diyagram, özet olarak Bölge'nin problem odağını oluşturan üçlü ekseni – kırsal alanın fazlalığı ile kentleşememiş bir mekânı, bilgi ve üretim sermayesini kazanamamış atıl bir toplumu ve tarımsal faaliyetlerini imalata çeviremeyen bir ekonomiyi- ifade etmektedir.

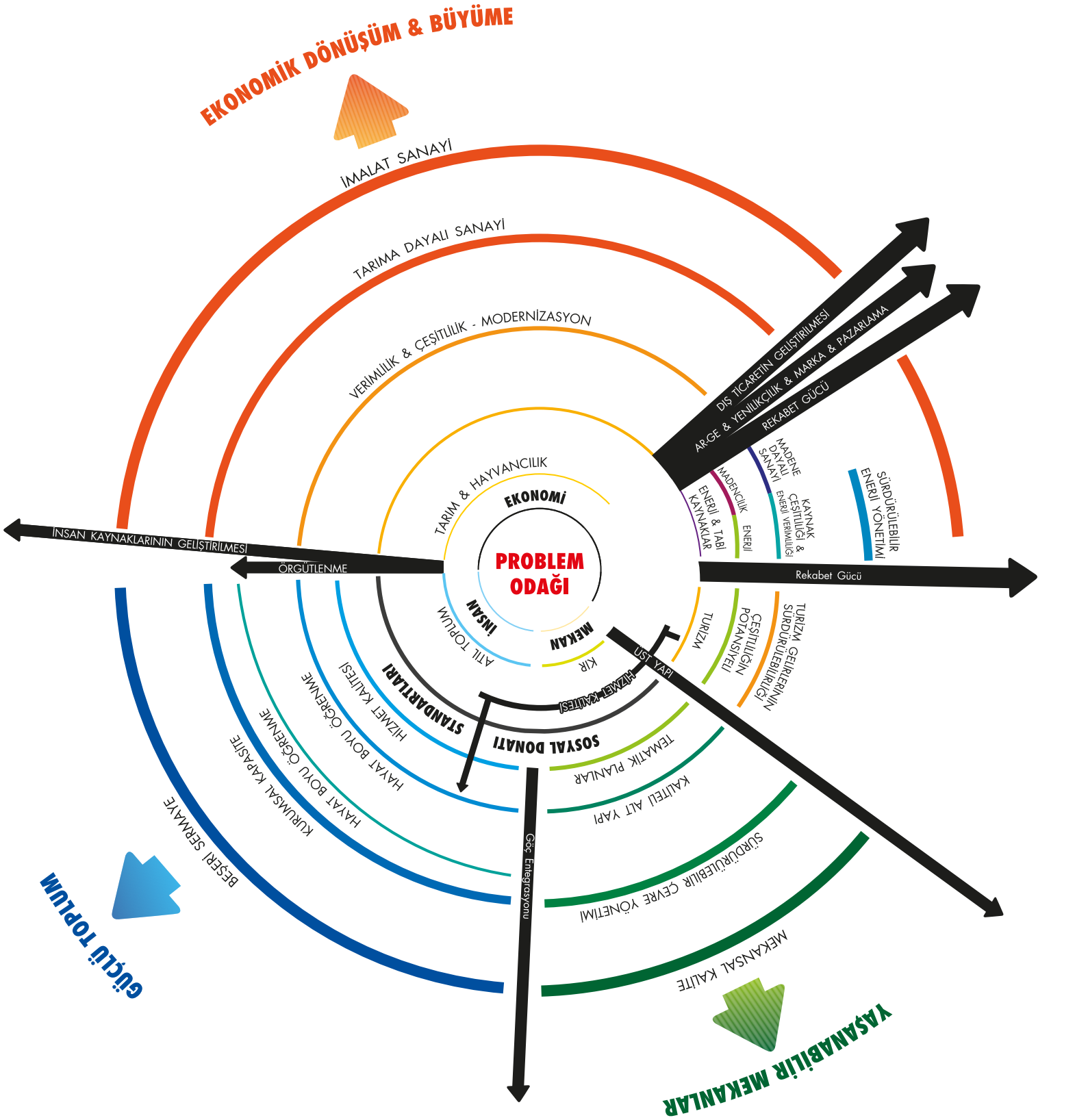
Bu eksenlerin her biri kendi içinde odaktan dışa doğru etaplanıp optimize formuna ulaşmakla birlikte eksenler arasındaki oklar eksenlerin birlikte çalışması gereken konuları ifade etmektedirler. Bu senaryo gereği, TRB2 Bölgesi 2023 yılında temel ekonomik faaliyetlerini dönüştürmekte ve eş zamanlı olarak beşeri sermayesini güçlendirip mekânsal kalitesini artırmaktadır.

Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van illerini kapsayan TRB2 Bölgesi, 41.558 km^2 yüzölçümü ile Türkiye toplam yüzölçümünün %5'ini oluşturan, 2.022.373 nüfusu ile Türkiye toplam nüfusunun %2,75'ini barındıran bir bölgedir.

SEGE 2011 raporuna göre sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Bitlis 76'ncı, Hakkâri 80'inci, Muş 81'inci ve Van ise 75'inci sırada yer almaktadır. Demografi, eğitim, sağlık, istihdam, rekabetçi ve yenilikçi kapasite, mali kapasite, erişilebilirlik ve yaşam kalitesinden müteşekkil 8 alt kategoriyi kapsayan ve büyük kısmı 2009-2010 yıllarına ait 61 değişkenin kullanıldığı rapora göre hem sosyal hem de ekonomik açıdan TRB2 Bölgesi, Türkiye'nin en geri kalmış illerinden oluşmaktadır. Bölge Planı araştırmaları da ülke ortalaması altında seyreden veriler doğrultusunda SEGE 2011 raporunu destekler niteliktedir. Sosyal refah artışının sağlanabilmesi, ekonomik yapısal dönüşüme ve büyümeye bağlı olması sebebiyle Bölge'de müdahale edilmesi gereken ilk alan üretim faktörlerinin etkin ve sürdürülebilir şekilde kullanılması olacaktır. Bölge Planı kapsamında, bu alandaki müdahale önceliklerini yansıtacak stratejilere yer verilmekle birlikte sosyal refahı artırmaya yönelik eş zamanlı stratejiler de geliştirilmiştir. Zira salt ekonomik refah artışı, sosyal refah eksikliklerine ve yetersizliklerine yönelik müdahale şekli belirlenmediği sürece kalkınma odaklı olmaktan uzaktır. Bu doğrultuda, geliştirilen stratejilere dayanak niteliğinde olan veri birleştirmeleri ve gözlemler 'Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme', 'Güçlü Toplum' ve 'Yaşanabilir Mekânlar' eksenleri başlıklarında aşağıdaki gibi incelenmiştir.

Dr. Emin Yaşar DEMİRCİ
Genel Sekreter

Şekil 1: TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı Gelişim Senaryosu

TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı

1.1. Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Bölgesel gelişme senaryosu problem odağında yer alan tarım ve hayvancılık sektöründen imalat sanayi sektörüne geçişin gerçekleşememesinin 4 temel göstergesi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi GSKD değerlerinde imalat sektör payının 2004-2010 yılları arasında %2,6 düşmesi, ikincisi istihdam verilerine göre tarım ve hayvancılık sektörünün Bölge'deki çalışan sayısının %44,33'üne sahip olması, üçüncüsü kır-kent nüfusunun eşitliği, dördüncü ve sonuncusu ise yenilikçilik kapasitesinin (büyük ölçekli işletmelerin) oluşturulamamasıdır. Bölge'de, istihdamın tarımsal faaliyetlerde toplanması, ekonomik refahı sağlayacak katma değer getirileri arasında verimi en düşük sektör olan tarım ve hayvancılığın yaygın olması, kırsal alan nüfusunun Bölge'nin %50'sini oluşturması ve Ar-Ge, yenilikçilik, patent, markalaşma gibi modernizasyona, standardizasyona, kalifikasyona ilişkin değer üretiminin eksikliği (temelde Bölge'deki işletmelerin %93'ünden fazlasının mikro ve küçük ölçekli işletmelerden oluşması) kırsal ekonomiden çıkışı yavaşlatıcı etkenlerdir.

2004 yılı TÜİK verilerine göre TRB2 Bölgesi'nde GSKD[1]'nin payı, tarım sektöründe 24,3, sanayi sektöründe 17,3 ve hizmetler sektöründe 58,3 iken 2010 yılı verilerine göre bu oranlar sırasıyla 23,1, 14,7 ve 62,3 şeklindedir. Gelişmekte olan ekonomilerde GSKD dağılımında tarım sektörü payının düşüşünün sanayi sektöründeki pay artışı ile ikame edilmesi beklenirken TRB2 Bölgesi'nde GSKD payının tarım ve sanayi sektörlerindeki düşüşü, hizmetler sektöründeki artışla karşılık bulmuştur.

Bu durum Bölge açısından, hizmetler sektöründeki beklenmeyen yükselişin sebebinin, sanayide katma değeri yüksek üretimde üst seviyelere çıkılamamasına ve/veya sanayi odaklı şirket sayısında azalma yaşanmasına dayandığı şeklinde yorumlanabilir.

TRB2 Bölgesi, 2012 yılı işgücüne katılım oranında %45,8 ile Düzey 2 bölgeleri arasında 23. sırada yer almaktadır. Bölge'de işgücüne katılım oranının en yüksek olduğu yaş aralığı 25-34 iken cinsiyete göre işgücüne katılım oranında eşitsiz bir durum yaşandığı görülmektedir. Erkeklerin işgücüne katılım oranı kadınların oranının yaklaşık dört katıdır. İstihdam oranında ise erkeklerin istihdam oranı (%63,2) kadın istihdam oranının (%20,9) üç katından fazladır. 2012 yılı istihdam verilerine göre, ana sektörlerin dağılımında %44,33 ile tarım sektörü başı çekerken %38,57 ile hizmetler sektörü ve %17,08 ile sanayi sektörü tarım sektörünü takip etmektedirler. İşsizlikte ise TRB2 Bölgesi 2012 yılında %8,9'luk oran ile Düzey 2 bölgeleri arasında 18. sırada yer alırken işsizliğin en fazla olduğu yaş aralığı 20-24'tür.

2011 yılında TRB2 Bölgesi'nde tarımsal üretim değeri yaklaşık olarak 5,4 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bu değerin %74'ü canlı hayvan, %13'ü hayvansal ürün üretiminden ve kalan %13'ü ise bitkisel üretimden oluşmaktadır. TRB2 Bölgesi istihdamının, sektörlere göre dağılımına bakıldığında öne çıkan tarım sektöründe yaratılan değerin %87'si hayvancılıktan oluşmaktadır. Bölge'nin topoğrafik ve iklim özellikleri bitkisel üretim deseninin çeşitliliğini engellemektedir. TRB2 Bölgesi toplam yüzölçümünün %20,33'ünü tarım alanları ve %53,41'ini çayır ve mera alanları oluşturmaktadır. Bölge, tarım alanları açısından Türkiye ortalamasının altındayken çayır ve mera alanlarında ortalamanın oldukça üstündedir.

TRB2 Bölgesi'nde toplam tarım alanının yaklaşık ⅓'ü yetersiz sulama dolayısıyla nadasa bırakılmaktadır. Tahıl ürünleri ve yem bitkileri Bölge'nin bitkisel üretim deseninde öne çıkan ürünlerdir. Yem bitkileri, TRB2 Bölgesi'ndeki toplam işlenen tarım alanının %30'unu oluştururken bu oran Türkiye genelinde sadece %7'dir. Ayrıca TRB2 Bölgesi'ndeki yem bitkileri alanı Türkiye'deki toplam yem bitkisi alanının %14'ünü oluşturmaktadır.

TRB2 Bölgesi'nde hali hazırda 17 KSS bulunmakla birlikte 6 ilçede (Gevaş, Çaldıran, Erciş, Hizan, Varto, Şemdinli) KSS yapım çalışmaları devam etmektedir. Bölge'de Muş ve Van illerinde bulunan 2 OSB'ye ek olarak Bitlis İl'inde OSB kurulumu başlatılmıştır.

[1] Gayri Safi Katma Değer

TRB2 Bölgesi'ndeki büyük ölçekli işletmelerin toplam işletme sayısına oranı %1'in altındadır. Bölge'deki işletmelerin %93'ünden fazlası mikro ve küçük ölçekli işletmelerden oluşmaktadır. İşletmelerin çoğunun mikro ve küçük işletmelerden oluşmasının istihdam kapasitesi üzerinde de etkisi bulunmaktadır. Türkiye'de işletme başına düşen istihdam 8,66 iken bu sayı Bölge'de sadece 3,25'tir.

İşletmelerin küçük olması Ar-Ge ve yenilikçilik faaliyetlerini engelleyici nedenlerden biridir. Ayrıca; genellikle Ar-Ge ve yenilikçilik yatırımları orta ve uzun vadede geri dönüş sağladığı için küçük işletmeler bu alanda yapılacak maliyetleri karlı bulmamaktadır. 2002-2012 yılları arasında Bölge'de sadece 3 patent, 12 faydalı model ve 4 endüstriyel tasarım tescilinin yapılması bu duruma kanıt teşkil etmektedir.

Ciro ve istihdam sayıları incelendiğinde, gıda ürünleri imalatı ve diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı Bölge cirosunun %80'ini ve istihdamın %56'sını oluşturarak öne çıkmaktadır. Öne çıkan diğer sektörler ise giyim eşyalarının ve tekstil ürünlerinin imalatı, ağaç-ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı, kauçuk-plastik ürünlerin imalatı, makine ve teçhizat hariç-fabrikasyon metal ürünleri imalatından oluşmaktadır.

TRB2 Bölgesi'nin Irak'a 352 km, İran'a ise 499 km sınırı vardır. Bölge'de dört sınır kapısı bulunmakla birlikte Van ve Hakkâri illerindeki iki sınır kapısı (Kapıköy ve Esendere Sınır Kapıları) faaliyettedir. Irak'a açılan Şemdinli/Derecik Sınır Kapısı ile Çukurca/Üzümlü Sınır Kapısı hukuken açık olmasına rağmen fiilen kapalıdır. 2012 verilerine göre Düzey 2 Bölgelerinin yaptıkları ihracat miktarının Türkiye toplam ihracat miktarına oranları sıralandığında TRB2 Bölgesi 21'inci sırada (%0,27) yer almaktadır (TÜİK 2012). 2011 ve 2012 yıllarında TRB2 Bölgesi'nde kişi başına düşen ihracat değeri 181 $ ve 193 $ iken bu tutar Türkiye genelinde aynı yıllarda sırasıyla 1.805 $ ve 2.017 $'dır.

TRB2 Bölgesi, maden kaynaklarının varlığı ve çeşitliliği ile ülkede önemli bir konuma sahip olmakla birlikte bu sektöre yönelik destekler, Bölge yatırımlarında artışı sağlamıştır. 2008-2012 yılları arasında arama ruhsatı sayısı yaklaşık üç katına çıkarak 240'a ulaşmıştır. Bu arama ruhsatlarının %95,7'sini Bölge'de zengin olan, II. Grup ve IV. Grup olarak adlandırılan maden arama ruhsatları oluşturmaktadır. Bölge, başta mermer olmak üzere II. Grupta yer alan dekoratif taşlar, kalker, kalsit, andezit, bazalt ve benzeri madenler açısından zengindir. Pomza, perlit, kil mineralleri, kuvars, kuvars kumu, fosfat, barit, feldispat, obsidyen gibi endüstriyel ve demir, krom, kurşun, çinko, bakır, nikel, titan gibi metalik madenlerden oluşan IV. Grup madenleri arama ruhsatlarının %73,37'sini oluşturmaktadır. Bölge'de çıkarılan madenler ham şekilde ihraç edildiği için katma değeri çok düşük olup ülke toplam madencilik ihracatının sadece %0,15'ini oluşturmaktadır.

TRB2 Bölgesi'nin mevcut elektrik kurulu gücü 423MWe (termik:154MWe, HES: 269MWe) olmakla birlikte Türkiye kurulu gücünün %0,74'ünü oluşturmaktadır. Bölge'nin önemli su kaynakları olan Zap Suyu (Hakkâri), Murat Nehri (Muş), Engil Çayı (Van), Zilan Deresi (Van) ve Karasu Irmağı (Van) hidroelektrik enerjisi üretebilme potansiyeline sahiplerdir. Güneş enerjisi açısından ise Bölge'de bulunan dört ilin de günlük ortalama radyasyon değerleri Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Van İli Karaman ve Antalya illerinden sonra en yüksek radyasyon değerine ve Hakkâri İl'inden sonra en yüksek güneşlenme süresine sahiptir. Ayrıca Bölge'de 13 adet jeotermal saha bulunmaktadır.

TRB2 Bölgesi özellikle kış turizmi, doğa turizmi, kültür-tarih ve arkeoloji turizmi, inanç turizmi, su merkezli turizm, dağcılık-tırmanma ve dağ yürüyüşü turizmi alanlarında yüksek potansiyel taşımaktadır. Turizm çeşitliliği açısından zengin olan TRB2 Bölgesi, tanıtım yetersizliği ve imaj problemi sebebi ile talep yetersizliği yaşamakta; turizm üst yapısı, hizmet kalitesi gibi turizm yapılanmalarını geliştirememektedir. İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri'nden alınan verilere göre Bölge'de 1426 oda ve 3096 yatak kapasitesinde 29 adet Bakanlık onaylı otel ile birlikte 1270 oda ve 2580 yatak kapasitesinde toplam 41 adet Belediye ruhsatlı otel mevcuttur. Bölge'de sadece Van İl'inde iki adet 5 yıldızlı otel bulunurken diğer illerde henüz 3 yıldız üstü otel bulunmamaktadır. Bölge turizminin geliştirilememesinin bir diğer sebebi ise gelen turistlerin konaklama sürelerinin uzatılamamasıdır. Yerli turist konaklaması 1,5 gece iken (Türkiye 1,8 gece) yabancı turist konaklaması sadece 1,74 gecedir (Türkiye 4 gece).

1.2. Yaşanabilir Mekânlar

Bölgesel gelişme senaryosu problem odağında yer alan kırsal alan kullanım yoğunluğundan kentsel alan kullanım yoğunluğuna ve dolayısı ile mekânsal kaliteye ulaşılamamasının iki temel göstergesi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Bölge'de öngörü özelliği taşıyan tematik planlama ve imarlaşma anlayışının eksikliği, ikincisi çoğunluğu kırdan kente göç ile oluşan kaçak yapılaşmanın ürettiği çöküntü alanları ve öngörülemeyen demografik hareketlere bağlı temel altyapı yetersizlikleridir. Gelişme senaryosuna göre kırdan kente göç ivmesinin kentsel sanayi istihdamı ile artırılması öngörüsü mekânsal şartların bu duruma (net göç almaya) adaptasyonunu zorunlu kılmaktadır. Mekânsal tedbirlerin alınmaması, kaçak yapılaşma oranının daha da artmasına ve altyapı yetersizliği sebebi ile toplum sağlığının bozulmasına neden olacaktır.

TRB2 Bölgesi'nde hızla değişen demografya ve göç hareketlerini öngörecek ve buna göre barınma, altyapı, hareketlilik/erişim (ulaşım) ve sosyal donatı alanlarında tedbir geliştirecek projeksiyon hesaplamalarının olmaması kaçak yapılaşmaya sebebiyet vermektedir. Türkiye'nin kaçak yapılaşma oranı %36 iken aynı oran Bölge'de %72'dir. Bu durum, göç araştırmalarını, projeksiyonlu plan senaryolarını ve elzem olarak konut üretim sayısını artırmayı zorunlu kılmaktadır. Projeksiyonsuz planlamanın sonuçlarını Bölge, en somut şekilde kentsel altyapı ihtiyaçlarında yaşayarak Türkiye ortalamasının altında sanitasyon değerlerine sahiptir. Türkiye nüfusunun %88'i kanalizasyon şebekesinden yararlanma olanağına sahipken Bölge nüfusunun sadece %60'ı bu hizmetten yararlanabilmektedir. Bu oran Hakkâri'de %23'e kadar düşmektedir.

Kişi başına düşen atık su miktarında TRB2 Bölgesi ortalaması (TRB2: 255 litre/kişi) Türkiye ortalamasının (Türkiye 182 litre/-kişi) üzerindedir. Türkiye'deki 326 atık su arıtma tesisinden sadece 5 tanesi Bölge'de bulunmaktadır. Atık su ortalaması yüksek olan Van (314 litre) ve Hakkâri (212 litre) illerinde su arıtma tesislerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bölge İllerinde atık geri dönüşüm tesisi bulunmayıp sadece Bitlis İl'inde katı atık düzenli depolama sahası mevcuttur. Genellikle vahşi depolama yapılmakta ve bu alanlar hem yakın yerleşim yerlerinin yaşam standartlarını olumsuz etkilemekte hem de çevresindeki habitata zarar vermektedir.

Bölge'nin projeksiyonsuzluğa bağlı bir diğer problemi de inşaat sektöründe yani imarlaşmada yaşanmaktadır. TRB2 Bölgesi deprem bölgesi olup Bölge'de meydana gelen, can ve mal kaybına sebep olan 24 kayıtlı deprem vakası vardır. Bu depremlerde 10.861 kişi hayatını kaybetmiştir. Bölge'de depremde hayatını kaybedenlerin sayısı göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin %12'sini ve Doğu Anadolu Bölgesi'nin %22'sini oluşturmaktadır. Bu durum, yapılaşmada daha kontrollü davranmayı ve doğru alan kullanımına ilişkin kararlar almayı zorunlu kılmaktadır.

TRB2 Bölgesi üzerinde bulunduğu coğrafya sebebi ile eş yükselti eğrilerinin değişkenlik gösterdiği dağlık bir alandır. Ülke ulaşım politikası gereğince yoğun ilişki içinde bulunulan komşu ülkelerin doğu-batı yönünde olması ve coğrafi yapının bu yönde daha az maliyetli oluşu doğu-batı eksenindeki ulaşım yatırımlarının nitelik ve nicelik olarak artırılmasını sağlamıştır. Ancak, benzer bir odaklanma kuzey-güney ekseninde ülke genelinde görülmediği gibi Bölge'de de görülmemektedir. Bölge sınırlarında Ajans tarafından 2013 yılında yapılan karayolu erişilebilirlik analizi sonuçları da bu durumu destekler niteliktedir. Muş ve Van İlleri arasındaki koridor üzerinde yer alan ilçelerin erişim seviyeleri yüksekken bu koridora kuzey-güney yönünde bağlantı sağlayan ilçelerin erişim seviyeleri düşüktür. URAK[2]'ın il bazında hazırlamış olduğu "Erişilebilirlik Alt Endeksi"nde fiziki ulaşılabilirlik ve uzaktan erişim başlıklarında TRB2 Bölgesi son sırada yer almaktadır. TRB2 Bölgesi'nde toplam devlet yolu 2.980 km olup %40'ı bölünmüş yoldan oluşmaktadır. Türkiye asfalt yol uzunluğunun toplam yol uzunluğuna oran %94,2 iken bu oran Bölge'de %83,5'tir (TÜİK 2011). Bölge'nin diğer bölgelerle iletişimini sağladığı bir diğer ulaşım aracı havayoludur. Bölge'de Van ve Muş İllerinde olmak üzere iki havaalanı bulunmaktadır. Muş NATO Havaalanı %70, Van Ferit Melen Havaalanı ise %83 kapasite ile faaliyet göstermektedir. Bunların yanında 2014 yılında tamamlanması planlanan Hakkâri/ Yüksekova Havaalanı ile TRB2 Bölgesi'ndeki havaalanı sayısı üçe çıkacaktır. Gerek sosyo-ekonomik iyileşmeler gerekse havayolu şirketlerindeki rekabet ve çeşitlenmeler dolayısıyla havayolu ulaşımına olan talebin artıyor olması Bölge'deki havayolu sefer sayılarının arttırılmasını zorunlu kılmıştır.

[2] Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu

1.3. Güçlü Toplum

Bölgesel gelişme senaryosu problem odağında yer alan atıl toplumdan beşeri sermayesini dengelemiş topluma geçilememesinin 3 temel göstergesi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi kır-kent nüfusunun eşitliği, ikincisi net göçün oluşması, sosyal donatı alanlarının ve mekân kalitesinin yetersizliği ile kalifiye elemanın yetiştirilememesi ve istihdam edilememesi, üçüncüsü ise temel ekonomik faaliyetin kırsalda yaygın olan tarım ve hayvancılık sektörü olmasıdır. Bölge'nin kentleşme oranının (%50) ülke ortalamasının (%77) altında kalması, Bölge illerinin kentsel cazibeyi başta kentsel ekonomi sektörü olan sanayi varlığı ile sağlayamamasından ve sonrasında kırda ve kentte yeterli sosyal donatı alanı (eğitim, sağlık, altyapı, rekreasyon vb.) ve kaliteli mekanlar oluşturamayıp beşeri ve fiziki sermayeyi Bölge'de tutma ile sağlayamamasından ileri gelmektedir. Kentlerde sanayi istihdamının artışı, hayat boyu öğrenme ve hizmet alanlarının erişimini artırma net göç veren Bölge'nin kırsal nüfusunun kentlere yönelme ivmesinin ve kentleşme oranının artışını mümkün kılacaktır.

2012 yılı ADNKS verilerine göre TRB2 Bölgesi 2.082.470 nüfusu (Bitlis 337.253, Hakkâri 279.982, Muş 413.260 ve Van 1.051.975) ile 26 Düzey 2 Bölgesi arasında 18. sırada yer almaktadır. Bölge'de nüfus yoğunluğu 50 kişi/km² olup Türkiye ortalamasının (98 kişi/ km²) altındadır.

Türkiye'de nüfusun % 50,2'sini erkekler, % 49,8'ini ise kadınlar oluştururken aynı oranlar Bölge'de sırasıyla %51,8 ve %48,2'dir. Ülke nüfusunun % 67,6'sını 15-64 yaş grubu (çalışan nüfus), % 24,9'unu 0-14 yaş grubu, % 7,5'ini 65 yaş ve üstü grubu oluştururken Bölge'de bu yaş gruplarının dağılımı sırasıyla % 58,7, % 37,9 ve % 3,4'tür. Toplam yaş bağımlılık oranı[3] (genç nüfusun Bölge'de yüksek olması dolayısıyla) TRB2 Bölgesi'nde %70,48 olup ülke ortalamasının (%48) çok üstündedir. Bu durum, Bölge'nin iş gücü potansiyeli açısından oldukça elverişli bir konuma sahip olduğunu göstermektedir.

2012 yılı verilerine göre, Türkiye genelinde 6 yaş ve üstü okuma-yazma bilmeyenlerin toplam nüfusa oranı sadece %4,2 iken aynı oran TRB2 Bölgesi'nde % 9 olup Bölge'de okuma-yazma bilmeyenlerin büyük kısmını (%81,3) kadın nüfusu oluşturmaktadır. Okullaşma oranlarına bakıldığında Bölge'de, okul öncesi, ilkokul, ortaokul, lise ve yükseköğretime katılım oranları ülke ortalamasının altındadır. Okul öncesi okullaşma oranı %25,54 (Türkiye %30,93), ilkokul okullaşma oranı %94,99 (Türkiye %98,86), ortaokul okullaşma oranı %87,49 (Türkiye % 93,09), genel lise okullaşma oranı %42,64 (Türkiye %70,06) ve mesleki lise okullaşma oranı ise %21,73'tür (Türkiye %35,59).

Lisans yerleştirme sınav sonuçlarına (MF, TM, TS puan türlerinde) göre Bitlis 66'ıncı, Muş 75'inci, Van 79'uncu ve Hakkâri 81'inci sırada yer almaktadır.

Eğitim kalitesinin en önemli göstergelerinden olan teknolojik donanım durumuna bakıldığında bilgisayar başına düşen öğrenci sayısında TRB2 Bölgesi 136 öğrenci ile Türkiye ortalaması olan 91 öğrencinin gerisindedir. (Eğitim İzleme Raporu, 2012)

Yükseköğrenim (ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora) mezun sayısının 15+ yaş grubuna[4] oranı Bölge'de %5,88 olup Türkiye ortalaması olan %11,37'nin yarısına tekabül etmektedir (TUİK, 2012). Bölge üniversitelerinde öğrenime devam eden öğrencilerin yaklaşık %59'u Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde öğrenim görmektedir. TRB2 Bölgesi üniversitelerinde öğrenim gören öğrencilerin %38'i kadın ve %62'si erkektir.

TRB2 Bölgesi'nde sağlık sektörü altyapı yatırımlarında artış gözlense de Bölge nüfus artış hızının Türkiye hızının üstünde olması, yatırımların ihtiyaca cevap vermesini engellemektedir. Sağlık sektörünün nicelik ve nitelik açısından ulaştığı düzeyin en önemli göstergeleri olan yüz bin kişiye düşen yatak sayısı ve hekim sayısına bakıldığında TRB2 Bölgesi 26 Düzey 2 bölge arasında sırasıyla 22'inci ve 23'üncü sırada yer almaktadır. Bebek ölüm oranlarına bakıldığında Türkiye'de 1000 doğumda ortalama 11,6 bebek hayatını kaybederken aynı oran TRB2 Bölgesi'nde (11,3) daha düşüktür ve bu oranda Düzey 2 bölgeleri arasında 12'nci sırada yer almaktadır. Bölge içinde bebek ölüm oranları incelendiğinde ise en dezavantajlı iller, Muş (‰ 13,94) ve Hakkâri'dir (‰ 13,3). Yüz bin kişiye düşen ebe-hemşire ve diş hekimi sayısında da durum diğer sıralamalara benzerdir. 26 Düzey 2 bölge arasında yüz bin kişiye düşen ebe ve hemşire sayısında Bölge 24'üncü sırada yer alırken diş hekimi sayısında ise 26'ncı sırada yer almaktadır.

[3] 0-14 ve 65 ve daha yukarı yaştaki nüfusun, 15-64 yaş grubundaki nüfusa oranının yüzde olarak ifadesidir.

[4] 15+ yaş grubu yükseköğrenime geçiş yaşı olarak kabul edilmektedir.

PLAN HAZIRLAMA YÖNTEMİ VE SÜRECİ

TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı, özgün ve bütüncül bir yaklaşımla hazırlanmış ve hazırlık sürecinde yerel aktörlerin Plan'ın tamamında söz sahibi olmaları sağlanmıştır. Bugünün toplumunun ihtiyaçları karşılanırken gelecek nesillerin de kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme haklarından ödün verilmemesi adına kalkınmanın bütün boyutlarının -sosyal, ekonomik ve çevresel-eşzamanlı gelişiminin sağlanması gerektiğinden yola çıkılarak Bölge Planı'nda üç önemli gelişme ekseni -Güçlü Toplum, Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme, Yaşanabilir Mekânlar- oluşturulmuştur. Plan'da sosyal sorumluluk, eko- verimlilik, sürdürülebilir üretim ve tüketim, sağlık ve güvenlik, çevresel sürdürülebilirlik kavramlarının sistematik bir yaklaşım çerçevesinde hayata geçirilmelerinin insani bir yaşam için gerekliliği vurgulanarak sürdürülebilirlik politikası ana eksen haline getirilmiş; istikrarlılık, kapsayıcılık ve yol göstericilik unsurları Plan'ın tamamına hâkim olmuştur. Bölge Planı'nın bütün bu unsurları içinde barındırması ve uzun vadeli bir bakış açısıyla hazırlanabilmesi için Bölge'nin mevcut durumunun ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerektiği belirtilerek, Mevcut Durum Analizi'nin mümkün olduğunca farklı sektörleri kapsayacak şekilde hazırlanması gerektiğine karar verilmiştir. Alınan bu kararla birlikte Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi'nde çalışan uzmanların eğitim ve deneyimlerine göre çalışma grupları (sosyal yapı, enerji ve tabii kaynaklar, kentleşme, çevre, sanayi, dış ticaret, istihdam, AR-GE, tarım ve turizm) ve alt komisyonlar oluşturularak TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı hazırlık sürecine başlanmıştır.

Çalışma grupları, Plan'ın kurumsal düzeyde üst ölçekli planlarla uyumlu olabilmesi amacıyla ilgili kurumların stratejik planlarını, yatırım programlarını, sektör raporlarını ve mevzuatlarını incelemiş böylelikle sektör bazında Mevcut Durum Analizi çerçevesi oluşturulmuştur.

Bölge'nin ekonomik, sosyal ve çevresel ihtiyaçlarının daha iyi irdelenmesi ve Bölge halkına hitap edecek bir Plan oluşturulması için süreç boyunca katkıda bulunacak paydaşlar tespit edilmiştir. Tespit edilen paydaşlarla İl merkezlerinde yapılan geniş katılımlı çalıştaylar ve ilçelerde kurum ziyaretleri aracılığıyla görüşülmüş böylece Plan'ın katılımcılık ilkesi çerçevesinde hazırlanabilmesinin ön adımı atılmıştır.

Planlama sürecinde toplumun her kesiminden insanın Plan'a katkıda bulunabilmesi amacıyla anket çalışmaları yapılmasına karar verilmiş dört ilde saha anket çalışmalarına ek olarak 16 Şubat 2013 tarihinde "Sen de söz sahibi ol" sloganıyla **www.sozsahibiol.org** internet sitesi oluşturulmuş ve hazırlanan sektörel anketler siteye yüklenmiştir. Ayrıca Ajans'ın, valiliklerin ve yerel gazetelerin sitelerinde duyurusu yapılmıştır.

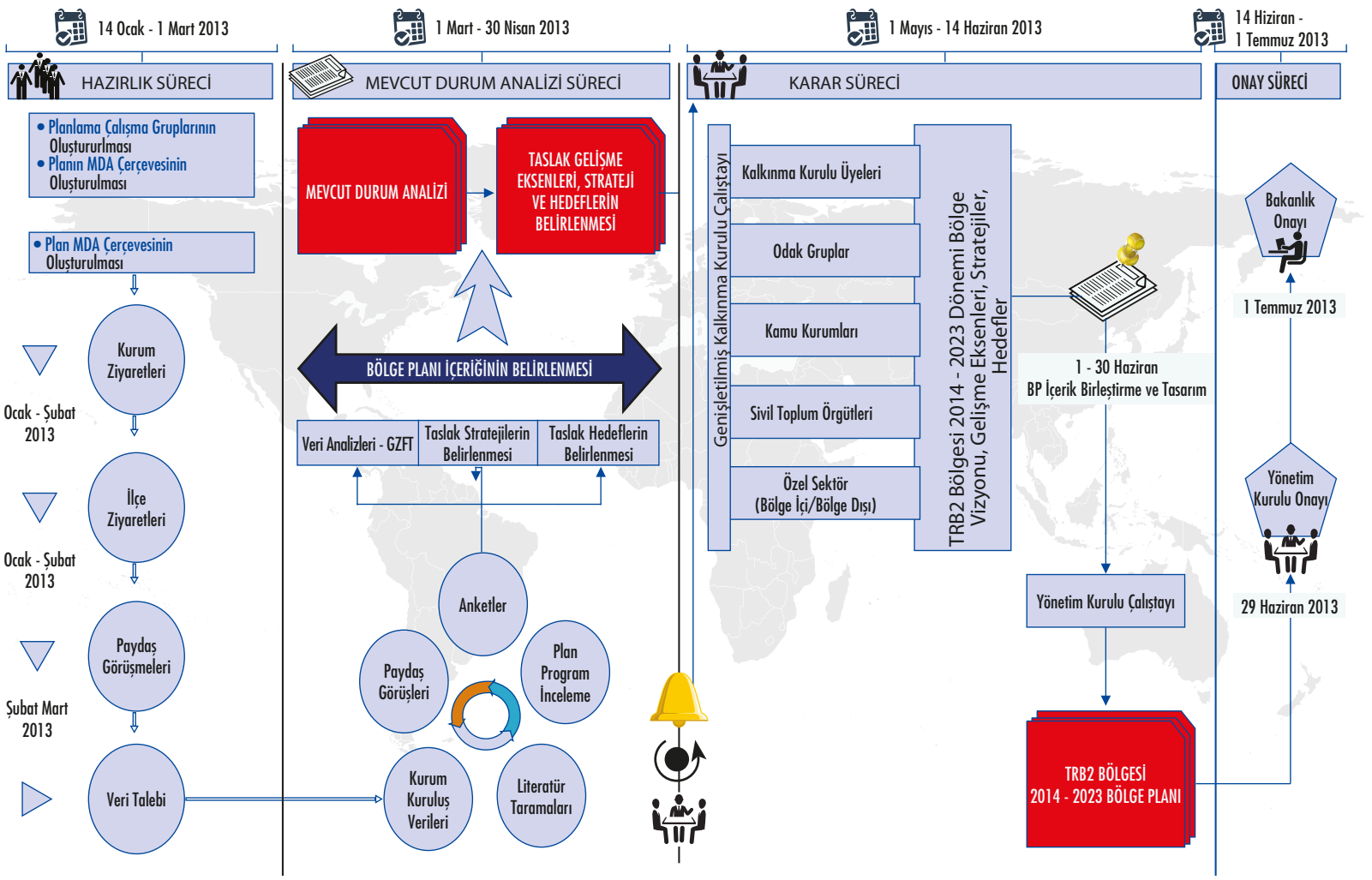
Çalıştaylar ve anket sonuçları, kurum ve kuruluşlardan talep edilen veriler, üst ölçekli planlar ve paydaş görüşleri bütünleştirilerek Mevcut Durum Analizi yapılmıştır. Mevcut Durum Analizi'yle birlikte ortaya çıkan kolektif sonuçlarla Bölge'nin potansiyellerini ve bu potansiyellerin hayata geçirilebilmesi için öncelik verilmesi gereken alanların tespit edilmesi sağlanmış sonuç olarak Bölge'nin kalkınma öncelikleri doğrultusunda hedefler belirlenerek gelişme eksenlerinin altında toplanmıştır. Bu hedeflere ulaşılabilmesi için gereken stratejiler tutarlı, üst ölçekli planlarla ilişkili ve birbirini tamamlayıcı bir şekilde oluşturulmuş ve bu stratejik amaçların sağlanabilmesi amacıyla imkân ve kaynaklar bakımından hayata geçirilebilme olanakları yüksek olan projeler belirlenmiştir. Son aşamada birleştirme çalışmaları yapılmış ve taslak Bölge Planı oluşturulmuştur.

Taslak Bölge Planı çalışma grubu bazında ilgili kurumlarla paylaşılmış ve odak grup toplantıları yapılarak paydaşlardan gelen yorumlarla birlikte tekrar gözden geçirilmiştir. Bölge Planı 28 Haziran 2013 tarihinde Yönetim Kurulu tarafından onaylanmıştır.

Tablo 1: TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı Kapsamında Düzenlenen Çalıştaylar

TRB2 BÖLGESİ 2014-2023 BÖLGE PLANI ÇALIŞTAYLARI				
Ad	**Tarih**	**Yer**	**Katılımcı Kurumlar**	**Çıktı**
TRB2 BÖLGESİ 2014-2023 BÖLGE PLANI İL ÇALIŞTAYLARI	31.01.2013 27.02.2013	TRB2 BÖLGESİ	Dört ilin kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, akademisyenler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör çalışanları	Sektörel GZFT analizleri, anketler
BİLGİ TOPLUMU ÇALIŞTAYI	26.03.2013	VAN	Dört ilin Milli Eğitim, Kültür ve Telekom Müdürlükleri, özel sektör çalışanları	TRB2 Bölgesi Bilgi toplumu ve telekomünikasyon sorunlarının belirlenmesi ve çözümü
TRB2 BÖLGESİ KREDİ MODELLERİ GELİŞTİRME ÇALIŞTAYI	11.05.2013	VAN	Banka Genel Müdürlükleri	TRB2 Bölgesi için oluşturulacak ortak ve üst bir platformda, denetleyici, düzenleyici kuruluşlar, kanun koyucular, banka genel müdürleri gibi asıl aktörlerin katılımıyla krediye ulaşma sorununun araştırılması ve bu hususta hem arz hem de talep yönü araştırılarak yapılabilecek yenilik ve iyileştirmelerin belirlenmesi
KALKINMAYA ÇOCUK GÖZÜYLE BAKIŞ ÇALIŞTAYI	29.04.2013 13.06.2013	HAKKÂRİ MERKEZ YÜKSEKOVA BİTLİS MERKEZ TATVAN MUŞ MERKEZ MALAZGİRT VAN MERKEZ ERCİŞ	İlköğretim Öğrencileri	Mevcut Durum, Sorun ve Çözüm Önerileri içeren rapor ve anketler

Şekil 1: 2014-2023 TRB2 Bölge Planı Süreci

PLAN UYGULAMA SÜRECİ, İZLEME VE DEĞERLENDİRME

Plan Uygulama: **Bölge Eylem Planı (BEP) ve İzleme ve Değerlendirme**

Bölge Planı'nın uygulama sürecinde planlanan hedef ve stratejilerin gerçekleştirilebilmesi için iyi bir uygulama ve izleme-değerlendirme sisteminin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir. İzleme, plan uygulamasının sistemli olarak takip edilmesi ve raporlanmasıdır. Değerlendirme ise, uygulama sonuçlarının amaç ve hedefler ile mukayese edilerek ölçülmesi ve söz konusu amaç ve hedeflere uygunluğunun tahlilidir.

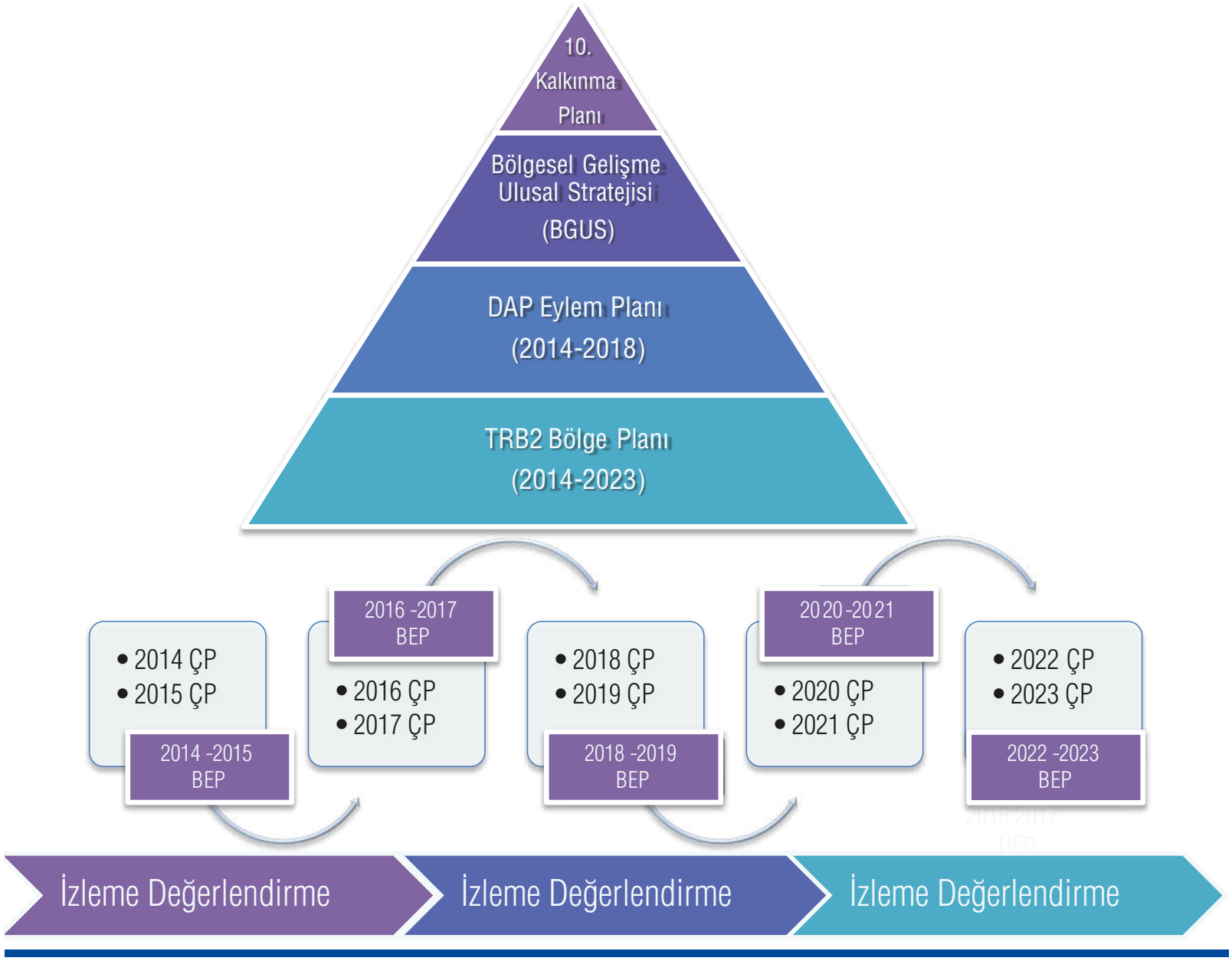
Bu çerçevede aşağıdaki diyagramda gösterildiği üzere Bölge Planı'nın Bakanlık onayını müteakip 2014 yılından başlamak üzere 2023 yılına kadar iki yıllık Bölge Eylem Planları hazırlanacaktır. Bölge Eylem Planları; 2014-2023 TRB2 Bölge Planı, 2014-2018 Doğu Anadolu Projesi (DAP) Eylem Planı, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) ve 10. Kalkınma Planı'nın hedef ve öncelikleri dikkate alınarak hazırlanacak ve Ajans'ın yıllık Çalışma Programları için belirleyici olacaktır. Böylece Bölge Planı ile yıllık çalışma programlarının uyumlu hale getirilmesi sağlanacaktır.

Bölge Eylem Planlarının hazırlık çalışmalarında Bölge'deki, yatırımcı kuruluşlar ile diğer kamu kurumları, belediyeler, ticaret ve sanayi odaları, Kalkınma Kurulu ve Yönetim Kurulu üyelerinin görüş ve önerilerine azami düzeyde önem verilecektir. Bunun için Kalkınma Kurulu üyelerinden sektörel ihtisas komiteleri oluşturulacaktır. Kalkınma Kurulu Sektörel İhtisas Komiteleri Bölge Eylem Planlarının hazırlık ve uygulama aşamalarında aktif görev alacaklardır.

Bölge Eylem Planlarında belirtilen faaliyetlerin uygulanma süreçleri izlenecek ve iki yıllık dönemin son çeyreğinde ise faaliyetlerin gerçekleşme düzeyleri değerlendirilip raporlanarak Bakanlığa sunulacaktır. Bir sonraki eylem planı hazırlanırken bu raporlar dikkate alınacak, yeni eylem planı bu rapor sonuçlarına göre hazırlanacaktır.

Planlama Programlama ve Koordinasyon Birimi, bu süreçlerin yönetilmesinden sorumlu olacak ve çalışmalar hakkında Bakanlık, Kalkınma Kurulu ile Yönetim Kurulu üyelerini düzenli bir şekilde bilgilendirecektir.

Şekil 2: Bölge Planı Faaliyetleri Uygulama Eylem Planı Diyagramı

Bölge Eylem Planı Diyagramı

DAP Eylem Planı ile Düzey 2 Bölgeleri Arasında İşbirliği Süreci

Bölge Planı hazırlıkları sürecinde DAP İdaresi, Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA), Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA), Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA), Fırat Kalkınma Ajansı (FKA) ve Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) planlama birimleri uzmanlarının katılımıyla 13-15 Haziran 2013 tarihlerinde Van İl'inde bir çalıştay gerçekleştirilmiştir. Çalıştayda hazırlanmakta olan 2014-2023 dönemi TRB1, TRB2, TR90, TRA1 ve TRA2 bölgeleri bölge planları ile 2014-2018 dönemi DAP Eylem Planı uyumluluğu üzerinde durulmuştur.

Bu çerçevede TRB2 Bölge Planı uygulama sürecinde Düzey2 Bölgeleri Kalkınma Ajansları ve DAP İdaresi arasında daha yakın işbirliği sağlanacaktır. Bunu gerçekleştirmek üzere Uygulama Eylem Planı'nda TRB2'nin etkileşim hinterlandı olan TRB1, TRA1, TRA2 bölge planları ve DAP Eylem Planı ile uyumlu olacak şekilde başta turizm ve tarım sektörleri olmak üzere, ulaşım ve dış ticaret alanlarında daha fazla işbirliğine dayalı entegre program ve projelere yer verilecektir.

Harita 1:Düzey II Bölgeleri Arası İşbirliği ve Gelişme Şeması

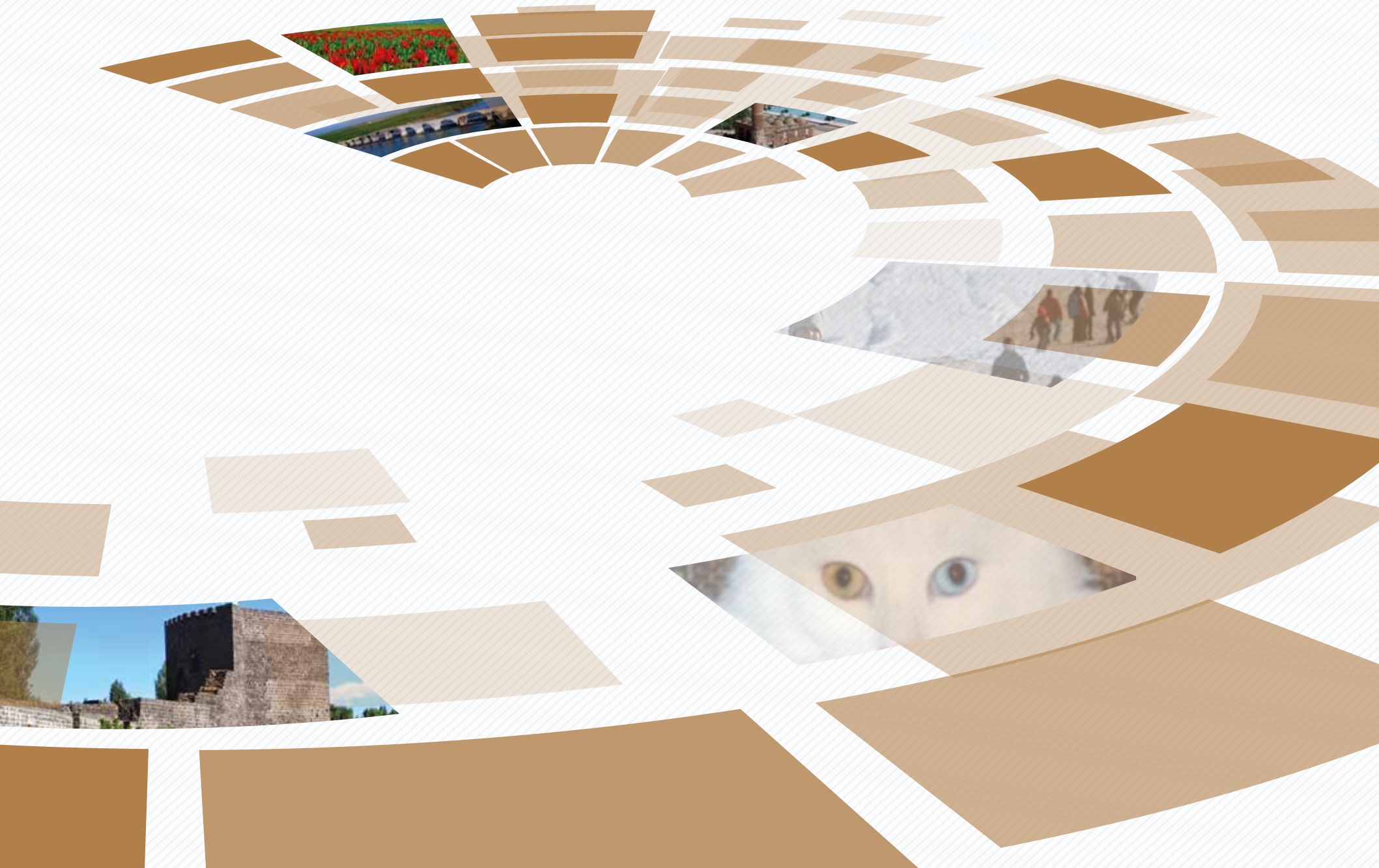
VİZYON

HEDEF & STRATEJİLER

DAKA

DOĞU ANADOLU
KALKINMA AJANSI

Vizyon

2023'te; beşeri sermayesini eliştirmiş, etkin üretimle ekonomide yapısal dönüşümü ve büyümeyi sağlamış, oluşan sosyal refahtan herkesin adil bir şekilde faydalandığı, doğal ve kültürel mirasını koruyarak kullanan, yaşam kalitesi yüksek, jeo-ekonomik konumu ile çevresine etki edebilen, güvenle yaşanan bir bölge olmak.

DAKA
DOĞU ANADOLU
KALKINMA AJANSI

GELİŞME EKSENİ, HEDEF VE STRATEJİLER

GELİŞME EKSENİ (I) : EKONOMİK DÖNÜŞÜM VE BÜYÜME	
HEDEF	STRATEJİ
1. Tarımsal Üretimdeki Rekabet	1. Yem Bitkilerinde Çeşitliliğin ve Verimin Artırılması
	2. Hayvan Gen Kaynaklarının Korunması ve Irk Islahının Yapılması
	3. Büyükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi
	4. Küçükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi
	5. Kırsal Alanda Ekonomik Çeşitliliğin Sağlanması
	6. Meyvecilik ve Sebzeciliğin Geliştirilmesi
2. Tarımda Kaynakların Etkin Kullanılması	1. Tarımda Etkin Sulama Yöntemlerinin Teşvik Edilmesi ve Altyapının İyileştirilmesi
	2. Nadas Alanlarının Daraltılması
	3. Arazi Toplulaştırması ve Kullanım Planlarının Yapılması
	4. Mera Islahının ve Amenajmanının Yapılması
	5. Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Programlarının Hazırlanması
3. İmalat Sanayinde Rekabetçiliğin Artırılması	1. Karşılaştırmalı Üstünlüğe Sahip Sektörlerin Geliştirilmesi
	2. Tarıma Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi
	3. Ortak Kullanım Alanlarının Üretim İhtiyaçlarını ve Yatırım Taleplerini Karşılayacak Düzeye Getirilmesi
	4. Finansal Araçların ve Tasarrufların Yatırım Amaçlı Kullanımının Arttırılması
	5. KOBİ, STK ve Kamu Kurumları Arasındaki İşbirliğinin Geliştirilmesi
4. Madencilik Sektöründe Katma Değeri Yüksek Ürünlerin Üretilmesi ve Ürün Çeşitliliğinin Artırılması	1. Maden Türlerine Uygun Zenginleştirme Tesislerinin Kurulması
	2. Öne Çıkan Madenler için Ar-Ge ve Fizibilite Çalışmalarının Yapılması
	3. Maden Potansiyelinin Tespitine Yönelik Çalışmaların Yapılması
5. Madenciliğe Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi ve Rekabet Edebilirliğinin Artırılması	1. Madenciliğe Dayalı İhtisas OSB'lerin Kurulması
6. Enerji Potansiyelinin Etkin Biçimde Kullanılması	1. Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımının Sağlanması
	2. Enerji Altyapısının İyileştirilmesi
	3. Enerji Kaynaklarının Tespiti ve Değerlendirilmesi
	4. Enerji Verimliliğinin Artırılması
	5. Elektromekanik Sanayinin Gelişmesi

GELİŞME EKSENİ, HEDEF VE STRATEJİLER

GELİŞME EKSENİ (I) : EKONOMİK DÖNÜŞÜM VE BÜYÜME	
HEDEF	STRATEJİ
7. Bölge'nin Lojistik Merkezi Haline Dönüştürülmesi	1. Lojistik için Önem Arz Eden Modların Altyapısının Geliştirilmesi
8. Dış Ticaretin Geliştirilmesi	1. İhracata Yönelik İmalatın Geliştirilmesi
	2. Dış Ticaret Hacminin Artırılması için Sınır Kapılarının Etkin Kullanımının Sağlanması
	3. Sınır Ötesi Ticaret İşbirliğinin Geliştirilmesi
	4. Sınır Ticaretinin TRB2 Bölgesi'nin Temel Tüketim ve Üretim İhtiyaçlarını Karşılayacak Şekilde Yeniden Düzenlenmesi
9. Ar-Ge, Markalaşma ve Pazarlama Faaliyetlerinin Geliştirilmesi	1. Ar-Ge ve Yenilik Konularında Farkındalığın Artırılması
	2. Ar-Ge ve Yenilik Konularında Destek Mekanizmalarının Güçlendirilmesi
	3. Yerel Ürünlerin Tescillerinin Sağlanması ve Markalaşma Bilincinin Yükseltilmesi ile Pazarlama Faaliyetlerinin Geliştirilmesi
	4. Üniversite-Sanayi İşbirliğinin Geliştirilmesi
10. Girişimcilik Kültürünün Geliştirilmesi	1. Girişimciliğin Özendirilmesi İçin Farkındalık Çalışmalarının Yürütülmesi
	2. Girişimcilik Destek Mekanizmalarının Geliştirilmesi
11. Bölge'nin Turizm Çeşitliliği Potansiyelinin Sektöre Kazandırılması ve Turizm Gelirlerinin Sürdürülebilir Bir Şekilde Artırılması	1. Bölge'nin Turizm Potansiyellerinin Geliştirilmesi Yoluyla Turizm Faaliyetlerinin Bütün Yıla Yayılmasının Sağlanması
	2. Bölgesel Tabanlı Bir Pazarlama Programının Tanıtılması Yoluyla Bölge'ye Olan Talebin Artırılması
12. Van Gölü'nün Bütün Bileşenleriyle Turizme Kazandırılması	1. Van Gölü Kıyısında Bulunan Kamu Kurum Binalarının Modernizasyonlarının Tamamlanarak Turistik Amaçlı Kullanıma Dönüştürülmeleri ve Tesis Sayısının Artırılması
	2. Göl Kenarında Bulunan Sanayi İşletmelerine Gölden Uzak Yerler Tahsis Edilerek Kıyıdan Tahliyelerinin Sağlanması
	3. Göl Ulaşımının Daha Etkin Bir Hale Getirilmesi, Gölde Turistik Amaçlı Turların Düzenlenmesi

GELİŞME EKSENİ, HEDEF VE STRATEJİLER

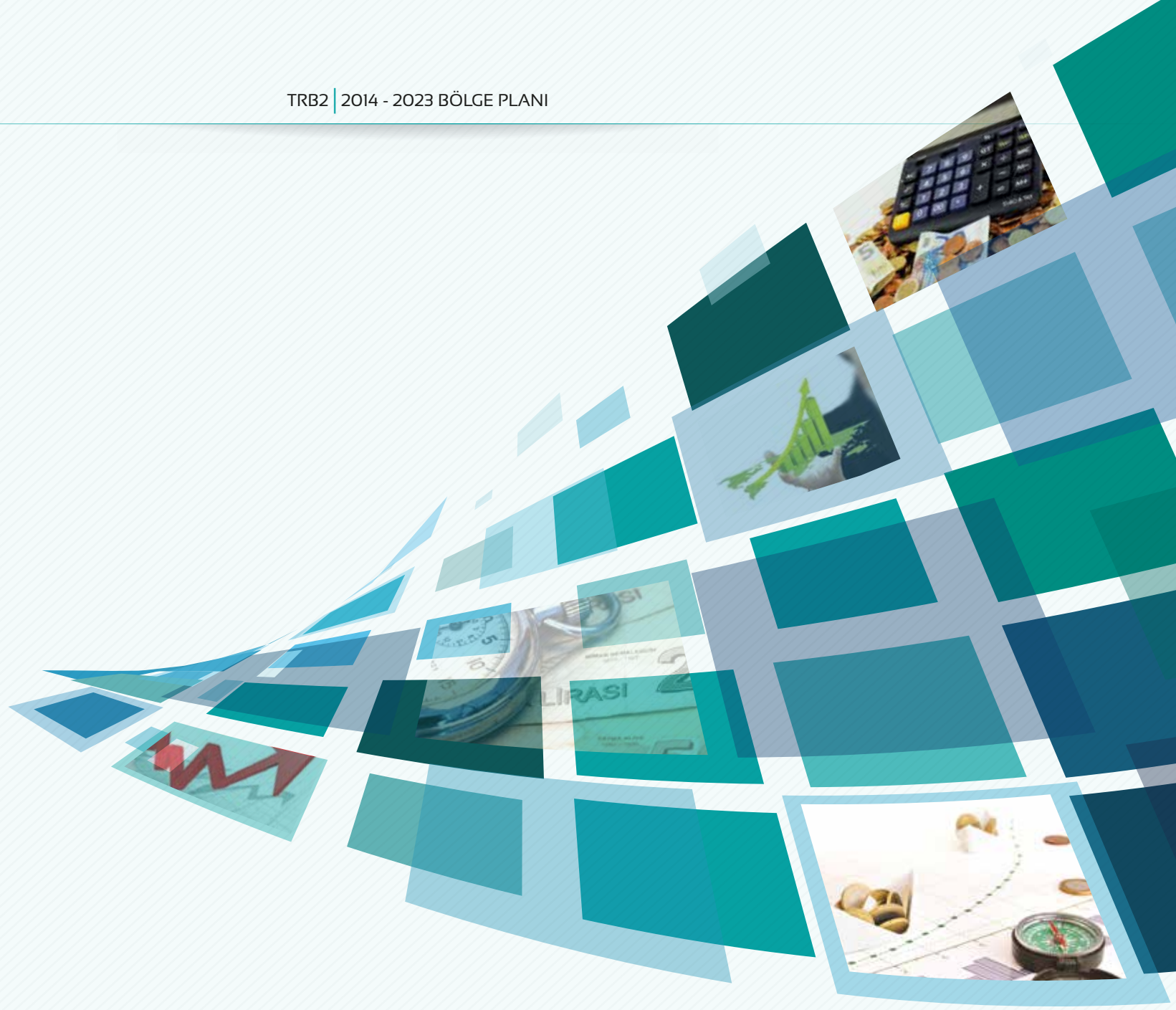
GELİŞME EKSENİ (II): YAŞANABİLİR MEKÂNLAR	
HEDEF	STRATEJİ
1. Sürdürebilir Çevre Yönetiminin Sağlanması	1. Sürdürülebilir Atık Yönetiminin Sağlanması
	2. Van Gölü Havzası'nın Korunması
	3. Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetiminin Sağlanması, Hassas Ekosistemlerin ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunması
	4. Hava Kalitesinin AB Standartlarına Uygun Hale Getirilmesi
2.Kent ve Ulaşım Altyapısının İyileştirilmesi	1. Kanalizasyon ve Atık Su Arıtma Tesislerinin İhtiyacı Karşılayabilecek Seviyeye Getirilmesi
	2. Temiz İçme Suyunun Herkese Ulaştırılması
	3. Demiryolu, Karayolu, Havayolu ve Çoklu Taşımacılık Altyapısının Oluşturulması
	4. Ulaşım Ana Planının Hazırlanması
	5. E-Dönüşüm Sürecinin Desteklenmesi ve Telekomünikasyon Altyapısının İyileştirilmesi
3.Açık Alanların ve Yaşam Ünitelerinin Mekânsal Kalitesinin Artırılması	1. Afet ve Çöküntü Alanlarında Yapılaşmanın Kentsel Politika Araçları ile Dönüşümü
	2. Sosyal Donatı Standartlarına Uygun Projelerin Hazırlanması ve Uygulanması
	3. Projeksiyon Hesaplı Konut Üretiminin Artırılması
	4. Herkes İçin Kent Tasarımlarının Oluşturulması
4. Kentleşmenin Bileşenlerine İlişkin Tematik Planların ve Projelerin Hazırlanması	1. Afet Sakınım Planının Oluşturulması
	2. Bütünleşik Kıyı Plan Senaryolarının Hazırlanması
	3. Enerji Verimli Kent Formları Üretilmesine Yönelik Plan Senaryolarının Hazırlanması
	4. Kent Kimliğini Belirleyici Plan Senaryolarının Hazırlanması
GELİŞME EKSENİ (III): GÜÇLÜ TOPLUM	
HEDEF	STRATEJİ
1. İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	1. Bölge Örgün Eğitiminde Okullaşma Oranının Artırılması
	2. Mesleki ve Teknik Eğitim Kurumları Altyapısının Piyasa İşgücü Talepleriyle Uyumlu Hale Getirilmesi
	3. İşgücüne Katılım ve İstihdam Oranının Artırılması
	4. Çiftçi ve Üreticilere Yönelik Teorik ve Uygulamalı Eğitimlerin Sağlanması
2. Kurumsal Kapasitenin ve Örgütlenme Bilincinin Artırılması	1. Yönetişimin İyileştirilmesi ve Kurumsal Uzmanlaşmanın Geliştirilmesi
	2. Kurumsal Hafıza Oluşturacak Sistemlerin Kurulması
	3. STK'larda, Birliklerde ve Kooperatiflerde Etkinliğin Artırılması
	4. Sosyal Yaşam Bilincinin Sağlanması

EKONOMİK DÖNÜŞÜM VE BÜYÜME GELİŞME EKSENİ

DAKA

DOĞU ANADOLU
KALKINMA AJANSI

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Yeni teşvik sistemine altlık oluşturan SEGE 2011 raporuna göre sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Bitlis 76, Hakkâri 80, Muş 81 ve Van ise 75. sırada yer almıştır. Demografi, eğitim, sağlık, istihdam, rekabetçi ve yenilikçi kapasite, mali kapasite, erişilebilirlik ve yaşam kalitesinden müteşekkil 8 alt kategoriyi kapsayan ve büyük kısmı 2009-2010 yıllarına ait 61 değişkenin kullanıldığı SEGE 2011 sonuçlarına göre hem sosyal hem de ekonomik açıdan TRB2 Bölgesi Türkiye'nin en geri kalmış illerinden oluşmaktadır. Sosyal refahın artması öncelikle ekonomide yapısal dönüşüm ve büyümeyi gerektirdiğinden TRB2 Bölgesi'nde ilk müdahale edilmesi gereken alan üretim faktörlerinin etkin ve sürdürülebilir şekilde kullanılması olacaktır.

TRB2 Bölgesi'nin tarım sektöründe öne çıkmasının sebebi

Bölge'nin bu sektörde gelişmiş olmasından ziyade yüksek katma değer potansiyeli taşıyan sanayi sektöründe yeterince gelişmemiş olmasıdır. Geri kalmış bir sanayinin istihdam ve üretim kapasitesi de düşük olacağından üretim faktörleri başta tarım sektörü olmak üzere diğer sektörlere kanalize olmaktadır. Tarım sektörünün ihtiyacından fazla istihdamı içermesi gizli işsizliğe sebep olmakta ve dolayısıyla kaynakların etkin kullanılmaması sonucunu doğurmaktadır. Bütün bunlara rağmen TRB2 Bölgesi'nin 2011 yılında toplam tarımsal üretim değeri yaklaşık 5,4 milyar TL olup bunun %74'ü canlı hayvan, %13'ü bitkisel üretim ve %13'ü hayvansal ürünlerin değerinden oluşmuştur. Bu istatistiklerden de anlaşılacağı üzere tarım sektöründe yaratılan değerin çok büyük kısmı canlı hayvan ve hayvansal ürünlerden sağlanmaktadır. Bitkisel üretim değerinin düşük olmasının sebebi Bölge'nin topografik ve iklim özellikleri dolayısıyla ürün çeşitliliğinin olmamasıdır. Hayvancılık, çayır ve mera alanlarının Türkiye ortalamasının çok üzerinde olmasından dolayı maliyetlerin düşürülmesi ve rekabetçiliğin artırılması hususunda yüksek potansiyel taşımaktadır. Bitkisel üretim alanlarının Türkiye ortalamasının altında olması ve büyükbaş-küçükbaş hayvan sayısının fazla olması yem bitkisi arzının yetersizlik riskini beraberinde getirmektedir. Bu yüzden, Bölge'nin yem bitkisi üretiminde kendi kendine yetebilmesi için yem bitkisi üretiminin bitkisel üretim içerisindeki payı hayvancılığın gelişimini destekleyecek şekilde artırılmalıdır.

TRB2 Bölgesi'nde üretim değeri çok yüksek olmasa da sebze ve meyve üretimi de yapılmaktadır. Bitlis, Bölge patates üretiminin %45'ini üreterek öne çıkarken sebzecilikte de Bölge üretiminin %50'sini sağlayan Muş ön plandadır. Bir başka ekonomik faaliyet olan arıcılıkta ise Hakkâri ve Bitlis coğrafi özellikleri ve bitki örtüsü dolayısıyla mukayeseli üstünlüğe sahiptir.

Tarımda katma değerin artırılması ve sanayi sektörüne aktarılabilecek sermaye birikiminin sağlanabilmesi için tarım ve sanayi sektörünün entegrasyonu zorunludur. Özellikle hayvancılıkta et ve süt entegre tesislerinin kurulması suretiyle katma değer yaratma yoluna gidilmesi gerekmektedir. Küçükbaş hayvancılıkta Düzey 2 Bölgeleri arasında ilk sırada olunmasına rağmen ilkel metotlar nedeniyle hayvancılık sadece geçimlik faaliyet olarak kalmıştır.

Bölge kalkınmasının sağlanabilmesi için mutlaka genelde tarımda ve özelde ise hayvancılıkta geçimlik ekonomiden modern üretime geçişin sağlanması gerekmektedir. Tarıma dayalı sanayinin gelişmesiyle beraber özellikle imalat sanayiinde yatırıma dönüşecek sermaye birikimine ulaşılabilecektir. İmalat sanayiinde TRB2 Bölgesi'nin öne çıkan ve düşük-orta teknoloji gerektiren-diğer metalik olmayan mineral ürünleri, giyim eşyaları ve tekstil ürünleri, ağaç-ağaç ürünleri ve mantar ürünleri, kauçuk-plastik ürünleri, makine ve teçhizat hariç-fabrikasyon metal ürünleri- alt sektörlere yoğunlaşılması önem arz etmektedir. Bu alt sektörlerin katma değer ve rekabetçiliğini geliştirecek şekilde kamu, STK ve özel sektör işbirliği, ihtisas OSB ve kümelenme faaliyetlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte mevcut sanayi bölgelerinin daha fazla yatırım ve üretime imkân sağlayacak alt ve üst yapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi için gerekli etüt çalışmaları yapılmalıdır. Ayrıca imalat sanayindeki işletmelerin büyük çoğunluğunu oluşturan mikro ve küçük işletmelerin istihdam ve üretim kapasitelerinin artırılabilmesi için finansmana erişimin kolaylaştırılması önem taşımaktadır. Nihayetinde bunların yapılmasıyla meydana gelecek arz artışı İran ve Irak'a açılan sınır kapılarının etkin kullanılması suretiyle pazarlanabilecektir.

Tarım ile beraber temel ekonomik faaliyetlerden kabul edilen ve sermaye birikiminin sağlanması hususunda önem taşıyan madencilik sektörü TRB2 Bölgesi'nin öne çıktığı bir başka alandır. Madenciliğe yönelik teşvik ve desteklerin artması dolayısıyla özellikle son 5 yılda Bölge'de madencilik faaliyetlerinde ciddi bir artış gözlenmektedir. 2004-2007 yılına kadar TRB2 Bölgesi'nde toplam arama ruhsatı sayısı 87 iken 2008-2012 yılları arasında bu sayı yaklaşık olarak % 175 artarak 240'a ulaşmıştır. Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen Bölge'de zenginleştirme ve izabe tesislerinin olmaması dolayısıyla madencilik alanında yeterince katma değer yaratılamamaktadır. Nitekim Bölge'nin madencilik sektöründeki ihracat değeri Türkiye'nin aynı alandaki ihracat değerinin sadece %0,15'ine tekabül

etmektedir. MTA raporlarına göre Türkiye'nin madencilik sektöründeki en önemli partnerlerinden olan Çin ve Hindistan'ın ithalatında önemli yer tutan çinko, krom, demir, bakır, mermer, traverten ve kireçli taşlarda TRB2 Bölgesi önemli rezervlere sahiptir. Madencilikte katma değer ve rekabet gücünün artırılabilmesi için öncelikle kesin rezerv tespitlerinin yapılması ve pomza, perlit, barit ve mermer gibi endüstriyel ham maddeler için Ar-Ge çalışmalarının yapılması ve üniversite-sanayi işbirliğinin sağlanması gerekmektedir.

Üretim döngüsü devam ederken temel girdilerden olan enerji kaynağının sürekliliğinin sağlanması için gerekli yatırımların yapılması gerekmektedir. Elektrik dağıtımının daha etkin yapılabilmesi için şehir merkezlerinde havai hatlara göre enerji kalitesi daha yüksek olan yer altı hat şebekesi kapasitesinin artırılması önem arz etmektedir. Gerek kaçak enerji kullanımının yaratmış olduğu aşırı talep gerekse yıllanmış iletim hatları ve düşük güç-verimli transformatörler dolayısıyla elektrik kesintisi sık olup üretim sürecini sekteye uğratmaktadır.

Bunun önlenebilmesi için denetimlerin sıklaştırılıp artan nüfusun talebini karşılayacak kapasitede iletim ve dağıtım hattı modernizasyonu yapılmalıdır. TRB2 Bölgesi elektrik kurulu gücü 153,884MWe termik, 268,832MWe HES olmak üzere toplam 422,716MWe (Türkiye kurulu gücünün %0,74'ü)'dir. Bölge; Zap Suyu, Murat Nehri, Engil Çayı, Zilan Deresi ve Karasu Irmağı gibi hidroelektrik santrali kurulumu için önemli olan su kaynaklarına sahiptir. Bölge'nin güneş enerjisinden elektrik üretme potansiyeli çok yüksektir. Bölge'de bulunan dört ilin de günlük ortalama radyasyon değerleri Türkiye ortalamasının üzerindedir. Hakkâri, Türkiye'nin en yüksek güneşlenme süresine sahip olan ilidir. Van İli ise Karaman ve Antalya illerinden sonra en yüksek radyasyon değerine ve Hakkâri İl'inden sonra en yüksek güneşlenme süresine sahip ilidir. Bölge'de 13 jeotermal saha bulunmaktadır. Ülkenin enerjide dışa bağımlılığı ve Türkiye'nin enerji kullanımında %50 ile sanayinin ilk sırada olduğu göz önünde bulundurulduğunda yenilenebilir enerji kaynaklarının sanayide kullanılmasının özendirilmesi stratejik önem taşımaktadır.

Özellikle tarım ve sanayide katma değerin ve ürün çeşitliliğinin artırılabilmesi için Ar-Ge ve yenilikçilik faaliyetlerine daha fazla odaklanılması gerekmektedir. Türkiye'de Gayri Safi Ar-Ge harcamalarının GSYİH'ye oranı sadece %0,86 iken gelişmiş ülkelerde bu oran %3-4 arasındadır. 2023 yılında hedeflenen, Ar-Ge harcamalarının GSYİH'ye oranının %3 olabilmesi için TRB2 Bölgesi'nde oldukça düşük seviyede olan Ar-Ge faaliyetlerinin geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Ar-Ge ve yenilikçilik faaliyetlerinin faydaları kısa vadeden ziyade orta ve uzun vadede ortaya çıkması ve Bölge'deki firmaların yenilik üretimi konusundaki farkındalık seviyelerinin düşük olması gibi etkenler; Bölge'de faaliyet gösteren işletmelerin Ar-Ge çalışmalarını yeterince gerçekleştirmemesinin sebepleri arasındadır. Bu durumu; TRB2 Bölgesi'nde 2002-2012 yılları arasında sadece 3 patent, 12 faydalı model ve 4 endüstriyel tasarım tescilinin olması diğer bir açıdan kanıtlamaktadır. Ayrıca; ulusal ölçekte yürütülen San-Tez, TEYDEB, ARDEB, BAP gibi Ar-Ge ve Yenilik faaliyetlerini destekleme mekanizmalarına başvuru sayılarının oldukça düşük olması bu konulara duyulan ilginin de istenilen seviyede olmadığını göstermektedir.

TRB2 Bölgesi'nde girişimcilik kültürünün düşük olması da kalkınmayı engelleyen faktörlerden biridir. Yıllık kurulan işletme sayısında Bölge Türkiye ortalamasının üzerinde olsa da kapanan işletmelerin kurulan işletmelerden fazla olması dolayısıyla işletme sayısındaki artışta Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.

Ayrıca kapanan işletmelerin büyük bir kısmı son 5 yıl içerisinde kurulmuştur. Kapanma oranındaki fazlalık girişimcilerin işletmeyi kurmadan önce müşteri değer algısı ve pazar araştırması gibi ekonomik yaşam süresini artıran çalışmaları yapmamalarından kaynaklanmaktadır. Bu alanda girişimcilere KOBİ-STK-KAMU işbirliği ile gereken eğitim/-danışmanlığın verilmesi/ yapılması sayesinde daha uzun ömürlü işletmeler kurulabilecektir. Ayrıca yeni girişimcilerin başlangıç dönemlerinde korunmalarını ve gelişmelerini sağlayacak, içlerinde danışmanlık merkezlerinin de bulunduğu kuluçka ve hızlandırıcı merkezlerinin kurulması gerekmektedir.

TRB2 Bölgesi doğa güzellikleri, tarihi derinlik ve çeşitliliği, endemik flora ve ornitolojisi ile turizm sektöründe ciddi potansiyel taşısa da bu alanda ekonomik değer yaratacak müteşebbislerden mahrum olunması, beşeri sermayenin gelişmemiş olması, özel sektör ve kamu kurumlarının eş güdümlü çalışmaması ve en önemlisi güvenlik sorunlarının sebep olduğu imaj problemi dolayısıyla turizmden alması gereken payı alamamaktadır. Çözüm sürecinin olumlu seyrinin devamıyla turizm alanında alt ve üstyapı yatırımlarının artacağı, Bölge imajının düzeleceği ve nihayetinde özellikle Van ve Bitlis illerinin turizmde önemli varış noktaları olarak ön plana çıkacağı öngörülmektedir. Bununla birlikte tarihi ve turistik varlıkların bulundukları yerlerde çevre düzenlemelerinin yapılması, Van Gölü kıyısının ıslahı ve turizme kazandırılması, kış turizmi potansiyelinin geliştirilmesi Bölge'nin cazibe merkezi olması bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca komşu ülkelerdeki nüfusa hitap edecek tesis yatırımları ve yine komşu ülkelerle yapılacak sınır ötesi işbirlikleri sayesinde Bölge'nin tanıtımı yabancı turist sayısının artırılmasını sağlayacaktır. Sonuç olarak TRB2 Bölgesi'nde yatırımların ve tanıtımın etkin bir şekilde yapılması durumunda kış turizmi, doğa turizmi, kültür-tarih ve arkeoloji turizmi, inanç turizmi, su merkezli turizm ve dağcılık-tırmanma-dağ yürüyüşü turizmi alanlarında rekabetçi güce kavuşacağı öngörülmektedir. Bu potansiyel turizm çeşitliliğinin fiziki altyapısının tamamlanarak arzlarının yapılması ve sektörde faaliyet gösteren bütün aktörlerin kapasitelerinin artırılması eş zamanlı olarak geliştirilmesi gereken hususlardır.

Bölge'nin var olan bütün potansiyelini harekete geçirebilmesi için en önemli üretim faktörlerinden biri olan emek arzının piyasa talebini karşılayacak düzey ve kalifikasyonda olması gerekmektedir. TRB2 Bölgesi'nde işgücüne katılım oranı %45,8 olup Türkiye ortalamasının (%50) altındadır. Bu oranın düşük olmasının nedenlerinden biri de kadınların ekonomik faaliyetlere yeterince katılımının sağlanamamış olmasıdır. TRB2 Bölgesi'nde kadınların işgücüne katılım oranı sadece %21,9 düzeyindedir. Bu oranın artırılmasının yanında kalifiye eleman yetiştirilmesi de önem arz etmektedir. TRB2 Bölgesi'nin il ve ilçelerinde üretimde farklı sektör ve düzeyde uzmanlaşma söz konusudur. Kalifiye iş gücü yetiştirirken bu il ve ilçelerde öne çıkan sektörlere göre KOBİ-STK-KAMU işbirliği ile eğitim ve sertifikasyon programları düzenlenebilir.

Ayrıca kırdan kente göç eden nüfusun da hem sosyal hem de ekonomik hayata adaptasyonu için hayat boyu öğrenme programlarının düzenlenmesi yararlı olacaktır. Özellikle istihdam alanında doğru tespitin yapılması ve sonrasında doğru politikaların uygulanabilmesi için mutlaka kayıt dışı istihdamın kontrol altına alınması gerekmektedir. Kayıt dışı istihdamın önlenmesi hem doğru istatistiklerin tutulmasını ve doğru müdahalelerin yapılmasını hem de işçi ve işveren arasında daha profesyonel bir ilişki kurulmasını sağlayacaktır.

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 1 : Tarımsal Üretimdeki Rekabet Gücünün Artırılması

Strateji 1 : Yem Bitkilerinde Çeşitliliğin ve Verimin Artırılması

TRB2 Bölgesi yem bitkisi yetiştiriciliğinin yoğun olarak yapıldığı bölgelerden biridir. 2012 yıllı itibari ile Bölge'de 2,6 milyon dekar alanda 2,7 milyon ton değerinde yem bitkileri üretimi gerçekleştirilmiştir. Ekim alanı ve üretim miktarları göz önüne alındığında TRB2 Bölgesi, Düzey 2 bölgeleri arasında ilk sırada yer almakla birlikte üretimde verim değeri açısından sondan ikinci sırada bulunmaktadır. Verim değerinin düşüklüğünün nedenleri incelendiğinde sulanabilir arazi alanından tam kapasite yararlanılamaması; hububat ve yem bitkileri üretiminde besin değeri yüksek ürün çeşitliliğinin yetiştirilememesi ve illegal sınır ticareti ile Bölge'de kullanımı yaygın olan verimsiz yem tohumlarının kullanılması öne çıkmaktadır.

Bölge'deki sulamaya elverişli 530.310 ha arazinin sadece % 44'ü sulanabilmektedir. Bu durum, aynı zamanda üretim çeşitliliğinin artışına engel teşkil etmektedir. Sulanan arazi miktarının artırılması ve tarla içi modern sulama sistemlerinin yaygınlaştırılması, bitkisel üretimde verimliliğin ve çeşitliliğin artışını sağlayacaktır.

Bölge'nin toplam tarımsal üretim değerinin %87'sini (5,4 milyar TL ile) oluşturan canlı hayvan (%76) ve hayvansal ürün (%24) üretiminin ihtiyaç duyduğu kaba yem miktarına ilişkin bir araştırma çalışması[5] yapılmıştır. Bu çalışmaya göre Bölge'de üretilen kaba yemler, canlı hayvan varlığının yem ihtiyacının %123'ünü karşılayarak üretim fazlasını oluştururken temel yem kaynakları (çayır-mera ve yem bitkileri) ise % 108 oranında bir üretim fazlası oluşturmaktadır. Kaba yem olarak yalnızca çayır-mera ve yem bitkileri ele alındığında TRB2 Bölgesi ortalamasında kaba yem, SP (sindirilebilir protein) ve TSBM (toplam sindirilebilir besin miktarı) fazlalığı görülmekle beraber Bitlis ve Muş illerinde yem miktarındaki yetersizlik göze çarpmaktadır[6].

Kaba yem açığının giderilmesi için Bölge bazında yem bitkilerinde çeşitlendirilmeye gidilmesi önem arz etmektedir. Başta kaba yem açığının olduğu iller olmak üzere, Bölge'de hayvancılığın geliştirilmesi için silajlık mısırın teşvik edilmesi, fiğ ve brom ile nadas alanları değerlendirip kıraç şartlara dayanıklı alternatif yem bitkileri üretiminin teşvik edilmesi gerekmektedir. Ayrıca, besin değeri düşük olan bitki artıklarının mümkün olduğu ölçüde hayvan beslemeden çıkarılması gerekmektedir. Besin değeri yüksek olan silajlık mısır, Bölge'deki hayvancılık işletmeleri için önem arz etmektedir.

TRB2 Bölgesi, İran ve Irak ile aynı sınır hattında bulunmaktadır. Bu hattın sağladığı avantajların yanı sıra dezavantajları da önemli bir yere sahiptir. İllegal sınır ticaretinin yaygın olduğu Bölge'de tohumluk kapasitesi düşük ve kontrolsüz yemlik tohumların yasa dışı ithalatı sonucunda hayvancılık işletmeleri, hayvan besi maliyetlerini kısa dönemde düşürürken hayvansal üründen elde edilen uzun dönem verimini yok etmektedirler. Kaliteli yem kullanımı ile verim artışının sağlaması adına Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın yurt içi sertifikalı tohumluk kullanımına yönelik sübvansiyonları, sorun çözümüne hizmet edebilecek destek mekanizmalarından birini oluşturmaktadır. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın uygulamaya koyduğu "Havza Bazlı Üretim ve Destekleme Modeli" konulu bir diğer mekanizmada da ülke genelinde aynı ürün miktarını artırmak yerine havza özelliğine göre ürün miktarının artırılması söz konusudur. Bu tedbir ile yem açığı olan illerin desteklenmesi mümkün kılınmaktadır. Ayrıca, TİGEM başta olmak üzere kamu ve özel sektörün sertifikalı tohum ve damızlık hayvan üretimine dönük teşvikleri ile kırsal kalkınma programları, bitkisel üretim ve hayvancılıktaki verim artışını destekleyici niteliktedir.

[5] 2014-2023 TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Tarım

[6] 2014-2023 TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Tarım

Hedef 1 & Strateji 1

Yem Bitkilerinde Çeşitliliğin ve Verimin Artırılması

Üst Ölçekli Planlar

1- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 2013-2017 Stratejik Planı: Üretimde verim ve kaliteyi artırmaya yönelik yöntem ve teknolojiler geliştirmek ve yaygınlaştırmak

2- 5488 nolu Tarım Kanunu Madde 6: Tarımsal üretimde verimlilik, ürün çeşitliliği, kalite ve rekabet gücünün yükseltilmesi

3- 1734 sayılı Yem Kanunu

Projeler

1- Bölge'nin Toprak ve İklimine Uygun Alternatif Yem Araştırmalarının Yapılması

2- Muş ve Van İllerinde Silajlık Mısır Ekiminin Teşvik Edilmesi

3- Muş İlindeki Kaba Yem Yoğunlaşmasının Sağlanması

4- Sertifikalı Tohum, Fide ve Fidan Kullanımının Özendirilmesi

Performans Göstergeleri

1- Alternatif yem ekim alanı

2- Üretim miktarı

3- Yem bitkisi çeşit sayısı

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 1: Tarımsal Üretimdeki Rekabet Gücünün Artırılması

Strateji 2: Hayvan Gen Kaynaklarının Korunması ve Irk Islahının Yapılması

TRB2 Bölgesi'nin tarımsal üretimde rekabet gücünün düşük olmasının en önemli nedeni, genelde tarımsal ürün verim değerinin düşük olması iken özelde büyükbaş hayvancılıkta verim değerinin düşük olmasıdır. Bölge'nin toplam tarımsal üretimi içinde, canlı hayvan ve hayvansal üretim değeri payının %87 olması, hayvancılıkta verim yetersizliğinin özellikle ele alınması gereken bir konu olduğunu göstermektedir. Bölgedeki işletmelerin ağırlıklı olarak yerli ırklarla hayvancılığa devam etmesinin yanı sıra hayvan bakım ve besleme koşullarının yetersiz olması, et ve süt veriminde düşüşe neden olmaktadır.

TRB2 Bölgesi'nde büyükbaş hayvan varlığının % 45'i yerli ırklardan oluşmaktadır. Yerli ırkların et ve süt verimleri, kültür ve melez ırklara göre daha düşüktür. Bölge'de yerli ırk süt sığırlarının bir laktasyondaki süt verimi ortalama 1.250 lt, kültür melezinin 2.500 lt ve kültür ırkının ise 3.250 lt'dir. Bu nedenle elde edilen süt verimini artırmak için süt sığırcılığında kültür ırkı tohumlaması yaygınlaştırılması önem arz etmektedir.

Hayvancılıkta ırk ıslahı, verim artışını sağlayan önemli bir husustur. Bu nedenle, öncelikli hedef olarak yerli ırkların kendi içlerinde ıslahına çalışılması, akabinde ise kültür ırklar ile melezleme yapılarak bu sürecin hızlanması gerekmektedir. Bölge'de yerli ırklarda genetik ıslah çalışmaları devam etmektedir. Islah çalışmalarının uzun vadeli çalışmalar olduğu düşünüldüğünde Bölge'de hayvancılık ile uğraşan aile tipi küçük işletmelerin sübvanse edilmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle ıslah çalışmalarını hızlandırıcı etkiye sahip olan suni tohumlamanın Bölge'de hızlandırılarak yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Genetik özelliği ile Bölge'ye değer katan Van Norduz koyunu, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından koruma ve geliştirme; Karakaş ve Morkaraman koyun ırkları ise geliştirme çalışmaları kapsamına alınmıştır. TRB2 Bölgesi'nde küçükbaş ve büyükbaş hayvancılıkta gen kaynaklarının öncelikli korunması gereken alanlar Harita 2'de gösterilmiştir.

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın 2013-2017 Stratejik Plan'ında üstün verimli, kaliteli, pazarlanabilir çeşit, tür, hat, ırkları geliştirmek ve yaygınlaştırılacağı hedefi doğrultusunda bölgedeki ıslah çalışmaları İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü tarafından koordine edilmesi ve ayrıca, ıslah organizasyonlarında kooperatifler ve birlikler ile ortak çalışmaların yürütülmesi gerekmektedir.

Hedef 1 & Strateji 2

Hayvan Gen Kaynaklarının Korunması ve Irk Islahının Yapılması

Harita 2: Küçükbaş ve Büyükbaş Hayvancılık Yoğunlaşması

Üst Ölçekli Planlar

1- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 2013-2017 Stratejik Planı: Üretimde verim ve kaliteyi artırmaya yönelik yöntem ve teknolojiler geliştirmek ve yaygınlaştırmak
2- 5488 Tarım Kanunu: Madde 19, ç bendi, Hayvancılık destekleri
3- 2013/4463 karar sayılı Bakanlar Kurulu kararının hayvancılık desteklemeleri

Projeler

1- Süt Sığırcılığında Suni Tohumlamanın Yaygınlaştırılması

Performans Göstergeleri

1- Kültür ırkı hayvan sayısı
2- Et ve süt verimindeki artış miktarı

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 1: Tarımsal Üretimin Üretimdeki Rekabet Gücünün Artırılması

Strateji 3: Büyükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi

Bölge ekonomisinin en önemli ayağı olan hayvansal üretimin gelişmesi, mevcut tarımsal kaynakların etkin kullanımından geçmektedir. Hayvansal üretimde yer alan yem ve mera konularına ilişkin Bölge'de yaşanan verimsiz kullanım ve üretimler hayvan besiciliğinde rekabet gücünü engelleyici düzeydedir. Temel beslenme ürünü kalitesini ve miktarını artırarak hayvansal üretimden faydalanmak adına, Bölge'de yer alan sulu tarım arazilerinde yem bitkisi üretiminin gerçekleştirilmesi maksimum verimi elde etmeyi sağlayacaktır.

Bölge'nin 6-7 ay süren uzun kış dönemi boyunca hayvanların ihtiyacı olan kaba yemler: çayır otu ve yem bitkileri ile buğday ve arpa samanından oluşmaktadır. Bölge genelinde üretilen kışlık temel kaba yem (çayır ve yem bitkileri) miktarı kış beslemesi döneminde (yedi ay) Bölge'nin mevcut hayvan varlığının ihtiyacından fazladır. Ancak, Bölge genelinde meraların düşük verimli olması ve ağırlıklı olarak küçükbaş hayvancılıkta değerlendirilmesi, süt sığırcılığı işletmelerinin mera otlatma döneminde önemli ölçüde diğer kuru kaba yemlere yer vermesi Bölge illerinin bazılarında önemli ölçüde kaba yem açığının oluşmasına neden olmaktadır. Bu açığın belirli bir kısmı, bitki artıkları ile sübvanse edilse bile açığı kapatmaya yeterli değildir.

Bölge'de meralar geniş bir alan kaplamakla birlikte iklim ve yükselti şartları sebebi ile kısa dönem kullanımına uygundurlar. Meraların Bölge'de en yaygın kullanımı küçükbaş hayvancılık otlatması olarak görülmektedir. Bölge'de küçükbaş dâhil tüm canlı hayvan varlığının beş ay süre ile sadece merada otlatılarak beslenmesi halinde meraların ihtiyaca cevap veremeyeceği ve mevcut hayvan varlığının yaklaşık %17'sinin beslenemeyeceği görülmüştür[7]. Bu nedenle, Bölge'de ek kaba yemlere yer verildiği gibi meraların kendini yenileme kapasitesini aşacak şekilde 7-8 aya kadar otlaklık olarak kullanımı meraların verimsizleşmesine neden olmaktadır. Mera varlığı, verimi ve amenajmanı gibi kriterler nedeniyle Bölge illerinde ve ilçelerinde meraların ihtiyacı karşılama durumu farklılık arz etmektedir. Özellikle Muş ve Bitlis illerinde mera açığı önemli bir husustur.

Üretilen kaba yemlerin, düşük verim başta olmak üzere dönemsel kuraklık, girdi maliyetleri vb. nedenlerle maliyeti Bölge'de yüksektir. Ayrıca uzun kış dönemi nedeniyle de kaba yemler işletmelerin maliyetlerini artırmaktadır. Büyükbaş işletmelerin sürdürülebilir kılınması yem ihtiyaçlarının temini ile mümkündür. Bölge'de sulu tarımın yapıldığı alanlarda (Harita 3) büyükbaş hayvancılık besiciliğinin yoğun laştırılması ve kaba yem ihtiyacını karşılamak üzere yem ofislerinin kurulması Bölge için uygun çözüm önerileri arasında sıralanmaktadır.

Muş ve Van illeri başta olmak üzere Harita 3'te belirtilen alanlarda, sulu tarım arazilerinde yüksek verimli büyükbaş ırkları desteklenerek hayvancılıkta kümelenme oluşumu sağlanmalıdır. Bu kapsamda, Ajansın 2010 yılında yürürlüğe koyduğu Model Büyükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Yaygınlaştırılması Mali Destek Programı iyi uygulama örnekleri arasında yer almakta olup IPARD Programı çerçevesinde Et Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım başlıklı teklif çağrıları sığırcılık yatırımlarını desteklemek yönündeki bir başka iyi uygulama örneğidir. Üst ölçek planlarda da yer alan konuya ilişkin Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın 2013-2017 Stratejik Plan'ında hayvansal üretimde arz dengesinin sağlanmasında yüksek verimli etçi, sütçü, kombine ırkların yaygınlaştırılması ve küçükbaş hayvancılığa yönelik üretimin teşvik edilmesi öngörülmektedir.

Hedef 1 & Strateji 3

Büyükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi

Harita 3: Büyükbaş Hayvancılığın Yoğunlaştığı Alanlar

Üst Ölçekli Planlar

1- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 2013-2017 Stratejik Planı: Tarımsal üretim kaynaklarını koruyarak kaliteli tarım ürünlerine erişilebilirliği ve gıda güvenliğini sağlamak

Projeler

1- Büyükbaş Hayvancılıkta Sulanan Alanlarda Kümelenmeye Gidilmesi
2- Sulanan Alanlarda Yem Bitkilerinin Desteklenmesi
3- Yem Ofislerinin Kurulması
4- Ticaret Borsaları Bünyesinde Canlı Hayvan Borsaları Kurulması

Performans Göstergeleri

1- Sulanan arazilerdeki büyükbaş işletme sayısı
2- Sulanan alanlarda ekimi yapılan yem bitkisi alanı (ha)

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 1: Tarımsal Üretimdeki Rekabet Gücünün Artırılması

Strateji 4: Küçükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi

TRB2 Bölgesi'nin toplam yüzölçümü içindeki çayır - mera alanlarının payının, diğer düzey-2 bölgelerinin payları ile kıyaslandığında ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Bölge meralarının dönemsel kullanımının dar olması, bu alanlardan yeterince faydalanılmasını engellerken meralardaki yem bitkisi varlığının kalitesindeki düşüş ise mera verimliliğini düşürmektedir. Bu iki durum, Bölge meralarının sığır yetiştiriciliği yerine koyun yetiştiriciliği için daha uygun alanlar olduğu anlamına gelmektedir. Doğal süt ve kırmızı et üretimi açısından Bölge'de, koyun ve keçi türlerinden diğer hayvan türlerine göre daha fazla verim sağlanmaktadır. Bölge meralarının düşük verim özelliği ile koyunculuk için en iyi faydayı sağlıyor olması, küçükbaş hayvancılık yetiştiriciliğinde Bölge'nin rekabet gücünü artırmaktadır. Koyun ve keçi yetiştiriciliği, ülkede yapılabilecek en ucuz maliyetli hayvancılık faaliyetidir. TRB2 Bölgesi, mevcut potansiyelinin değerlendirilmesi halinde küçükbaş hayvancılık için cazibe merkezi olabilecek konumdadır.

Geniş çayır ve meralar ile birlikte Bölge insanının sosyo-kültürel faktörlere bağlı olarak hayvancılığa (özellikle koyun ve keçi yetiştiriciliğine) yatkınlığı, hayvancılık faaliyetlerinin tarımsal üretimde öne çıkmasını sağlamaktadır. Bölge'de küçükbaş hayvancılık binlerce yıldır yapılan, yöreyle, coğrafyayla, kültürle entegre olmuş bir yetiştiricilik sistemidir. Ülke küçükbaş hayvan varlığının %13'ü gibi azımsanamayacak bir payının TRB2 Bölgesi'nde bulunması da bu kültürü destekler niteliktedir. Ancak; 1990 yılı verilerine göre Bölge'deki toplam 6.605.871 adet küçükbaş hayvan varlığının 2012 yılına kadar %28 azalıp 4.739.635 adet küçükbaş hayvan varlığına gerilemesi, Bölge'de hayvancılığa ilişkin bu kültürün de gerilediğini göstermektedir.

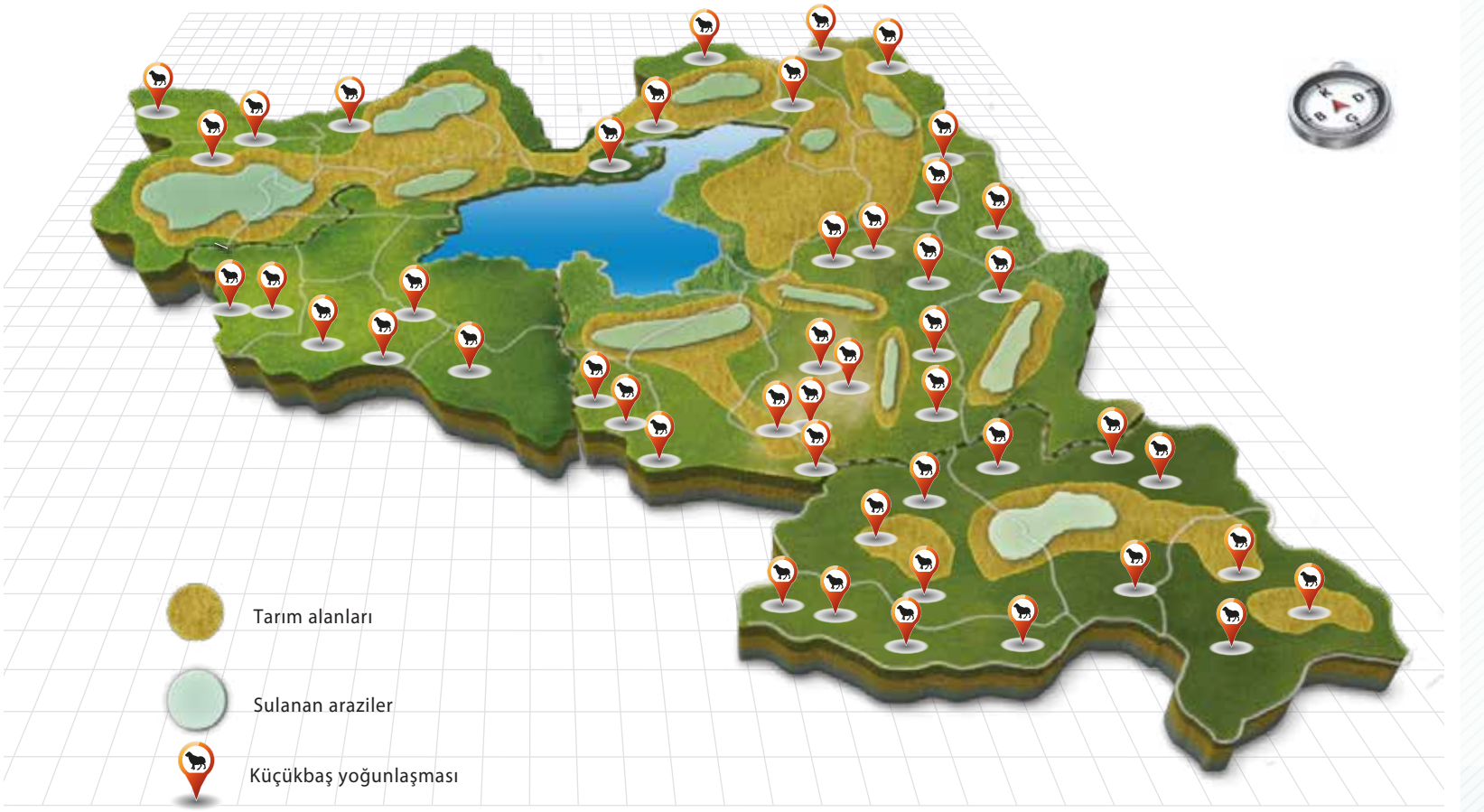
TRB2 Bölgesi toplam meralarının (2.092.398 hektar), 150 gün otlatma süresi ile otlatma kapasitesi yaklaşık 630.000 büyükbaş hayvan birimi (BBHB)'ne eşdeğer olmakla birlikte bu da yaklaşık 7-8 milyon koyun ve keçiye tekabül etmektedir. Bölge'de meraların sadece küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde değerlendirilmesi halinde mevcut küçükbaş hayvan sayısı yaklaşık % 55'in üzerine çıkabilir. Mera potansiyeli ve mevcut kullanım kapasitesi göz önüne alındığında özellikle Van ve Hakkâri illeri küçükbaş hayvan sayısının arttırılabileceği iller olarak öne çıkmaktadırlar. Küçükbaş hayvancılığın yapılmasına elverişli alt bölgelerde (Harita 4) bu sektörün yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. Bunu yaparken, hayvan barınaklarının ve yem ofislerinin kurulması gerekmektedir.

IPARD programı çerçevesinde Et Üreten Tarımsal İşletmelere Yatırım başlıklı teklif çağrıları, küçükbaş yatırımların desteklenmesi ve meraların etkinliğinin artırılması adına Bölge için etki yaratma gücüne sahip mekanizmalardır. Ayrıca; Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından hazırlanan 2013-2017 Stratejik Plan'ında ölçek ekonomisi esas alınarak hayvancılık işletmelerinin kapasitelerinin artırılmasının teşvik edileceği, piyasa düzenleme mekanizmalarının oluşturulacağı ve düzenleyici niteliği olan kurum ve kuruluşların idari ve teknik kapasitelerinin güçlendirileceği vurgusu yapılmaktadır. Piyasa düzenleme mekanizması dâhilinde şunların yapılması planlanmaktadır: stratejik ürünlerin üretim planlamalarının yapılması ve tarım ürünlerinde fiyat dalgalanmalarının olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması, sektörün ihtiyacı olan hammadde arzının kesintisiz sağlanması, yıl boyunca arz-talep dengesinde ve çiftçi gelirlerinde istikrarın sağlanması. Bu düzenlemelerin ve kapasite geliştirme çalışmalarının gerçekleşmesi halinde Bölge'deki yem ve et fiyatlarındaki dalgalanmaların önünün kesileceği öngörülmektedir.

Hedef 1 & Strateji 4

Küçükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi

Harita 4: Küçükbaş Hayvancılık Yoğtunlaşması

Üst Ölçekli Planlar

1- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 2013-2017 Stratejik Planı: Tarımsal Üretim ve Arz Güvenliği

Projeler

1- Meraların Fazla Olduğu Alanlarda Küçükbaş Hayvancılığın Teşvik Edilmesi
2- Barınak Koşullarının İyileştirilmesi
3- Yem Ofislerinin Kurulması
4- Ticaret Borsaları Bünyesinde Canlı Hayvan Borsaları Kurulması

Performans Göstergeleri

1- Üretilen küçükbaştan elde edilen et ve süt miktarı
2- Küçükbaş hayvan sayısındaki artış

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 1: Tarımsal Üretimdeki Rekabet Gücünün Artırılması

Strateji 5: Kırsal Alanda Ekonomik Çeşitliliğin Sağlanması

TRB2 Bölgesi, %50 kentleşme ve %50 kırsal nüfus oranı ile Türkiye kırsal oranı olan %37'nin üzerinde olup 2012 yılı ADNKS verilerine göre, 26 Düzey 2 bölgesi arasında kentleşmede 25'inci sırada yer almaktadır. Bu bilgiler ışında Bölge'nin nüfusunun yarısının halen kırsal alanda yaşadığı ve Bölge halkının refahının sağlanmasına ilişkin alınacak tedbirlerin ve yapılacak yatırımların en az yarısının kırsal alan üzerine yoğunlaşması gerekliliği açıkça gözükmektedir. Kırsal alanda yoksullukla mücadeleyi etkili ve sürdürülebilir kılmak adına kırsalda istihdam imkânlarının artırılması ve ekonomik çeşitliliğin sağlanması gerekmektedir. Bölge kaynaklarını kullanarak ekonomik çeşitliliği arttırmada arıcılık, su ürünleri ve kanatlı hayvan yetiştiriciliği potansiyeli olan 3 önemli sektör çeşitlenmesi olarak görülmektedir.

Arıcılık, tarıma elverişli alanın yetersiz olduğu kırsal alanlarda gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi bakımından büyük önem arz etmektedir. Arazi varlığına bağlı olmaksızın faaliyet sürdürmeyi olanaklı kılan arıcılık sektörü, özellikle gelir seviyesi düşük, az topraklı veya topraksız köylüler açısından önemli bir faaliyettir. Ayrıca büyük sermaye ve yoğun işgücü gerektirmediğinden atıl durumda bulunan aile işgücünün etkin bir şekilde değerlendirilmesi ile kısa zamanda gelir getirecek ve katma değer oluşturacak bir uğraşı olması bakımından sosyo-ekonomik bir önem taşımaktadır. Arıcılık işletmelerinin gelir seviyelerinin artırılması için bal tüketiminin ve ihracatının artırılmasına ek paralel olarak bal veriminin de artırılması gerekmektedir. Bahsi geçen eğilimin yakalanması uzun dönem çalışmalara bağlı olduğu için küçük sermayeli işletmelerin zarar görmemesi adına kısa dönemde bal dışı arı ürünlerinin üretiminin yaygınlaştırılarak arıcılık işletmelerinin gelirlerinin artırılması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda harita 8' deki alanlarda bal dışı arı ürünleri hakkında gerekli bilgilendirme çalışmaları yapılarak, ekipman desteği sağlanmalıdır.

Göl sayısı ve su hacmi bakımından en zengin bölgelerin başında Doğu Anadolu Bölgesi gelmektedir. Türkiye'nin en büyük yüzölçümüne sahip gölü olan Van Gölü (3.713 km²) TRB2 Bölgesi'nde yer almaktadır. Mineral yapısı sodalı olan Göl'ün flora ve faunasını oluşturan canlılar arasında pazarlanma niteliğine haiz sadece inci kefali balığı bulunmaktadır. Gölde yıllık 10.000 ton balık istihsali gerçekleşmektedir. Bu durum Van Gölü civarında yaşayan yaklaşık 15.000 kişinin geçimini inci kefali avcılığından temin etmesine olanak sağlayacak düzeydedir. TRB2 Bölgesi'nde toplam 72 (faal ve yarı-faal) alabalık işletme tesisinin toplam üretimleri 3.013 ton olup yatırım aşamasında olan ağ kafes alabalık yetiştiricilerin de üretime başlaması ile yıllık yaklaşık 12.000 ton alabalık üretimi beklenmektedir.

Bölgedeki su kaynakları, balık hastalıklarına neden olan patojen mikroorganizmalardan ari olup anaç, yumurta ve yavru yetiştiriciliği için en ideal ortamı yaratmaktadır. Bölgedeki alabalık tesislerinin, faaliyetlerini çeşitlendirmesi, bu ideal ortamı rekabet avantajına çevirme yönünde desteklenmelidir. Destek alanlarından biri olan yavru balık yetiştiriciliği hem sektör çeşitliliğini oluşturmak hem de Bölge'nin ari su kaynaklarına dışarıdan getirilen hastalıklı yavru alabalık girişini önlemek adına önemli bir girişimcilik alanı yaratmaktadır.

TRB2 Bölgesi 93.988 adet kaz ve 49.951 adet ördek varlığıyla 26 tane Düze 2 bölgesi içinde ikinci sırada yer almaktadır. Bölge içinde ise özellikle Muş İl'inde yüksek düzeyde kaz ve ördek yetiştiriciliği yapılmaktadır. Ülke çapında kaz yetiştiriciliğinin en yoğun yapıldığı Kars İl'indeki tüketim alışkanlığı ve üretim sistemleri, komşusu olan Muş İl'inde de kabul görmüştür. Ayrıca, Muş'ta sulak alanların geniş olması da kaz ve ördek yetiştiriciliği için en ideal ortamı yaratmaktadır. Bölge'de ve komşu illerde kaz ve ördek etinin geleneksel olarak tüketilmesi, bu sektörü sürdürülebilir kılmaktadır. Kaz ve ördek yetiştiriciliği esas olarak küçük

aile işletmelerinde gerçekleştirilmektedir. Kaz yetiştiriciliğinde sürü büyüklüğü genelde 10-100 baş arasındadır. Kaz yetiştiriciliği Türkiye'de henüz yerel tüketime yönelik olarak yapılsa da, dünya piyasalarında alternatif et tüketimleri içinde yüksek fiyattan alıcı bulabilmektedir. Özellikle soğuk iklimlerde ekstansif şartlarda kaz yetiştiriciliğinin yapılabilmesi Bölgeye avantaj sağlamaktadır. Kazın (et, yumurta, yağ ve karaciğer) tüketim maddesi olarak Pazar değeri taşımasının yanı sıra tüylerinin ev tekstili (yastık, yorgan vb.), spor malzemeleri ve kamp gereçleri yapımında kullanılması destekleyici sektör alternatiflerine uygun hammadde olduğunu göstermektedir. Bu ürünlerin tümü açısından çeşitli ülkelerde önemli bir gelir kaynağıdır. Kaz eti, yüksek besleyici değerlere sahip olmasına ek olarak düşük yağ ve kolesterol içeriği ile sağlıklı bir et türüdür. Kırsalda yaşayan nüfusun gelir düzeyinin artırılması adına, sözleşmeli olarak yapılan ekstansif kanatlı hayvan üretimi önemli bir araç olarak görülmektedir. Kırsalda oluşturulacak ekonomik çeşitliliğin sonucunda ekonominin güçlendirilmesi, yoksulluğun azaltılması ve yaşam kalitesinin artırılması ile kırsal kalkınmaya ilişkin temellerin atılması amaçlanmaktadır. Bu itibar ile yapılacak her tür projede, kırsal nüfusun, ilgili sivil toplum örgütlerinin, kamu ve özel sektör kuruluşlarının makro ve mikro ölçekli strateji dokümanlarında ortaklıklı hareket etmeleri atıl proje uygulamalarının önüne geçmek adına önemli bir adım olacaktır. Şehirlerin ve kırsal alanların kendilerine özgü fırsatlarına ve tehditlerine göre, daha iyi iş fırsatlarını ve yaşam ortamlarını sunabilir hale gelmesi amacı bahsi geçen makro ölçek strateji dokümanlarından biri olan Onuncu Kalkınma Planında da yer almaktadır. Ayrıca, IPARD programı kapsamında "Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi" başlığı altında bölgesel gelişmişlik farkını azaltacak nitelikteki faaliyetlerin desteklenmesi öngörülmektedir.

Hedef 1 & Strateji 5

Kırsal Alanda Ekonomik Çeşitliliğin Sağlanması

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP Madde: 9, 115, 126, 891, 917, 1007, 1013,
2- BGUS: Madde: 3, 11, 71, 246, 270, 271, 389, 392, 397
3- Gıda, Tarım Hayvancılık Bakanlığı 2013-2017 Stratejik Planı: Kırsal alanda yaşam standartlarını yükseltmek ve kırsal kalkınmayı sağlamak.
4- 2013/4463 karar sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, Madde 4, 8. bendi, Hayvancılık desteklemeleri, Su ürünleri yetiştiriciliği

Projeler

1- DOKA, KUDAKA, FKA, DAKA ve SERKA Ajansları Arasında Gerek Gezginci Arıcılık Faaliyetleri, Gerekse Arı Ürünlerinin Veriminin Artırılmasına Yönelik Ortak Platform Kurulması
2- Arı Su Kaynaklarının Korunması
3- Anaç, Yumurta Ve Yavru Alabalık Yetiştiriciliğinin Desteklenmesi
4- Kaz, Hindi Ve Ördek Gibi Kanatlı Hayvancılıkta Sözleşmeli Üretim Modellerinin Geliştirilmesi

Performans Göstergeleri

1- Korumaya alınan su kaynağı sayısı
2- Yavru alabalık ve kuluçkahane sayısı
3- Su ürünleri işleme tesis sayısı

Hedef 1 & Strateji 5

Kırsal Alanda Ekonomik Çeşitliliğin Sağlanması

Harita 5: Arıcılık Faaliyetlerinin Yoğunlaştığı İlçeler

Arıcılık sektör yoğunlaşması

Erciş
Çaldıran
Muradiye
Özalp
Van Merkez
Saray
remit
Başkale
atak
Gürpınar
Yüksekova
Hakkari Merkez
Çukurca
Şemdinli

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 1: Tarımsal Üretimdeki Rekabet Gücünün Artırılması
Strateji 6: Meyvecilik ve Sebzeciliğin Geliştirilmesi

Meyvecilik ve sebzecilik için turfanda üretim imkânı önemli bir avantajdır. Bölge, sahip olduğu farklı iklim özellikleri bakımından hem erken hem de geç turfanda üretim özelliğine sahiptir. Örneğin Zap Vadisi'nin aşağı kısmında bulunan Çukurca, Şemdinli ilçeleri Akdeniz iklimi ile karasal iklimin kesiştiği noktalardır. Bunun yanında Bölge'de birçok mikro klima alanı mevcut olup, özellikle meyvecilik ve sebzecilik için erken turfanda imkânı sağlamaktadır. Rakımı 1.700 m'yi aşan Van, Bitlis ve Muş illerinde ise geç turfanda özelliği ön plana çıkmaktadır.

Bölge'nin toprak kirliliği, hastalık ve zararlılar bakımından diğer bölgelere göre ari olması, meyvecilik ve sebzecilikte iyi ve organik tarım bakımından önemli fırsatlar sunmanın yanı sıra, konvansiyonel tarımda ilaç, gübre vb. girdi kullanımı maliyetlerini düşürmesi bakımından rekabet üstünlüğü sağlamaktadır.

TRB2 Bölgesi'nin büyük bir kısmında örtü altı meyve-sebze yetiştiriciliğinde ısıtma yapmadan yılın her ayında üretim yapmak mümkün değildir. Ancak Bölge'nin sahip olduğu jeotermal kaynaklar seracılık için önemlidir. Bölge'de bulunan 13 adet jeotermal sahanın büyük bir kısmında seracılık yapmak mümkündür. Tesis edilecek jeotermal ısıtmalı organize seracılık bölgeleri ile yılın her döneminde sebzecilik yapılması hedeflenmektedir.

TRB2 Bölgesi'ndeki meyve üretimi Türkiye toplam meyve üretimi içinde düşük düzeydedir. İllere göre meyve üretimi incelendiğinde en fazla meyve üretimi Hakkâri'de olup, bu ili sırasıyla Bitlis, Van ve Muş izlemektedir. Elma, kiraz, erik, üzüm ve ceviz Bölge'de en fazla yetiştiriciliği yapılan meyvelerdir.

TRB2 Bölgesi ceviz üretimi açısından Türkiye'nin toplam ceviz üretiminin %10'unu karşılamaktadır. TRB2 Bölgesi ceviz üretim miktarında Hakkâri ilinin öne çıktığı görülmektedir. Ancak Bölge'de ceviz üretimi genellikle tohumdan yetişmiş tiplerden karşılandığı için, standardizasyon problemi bulunmaktadır. Bu nedenle, standart çeşitlerle kurulu kapama ceviz bahçeleri tesislerinin teşvik edilmesi hedeflenmektedir.

Van ve Bitlis illeri (Harita 6) sahip olduğu iklim özellikleri bakımından özellikle kiraz yetiştiriciliğinde geç hasat özelliğine sahiptirler. Bölge'de kiraz hasadı, ülke genelinde kiraz hasadının bittiği döneme denk geldiği için pazarda avantaj sağlamaktadır.

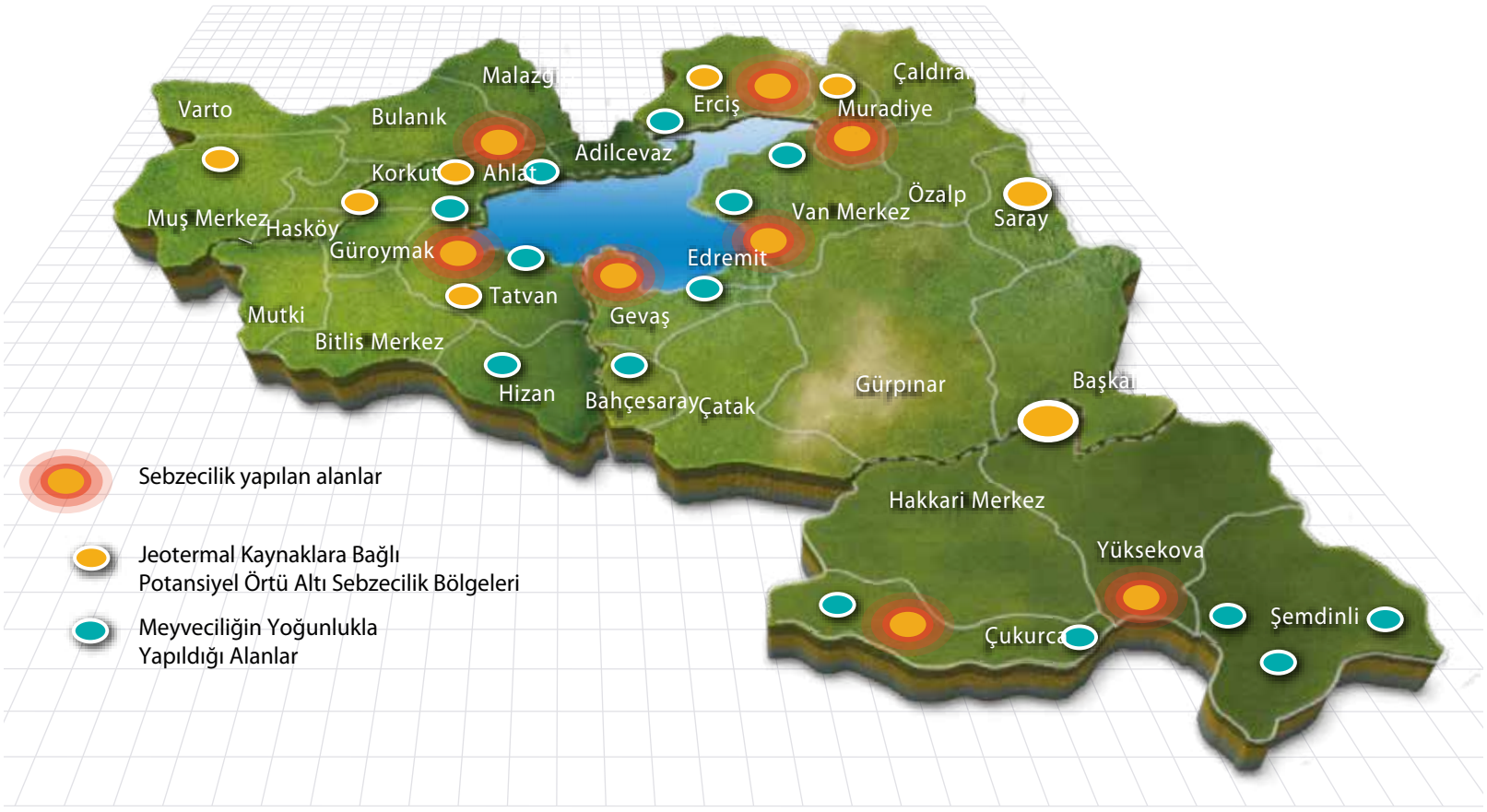
Son yıllarda kapama meyve bahçeleri tesisine yönelik uygulanan teşvikler meyveciliğin gelişmesine katkı sağlamıştır. Bununla beraber Kalkınma Ajansı'nın bir önceki dönem uyguladığı "Meyvecilik ve Sebzeciliğin Geliştirilmesi Mali Destek Programı" kapsamında tesis edilen model bahçelerin yaygınlaştırılması Bölge için önem arz etmektedir.

IPARD programı çerçevesinde Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlamasına Yatırım Alt Tedbiri ile ayıklama, tasnif ve paketleme yapan ve entegre soğuk hava tesisleri bulunan küçük ve orta ölçekli işletmelerin Topluluk standartlarına ulaştırılmasına yardımcı olunması ve yeni teknolojilerin uygulanması ile genel performansın ve rekabet gücünün geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Hedef 1 & Strateji 6

Meyvecilik ve Sebzeciliğin Geliştirilmesi

Harita 6: Sebze ve Meyveciliğin Yoğunlaştığı Alanlar

Üst Ölçekli Planlar

1- Gıda, Tarım Hayvancılık Bakanlığı 2013-2017 Stratejik Planı: Tarımsal kaynakları korumak, iyileştirmek ve devamlılığını sağlamak

Projeler

1- Jeotermal Ve Yenilenebilir Enerji Isıtmalı Seracılığın Desteklenmesi
2- Piyasa Değeri Yüksek Meyvelerin Yaygınlaştırılması
3- Model Kapama Meyve Bahçelerin Yaygınlaştırılması

Performans Göstergeleri

1- Jeotermal enerji ile ısıtılan seracılık alanı miktarı
2- Aşılanan veya ekilen meyve ağacı sayısı
3- Kapama meyve bahçe sayısı

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 2: Tarımda Kaynakların Etkin Kullanılması

Strateji 1: Tarımda Etkin Sulama Yöntemlerinin Teşvik Edilmesi ve Altyapının İyileştirilmesi

Yerkürenin yaşam kaynağı olan suyun, dünya üzerinde en yaygın kullanımı %70 ile tarım alanıdır. Türkiye'de ise bu oran %72'dir. Küresel iklim değişikliklerinden kaynaklanan olası su sıkıntısını önlemek için, su kaynaklarının etkin sulama teknikleri ile su kullanım oranının düşürülmesi gerekmektedir.

Tarımda üretim, verim ve kalite önemli ölçüde suya bağlıdır. Bölge'nin tarım arazilerinin %58'i sulanabilir nitelikte olmasına rağmen bu oranın sadece %44'ü sulanabilmektedir. Yapımı devam eden Alparslan-2 Barajı tamamlandığında ise bu oran %45 olarak revize edilecektir. Sulanan arazi miktarının artırılması, tarla bitkilerinde verimi artıracağı gibi girdi maliyetlerinde düşüş sağlayacaktır. Bu amaçla Bölge'de sulama altyapısı çalışmalarının geliştirilmesi ve aynı zamanda çiftçilerin etkin sulama teknikleri kullanımından elde edilecek avantajlar konusunda eğitilmesi ve farkındalıklarının artırılacağı çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Sulama altyapısının eksikliği, Bölge'nin tarımsal faaliyetlerinde önemli bir yere sahip olan büyükbaş hayvancılık potansiyelinin meralar aracılığı ile verimli kullanılmasına engel olmaktadır. Meraları zayıf olduğu bazı ilçelerde bahar yağışlarına bağlı olarak meydana gelen su baskınları mera ve tarım alanlarında maddi zarara yol açmaktadır. Su baskınlarının olduğu alanlarda, yoğun yağış sularının suni göletler ile toplanıp tarımsal sulamada kullanılması, su baskınlarının tarım alanlarında oluşturduğu zararın azaltılması sağlanacaktır. Ayrıca; Bölge'de yaygın olarak kullanılan salma sulama modeli, sulanan alanlarda su israfına neden olmakta ve toprağın yapısına zarar vermektedir. Bunun yerine tarla arazilerinde basınçlı sulama sistemlerinin kullanılması konusunda gerekli bilinçlendirme ve destekleme çalışmalarının yürütülmesi gerekmektedir.

Hedef 2 & Strateji 1

Tarımda Etkin Sulama Yöntemlerinin Teşvik Edilmesi ve Altyapının İyileştirilmesi

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 589, 590,748, 760, 908, 1010, 1043
2- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 2013-2017 Stratejik Planı: Tarımsal Altyapı ve Kırsal Kalkınma
3- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 2013-2017 Stratejik Planı: Tarımsal ve sosyal altyapı hizmetlerini geliştirmek, kırsal kalkınma ve refahı sağlayarak kırsal alanların cazibesini artırmak

Projeler

1- Sulama Göletleri Yapılması
2- Basınçlı Sulama Sistemlerinin Yaygınlaştırılması
3- Sulama İle İlgili Çiftçilere Eğitim Verilmesi
4- Yeni Sulama Sahalarının Tesisi

Performans Göstergeleri

1- Gölet sayısı
2- Basınçlı sulama sistemleri, alt yapı hizmeti karşılanan arazi miktarı
3- Tesis edilen tarla içi basınçlı sulama sistemi sayısı
4- Basınçlı sulama sistemleri ile sulanan alan
5- Verilen eğitim sayısı ve süresi
6- Sulamaya açılan arazi miktarı
7- Yapılan kanal miktarı

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 2: Tarımda Kaynakların Etkin Kullanılması
Strateji 2: Nadas Alanlarının Daraltılması

Toprağın alt-üst edilerek havalandırılmasını ve yağmurlar ile mineral yapısının dengelenmesini sağlayan tarımsal bir yöntemdir nadas. Yıllık yağışı 500mm'den az olan ve sulama imkânı olmayan karasal iklim kuşağına sahip alanlarda geleneksel "tahıl-nadas" sistemi uygulanmaktadır. Bölge'de su kaynakları kullanımının yetersiz kaldığı tarım alanlarında (Bölge toplam tarım alanının %26,64'ü) nadas sistemi kullanılmaktadır[8]. Bölgedeki nadas alanlarında mevcut durumda en yüksek miktarda üretimi yapılan buğdayın veriminin dekar başına 140 kg olması ülke genelinde 26 tane Düzey 2 bölgesinin verimleri ile karşılaştırıldığında yetersiz kalmakta ve TRB2 Bölgesi 140kg/dekar buğday verimi ile bölgeler arasında 25'inci sırada yer almaktadır. Ayrıca tarım arazilerinin nadas ile bir yıl değerlendirilmesi Bölge kırsalının gelir sürekliliğini olumsuz etkileyen bir durum oluşturmaktadır.

Tek yıllık baklagiller, yem bitkileri ile yemeklik dane baklagillerin üretilebilmesi için Bölge'deki nadas alanları büyük bir potansiyele sahiptir. Otlak ayrığı ve bazı yumak çeşitlerinin de nadas alanlarında ekilmesi mümkündür. Mevcut durumda nadasa bırakılan alanlarda yem bitkileri yetiştirildiğinde ortalama 250 kg/da kuru ot elde edilmektedir[9]. Buna göre Bölge'de 1,5 milyon dekar nadas alanının tek yıllık yem bitkileri ekiminde değerlendirilmesi halinde yaklaşık 374 milyon ton kuru ot elde edilebilecektir. Bu miktarda bir üretim, Bölge'nin ihtiyacı olan kaba yem açığının 100 katını oluşturacaktır.

[8] TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Tarım
[9] Kendir ve Tahtacıoğlu, 2001

Hedef 2 & Strateji 2

Nadas Alanlarının Daraltılması

Üst Ölçekli Planlar

1- Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 2013-2017 Stratejik Plan: Tarımsal kaynakları korumak, iyileştirmek ve devamlılığını sağlamak

Projeler

1- Nadas Alanlarında Tek Yıllık Baklagil Yem Bitkileri, Yemeklik Dane Baklagiller İle Uygun Buğdaygil Yem Bitkileri Ekiminin Yaygınlaştırılması
2- Nadas Alanlarının Daraltılması Amacıyla Doğrudan Ekim Makineleri Kullanımının Yaygınlaştırılması
3- Nadas Alanlarının Daraltılmasında Kullanılacak Bitkisel Ürünlerin Tarımı İle İlgili Eğitim Faaliyetlerin Gerçekleştirilmesi

Performans Göstergeleri

1- Üretime açılan nadas alanları miktarı (ha)
2- Doğrudan ekim makineleri ile ekilen alan (ha)
3- Alınan doğrudan ekim makineleri sayısı
4-Eğitim verilen çiftçi sayısı
5- Gerçekleştirilen demonstrasyon sayısı

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 2: Tarımda Kaynakların Etkin Kullanılması

Strateji 3: Arazi Toplulaştırması ve Kullanım Planlarının Yapılması

Tarımsal arazi kullanım sınıflaması; üretim planlaması ve etkin destekleme sistemi oluşturulması ve kırsal kalkınma planlarının etkinliğinin sağlanması adına önemli bir araçtır. Bölge, coğrafi yapısı itibarı ile sınırlı miktarda tarım arazisine sahiptir. Mevcut tarımsal işletmelerin sahip oldukları arazi varlığı ise küçük ve çok parçalıdır. Bölge'deki işletmelerin %81'inin sahip olduğu arazi miktarı 50 dekarın altında olup işletmelerin ortalama parsel büyüklüğü 7,1 dekardır. Bu durum, bitkisel üretimde üretim maliyetlerini artıran ve rekabet gücünü düşüren en önemli sebeplerden biridir. Tarım Reformu Genel Müdürlüğü tarafından Muş İl'inde 93.580 ha alanda Arazi Toplulaştırma ve Tarla İçi Geliştirme Hizmetleri çalışmaları yürütülmektedir. Ülke çapında ise 2006 yılına kadar toplam 0,6 milyon hektar alanda toplulaştırma çalışmaları tamamlanmış ve Onuncu Kalkınma Planı'nda 2013 yılı sonunda 4,2 milyon hektara ulaşması öngörülmüştür.

Bölge'nin tarımsal üretim etkinliğinin artırılması için tarım arazilerinin toplulaştırılması hedeflenmektedir. Arazi toplulaştırması ile daha az zaman, işgücü ve sermaye kullanımı ile üretim faktörlerinden en iyi biçimde yararlanarak tarımsal üretimi ve tarım işletmelerinin verimliliğini artırmak ve kırsal kesimdeki nüfusun hayat standartlarını yükseltmek hedeflenmektedir. Bu doğrultuda, Bölgedeki tarım arazilerinin teknik ve ekonomik kullanımı ve korunması için mevcut kullanım durumlarının tespit edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla koruma-kullanma dengesi gözetilerek efektif arazi kullanım haritalarının çıkarılması gerekmektedir. Bu durum ile birlikte; bitkisel üretimde verimin arttırılması, üreticilerin ürün çeşitliliğine ve gelir getirici ürünlere daha fazla yönelmeleri ve hatalı arazi kullanımlarının önlenmesi hedeflenmektedir.

Tarım Reformu Genel Müdürlüğü tarafından Muş İl'inde yürütülen arazi toplulaştırma çalışmalarının TRB2 Bölgesi'ne yaygınlaştırılması, Bölge'nin tarımsal üretim gücünü geliştirecek ve kırsal kalkınmayı teşvik edecektir. Ayrıca, arazi kullanım planı dikkate alınarak yol, yerleşim yeri tesisi, kanal vb. altyapı hizmetleri için yerler önerilmelidir. Böylece tarım arazilerinin amaç dışı kullanımı da azalacaktır.

Hedef 2 & Strateji 3

Arazi Toplulaştırması ve Kullanım Planlarının Yapılması

Üst Ölçekli Planlar

1- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 2013-2017 Stratejik Planı: Tarımsal kaynakları korumak, iyileştirmek ve devamlılığını sağlamak

2- 5488 Tarım Kanunu, Madde 6, j bendi: Toplulaştırma, arazi kullanım plânının yapılması ve ekonomik büyüklükteki tarım işletmelerinin oluşturulması

Projeler

1- Arazi Kullanım Planının Hazırlanması

2- Toprak Haritalarının Hazırlanması

Performans Göstergeleri

1- TRB2 Bölgesi arazi kullanım planı

2- Sayısallaştırılan parsel ve arazi miktarı

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 2: Tarımda Kaynakların Etkin Kullanılması
Strateji 4: Mera Islahının ve Amenajmanının Yapılması

2 milyon hektar mera alanına sahip TRB2 Bölgesi, hayvancılıkta kullanmak üzere ihtiyaç duyduğu yem %43,3'ünü kendi meralarından temin etmektedir. Bölge'nin sahip olduğu çayır ve mera varlığı, hayvancılık için büyük bir potansiyel oluşturmasına rağmen meraların önemli bir kısmı erken ve aşırı otlatma nedeniyle verimsizleşmiştir. Mevcut verim durumları dikkate alındığında 150 gün otlatma süresi ile Bölge meralarının mevcut hayvan varlığının (851.206 BBHB) ihtiyacı olan miktarı karşılamaktan uzak olduğu görülmektedir. Bölge'nin hayvan varlığının tümünün 150 gün boyunca sadece meralardan otlatılarak yem ihtiyacının karşılanması halinde; Hakkâri İl'inde mera fazlalığı; Van, Muş ve Bitlis illerinde ise mera açığı oluşması söz konusudur. Bölge ortalaması ele alındığında ise hayvan varlığının ihtiyaç duyduğu yem bitkisi veriminin, meraların taşıma kapasitesinden fazla olduğu görülmektedir.

Bölge'de mera veriminin sağlanabilmesi adına meraların iyileştirilmesi, öncelikli olarak ele alınması gereken bir konudur. Bölge'de meraların tespit, tahdit ve tahsis işlemlerinin tamamlanması; mera ıslah ve amenajman çalışmaları ile meraların etkin kullanımının sağlanması hedeflenmektedir. Diğer taraftan meraların amaç dışı kullanımı Bölge'de yaygın görülen sorunlardan biridir. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın 2013-2017 Stratejik Plan'ında meraların ıslahı ve kullanımında yaşanan sorunları çözecek ve hayvancılık yatırımlarına imkân tanıyacak düzenlemeler gerçekleştirileceği vurgusu yapılmış olup meraların verimli ve sürdürülebilir kullanımı sağlanacaktır. Bu amaçla, çiftçilerin katılımı ile Kalkınma Ajansı, Üniversiteler ve İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlükleri işbirliğinde pilot ıslah ve amenajman projeleri gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Ayrıca Bölge'de bilinçli mera kullanımı ile ilgili eğitimlerin ve yayın çalışmalarının desteklenmesi gerekmektedir.

Hedef 2 & Strateji 4

Mera Islahının ve Amenajmanının Yapılması

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 747, 773, 997

2- Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 2013-2017 Stratejik Planı: Tarımsal kaynakları korumak, iyileştirmek ve devamlılığını sağlamak

3- 5488 Tarım Kanunu, Madde 19, f bendi: Çevre amaçlı tarım arazilerini koruma programı destekleri

Projeler

1- Mera Tespit, Tahdit Ve Tahsis Çalışmalarının Tamamlanması

2- Bölge'de Pilot Mera Islah Ve Amenajman Projelerinin Uygulanması

3- Bilinçli Mera Kullanımı İle İlgili Eğitim Ve Yayım Çalışmaları Yürütülmesi

Performans Göstergeleri

1- Tespit, tahdit ve tahsis edilen mera alanı (ha)

2- Kurulan mera yönetim birliği sayısı

3- Uygulanan mera ıslah ve amenajman projesi sayısı

4- Islah edilen mera alanı (ha)

5- Eğitim verilen çiftçi sayısı ve eğitim süresi

6- Yayın etkinliği adedi

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 2: Tarımda Kaynakların Etkin Kullanılması
Strateji 5: Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Programlarının Hazırlanması

Kırsal Kalkınma, kır-kent arasındaki refah farkını azaltacak ve kırsal nüfusun yaşam kalitesini artıracak iktisadi, sosyal ve mekânsal alanlar şeklinde sıralanan üç temel üzerine kurulu faaliyet ve programları kapsamaktadır. Bu temel alanlarda gerçekleştirilecek ekonomik dönüşüm, beşeri sermayenin geliştirilmesi ve mekânsal kalitenin üretilmesi kırsal yerleşimlerin kentsel alandaki sosyo-ekonomik kapasiteye yakınsamasını sağlayacak ve kırsal yaşamın sürdürülebilirliğini artıracaktır. Bu bağlamda TRB2 Bölgesi'nin kır-kent ilişkilerinin ve istatistiki durumunun değerlendirilmesi gerekmektedir.

TRB2 Bölgesi, %50 kentleşme ve %50 kırsal yerleşim oranı ile 26 düzey 2 bölgesi arasında 25. sırada yer almaktadır. Bu durum, Bölge'nin ülke ortalamasına göre kırsal bir bölge olduğunu gösterirken BGUS kapsamında yapılan 8 kademeli kentsel sınıflama[10] arasında Van İl'i (bölgesel büyüme odağı) dışındaki 3 ilin (Bitlis, Hakkâri ve Muş) geleneksel ekonomiye dayalı kentler[11] olarak tanımlanması Bölge'nin temel ekonomik değerini tarımdan aldığını göstermektedir. Bu tanımlama gereği Van İl'i dışında kalan iller kırsal yerleşim ağırlıklı görülmekle birlikte Bölge içinde ilçe bazlı yapılan kırsal tanımlamasına[12] göre Hakkâri ve Muş illeri kırsal yerleşim özelliği en yüksek olan illerdir.

Kırsal yerleşimin temel geçim kaynağı olan tarım sektörünün Bölge'deki GSKD payının[13] %24,3 olup Bölge işgücünün %44,33'ünü istihdam etmesi ve GSKD sıralamasında kişi başına düşen gelirin Bölge'de 3.515 $ olup Bölge'nin düzey 2 bölgeleri arasında son sırada yer alması Bölge'nin gelişmekte olan bölgeler özelliğinde olduğuna kanıt teşkil etmektedir. Bölge'deki ekonomik faaliyetler içinde tarım sektörünün en yüksek paya sahip olmasına karşın elde edilen gelirin aynı düzeyde olmaması tarımda gizli işsizliğin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu yüzden sektörde işgücü sayısı yüksek olmasına rağmen işgücü ve ürün verimliliği düşüktür. Ayrıca; tarım sektöründe katma değeri yüksek ve imalat sanayiye girdi oluşturabilecek ürünlerden çok, katma değeri düşük tarımsal faaliyetlerde bulunulduğu görülmektedir.

Bölge genelinde, toprak mülkiyetinin parçalı ve dağlık yapısını çözmek üzere arazi toplulaş tırması projelerinin desteklenmesi ve verim artışını sağlamak üzere üretim çiftliklerinde modernizasyonun sağlanması, işleme tesislerinin kurulumu ve yem bitkisi üretiminin artırılması gibi projelerin desteklenmesi gerekmektedir. Bu projelerin oluşturulmasında ve devamlılığının sağlanmasında başrolü üstlenen kırsal nüfusun, sosyal ve fiziki ihtiyaçlarının karşılanması da ekonomik destekler kadar önemli bir yere sahiptir. Kırsaldaki kurumsal ve beşeri kapasiteyi geliştirmek üzere tasarlanan (tarıma dayalı ve tarım dışı) mesleki eğitimler, örgütlenme bilincini ve işbirliğini geliştirici programlar, bu destekler arasında yer

[10] Metropoller, metropol alt merkezler, endüstriyel büyüme odakları, bölgesel büyüme odakları, turizm odaları, ikincil turizm odakları, orta düzeyde gelişmiş kentler ve dönüşüm kentleri, geleneksel ekonomiye dayalı kentler

[11] Geleneksel Ekonomiye Dayalı Kentler: Üretimleri tarım ve hayvancılık ile madencilik sektörlerine dayalı olan, kırsal niteliği yüksek ve sanayileşme konusunda yeterli düzeyde ilerleme sağlamamış illerdir.

[12] Harita 7

[13] TUİK,2010

almaktadır. Ayrıca, nüfusun altyapı ihtiyaçlarının karşılanacağı kanalizasyon, içme suyu ve ulaşım ağlarının iyileştirilmesine yönelik projeler ile eğitim, sağlık gibi temel sosyal hizmetlere erişim olanaklarının iyileştirilmesine yönelik projelere de yer verilmelidir.

Onuncu Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi gibi ulusal ölçekli planlarda kendine yer bulan kırsal kalkınma başlığının bölgesel ve yerel ölçekli strateji belgelerinde uygulamaya yönelik projeler halinde bahsedilmesi kaçınılmazdır. BGUS'un 488'inci maddesinde kırsal kalkınma başlığına özellikle değinilmiş ve geri kalmış bölgelerde yerel merkez niteliğindeki seçilmiş kırsal yerleşimlerin teknik ve sosyal altyapılarının rehabilite edilmesi ve KÖYDES Projesinin devamı niteliğinde olan "Kırsal Merkezler Destekleme Programı[14]"nın başlatılması öngörülmektedir. Bölgesel ölçekte, kırsal kalkınmanın sosyal boyutundaki projelerden biri olan Kavar Havzası Kırsal Kalkınma Programı, Hüsnü M. Özyeğin Vakfı tarafından 2009-2014 yılları arasında Bitlis İl'inin 6 köyünde ve 5 mezrasında uygulanmaya başlanmıştır. Sosyal ve kurumsal kapasitenin oluşturulması hedefi ile öncülük ettiği çalışmalardan olumlu sonuçlar alan bu program, TRB2 Bölgesi için diğer kırsal kalkınma programlarının ve projelerinin uygulanmasında bir deneyim desteği yaratmaktadır. Aynı zamanda, Bölge illerinin geleneksel ekonomiye dayalı kentler olarak tanımlanması yeni programların açılması halinde etkilerinin kısa zamanda görüleceğinin bir kanıtıdır.

Hedef 2 & Strateji 5

Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Programlarının Hazırlanması

Üst Ölçekli Planlar

1- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 2014-2020 Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi: Stratejik Amaç 5

2- 10.KP: 115, 126, 899, 902, 2.3.6 Kırsal Kalkınma

3- BGUS: 4.1.3., 4.6.1., 4.6.4., 4.8.3

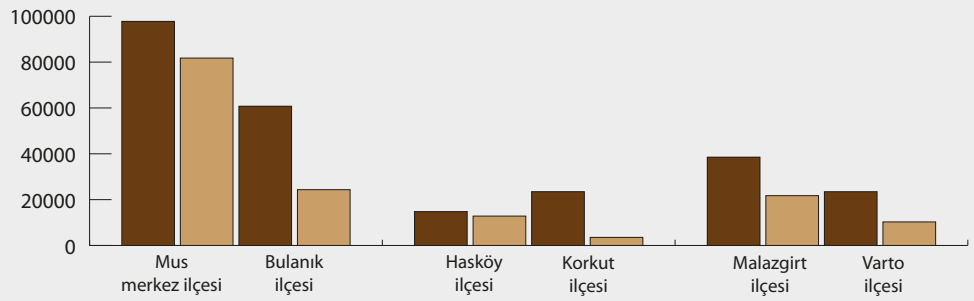

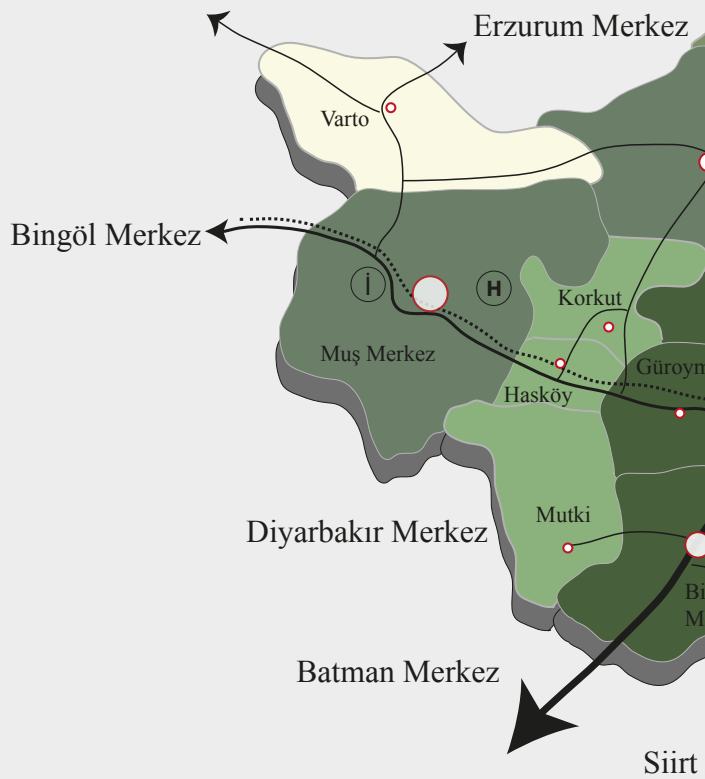
[14] KMDP

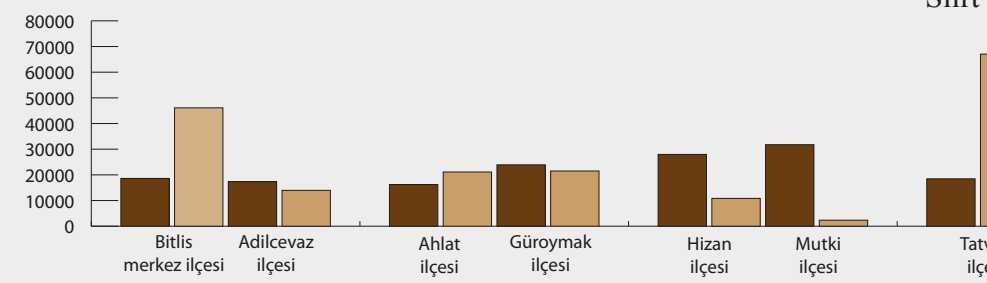
Hedef 2 & Strateji 5

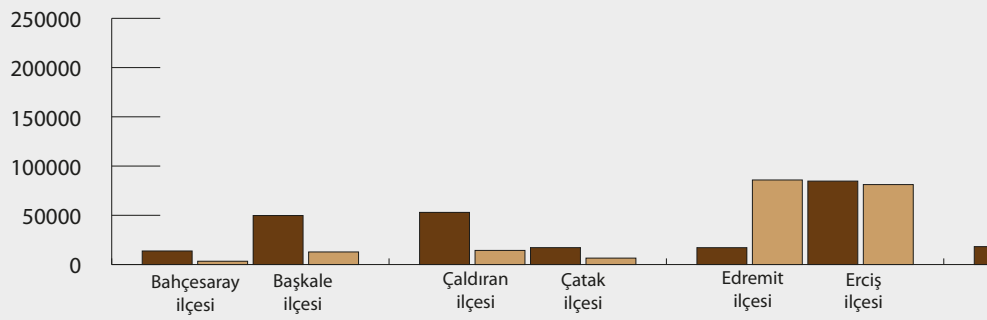
Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Programlarının Hazırlanması

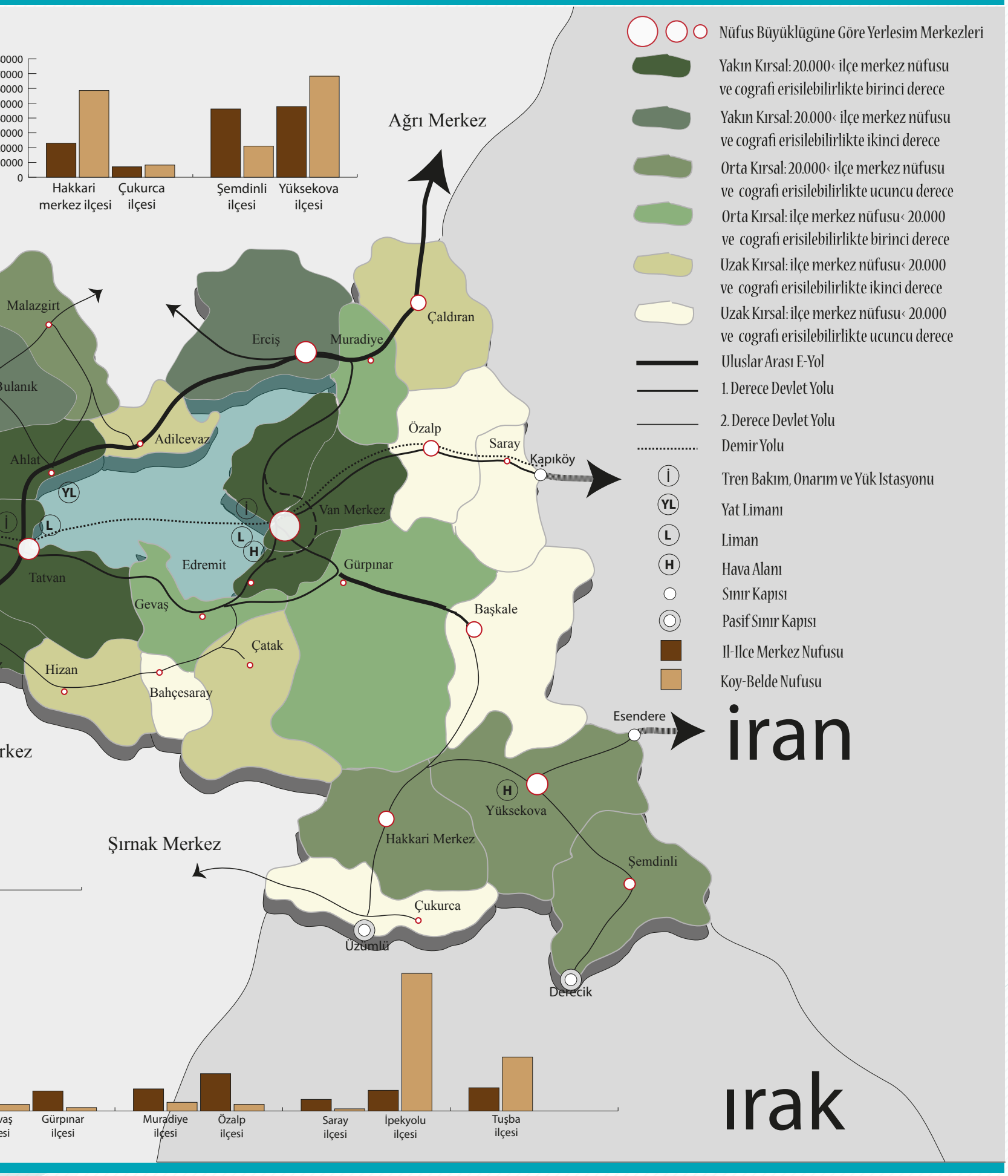
Harita 7: TRB2 Bölgesi İlçe Bazlı Kırsal Sınıflaması

Ağrı Merkez
Malazgirt
Bulanık
Erciş
Muradiye
Çaldıran
Adilcevaz
Ahlat
Özalp
Saray
Kapıköy
Tatvan
Edremit
Van Merkez
Gürpınar
Gevaş
Başkale
Çatak
Hizan
Bahçesaray
Esendere
iran
Yüksekova
Hakkari Merkez
Şırnak Merkez
Şemdinli
Çukurca
Üzümlü
Derecik
ırak
Hakkari merkez ilçesi
Çukurca ilçesi
Şemdinli ilçesi
Yüksekova ilçesi
Gürpınar ilçesi
Muradiye ilçesi
Özalp ilçesi
Saray ilçesi
İpekyolu ilçesi
Tuşba ilçesi
Nüfus Büyüklügüne Göre Yerlesim Merkezleri
Yakın Kırsal: 20.000‹ ilçe merkez nüfusu ve cografi erisilebilirlikte birinci derece
Yakın Kırsal: 20.000‹ ilçe merkez nüfusu ve cografi erisilebilirlikte ikinci derece
Orta Kırsal: 20.000‹ ilçe merkez nüfusu ve cografi erisilebilirlikte ucuncu derece
Orta Kırsal: ilçe merkez nüfusu‹ 20.000 ve cografi erisilebilirlikte birinci derece
Uzak Kırsal: ilçe merkez nüfusu‹ 20.000 ve cografi erisilebilirlikte ikinci derece
Uzak Kırsal: ilçe merkez nüfusu‹ 20.000 ve cografi erisilebilirlikte ucuncu derece
Uluslar Arası E-Yol
1. Derece Devlet Yolu
2. Derece Devlet Yolu
Demir Yolu
Tren Bakım, Onarım ve Yük Istasyonu
Yat Limanı
Liman
Hava Alanı
Sınır Kapısı
Pasif Sınır Kapısı
Il-Ilce Merkez Nufusu
Koy-Belde Nufusu

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 3: İmalat Sanayinde Rekabetçiliğin Artırılması
Strateji 1: Karşılaştırmalı Üstünlüğe Sahip Sektörlerin Geliştirilmesi

2010 yılı TÜİK verilerine göre imalat sanayinin Türkiye toplam Gayri Safi Katma Değeri'nden aldığı pay 26,4 iken aynı oran TRB2 Bölgesi için sadece 14,7'dir. Sürdürülebilir büyümenin sağlanabilmesi için sanayinin GSKD' indeki payının artırılması önem arz etmektedir. Bölge'de bu artışın sağlanabilmesi için karşılaştırmalı üstünlüğün olduğu sektörlere yoğunlaşılması gerekmektedir. Ayrıca hem katma değeri artırmak hem de ortak maliyetleri azaltıp rekabet gücünü yükseltebilmek için kümelenme politikaları benimsenmelidir.

Genç nüfusun yüksek olması dolayısıyla emek-yoğun sektörlerde TRB2 Bölgesi avantajlı konumdadır. Sadece gıda ürünleri ile diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı, imalat sanayindeki toplam istihdamın %56'sını ve toplam cironun %80'ini oluşturmaktadır. Bu alt sektörler özellikle istihdam ve ciro göz önünde bulundurulduğunda öncelikli sektörlerdir.

Öne çıkan sektörlerin belirlenmesi için yapılan 3 yıldız küme analizi sonucunda gıda ürünleri ile diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatının yanında ağaç-ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı, kauçuk-plastik ürünlerin imalatı, makine ve teçhizat hariç-fabrikasyon metal ürünleri imalatı da Bölge'nin yatırım yapılabilecek diğer öne çıkan alt sektörleridir. Diğer sektörlere nispeten yüksek verimliliği ve karşılaştırmalı üstünlüğü bulunan bu sektörlerin üretim ve istihdamdaki payının artırılmasını sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Türkiye'nin batı bölgelerinde katma değeri yüksek sektörlere yönelim ve sektörel çeşitliliğin artması başta tekstil ve giyim sanayi olmak üzere emek-yoğun sektörlerin daha doğuya kaymasına sebep olmaktadır. TRB2 Bölgesi'nde hem istihdam oranının artırılması hem de kadınların ekonomiye entegrasyonunun sağlanması amacıyla tekstil ve giyim sanayinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bölge'nin İran ve Irak'a komşu olması pazarlamada da Bölge'ye avantaj sağlamaktadır. Özellikle tüketim ağırlıklı ekonomiye sahip olan Irak-Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin ithalat desenine bakıldığında tekstil ve hazır giyimin önemli yer tuttuğu görülecektir. Van/Merkez, Gevaş, Edremit, Erciş ve Gürpınar ilçeleri ile Hakkâri/Yüksekova ilçesi pazara yakınlık ve lojistik açıdan tekstil sanayi yatırımları için uygun mekânlardır.

İşletme sayısı bakımından önemli yer tutan mobilya sektörü de hem iç tüketim hem de İran'a ihracat açısından önem arz etmektedir. İran'ın orta-üst sınıfının lüks mobilya talebi Bölge'nin yakınlığı da göz önünde bulundurulduğunda Bölge ekonomisi için önemli bir fırsat oluşturmaktadır. Özellikle Yüksekova ve Erciş ilçelerinde bu ihtiyacı karşılayacak üretimin teşvik edilmesi önem arz etmektedir.

Belirtilen mekânlarda BGUS'ta bahsedildiği üzere sektörel çeşitliliğin artırılmasını sağlayacak bölgesel politika araçlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca OKP 2.3.1. Bölgesel Gelişme ve Bölgesel Rekabet Edebilirlik kriteri uyarınca bahsedilen düşük gelirli bölgelerde üretimin artışıyla sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi artırılarak göçün bölgesel büyüme odağı işlevi görecek bu merkezlere yönelmesini kolaylaştıran şartların oluşumu sağlanacaktır.

Başta mukayeseli üstünlüğü olan sektörler olmak üzere üretimde katma değer, çeşitlilik ve verimliliğin artırılıp maliyetlerin düşürülebilmesi için dikey ilişkide olan firmaların işbirliği ve yatay ilişkide olan firmaların da rekabet ve işbirliğini sağlayacak kümelenme faaliyetlerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Hedef 3 & Strateji 1

Karşılaştırmalı Üstünlüğe Sahip Sektörlerin Geliştirilmesi

Harita 8: TRB2 Bölgesi Üretim Haritası

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 440, 663
2- BGUS: Madde 464
3- Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023), Eğitim-İstihdam İlişkisinin Güçlendirilmesi, Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Eylem Planı
4- 2011-2014 Sanayi Stratejisi Belgesi madde: 67, 279a, b, 303, 304, 305
5- 2013-2015 OVP: A-Rekabet Gücünün Artırılması / 1) İş ortamının iyileştirilmesi Madde: 3,
6- Ar-Ge ve Yenilikçiliğin Geliştirilmesi Madde: 3, D-Bölgesel Gelişme ve Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Azaltılması/Yerel Dinamiklere ve İçsel Potansiyele Dayalı Gelişmenin Sağlanması
7- 2013-2017 Stratejik Plan: Hedef 1.9, Stratejik Amaç 1
8- 61. Hükümet Programı

Projeler

1- Malazgirt/TARMİSS'te Tarım Makineleri İmalatı Kümelenme Projesi
2- Muş İli'nde Et ve Süt Ürünleri Ambalajlama Projesi
3- Van İli'nde Yapı Elemanları İhtisas OSB ve/veya Kümelenme Projesi

Performans Göstergeleri

1- Tarıma dayalı üretim yapan firma sayısı
2- Kümelenme olan sektör sayısı
3- GSKD'de imalat sanayinin payı

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 3: İmalat Sanayinde Rekabetçiliğin Artırılması
Strateji 2: Tarıma Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi

Bölge'nin az gelişmişliğinin en önemli sebebi tarım ve hayvancılıktaki verimsiz uygulamalardır. Çalışan verimliliği ve katma değer düşük olduğundan tarım ve hayvancılık sadece geçimlik faaliyet olarak kalmıştır. Çalışan verimliliğinin düşüklüğü gerekenden fazla çalışanın istihdam edilmesine sebep olmaktadır. Tarım sektöründeki gizli işsizlik sanayi sektörüne yönelecek işgücünü azaltmaktadır. Ayrıca katma değerin çok düşük olması sanayi yatırımına dönüşecek sermaye birikiminin oluşmasını engellemektedir. Bu yüzden mutlak surette TRB2 Bölgesi'nde öncelikle tarım ve hayvancılığa dayalı sanayinin gelişmesini sağlayacak politikaların benimsenmesi gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi için OKP' de önerilen tedbirlerden olan parçalılık ve ölçek sorunlarının giderilmesi, üretici örgütlülüğünün güçlendirilmesi, teknoloji kullanımının yaygınlaştırılması hususlarına odaklanılması önem arz etmektedir.

Küçükbaş hayvancılıkta -Gürpınar ilçesi başta olmak üzere- Van İli (2.3 milyon küçükbaş) öne çıkmaktadır. Muş ise hem büyükbaş hem de küçükbaş hayvancılıkta (yaklaşık 250 bin büyükbaş ve 1 milyon küçükbaş) ön plandadır. Ayrıca TRB2 Bölgesi'nde yıllık yaklaşık olarak 550.000 ton süt üretimi vardır. Van ilinin mera varlığının Türkiye mera varlığının %10'unu oluşturması ve geniş (110 bin ha) yem bitkisi üretim alanlarına sahip olması hayvancılıkta önemli rekabet üstünlüğü sağlamaktadır. Muş ise pazar potansiyeli taşıyan illere komşu olması, yem bitkisi üretim alanları ve mera alanlarının geniş olması, 67 yerleşim biriminin toplulaştırma programında yer alması dolayısıyla hayvancılıkta yüksek potansiyele sahiptir. Bu yüzden özellikle Van ve Muş illerinde entegre et ve süt tesislerinin yanı sıra ürün işleme-paketleme-depolama tesislerinin özendirilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Bitkisel üretimdeki zenginlik Muş ilinde –özellikle Malazgirt ve Bulanık ilçelerinde- tarım makineleri üretimini de tetiklemiştir. Malazgirt'teki Tarım Makineleri İhtisas Küçük Sanayi Sitesi hâlihazırda sektörel yığılma durumunda olup; kamu kurumları ve STK'ların müdahil olmalarıyla beraber küme özelliği gösterme eğilimine sahiptir. Bunun yanında; sulama ağırlıklı Alparslan 1 Barajı'nın ve analiz laboratuvarlarının mevcut olması (toprak, yaprak, gübre ve su analiz laboratuvarları), su ve toprak kaynaklarının organik tarıma elverişli olmasından dolayı Muş İlinin orta vadede tarımda önemli bir dönüşüm geçireceği öngörülmektedir.

Van özellikle meyvecilikte ve yaz sebzeciliğinde yüksek rakım ve iklim koşulları dolayısıyla geç hasat avantajına sahiptir. Örneğin; kiraz hasadı Ağustos ayına kadar devam edebilmektedir. Kiraz gibi geç hasat avantajına sahip ve yüksek gelir getiren ürünlerin üretiminin daha büyük ölçekte yapılması Bölge ekonomisine katkı sağlayacaktır. Ayrıca Erciş İlçesi şeker pancarında ve Gevaş İlçesi meyvecilik-sebzecilikte öne çıkarken Başkale İlçesi'nin toprak ve iklim yapısı patates üretimine uygun şartları taşımaktadır. Başkale İlçesi'nin ari toprak yapısı, patates üretiminde ülke üretiminin % 30'u ile ilk sıralarda yer alan TR71 Bölgesi'nde yaşanan toprak verimliliğinin düşüşüne karşılık patates üretiminde alternatif bir alan yaratmaktadır. TR71 Bölgesi'ndeki yoğun tarımsal faaliyetler için kullanılan kimyasallar toprağın verimliliğini ciddi oranda azaltmış ve ileri düzeylerde toprağın üretim yapılamaz duruma gelmesine neden olmuştur. Sürekli olarak aynı üretimin yapılması toprak kaynağı üzerinde baskı yaratmış ve bunun sonunda toprak, patates üretimi açısından çok sorunlu bir hal almıştır[15].

[15] TR71 Düzey II Bölgesi Bölge Planı 2014-2023

Bitlis ilinde Ahlat ilçesi başta olmak üzere patates üretimi yüksek düzeydedir[16]. Patates üretiminin gelir getirici bir faaliyet olabilmesi için katma değerinin artırılması ve (parmak cips üretimi, dondurulmuş patates, patates püresi tozu vb.) başta Irak olmak üzere komşu ülkelere ihraç edilebilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin sofralık ve sanayilik patates üretimi için yıllık 500.000 ton sertifikalı patates tohumluğuna ihtiyaç varken hali hazırda sadece 60.000 ton üretim yapılmaktadır. Bitlis İli iklim yapısı, hastalıklardan arî toprak varlığı ve coğrafik konumu sayesinde bu açığı kısmen azaltacak potansiyeli taşımaktadır. Ürün artışı bu ürünlerin bozulmadan saklanabileceği ve sezon sonrası da pazarlanabilmesinin sağlanacağı soğuk hava depolarının yaygınlaşmasını gerekli kılmaktadır.

TRB2 Bölgesi her ne kadar tarım ve hayvancılık bölgesi olarak görülse de ilkel yöntemler kullanıldığından verimlilik olması gerekenin çok altındadır. Bunun yanında tarım ve hayvancılık ile sanayi arasındaki entegrasyon sağlanamadığından tarıma dayalı sanayi gelişmemiştir. Tarımda katma değerin arttırılması ve üretim faktörlerinin daha etkin kullanılması için GTHB 2010-2013 Kırsal Kalkınma Planı -Tarımsal Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi tedbirini göz önünde bulundurarak özellikle Bölge'nin rekabet üstünlüğünün bulunduğu süt ve süt ürünleri ile kırmızı et üretim faaliyetlerine yönelik entegre işleme, paketleme ve depolama yatırımlarının teşvik edilmesi gerekmektedir.

Hedef 3 & Strateji 2

Tarıma Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 751, 769
2- Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023), Tarım Sektörü Eylem Planı
3- 2011-2014 Sanayi Stratejisi Belgesi Madde: 91, 304, 305, 307
4- 2013-2015 OVP: A: Rekabet Gücünün Artırılması-8, Tarımsal Yapının Etkinleştirilmesi Madde 6
5- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 2013-2017 Stratejik Planı: Stratejik Hedef 13
6- 61. Hükümet Programı

Projeler

1- VANET A.Ş. ve Mücavir Alanında Hayvansal Üretime Dayalı Kümelenme Projesi
2- Muş İli ve Van/Gürpınar ilçesinde Organize Hayvancılık Bölgesi projesi
3- Ahlat / Bitlis İlçesinde Patates İşleme Tesisi Projesi
4- Hayvansal Yan Ürün Üretim Tesisleri

Performans Göstergeleri

1- Tarıma dayalı üretim yapan firma sayısı
2- Büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısı
3- Kırsal alandaki işletme sayısı
4- Tarımsal üretim miktarı

[16] TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Tarım

Hedef 3 & Strateji 2

Tarıma Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi

Harita 9: TRB2 Bölgesi Üretim Haritası

Hayvansal üretim

Tarımsal üretim

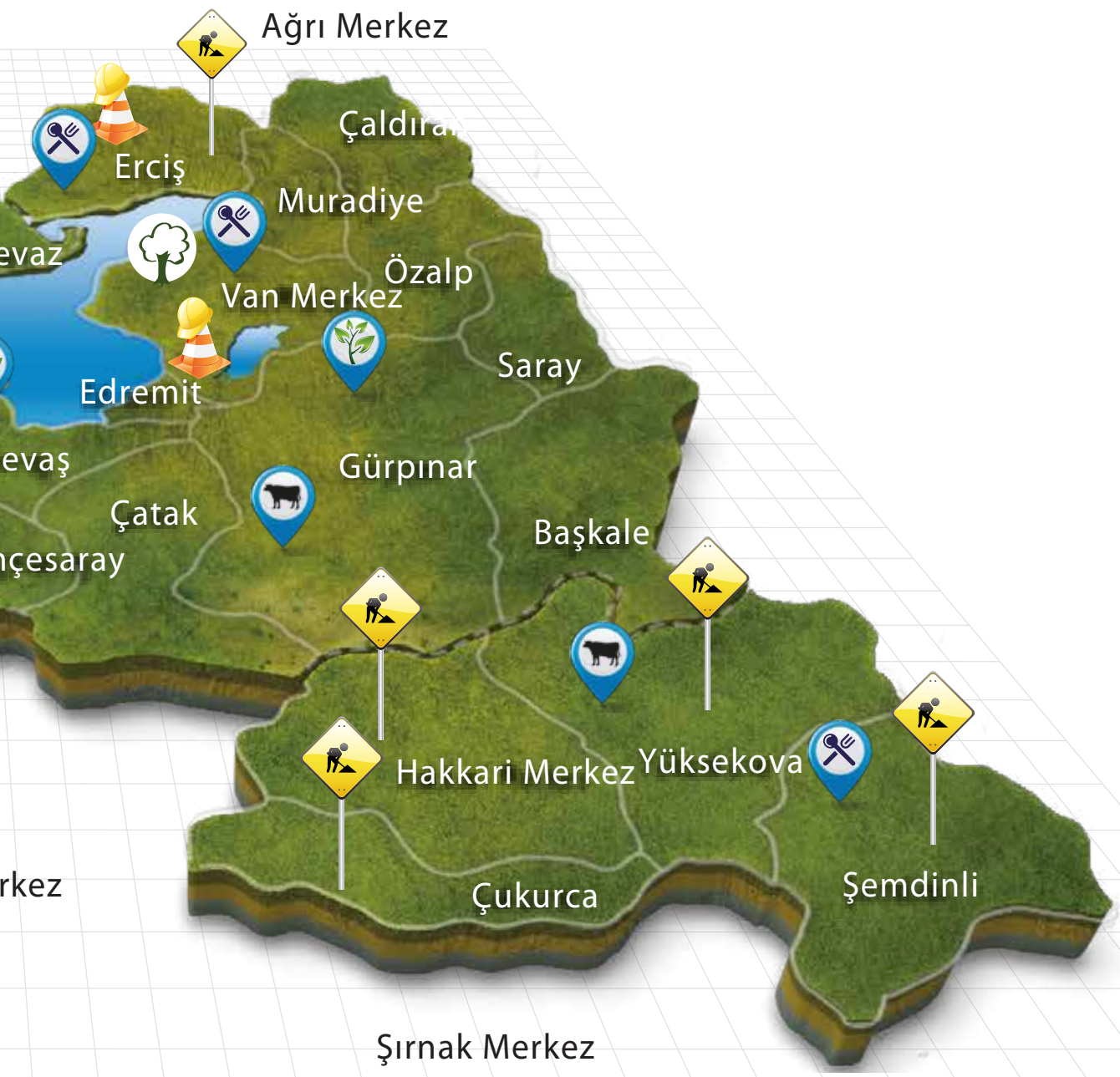
Gıda ürünleri imalatı

Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı

Metalik olmayan minerallerin imalatı

Madenciliğe dayalı üretim

Ağrı Merkez
Erciş
Muradiye
Özalp
Van Merkez
Edremit
Saray
Gürpınar
Çatak
Başkale
Hakkari Merkez
Yüksekova
Şemdinli
Çukurca
Şırnak Merkez

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 3: İmalat Sanayinde Rekabetçiliğin Artırılması

Strateji 3: Ortak Kullanım Alanlarının Üretim İhtiyaçlarını ve Yatırım Taleplerini Karşılayacak Düzeye Getirilmesi

TRB2 Bölgesi'nin imalat sanayindeki rekabetçiliğinin arttırılması için öncelikle sanayi bölgelerinin üretim yapabilecek ve yatırımcı çekebilecek şekilde geliştirilmesi gerekmektedir. Enerji altyapısı kalitesi, üretimi kesintiye uğratmayacak şekilde arttırılmalıdır (özellikle Muş, Bitlis ve Hakkâri KSS'leri için). Ayrıca; maliyeti azaltıp rekabet gücünü artırmak için Bölge'nin öne çıktığı yenilenebilir enerji kaynaklarının üretimde daha fazla kullanılması özendirilmelidir.

Hem bölge içinden hem de bölge dışından yatırımcının çekilebilmesi için sanayi bölgelerinde (OSB, SS vb.) çalışma koşullarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Ham maddeye ve pazara erişimin kolaylaşması için ulaşım altyapısı kalitesi artırılmalıdır. Bunun yanında; ham maddeye ve pazara ulaşım maliyetinin düşürülebilmesi için başta OSB'ler olmak üzere sanayi bölgelerinin demiryolu bağlantılarının sağlanması hususu etüt edilmelidir. Özellikle Muş İli'nde ulaşım sorununun çözülmesiyle kapasitesinin çok altında firmayı barındıran OSB'ye olan yatırım talebi önemli oranda artacaktır.

Van OSB'nin doluluk oranı %100'dür. Özellikle yeni teşvik paketinin de etkisiyle artan yeni yatırım talebi sebebiyle ek etap çalışmaları başlatılmıştır. Üretimin sekteye uğraması ve yatırımların başka yerlere kaymaması için bu etap çalışmaları hızlandırılmalıdır.

Erciş'te OSB arazisi belirlenmekle beraber henüz altyapı çalışmalarına başlanmamıştır. Bitlis'te ise OSB'nin altyapısının %35'i tamamlanmıştır ve 2014 sonuna kadar bitmesi öngörülmektedir. OSB'nin tamamlanmasıyla beraber Bitlis ve Tatvan'ın geçiş güzergâhlarında olmalarından dolayı hem iç dinamikler hem de dış yatırımcılar sayesinde üretim ciddi şekilde artacaktır. Bölge sanayisinin verimliliğinin ve katma değerinin artırılmasında önemli yer tutan OSB ve KSS'lerdeki altyapı-üstyapı eksikliklerinin giderilmesi ve yer tahsisinde bürokrasinin azaltılmasıyla yatırımda ve üretimde önemli sıçramalar olacağı öngörülmektedir. Özellikle ara eleman ihtiyacının karşılanabilmesi için sanayi bölgeleri idaresi, özel sektör ve ilgili kamu kurumları platform oluşturup ortak politikalar belirlemelidirler.

Bütün bu eksiklerin giderilmesiyle beraber TRB2 Bölgesi coğrafik konumunun da sağladığı avantajla rekabetçilikte ciddi şekilde öne çıkacaktır. Kümelenme potansiyelinin de artırılması için yatırımların sanayi bölgelerinde yapılması özendirilmelidir. Orta vadede Bölge'de ihtisas OSB'lerin ve Tek Durak Ofisleri (one-stop shop) mantığının yerleştirilmesi gerekmektedir.

Hedef 3 & Strateji 3

Ortak Kullanım Alanlarının Üretim İhtiyaçlarını ve Yatırım Taleplerini Karşılayacak Düzeye Getirilmesi

Harita 10: TRB2 Bölgesi OSB ve KSS Haritası

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP Madde: 687, 698
2- BGUS: Madde 318, 346, 368, 399, 423
3- 2011-2014 Sanayi Stratejisi Belgesi Madde: 80p, 91, 95, 271b, 279d
4- 2013-2015 OVP: A. Rekabet Gücünün Artırılması-9. Sanayi ve Hizmetlerde Yüksek Katma Değerli Üretim Yapısına Geçiş Sağlanması, Madde 7
5- 2013-2017 Stratejik Plan: Alt Amaç 1, 2

Projeler

1- Malazgirt/TARMİSS'te Tarım Makineleri Üretimine Yönelik Ortak Kullanım Atölyesi Projesi
2- Bitlis'te Madencilik İhtisas OSB Projesi
3- Van'da Tekstil Yan Sanayisine Yönelik İhtisas Sanayi Sitesi Projesi

Performans Göstergeleri

1- OSB ve KSS sayısı
2- OSB ve KSS'lerin alanlarındaki artış
3- Sanayi bölgelerindeki istihdam artışı
4- İhtisas OSB ve İhtisas KSS sayısı

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 3: İmalat Sanayinde Rekabetçiliğin Artırılması

Strateji 4: Finansal Araçların ve Tasarrufların Yatırım Amaçlı Kullanımının Arttırılması

Bölge'de üretim ve yatırımın yeterli olmamasının nedenlerin başında finansal kaynakların verimli kullanılmaması gelmektedir. Bu sorunu ortadan kaldırmak için öncelikli olarak üretici ve girişimcilerin sahip olduğu tasarrufları yatırım amaçlı olarak kullanımı teşvik edilmelidir. Bölge'deki işletmelerde profesyonel yönetim anlayışının olmamasının yanı sıra finansman yönetimi de zayıftır. Bu zayıflığın giderilmesiyle işletmelerin yatırıma ayırdığı finansman da artacaktır. Bu sebeple Bölge işletmelerine finansman yönetimi konusunda gerekli eğitimler verilmeli, yetkinlik kazandırılmalıdır. Böylece işletmeler kaynaklarını gayrimenkul, altın, döviz gibi basit rant unsurları yerine iş geliştirme, kapasite artırma gibi faaliyetlere aktaracaktır.

İşletmelerdeki kurumsal kapasite yetersizliğinin bir sonucu olarak finansmana ulaşım imkânları konusunda da bilgi yetersizliği vardır. Bu yetersizlik sonucu girişimciler de iş kurmak istediklerinde finansal kaynak bulmak konusunda güçlük çekmektedirler. Finansal araçlara ulaşımın kolaylaşması için kalkınmada öncelikli sektörler belirlenip bu sektörlere yönelik finansal araçlar geliştirilmesi gerekmektedir. Finansmana erişimdeki bir diğer engel olan teminat konusunda da Kredi Garanti Fonu etkin olarak kullanılmalı, proje kredileri oluşturulmalı, öncelikli sektörlere özel destekler ve teşvikler artırılmalıdır. Bu teşvik ve destekler ülke geneli olmak yerine bölgelerin ve illerin hatta ilçelerin mukayeseli üstünlüklerine göre hazırlanmalıdır.

Teşvik, destek veya kredi almış, bu şekilde iş kurmuş veya kapasite artırmış işletme ve girişimcilerin öne çıkan sorunlarından bir diğeri de yeterli işletme sermayelerinin olmamasıdır. Bu durumdaki işletmelere, makul şartlar altında işletme sermayesi veya hammadde, malzeme gibi üretim için öncelikli kalemlerde destek ve/veya uzun vadeli, düşük faizli kredilerin verilmesi işletmeler açısından daha faydalı olacaktır.

Bölge'nin komşu ülkelerle sınırlarının olmasının sonucu olarak ihracata yönelik teşvik, destek ve kredi modelleri geliştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca komşu ülkelere yapılan ihracat sonucu ödeme güvenilirliği için gerekli protokollerin oluşturulması önem arz etmektedir. İhracatın geliştirilmesi ve ihracatta tecrübe paylaşımının sağlanması için Bölge'de Türk Eximbank temsilciliğinin açılması gerekmektedir.

Hedef 3 & Strateji 4

Finansal Araçların ve Tasarrufların Yatırım Amaçlı Kullanımının Arttırılması

Harita 11: 2013 İtibariyle Kişi Başına Düşen Toplam Nakdi Kredi Haritası (Kaynak: BDDK)

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 685, 694, 768, 930

2- 2011-2014 Sanayi Stratejisi Belgesi: Madde 67, 76, 79a, 80ğ, 82.

3- 2013-2015 OVP: A. Rekabet Gücünün Artırılması, İş Ortamının İyileştirilmesi Madde 4

Projeler

1- Finansal Danışmanlık Merkezleri Kurulması

2- Sektörel Önceliklere Yönelik, İlçe Odaklı Teşvik Ve Destekler Oluşturulması

3- Bölge'ye Özel Kredi Ve Teminat Modelleri Geliştirilmesi

Performans Göstergeleri

1- TRB2 Toplam Kredi ve Mevduat Hacmi

2- TRB2 Kredi Mevduat oranı

3- İhtisas kredi sayısı ve miktarı

4- Kredi Garanti Fonu kullanan firma sayısı

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 3: İmalat Sanayinde Rekabetçiliğin Artırılması

Strateji 5: KOBİ, STK ve Kamu Kurumları Arasındaki İş Birliğinin Geliştirilmesi

TRB2 Bölgesi'nde imalat sanayindeki yerel birimlerin yaklaşık %93'ü mikro ve küçük ölçekli işletmelerden oluşmaktadır. Büyük ölçekli işletmelerin oranı ise %1'in altındadır. Üretim ve istihdam kapasitelerinin artırılamaması Bölge KOBİ'lerinin öne çıkan sorunlarındandır. Bölge işletmelerinde ortalama olarak sadece 3,25 kişi istihdam edilirken bu oran Türkiye genelinde 8,66 kişidir. İstihdam ve üretim kapasitesinin düşüklüğüne verimlilikteki düşüklük de eklenince işletmelerin rekabet gücünün yanı sıra ekonomik krizler karşısındaki dayanıklılığı da azalmaktadır. Mikro ve küçük ölçekli işletmeler ölçek ekonomisinden yararlanamadıklarından maliyetleri düşürememektedirler. Bunun yanında KOBİ'ler Ar-Ge, yenilikçilik gibi getirisi orta ve uzun vadede sağlanan faaliyetlere girme konusunda isteksiz davranmaktadırlar. KOBİ'lerin Ar-Ge ve yenilikçilik faaliyetlerine girmelerinde STK ve kamu kurumları ile ortak hareket etmelerini sağlayacak politikaların belirlenmesi gerekmektedir. OKP Yenilikçi Üretim, İstikrarlı Yüksek Büyüme hedefinde de belirtildiği üzere kamu kurumları, özel sektör ve STK'ların özellikle kuluçka, iş geliştirme merkezleri ve hızlandırıcıların nicelik ve niteliklerini artıracak politikalar konusunda işbirliği yapmalarını sağlamak gerekmektedir. Bu kapsamda Van İŞGEM'e yönelik KOBİ-STK-kamu kurumları işbirliğini özendirecek destek mekanizmalarının geliştirilmesi önem arz etmektedir. Ayrıca Bitlis İŞGEM ve Van/Gürpınar İŞGEM'in yapımının hızlandırılması da bu merkezlerde yer alacak işletmeler açısından önemlidir.

2013-2015 OVP-Rekabet Gücünün Arttırılması gelişme ekseni kapsamında belirtilen sanayi ve hizmetlerde yüksek katma değerli üretim yapısına geçiş sağlanması hedefi gereğince Bölge'nin katma değeri yüksek olan sektörlerine yönelik özel sektör, kamu ve STK işbirliğini özendirecek politikalara ihtiyaç vardır[17].

Yeni pazarlara ulaşılmasıyla artan talep KOBİ'lerin üretim ve istihdam kapasitelerinin büyümesini tetikleyecektir. Hâlihazırda yalnızca pazarını korumaya çalışan ve yeni pazarlara girmek konusunda isteksiz davranan KOBİ'lerin, kamu kurumları ve STK'lar tarafından yönlendirilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. İlgili STK ve kamu kurumlarının özellikle yatay ve dikey üretim ilişkisinde olan KOBİ'lerin ortak tedarik ve pazarlama ağ/stratejileri belirlemeleri hususunda yönlendirici olmaları önem arz etmektedir. Böylelikle ölçek ekonomisi sayesinde KOBİ'lerin girdi ve lojistik maliyetleri azalıp rekabet edebilirlikleri yükselecektir.

Bölge halkı kültürel altyapısından dolayı ticarette risk almaktan kaçınmaktadır. Bu yüzden öncelikle sonucu görmeleri veya en azından kestirebilmeleri gerekmektedir. Kamu kurumları ve STK'ların KOBİ temsilcilerinin başarılı işletme ve projeleri görebilecekleri tematik fuarlar organize etmeleri veya fuar gezileri düzenlemeleri KOBİ'lerin vizyonlarını ve girişimciliklerini geliştirecektir.

TRB2 Bölgesi'nde KOBİ yöneticilerinin tamamına yakını aynı zamanda işletmenin sahibi olup işletme yönetiminde yeterince profesyonel değildirler. Bu yüzden, başta ortak kullanım alanlarında olmak üzere mali/idari ve pazarlama konularında danışmanlık yapacak merkezlerin kurulması gerekmektedir. Ayrıca bu yöneticilere bu faaliyetlerle ilgili olarak STK ve kamu kurumları tarafından teknik destek verilmesi KOBİ'lerin profesyonelleşmesi için önem arz etmektedir.

[17] TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Sanayi

Hedef 3 & Strateji 5

KOBİ, STK ve Kamu Kurumları Arasındaki İş Birliğinin Geliştirilmesi

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 629, 681, 696, 913,

2- BGUS: Madde 132, 291, 486, 518, 519, 585

3- Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023), Eğitim İstihdam İlişkisinin Güçlendirilmesi

4- 2011-2014 Sanayi Stratejisi Belgesi: Madde 80n, 204, 272, 279b, 293, 305, 316,

5- 2013-2015 OVP: A. Rekabet Gücünün Artırılması /1)İş ortamının iyileştirilmesi Madde 3, 6) Ar-Ge ve Yenilikçiliğin Geliştirilmesi Madde 1 ve Madde 3, D. Bölgesel Gelişme Ve Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Azaltılması: Yerel Dinamiklere ve İçsel Potansiyele Dayalı Gelişmenin Sağlanması Madde 2

6- 2013-2017 Stratejik Plan: Stratejik Amaç 1

Projeler

1- İlgili Kurum Ve Kuruluşların Etkin Katılımı İle İllerde Yatırım Ve Danışmanlık Platformları Oluşturulması

2- KOBİ-STK-KAMU Kurumlarının Gerekli Verilerinin Bulunduğu Ortak Veritabanı Oluşturulması

3- Başarılı KOBİ'lerin Büyüme, Ölçek Ekonomisi Ve Pazarlama Konusunda Bilgilendirilip Fizibilite Çalışması Yaptırılması

4- KOBİ'ler İçin Bölge Kültürüne Uyumlu Düzenli Eğitim Merkezi Oluşturulması Ve Uzaktan Eğitim Sistemi Kurulması

Performans Göstergeleri

1- Büyük ölçekli işletme sayısı ve toplam işletme sayısına oranı

2- Kobilerin istihdam sayılarındaki artış

3- İşletmelerin kapasite kullanım oranları

4- STK'ların KOBİ üye sayıları

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 4 : Madencilik Sektöründe Katma Değeri Yüksek Ürünlerin Üretilmesi ve Ürün Çeşitliliğinin Artırılması

Strateji 1 : Maden Türlerine Uygun Zenginleştirme Tesislerinin Kurulması

Madencilik sektöründe ekonomik kazancın arttırılmasındaki en önemli paylardan biri madenlerin ocaktan çıkarıldığı şekilde ham olarak (tüvenan) satılması yerine çıkarılan madenin cevher oranını (tenör miktarını) yükselterek (zenginleştirerek) pazarlamaktır. Bu sebeple; zenginleştirme işlemleri madencilikte önem taşıyan bir süreç olarak öne çıkmaktadır.

Zenginleştirme metotları endüstriyel hammaddelerin saflaştırılmasında kullanıldığı gibi yoğun olarak metalik madenlerin tenörünü arttırmak için kullanılmaktadır. Zenginleştirme tesislerinde işlem görmüş ve tenör oranı arttırılmış cevher ham olarak satılan madene göre minimum %100'lük bir kar marjı ile satılmakta ve bu şekilde firmalar önemli bir kazanç sağlamaktadır. Zenginleştirme tesislerinin madencilik sektörüne ekonomik olarak katkısı büyük olsa da Bölge madencilik sektörü incelendiğinde TRB2 Bölgesi'nde zenginleştirme tesisi sayısı oldukça düşüktür[18]. Önemli bir maden potansiyeli ve çeşitliliğine sahip Bölge'de sektörel olarak atılacak en önemli adımlardan ilki zenginleştirme tesislerinin sayılarını arttırmaktır. Böyle bir müdahale sadece işletmelerin kar marjlarını arttırmakla kalmayacak ayrıca madencilik sektörünün bu yönde teşvik edilmesi ve desteklenmesiyle, işletmelerin rekabet edebilirliğine önemli bir katkı sağlayacağı gibi kısa ve orta vadede TRB2 Bölgesi madencilik sektörü ihracatına da önemli bir katkı sunacaktır. Bölge madencilik sektörünün son 5 yıllık ihracatı incelendiğinde rakamların ülke ortalamasının çok altında olduğu görülmektedir19. Bu durumun en önemli sebebi üretilen miktarın değer olarak karşılığını bulamamasıdır. Bunun da en önemli sebebi, madenlerin ham olarak satılması olarak yorumlanmaktadır.

Asya pazarına açılan bir kapı olduğu düşünüldüğünde Bölge, madencilik sektörü ihracatı açısından konum olarak avantajlı durumdadır. Bölge'de çıkarılan madenler ile alakalı Sekizinci Kalkınma Planı Metal Madenler Alt Komisyonu Kurşun-Çinko-Kadmiyum, Demir ve Krom Çalışma Grubu Raporu, Dokuzuncu Kalkınma Planı Madencilik Özel İhtisas Komisyonu Raporu verileri ile İstanbul Maden İhracatçılar Birliği (İMİB) 2012 ihracat verileri incelendiğinde Asya ülkelerinin konsantre demir, krom çinko ve kurşun madenlerinde Dünya'daki en büyük ithalatçılardan biri olduğu görülmektedir. Sadece Asya pazarına yönelik söz konusu madenler ile alakalı Bölge'de zenginleştirme tesislerinin kurulması bile Bölge madencilik sektörü ihracatına önemli bir katkı sağlayacaktır.

Dış pazarın yanı sıra iç pazara da önemli bir miktarda konsantre çinko ve kurşun başta olmak üzere, demir, krom ve bakır gibi metalik maden girdisi sağlayacaktır. Onuncu Kalkınma Planı incelendiğinde madenlerin bu yönde desteklenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Bölge özellikle çinko ve kurşun madenleri potansiyeli anlamında önemli bir yere sahiptir. Hakkâri İli Bölge'de en önemli çinko ve kurşun yataklarını barındırmaktadır. 2012 yılında yaklaşık 100-150 bin ton civarında çinko ve kurşun madeni İran ve Çin başta olmak üzere Asya ülkelerine ihraç edilmiştir[20]. 2012 yılında Türkiye'nin çinko ve kurşun ih-

[18] TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Madencilik
[19] TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Madencilik
[20] Hakkâri İli Çinko-Kurşun Madencilik İşletmeleri

racatı ise 486,5 bin tondur[21]. Veriler incelendiğinde sadece Hakkâri İli 2012 yılında toplam çinko ve kurşun ihracatının %30'unu gerçekleştirmiştir. Bu madenlere yönelik olarak başta Hakkâri İli ve çevresinde kurulacak zenginleştirme tesisleri kısmen de olsa ülke çinko ve kurşun madenleri ihtiyacını karşılayacak ve bu madenlere yönelik bağımlılığı azaltacaktır.

Bölge için önemli madenlerden biri olan demir madeni ithal edilen önemli madenlerden biridir. İç tüketimde gün geçtikçe artan demir madeni talebinden dolayı ithalat oranı da gün geçtikçe artış göstermektedir. Türkiye demir madeni bakımından önemli bir potansiyele sahip olsa bile ham demirin demir çelik sanayiinde kullanılmak üzere zenginleştirme tesislerinde işlenip konsantre hale getirilmemesinden dolayı potansiyel yeterince değerlendirilememektedir. Yine Bölge için önem arz eden krom madeni için de aynı durum söz konusudur.

Bölge'deki diğer endüstriyel hammaddeler ile metalik madenler de göz önüne alındığında Bölge'de zenginleştirme tesislerinin kurulmasıyla birlikte hem iç pazara hem de dış pazara önemli ölçüde maden girdisi sağlanacak ve söz konusu madenler ile alakalı ülkenin ve Bölge'nin dışa bağımlılığının azaltılmasına katkıda bulunulacaktır.

Zenginleştirme tesislerinin teşvik edilmesi ve desteklenmesi kapsamında, ulusal ölçekte teşvik yasalarının devam ettirilmesi, bölgesel ölçekte ajansların Mali Destek Programları ile madencilik sektörünü bu yönde teşvik edip desteklemesi gerekmektedir. Ayrıca ajansların, maden türüne uygun zenginleştirme tesislerin kurulması için sektörü yönlendirecek raporları hazırlaması önem arz etmektedir.

Hedef 4 & Strateji 1

Maden Türlerine Uygun Zenginleştirme Tesislerinin Kurulması

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 804, 806, 810, 811
2- BGUS: Madde 430
3- 9. KP Madencilik Özel İhtisas Komisyonu Raporu 2.1.7.6.4.2. Madencilikte Özel İşletmecilik
4- 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararı, Madde 17, g bendi ve Ek-3 Büyük Ölçekli Yatırımlar Konusu Başlık 12

Performans Göstergeleri

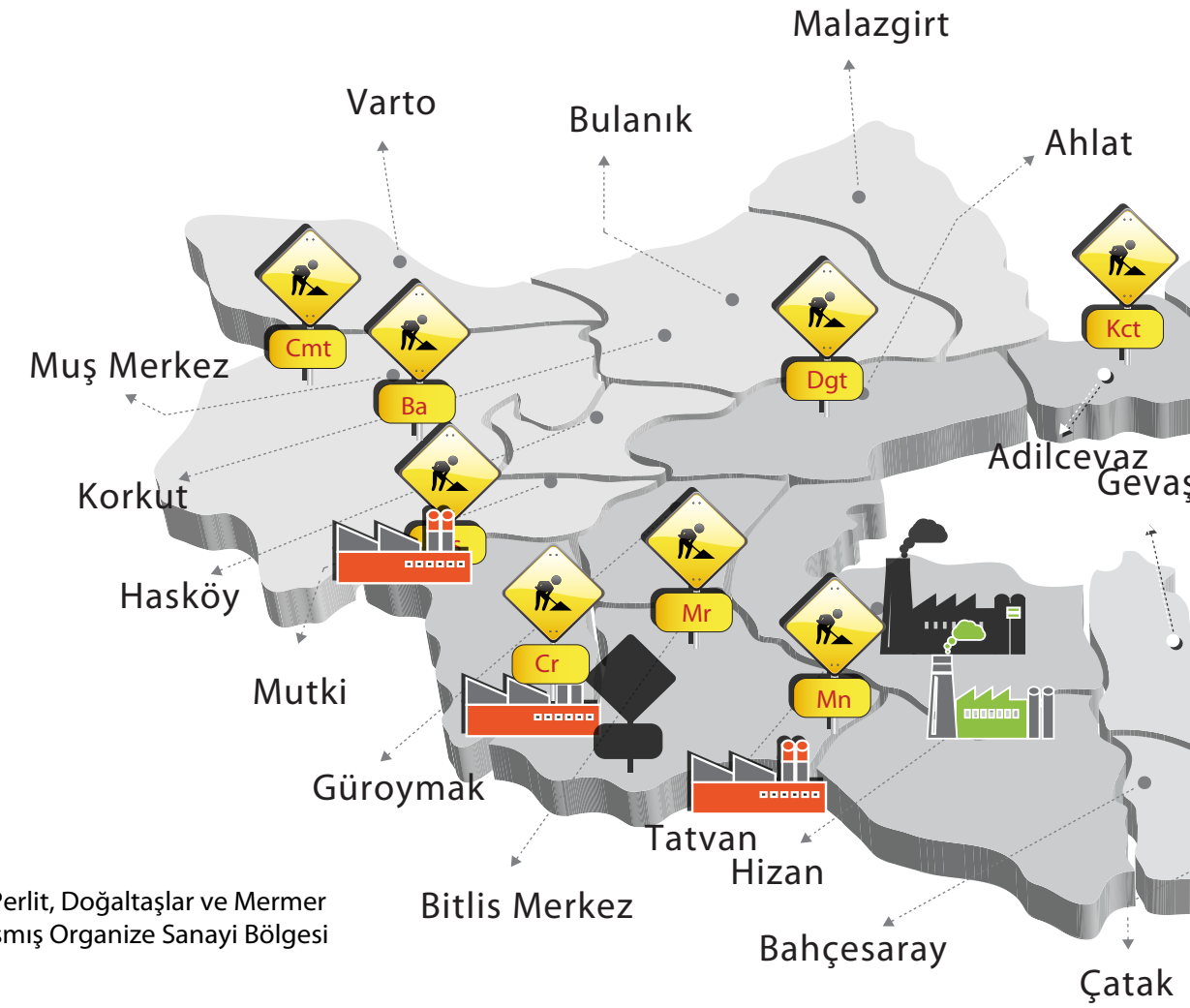
1- Kurulan zenginleştirme tesisi sayısı (adet)
2- İstihdam edilen kişi sayısı (adet)
3- İşletmelerin cirosu (%)
4- Madencilik İhracat oranlarındaki artış (%)

[21] İstanbul Maden İhracatçılar Birliği (İMİB) 2012 Yılı Çalışma Raporu, 2013

Hedef 4 & Strateji 1

Maden Türlerine Uygun Zenginleştirme Tesislerinin Kurulması

Harita 12: TRB2 Bölgesi Madencilik Sektörü Yatırım Alanları Haritası

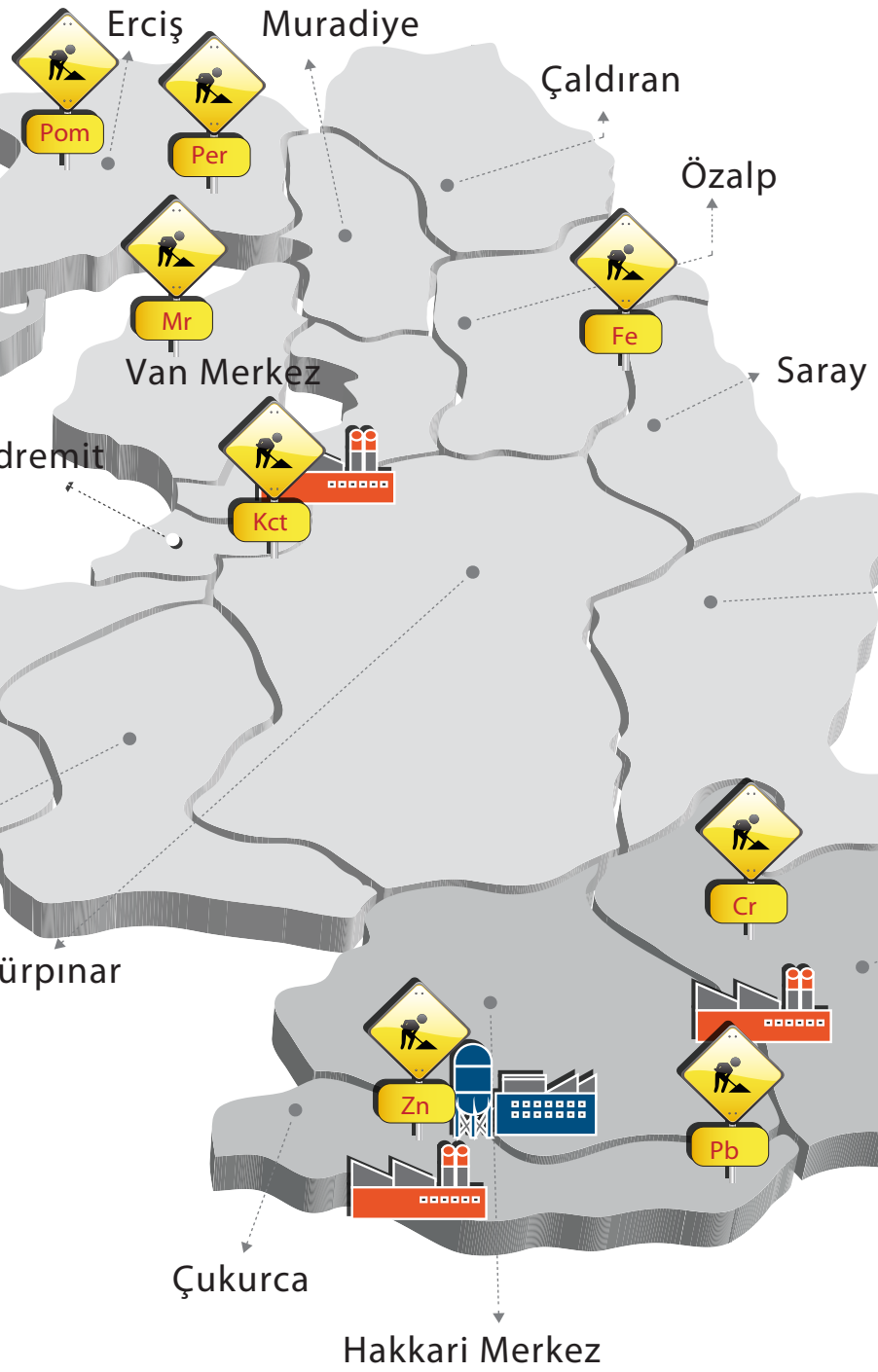

Pomza, Perlit, Doğaltaşlar ve Mermer İhtisaslaşmış Organize Sanayi Bölgesi

Zenginleştirme Tesisi

Sülfürlü Çinko, Kurşun-İzabe Tesisi

İşletmeler

Ba	Barit
Cr	Krom
Cmt	Çimento Hammaddeler
Dis	Disten
Dgt	Doğaltaşlar
Fe	Demir
Kct	Kireçtaşı
Mn	Mangan
Mr	Mermer
Per	Perlit
Pb	Kurşun
Pom	Pomza
Zn	Çinko

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 4: Madencilik Sektöründe Katma Değeri Yüksek Ürünlerin Üretilmesi ve Ürün Çeşitliliğinin Artırılması

Strateji 2: Öne Çıkan Madenler için Ar-Ge ve Fizibilite Çalışmalarının Yapılması

TRB2 Bölgesi maden bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. Bölge'nin maden kaynakları içerisinde krom, bakır, kurşun, çinko, demir ve manganez gibi metalik, pomza, perlit, linyit, mermer, barit, fosfat, disten, asbest, kuvarsit, alçıtaşı, çimento hammaddeleri, kireç taşı, kil gibi metalik olmayan madenler öne çıkmaktadır.

Rezerv bakımından Bölge'nin en zengin olduğu madenleri pomza ve perlittir. Bitlis İl'i 1.3 milyar m³ pomza rezervi ile Türkiye'nin en büyük pomza rezervine sahip ilidir. Van İl'i ile birlikte toplam pomza rezervi 1.5 milyar m³ olup, Türkiye rezervinin yaklaşık %59'unu oluşturmaktadır. Perlit rezervlerinde Türkiye dünya sıralamasında ilk sıradadır. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA) 1980 yılından sonra yaptığı çalışmalarda Türkiye'deki toplam perlit rezervinin 6 milyar tondan daha fazla olabileceğini belirtmiştir. Van İl'i 1.4 milyar ton perlit rezervi ile Türkiye'de 2. sırada, Bitlis İl'i ise 940 milyon ton perlit rezervi ile Türkiye'de 3. sıradadır. Bitlis ve Van illerinin toplam perlit rezervi 2.4 milyar ton olup; toplam Türkiye rezervinin %51'inioluşturmaktadır[22].

İç ve dış pazarda pomza, perlit başta olmak üzere barit, fosfat, kil, kuvarsit gibi yaygın kullanım alanlarına sahip madenler rezerv olarak Bölge'de öne çıkan madenlerdir. Fakat bu madenler katma değeri düşük ürünler olarak üretilmektedirler. Örneğin; pomza madeni yalnızca Bims olarak üretilmektedir. Bu durum, kaynak israfının yanı sıra hem Bölge hem de ülke ekonomisi için önemli bir kayıp oluşturmaktadır.

Bölge'deki işletmeler geleneksel modern olmayan ve en kolay üretim yöntemlerini kullanmaktadırlar. Neredeyse hiç Ar-Ge çalışmaları yapılmamaktadır. Bunun en önemli sebepleri Ar-Ge konusundaki bilgi eksikliği, işletmelerin yeni ürün üretecek fiziki altyapıya sahip olmamaları ve Bölge'de bu tür çalışmaların yapılabildiği maden araştırma geliştirme laboratuvarlarının bulunmamasıdır.

Bu kapsamda ilk olarak Ar-Ge çalışmaları ile alakalı Bölge'deki madencilik sektör temsilcilerinde farkındalık oluşturacak çalışmalara başlanılmalıdır. Bu farkındalık özellikle ajansların teknik destek ve doğrudan faaliyet destekleri programları vasıtasıyla yapılmalıdır.

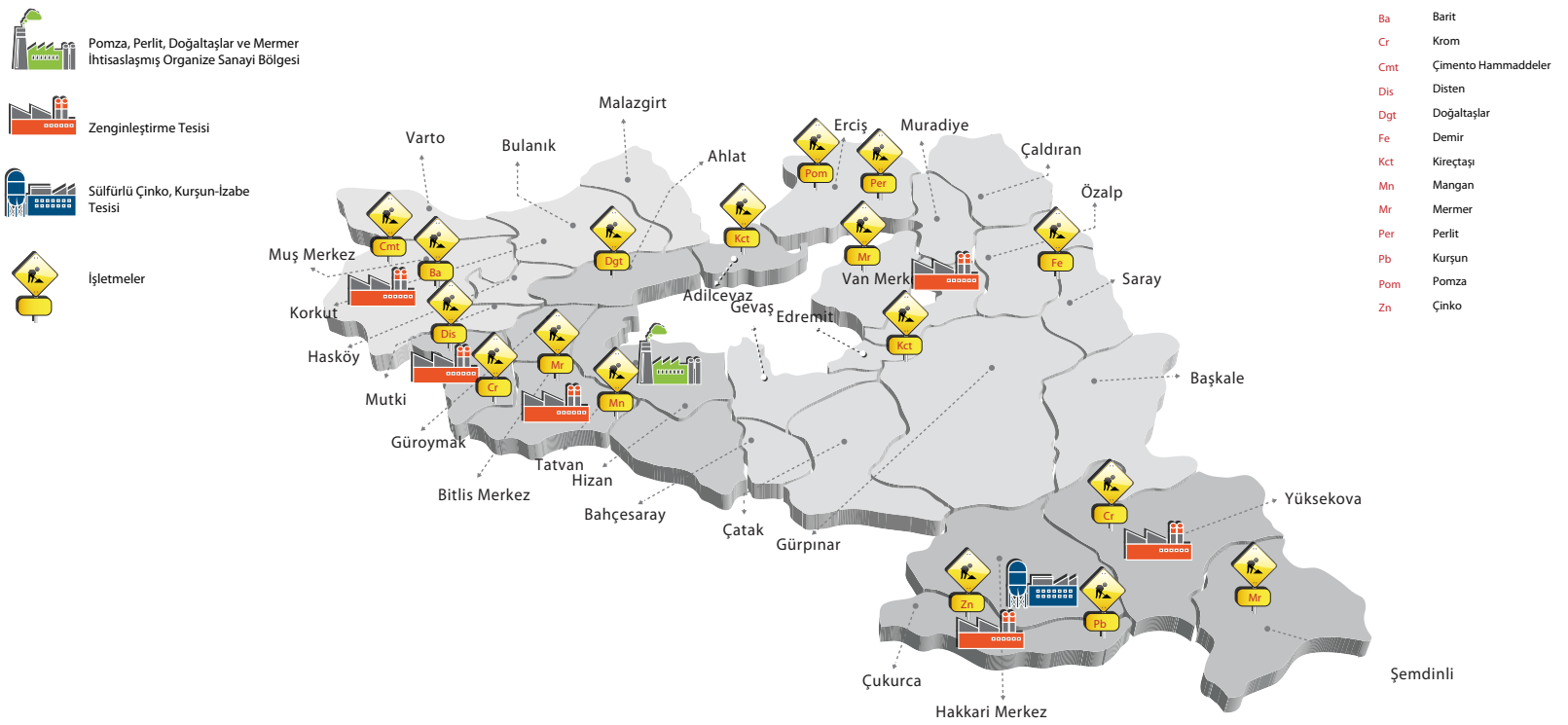
Söz konusu programlar kullanılaraktan özellikle pomza ve perlit başta olmak üzere Bölge'de önemli potansiyele sahip diğer madenler ile alakalı sektörel raporlar hazırlanmalı ve bu sektörel raporlarla işletmelere yeni kullanım alanlarıyla alakalı farkındalık oluşturulmalıdır. Söz konusu farkındalığın oluşturulmasından sonra ilgili Bakanlıkların, TÜBİTAK ve Ajans proje teklif çağrılarıyla Bölge'de katma değeri yüksek ürünler üretilmesine yönelik desteklerin verilmesi gerekmektedir. Yeni katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesiyle birlikte madencilik sektörü işletmelerinin kar marjı ve sektörün ihracatı önemli bir oranda yükselecek, istihdama önemli katkılar sağlanacak, madenlerden elde edilecek ürün çeşitliliği de arttırılarak kaynak israfının önüne geçilecek ve Bölge madencilik sektörünün rekabet edebilirliğine katkı sağlanacaktır.

[22]Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA) Maden Rezervleri

Hedef 4 & Strateji 2

Öne Çıkan Madenler için Ar-Ge ve Fizibilite Çalışmalarının Yapılması

Harita 13: TRB2 Bölgesi Madencilik Sektörü Yatırım Alanları Haritası

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 804, 811

2- 9. KP Madencilik Özel İhtisas Komisyonu Raporu Muhtemel Yatırım Alanları ve Yerleri Başlığında Çinko-Kurşun İzabe tesislerinin kurulması

Performans Göstergeleri

1- Yeni üretilen ürün sayısı (adet)

2- İstihdam edilen kişi sayısı (adet)

3- İşletmelerin cirosu (%)

4- Madencilik ihracat oranlarındaki artış (%) atuvarlarının bulunmamasıdır.

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 4: Madencilik Sektöründe Katma Değeri Yüksek Ürünlerin Üretilmesi ve Ürün Çeşitliliğinin Artırılması

Strateji 3: Maden Potansiyelinin Tespitine Yönelik Çalışmaların Yapılması

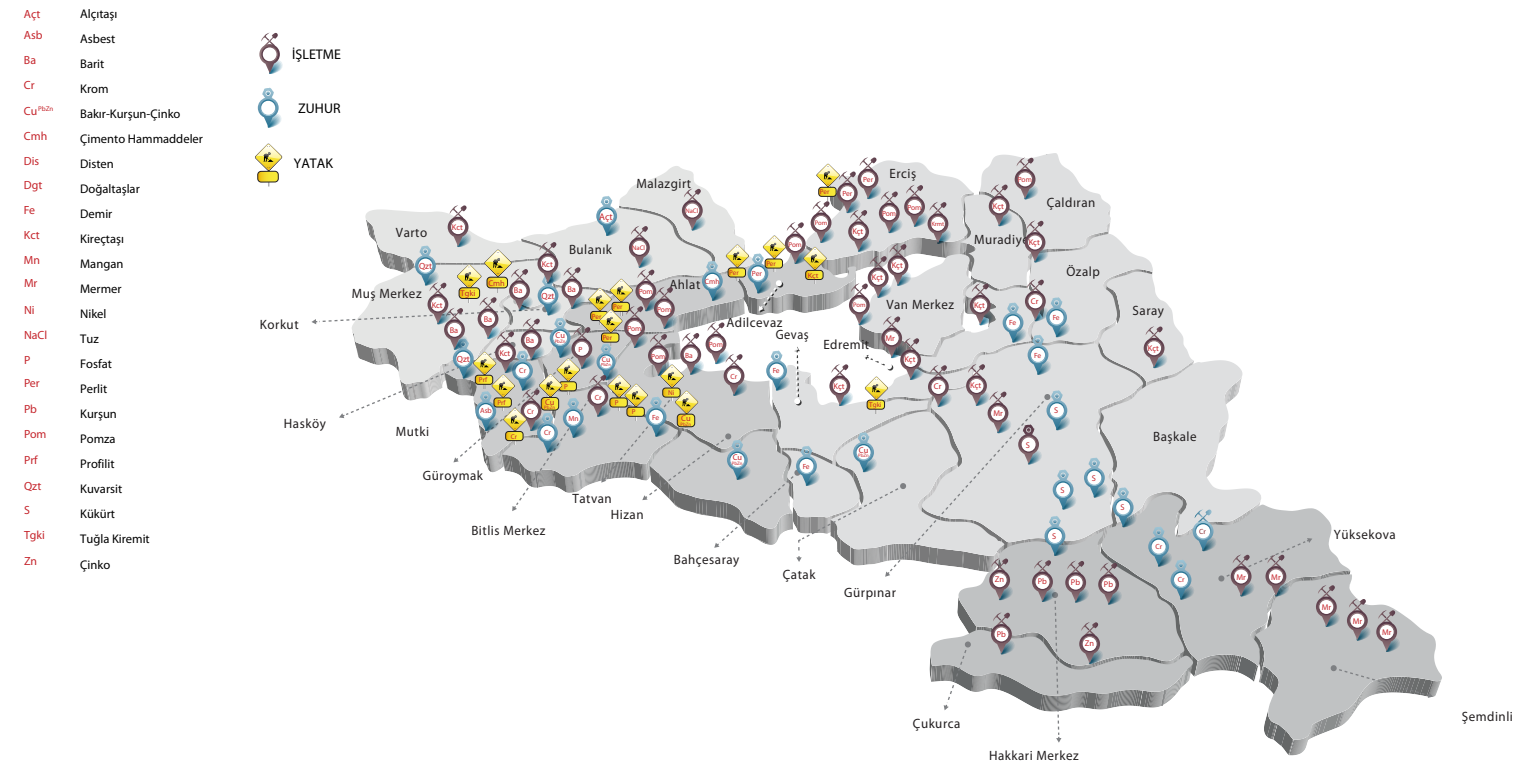
TRB2 Bölgesi maden potansiyeli ile ilgili çalışmaların eski olup güncelliğini yitirmesinden dolayı Bölge'nin maden potansiyeli tam olarak bilinememektedir. Ulusal ölçekteki çalışmalar incelendiğinde Bölge'de günümüzde yoğun bir şekilde işletilen madenlerin bir kısmı ile alakalı bilgilerin olmadığı ya da kısmen değinildiği görülmektedir. Bu sebeplerden dolayı Bölge'de madencilik sektörüyle alakalı hedefler ortaya konulduğunda sorunlar yaşanmaktadır. Ulusal ve bölgesel ölçekte üretilen politikalar eski ve eksik bilgilere dayanarak üretildiğinden bu durum madencilik işletmelerini farklı yönlendirdiği gibi sektörü ekonomik olarak etkilemektir. Ayrıca madenlerin üretilip ülke ve Bölge ekonomisine kazandırılması için, yatırımcıları yönlendirme anlamında da yeterli tanıtımı kısıtlayıcı bir durum ortaya çıkarmaktadır. Madenlerin tüm uluslar için stratejik bir öneme sahip olduğu düşünüldüğünde maden potansiyelinin tam olarak tespit edilememesi kaynak israfı, ekonomik kayıp ve gelecek dönemlerdeki üretim projeksiyonlarını da olumsuz olarak etkileyecek bir durum oluşturmaktadır.

Bölge'de madencilik sektörüyle alakalı doğru hedefleri ortaya koyabilmek adına ilk etapta Bölge'de büyük ölçekte maden arama ve rezerv tespiti çalışmalarının yeniden yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda, Bölge madenlerinin görünür ve kesin rezervinin ortaya çıkarılması, detaylı çalışılmış madenlerin rezerv ve konum bilgilerinin güncellenmesi ve yeni madenlerin aranması için gerekli çalışmaların yapılması için gerekli iletişim ve koordinasyon faaliyetleri gerçekleştirilecektir. TRB2 Bölgesi için önem arz eden metalik maden ve endüstriyel hammadde kaynaklarının araştırılması ve ortaya çıkarılmasına yönelik faaliyetlere yoğunlaşılacaktır.

Hedef 4 & Strateji 3

Maden Potansiyelinin Tespitine Yönelik Çalışmaların Yapılması

Harita 14: TRB2 Bölgesi Maden Potansiyeli Haritası [23]

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 804, 806, 808, 810
2- 9. KP Madencilik Özel İhtisas Komisyonu Raporu 2.1.3 Rezerv Durumu
3- 9. KP Madencilik Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 5.1. Temel Sektörel Vizyon ve Strateji, Stratejik Amaç-5 Ülkenin madencilik alanındaki AR-GE altyapısını geliştirmek veAR-GE çalışmalarında verimliliği en üst düzeye çıkartmak
4- 9. KP Madencilik Özel İhtisas Komisyonu Raporu 5.2 Temel Amaç ve Politikalar, AR-GE Altyapısının Geliştirilmesi ve Verimliliğinin Artırılması
5- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 2010-1014 Strateji Planı; Stratejik Tema 4, Amaç 9
6- Bilim Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı 2013-2017 Stratejik Planı; Stratejik Amaç 2. Bilim, teknoloji ve yenilikçilik politikaları çerçevesinde, üretilen bilginin korunması ve ekonomik katma değere dönüşmesi sağlanarak ülke sanayisinin teknolojik yapısını güçlendirmek. Bilim Teknoloji ve araştırma altyapısını ve üniversite-sanayi işbirliğini geliştirmek, girişimcilik, yenilikçilik ve sınai Ar-Ge kapasitesini arttırmak.

Performans Göstergeleri

1- TRB2 Bölgesi'nde öne çıkan madenler için AR-GE çalışmaları (adet)
2- TRB2 Bölgesi'nde öne çıkan madenler için sektörel raporlar (adet)
3- Pomza ve Perlit başta olmak üzere Bölge için önemli madenlerin ürün çeşitliliği (adet)

[23] Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA) Maden Rezervleri

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 5: Madenciliğe Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi ve Rekabet Edebilirliğinin Artırılması

Strateji 1: Madenciliğe Dayalı İhtisas OSB'lerin Kurulması

TRB2 Bölgesi sektörel olarak incelendiğinde madencilik sektörü öne çıkan sektörlerden biri olarak görülmektedir. Özellikle Bitlis ve Hakkâri illeri için madencilik sektörü ilk sıralarda yer almaktadır[24]. TRB2 Bölgesi sektörel bazda analiz edildiğinde Bölge kalkınmasında önemli araçlardan biri madenciliğe dayalı sanayinin geliştirilmesi olarak görülmektedir[25].

Bölge'deki madenciliğe dayalı sanayinin gelişmesindeki sorunlar incelendiğinde, madencilik sektöründeki işletmelerin örgütlenme bilincinin yetersiz olması, üretim modellerinin yenilikçi olmayışı ve işletmelerin kurulu kapasitelerinin yetersizliği öne çıkan sorunlar olarak görülmektedir. Ayrıca bireysel ve farklı yerlerde konumlanmış işletmelerin çevreye duyarlı sistemlere sahip olmaması çevresel anlamda sorunlar yarattığı gibi kentsel dokuyu da olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin; göl kenarına konumlanmış birçok işletme çevre kirliliğine sebep olduğu gibi kent görünümüne de zarar vermektedir.

Örgütlenme ve çevresel sorunların dışında, Bölge'nin mevcut durumuna bakıldığında, madencilik işletmeleri birbirinden dağınık ve düzensiz bir şekilde yayılım göstermektedirler. Bölge'nin önemli madenleri olan ve madencilik işletmelerin önemli bir kısmına sahip pomza, doğal taşlar ve mermer işletmelerinde bu durum açıkça görülmektedir. Bu durum, ürünün temin edilmesinde zaman ve finansal anlamda sıkıntı oluşturmaktadır. Ayrıca işletmelerin fiziki altyapılarının yetersiz olmasından dolayı üretim kapasiteleri oldukça düşüktür ve pazar talepleri tam olarak karşılanamamaktadır. Bu durum, Bölge ihracatını olumsuz olarak etkilemektedir.

Bu nedenler ele alındığında madenciliğe dayalı sanayinin gelişmesi için atılması gereken en önemli adımlardan biri sektörde faaliyet gösteren işletmelerin örgütlenme bilincini geliştirmek, bir araya gelmelerini sağlamak, işletmelerin fiziki altyapılarını geliştirmek ve çevreye duyarlı sistemleri kullanmalarını teşvik etmektir. Bu sorunları çözebilmek ve madenciliğe dayalı sanayiyi geliştirmek için ilk adım olarak maden rezervi yüksek ürünleri üreten işletmelerin rekabet edebilirliğini arttıracak bir ihtisaslaşmış organize sanayi bölgesinin kurulması gerekmektedir. Bölge rezervleri ve faal olarak çalışan işletmeler göz önünde bulundurulduğunda kurulacak böyle bir ihtisas OSB'nin Bölge'de pomza, perlit, doğal taşlar ve mermer üzerine olması daha uygun olacaktır. Kurulacak olan ihtisas OSB, söz konusu madenler ile alakalı Ar-Ge merkezini ihtiva eden, teknolojiye uygun ekipmanları içinde barındıran, yeterli üretim alanına sahip ve çevreye duyarlı sistemleri ihtiva eden bir yapıda olacaktır. Böyle bir yapı ayrıca birbirinden bağımsız çalışan firmalarda örgütlenme kültürünü geliştireceği gibi, haksız rekabeti engelleyecek, Bölge kaynaklarının daha verimli kullanılmasını ve katma değeri yüksek ürünlerin üretimini teşvik edecek, istihdama katkı sağlayacaktır. Böylece Bölge'deki madencilik sektörü işletmelerinin rekabet edebilirliği artacaktır.

Bu modelin uygulanması için ilk olarak Ajans tarafından bir fizibilite raporu hazırlanacaktır ve bu rapor ile yer tespiti, yeni pazar alanları, işletmelerin elde edeceği kazançlar gibi birçok konu değerlendirilecektir. Yapılan çalışmalar ve analizler neticesinde böyle bir İhtisas OSB kurulması için Bölge'de bulunan ticaret sanayi odaları tarafından Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na başvuru yapılacaktır.

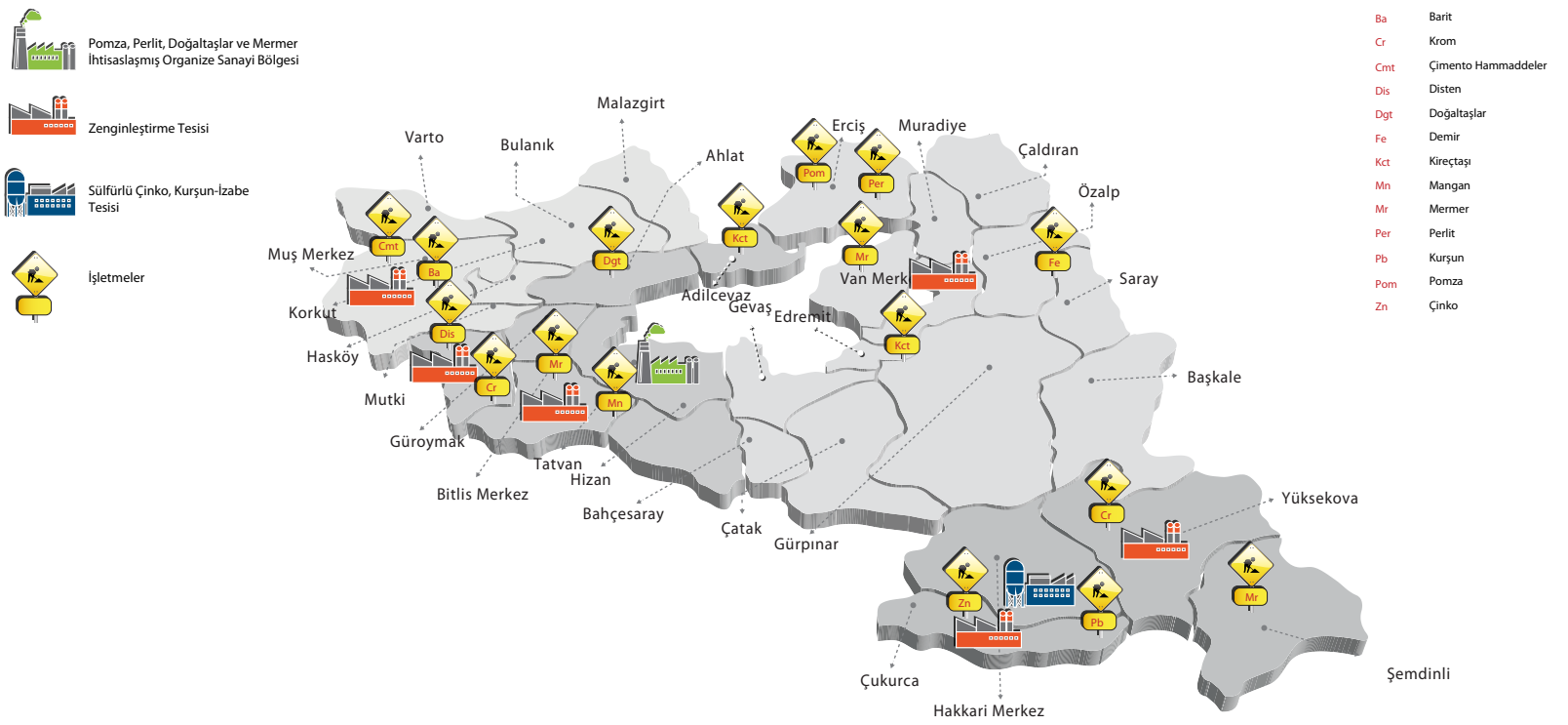
[24] TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Sanayi

[25] 2014-2023 TRB2 Bölge Planı, Gelişme Ekseni: Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 5 & Strateji 1

Madenciliğe Dayalı İhtisas OSB'lerin Kurulması

Harita 15: TRB2 Bölgesi Madencilik Sektörü Yatırım Alanları Haritası

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 811

2- Bilim Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı 2013-2017 Stratejik Planı: Hedef 1.6 / Eylem 1.6.1.

Projeler

1- Tatvan İlçesinde Pomza, Perlit, Doğal Taşlar ve Mermere Dayalı İhtisaslaşmış Organize Sanayi Bölgesi'nin Kurulması

Performans Göstergeleri

1- Madencilik sektörü ihracat oranındaki artış (%)

2- İstihdam Sayısı (adet)

3- İşletme sayısındaki artış (adet / %)

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 6: Enerji Potansiyelinin Etkin Biçimde Kullanılması

Strateji 1: Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımının Sağlanması

Türkiye enerji sektörünün üç temel sütun üzerine - doğalgaz, hidrolik, kömür- gelişmesi ve özellikle petrol ve doğalgazda yerli kaynakların artan enerji talebiyle karşılaştırıldığında göreceli olarak azlığından dolayı enerjide dışa bağımlı hale gelinmiş (mevcut durumda ithal bağımlılık oranı %73)[26], dolayısıyla enerji arz güvenliği tehlikeye sokulmuş ayrıca cari açıktaki en büyük payı enerji için dışarıya aktarılan döviz oluşturmuştur. Türkiye, enerjide ithalat bağımlılığını azaltacağı, arz güvenliğini sağlayacağı ve enerjiden kaynaklı sera gazı emisyonlarını düşüreceği için yenilenebilir enerji kaynaklarının enerji arzı içindeki payının artırılmasını hedeflemektedir. Türkiye'nin yenilenebilir enerji kaynaklarına ilişkin hedefi, bu kaynakların elektrik enerjisi üretimi içerisindeki payının 2023 yılında en az %30 düzeyinde (2012 yılındaki payı %4,39-hidrolik hariç) olmasının sağlanmasıdır. Bu hedefe ulaşabilmek için 2009 yılında 802.8MW olan rüzgâr enerjisi kurulu gücünün 2015 yılına kadar 10.000MW'a ve 77,2MW olan jeotermal enerjisi kurulu gücünün 300MW'a çıkartılması amaçlanmaktadır. 2023 yılına kadar teknik ve ekonomik olarak değerlendirilebilecek hidroelektrik potansiyelinin tamamının elektrik enerjisi üretiminde kullanılması hedeflenmektedir[27]. Bu hedeflere ulaşılabilmesi ve de hem ülkenin hem de Bölge'nin ekonomik gelişimi için TRB2 Bölgesi'nin yenilenebilir enerji potansiyelinin etkin bir biçimde değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

TRB2 Bölgesi'nin yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretme potansiyeli çok yüksektir. Özellikle güneş enerjisi potansiyeli bakımından Türkiye'de ilk sıralardadır. Bölge'de bulunan dört ilin de günlük ortalama radyasyon değerleri Türkiye ortalamasının üzerindedir. Hakkâri, Türkiye'nin en yüksek güneşlenme süresine sahip olan ilidir. Van İli ise Karaman ve Antalya illerinden sonra en yüksek radyasyon değerine ve Hakkâri İlinden sonra en yüksek güneşlenme süresine sahiptir[28]. Van İli başta olmak üzere Bölge illerinin tamamında bulunan güneş enerjisi yatırım potansiyelinin araştırılması ve Bölge'nin gerçek potansiyelinin ortaya çıkartılması önem teşkil etmektedir. Ayrıca Van İlinde yüksek güç kapasiteli konsantre güneş enerjisi santrali yatırımı yapılması için özendirici teşvik mekanizmalarının oluşturulması gerekmektedir.

Bölge'de işletmede 14 adet HES bulunmaktadır ve bu HES'lerin toplam kurulu gücü 269MWe olup Türkiye HES kurulu gücü olan 21320MWe'nin (Hidrolik akarsu+hidrolik baraj) %1,26'sını oluşturmaktadır.

Ayrıca Bölge'de yapılması planlanan ve inşaat halinde bulunan HES'lerin toplam kurulu gücü 1149MWe'dir[29]. 2023 yılına kadar Bölge'nin teknik ve ekonomik olarak değerlendirilebilecek hidroelektrik potansiyelinin tamamının elektrik enerjisi üretiminde kullanılabilmesi için şu anda planlama ve inşaat halinde bulunan lisans sahibi bütün HES santrallerinin inşalarına başlanması/hızlandırılması gerekmektedir. Ayrıca Bölge'nin hidrolik enerji potansiyeli taşıyan su kaynaklarının tespit edilmesi için ölçümler yapılması ve ölçümlerden elde edilen verilerle Hidroelektrik Enerji Potansiyel Atlası'nın (HEPA) oluşturulması önem teşkil etmektedir.

[26] ETKB 2010-2014 Strateji Planı
[27] ETKB 2010-2014 Strateji Planı
[28] YEGM-Güneş Enerjisi Potansiyeli Atlası
[29] EPDK 28.03.2013

Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı verilere (REPA) göre TRB2 Bölgesi'ne kurulabilecek rüzgâr enerjisi santrali toplam kurulu gücü 70,88MW'tır. Yapılan ölçümlere göre Van ilinde 50m'de rüzgâr hızı 8,1m/s'nin, Bitlis ilinde 7,5m/s'nin, Hakkâri ilinde ise 9,5m/s'nin altındadır. Muş İlinde 50m'deki rüzgâr hızı 6,8m/s'nin üzerine çıkmamaktadır. REPA hazırlanırken (kurulabilecek rüzgâr enerjisi santral toplam kurulu güçleri hesaplanırken) yapılan varsayımlardan birisi rüzgâr enerjisi santrali yatırımlarının ekonomik olması için rüzgâr hızının 7m/s'nin üzerinde ve güç üretim santrallerinin enerji nakil hatları ve trafo merkezleri yakınına kurulmasıdır. Rüzgâr enerjisi santrallerinin yatırım maliyetlerinin düşürülmesi ve kapasite faktörünün yüksek olması için sadece bu iki varsayım yeterli değildir. Dolayısıyla REPA, TRB2 Bölgesi'nin gerçek potansiyelini göstermemektedir. Bu sebeple Bölge illerinde ölçüm istasyonları kurulup noktasal ölçümler yapılarak güncel REPA oluşturulması ve bu verilerin potansiyel yatırım sahipleriyle paylaşılması Bölge'nin enerji potansiyelinin etkin bir biçimde kullanılması için önem taşımaktadır.

TRB2 Bölgesi'nde 13 adet jeotermal saha bulunmaktadır ve bu sahaların akışkan sıcaklıkları farklılıklar göstermekle birlikte sondaj çalışmaları yapılmadığından Bölge'nin gerçek jeotermal enerji potansiyeli bilinmemektedir. Bölge'de bulunan jeotermal kaynaklar (MTA'nın yayınladığı akışkan sıcaklıklarına göre) ev ve sera ısıtma, kent ısıtması, balık çiftlikleri vb. de kullanılabilecek sıcaklığa sahiptir. Ayrıca günümüzde yeni teknolojilerle birlikte 150°C'ye kadar düşük hazne çıkışlı akışkandan elektrik üretilebilmesi hatta ikili (binary) çevrim santrallerinde çok daha düşük sıcaklıklarda (80-170) elektrik üretiminin mümkün olmasıyla Bölge'de bulunan bazı sahalarda elektrik üretim santralleri kurulumu ekonomik hale gelmiştir. Elektrik üretimi mümkün olmayan yani akışkan sıcaklıkları daha düşük olan jeotermal sahalar ise farklı kullanım alanlarına (organik madde kurutma, ev ve sera ısıtma, soğutma, kaplıca tedavisi vb.) sahiptir. Bölge'nin gerçek jeotermal enerji potansiyelinin hesaplanabilmesi/kullanılabilmesi için Bölge'de bulunan jeotermal sahaların elektrik üretimi, sağlık turizmi, ısıtma, seracılık vb. amaçlı kullanımlarına yönelik fizibilite çalışmalarına öncelik tanınması ve bu alanda yapılacak yatırımların teşvik edilmesi gerekmektedir.

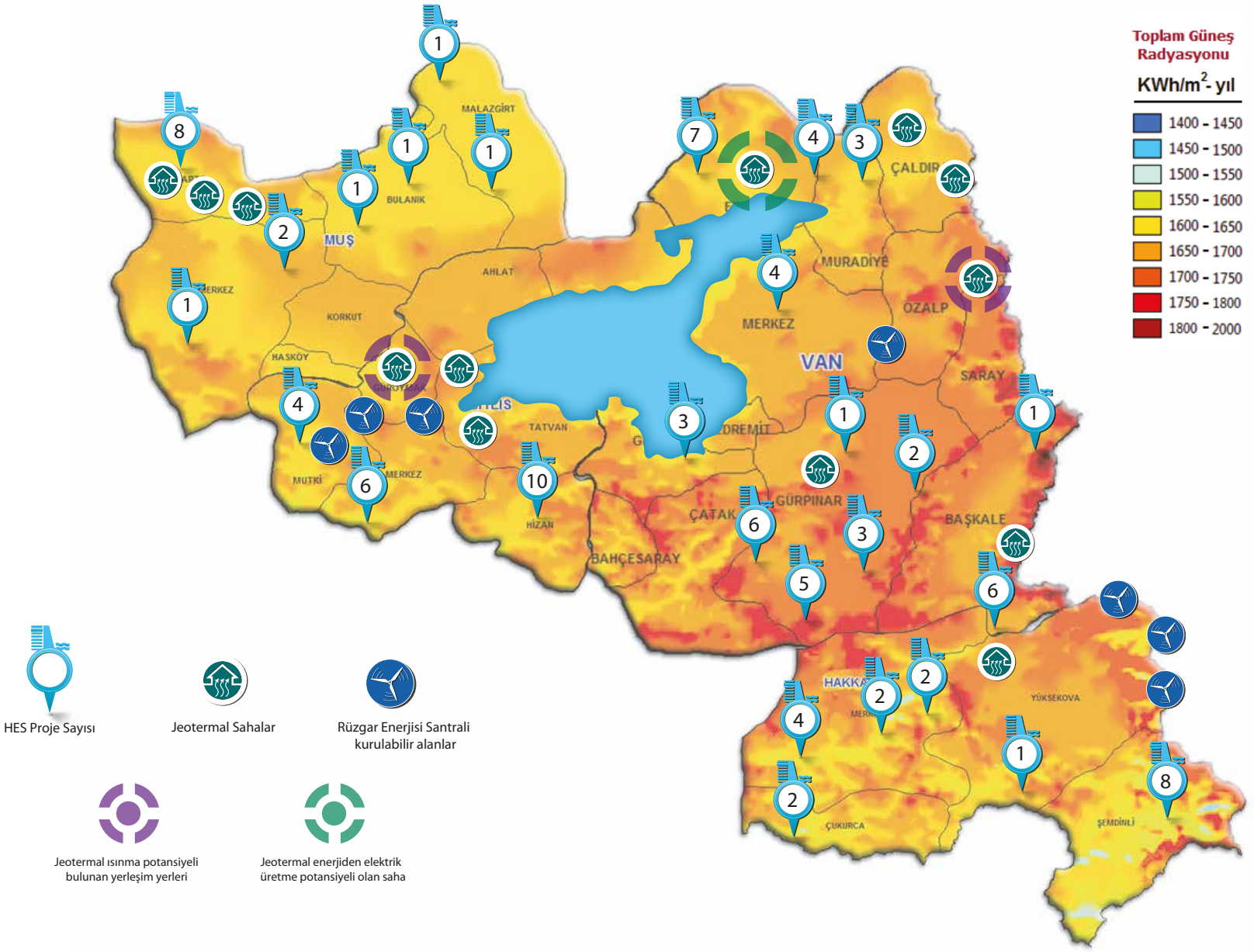
TRB2 Bölgesi biyogaz ile elektrik üretme potansiyeline sahiptir. Bölge illerinde (Bitlis İli hariç) kentsel katı atıklar çöp döküm alanlarında bertaraf edilmektedir. Atıkların arazide depolanması en eski yöntemlerden biridir ve atıkların bu şekilde biriktirilmesi sızıntı, koku ve gaz oluşması gibi birçok çevresel ve sağlık problemlerine yol açmaktadır. Düzenli depolama, gazlaştırma, yakma (işlenmemiş katı atık yakma sistemleri veya işlenmiş katı atık yakma sistemleri), aneorobik çürütme gibi sistemlerle bu atıkların enerji potansiyellerinin (elektrik üretimi, ısıtma, yakıt vb. amaçlı) değerlendirilmesi Bölge'nin ekonomik gelişimi ve çevresel tahribatın en aza indirilmesi için önem teşkil etmektedir.

Bölge'nin enerji potansiyelinin etkin bir şekilde değerlendirilmesi için yenilenebilir enerji kaynakları yatırım potansiyelinin araştırılıp ortaya çıkartılması ve elektrik üretimi, ısıtma, soğutma ve ulaşım alanlarında kullanımının teşvik edilmesi gerekmektedir. Özel sektör tarafından Bölge'de yapılacak olan yenilenebilir enerji yatırımlarını özendirecek çeşitli teşvik mekanizmalarının geliştirilmesi ve potansiyel yatırımcılara teknik destek verilmesi önem arz etmektedir. Yenilenebilir enerji kaynakları santrali yatırım maliyetlerini düşürmek amacıyla yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve depolama yöntemlerinin araştırılması için Bölge üniversitelerinde yenilenebilir enerji enstitüsü kurulması gerekmektedir. Yenilenebilir enerji yatırımlarının Bölge'ye çekilebilmesi için ulusal ve uluslararası arenalarda tanıtımlar yapılması ve Bölge illerinde sempozyum, fuar ve kongreler düzenlenmesi Bölge'nin yenilenebilir enerji kaynaklarının tanıtımının sağlanması için önem taşımaktadır.

Hedef 6 & Strateji 1

Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımının Sağlanması

Harita 16: Yenilenebilir Enerji Potansiyel Atlası

Hedef 6 & Strateji 1

Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Kullanımının Sağlanması

Üst Ölçekli Planlar

1- 10.KP: Madde 784, Program 1.13

2- BGUS: Madde 347

3- EU Energy Roadmap 2050

4- EU 2020 Targets / Target 3: Climate Change-Energy

5- ETKB 2010-2014 Strateji Planı / Stratejik Tema 1: Enerji Arz Güvenliği / Amaç 2: Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Enerji Arzı İçindeki Payını Arttırmak

6- İDEP Enerji Sektörü

7- Elektrik Enerjisi Piyasası ve Arz Güvenliği Strateji Belgesi

Projeler

1- Güneş Enerjisi Araştırma ve Uygulama Merkezi

2- Hidrolik Enerji Potansiyel Atlası (HEPA)

3- Jeotermal Enerji Sondaj Çalışmaları

4-TRB2 Bölgesi'nin Biyokütleden Enerji Üretim Potansiyelinin İncelenmesi

5- Bölge'nin Rüzgâr Enerjisi Potansiyelinin Tespiti

Performans Göstergeleri

1- Yenilenebilir enerji kurulu gücü (MW)

2- Jeotermal Isı Enerjisi (MWt)

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 6: Enerji Potansiyelinin Etkin Biçimde Kullanılması

Strateji 2: Enerji Altyapısının İyileştirilmesi

TRB2 Bölgesi'nde, mevcut enerji altyapı kapasitesinin ihtiyacı karşılayamaması, enerji iletim ve dağıtım kayıp oranlarının ve dağıtımdaki kaçak oranının yüksek olmasından dolayı çok sık elektrik kesintisi ve gerilim düşümleri yaşanmaktadır. Sık yaşanan elektrik kesintilerinden dolayı üretim yapan firmalar, ticari işletmeler ve meskenlerin yükseltici regülatör ve jeneratör almaları gerekmekte, gerilim dalgalanmalarından dolayı elektrik-elektronik ekipmanlar zarar görmekte, üretimde ciddi aksamalar ve ekonomik kayıplar yaşanmaktadır. Ayrıca kayıp/kaçak oranının fazla olması nedeniyle aşırı bir enerji talebi ortaya çıkmakta, bu yüzden de dağıtım transformatörleri ve hatları zarar görmektedir. Bu durum, Bölge halkının günlük yaşantısını ve ekonomik durumunu olumsuz etkilemektedir. Enerji altyapısındaki sorunların en kısa zamanda giderilmesi enerjinin bütün evrelerinde -üretim, iletim, dağıtım, tüketim- verimliliğinin sağlanabilmesi için önem arz etmektedir.

Bölge'de 1092,712km elektrik iletim hattı (380kV'luk 159,385km ve 154kV'luk 933,327km), 23 adet trafo (4 adet 380kV'luk ve 19 adet 154kV'luk) ve 11 adet trafo merkezi (2 adet 380kV'luk ve 9 adet 154kV'luk) bulunmaktadır. Ayrıca yeni 5 adet trafo merkezi (2 adet 380kV'luk ve 3 adet 154kV'luk) ve 741km elektrik iletim hattı (380kV'luk 517km ve 154kV'luk 224km) yapılması planlanmaktadır. Tesis edilecek olan yeni elektrik iletim hatlarıyla birlikte Bölge'nin elektrik iletim hattı uzunluğu 1833,712km, trafo merkezleri sayısı ise 16 olacaktır. Bölge'nin enerji altyapı kapasitesinin artırılması ve mevcut altyapının iyileştirilmesi için planlanan ve yenilenecek/tesis edilecek olan enerji dağıtım hatlarının ve trafo merkezlerinin yapımları en kısa sürede tamamlanmalıdır.

TRB2 Bölgesi havai hat uzunluğu 30.087,54km (AG 14.127,14km ve OG 15.960,40km), yeraltı hat uzunluğu ise 1.221,27km (AG 797,5km ve OG 423,77km) olmak üzere toplamda 31.308,81km'dir. Yeraltı hatlarıyla taşınan enerji kalitesi havai hatlara göre daha yüksek olduğundan öncelikli olarak şehir merkezlerinde enerji dağıtım hatları yeraltına alınarak hatların olumsuz hava şartlarından en az seviyede etkilenmesi ve çevre kirliliğinin önüne geçilmesi sağlanmalıdır.

Bölge'nin 2012 yılı sonu kayıp/kaçak oranı %53,29 olmakla birlikte hedeflenen oranının (%38,33) ve Türkiye ortalamasının (%14,6) çok üzerindedir. Kayıp/kaçak oranının en aza indirilmesi için öncelikli olarak kayıp ve kaçak kullanım oranları ayrı hesaplanmalı ve kaçak kullanımının engellenmesi için elektrik dağıtım hattı şirketi sürekli denetimler yapmalıdır.

Ayrıca çok sık yaşanan elektrik arızalarının minimuma indirilmesi ve kayıp oranının düşürülmesi için elektrik dağıtım hattında periyodik olarak bakım, onarım çalışmaları ve yenilemeler yapılmalıdır.

Nüfus artışıyla birlikte artan enerji talebinin karşılanabilmesi için dağıtım, iletim ve üretim yatırımları arasında denge kurulmalı ve Ana Şebeke Planlamaları yapılmalıdır. Gerilim düştükçe akım artmakta olup hat kayıpları artarak enerji kalitesi düştüğü için planlamalar yapılırken 154kV iletim hatlarında gerilimin 140kV'ın altına düşmemesi göz önüne alınmalıdır. OG dağıtım hatları imar planları üzerine işlenmeli ve hatların geçtiği güzergâhlarda istimlak ve irtifak işlemlerinin tamamlanması sağlanmalıdır. Tüketimin yoğun olduğu merkezlere kadar 380kV ve 154kV'luk hatlar ve indirici merkezler getirilmelidir. Planlanan OSB'lerin her biri için YG-OG seviyesinde trafo merkezi yatırımları yapılmalıdır.

Hedef 6 & Strateji 2

Enerji Altyapısının İyileştirilmesi

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 784
2- BGUS: Madde 347
3- ETKB 2010-2014 Strateji Planı/Stratejik Tema 1: Enerji Arz Güvenliği
4- TEİAŞ 2011-2015 Dönemi Stratejik Plan

Performans Göstergeleri

1- Planlanan ve tesis edilecek 380kV ve 154kV enerji iletim hatlarının uzunluğu (km)
2- Planlanan ve tesis edilecek 380kV ve 154kV trafo merkezleri sayısı (adet)
3- Planlanan ve tesis edilecek enerji dağıtım hatları uzunluğu (km)
4- Kayıp/kaçak oranı (%)

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 6: Enerji Potansiyelinin Etkin Biçimde Kullanılması

Strateji 3: Enerji Kaynaklarının Tespiti ve Değerlendirilmesi

Türkiye'de 2020 yılında 2012 yılına göre doğalgaz talebinin %25, petrol talebinin ise %37 artması beklenmektedir[30]. Türkiye'nin, özellikle petrol ve doğalgazda yerli kaynaklarının, artan enerji talebiyle karşılaştırıldığında göreceli olarak azlığı, petrol ve doğalgazda enerji ithalatını beraberinde getirmiştir. Ayrıca petrol ve doğalgaz fiyatlarında yaşanan ani değişiklikler ülkenin ekonomik büyümesini olumsuz etkilemekte ve de enerji yatırımlarında aksaklıklara sebep olabilmektedir. Dışa bağımlılığın azaltılması bağlamında ülkenin enerji arzında kaynak, teknoloji ve altyapı çeşitlendirilmesinin artırılması önem arz etmektedir[31]. Bölge'de bulunan enerji kaynaklarının potansiyelinin belirlenmesi, petrole ve doğalgaza olan ihtiyacın fazlasıyla arttığı ve ülke ekonomisinin çok hızlı bir şekilde büyüdüğü böyle bir dönemde hayati önem teşkil etmektedir. Bu sebeple Bölge'de bulunan üretilebilir ham petrol, doğalgaz ve kaya gazı rezervlerinin tespiti için en kısa zamanda arama ve sondaj faaliyetleri başlatılması/artırılması ve bu alanlarda yapılan yatırımların sürdürülebilir olmasının sağlanması gerekmektedir.

Türkiye'nin Birincil Enerji Kaynak Talepleri'nde kömür ve linyit tüketimine bakıldığında ise 2020 yılında 2012 yılına göre taşkömürü talebinin %131, linyit talebinin ise %76 artacağı öngörülmektedir[32]. Kömüre ve linyite olan talebin bu kadar artacağının öngörülmesinin sebebi kömür santrali yatırımlarının doğalgaza göre daha avantajlı olmasından dolayı yatırımcıların bu alana yöneleceğinin düşünülmesidir. Kömür santrali yatırımları ekonomik olmasının yanı sıra; yerli kaynak olması, ek katma değer oluşturması, santral veriminin yüksek olması ve ithal kömür kullanılsa bile doğalgaza göre cari açıktaki etkisinin %50 daha az olmasından dolayı cazip hale gelmiştir. Kömüre yönelik artan talebin karşılanabilmesi için yerli kömür arama faaliyetlerinin artırılması hedeflenmektedir. Bu sebeple Bölge'de bulunan kömür rezervlerinin tespit edilmesi önem teşkil etmektedir. Bölge'nin mevcut bilinen yerli enerji kaynaklarına bakıldığında linyit yatakları küçük olmakla birlikte, düşük ve orta ısıl değerlere sahiptir. Bu rezervler düşük ve orta ısıl değerlere sahip olsalar da artan enerji talebinin yerli enerji kaynaklarından elde edilmesi dışa bağımlılık oranını azalttığı için enerji arz güvenliğinin sağlanması açısından önem arz etmektedir.

Bölge'nin termik santral potansiyelinin hesaplanabilmesi için kömüre yönelik yeni çalışmalar yapılması ve Bölge'de bulunan rezervlerin işletilebilir/üretilebilir olup olmadıklarının araştırılması gerekmektedir. Küçük rezervli kömür yataklarının bölgesel güç üretim tesislerinde değerlendirilebilmesi için gerekli çalışmaların yapılması önem teşkil etmektedir. Üretilebilir yerli linyitlerin ısıl değerlerine uygun ve yeni temiz kömür teknolojileriyle (gaz türbinli kombine çevrimler, dolaşımlı akışkan yatak teknolojisi vb.) kurulacak termik santraller daha verimli ve düşük sera gazı emisyon değerlerine sahip olmakla birlikte doğalgaz ve ithal kömür kullanan santral yatırımlarına göre daha fazla istihdam yaratacaktır. Ayrıca yakıt maliyetlerinin daha düşük olmasından dolayı elektrik fiyatlarının ucuzlamasını sağlayacaktır.

[30] ETKB Mavi Kitap 2012
[31] ETKB 2010-2014 Strateji Planı
[32] ETKB Mavi Kitap 2012

Hedef 6 & Strateji 3

Enerji Kaynaklarının Tespiti ve Değerlendirilmesi

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 784, Program 1.13

2- BGUS: Madde 347

3- ETKB 2010-2014 Strateji Planı / Stratejik Tema 1: Enerji Arz Güvenliği / Amaç 1: Yerli Kaynaklara Öncelik Verilmek Sureti İle Kaynak Çeşitlendirmesini Sağlamak

4- Elektrik Enerjisi Piyasası ve Arz Güvenliği Strateji Belgesi

5- EU Energy Roadmap 2050

Projeler

1- Kömür Arama Projesi

2- Petrol Ve Doğalgaz Arama Projesi

Performans Göstergeleri

1- Doğalgaz Rezervi (m^3)

2- Ham Petrol Rezervi (Varil)

3- Kömür Rezervi (ton)

4- Isı Değeri (kcal/kg)

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 6: Enerji Potansiyelinin Etkin Biçimde Kullanılması

Strateji 4: Enerji Verimliliğinin Artırılması

Enerji verimliliği, tüketicilerin konfor düzeyini ve üretilen ürünlerin kalitesini etkilemeden, enerji yoğunluğunun ve kayıplarının azaltılmasını sağlamaktadır. Enerji verimliliğinin artırılması, enerjide arz güvenliğinin sağlanması, enerjiden kaynaklı çevresel problemlerin en aza indirilmesi ve dışa bağımlılığının önüne geçilmesi için önem arz etmektedir. 2012 yılında Yüksek Planlama Kurulu tarafından onaylanan ve yürürlüğe giren "Enerji Verimliliği Stratejisi Belgesi" yayınlanmıştır. Bu belge ile 2023 yılında Türkiye'nin GSYİH başına tüketilen enerji miktarının 2011 yılı değerine göre en az %20 azaltılması hedeflenmektedir. Kamu Sektörü için ise, yıllık enerji tüketiminin 2015'e kadar %10 ve 2023'e kadar da %20 azaltılmasını gerektiren açık hedefler ortaya konulmuştur. Dolayısıyla enerji verimliliği, enerji, ekonomi ve çevre alanlarındaki politikaların sürdürülebilirliğini sağlayan bir olgu olmakla birlikte Türkiye ve Bölge için önemli fırsatlar sunmaktadır.

Bölge'de enerji yoğunluğunun planlı ve kararlı bir şekilde düşürülebilmesi için enerji verimliliğinin arttırılması ile ilgili projelere destek verilmesi, aydınlatma öncelikli olmak üzere kamuda enerji çalışmaları yoğunlaştırılması, sanayi ve hizmetler sektöründe enerji yoğunluğu ve kayıpların azaltılması gerekmektedir. Enerjinin bütün evrelerinde -üretim, iletim, dağıtım, tüketim- verimlilik sağlanabilmesi için elektrik üretim santrallerinde rehabilitasyon çalışmaları yapılması, kaçak enerji kullanımının önüne geçilmesi ve elektrik iletim ve dağıtım altyapısı iyileştirilerek kayıpların en aza indirilmesi önem arz etmektedir. Nihai tüketimde verimliliğin sağlanabilmesi için kurumlara ve bölge halkına enerji verimliliğiyle ilgili eğitimler verilerek enerji tasarrufuna yönelik bilinçlendirme sağlanması, sürdürülebilir çevre dostu binaların (yeşil binalar) yaygınlaştırılması, ulaşımda enerji verimliliği çalışmalarına destek verilmesi önem teşkil etmektedir.

Hedef 6 & Strateji 4

Enerji Verimliliğinin Artırılması

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP Madde 784, Program 1.14
2- Enerji Verimliliği Strateji Belgesi
3- EU Energy Roadmap 2050
4- EU 2020 Targets / Target 3: Climate Change - Energy
5- ETKB 2010-2014 Strateji Planı / Stratejik Tema 1: Enerji Arz Güvenliği / Amaç 3: Enerji Verimliliğini Arttırmak
6- İDEP / Enerji Sektörü

Projeler

1- Van OSB Enerji Verimliliği Ön Etüt Çalışması

Performans Göstergeleri

1- Enerji Tasarruf Oranı (%)

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 6: Enerji Potansiyelinin Etkin Biçimde Kullanılması

Strateji 5: Elektromekanik Sanayinin Gelişmesi

Türkiye enerji sektöründe serbest piyasa koşullarını oluşturmak ve yatırım ortamını iyileştirmek amacıyla 2001 yılından itibaren enerjiyle ilgili kanunlar çıkartılmaya başlanmış, yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik üretiminde kullanılması ve enerji verimliliğinin artırılması için teşvikler, hibeler verilmeye başlanmıştır. 2010 yılında kabul edilen 6094 sayılı "Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun'da Değişiklik Yapılmasına" dair Kanun'da yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretiminde yerli ekipman kullanımı konusunda ilave teşvikler yer almıştır. Böylece yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı üretim tesislerinde kullanılacak olan mekanik ve/veya elektro-mekanik aksamın (PV modülleri, hidro türbin, rüzgar türbini jeneratör, kanat, invertör, kazan, kompresör vb.) yurtiçinde imal edilmesi ve geliştirilmesi teşvik edilmiştir.

TRB2 Bölgesi, 6. teşvik bölgesinde yer aldığı ve yenilenebilir enerji kaynakları bakımından verimli bir coğrafyada olduğundan dolayı elektromekanik sanayi yatırımları için cazip hale gelmiştir. Bölge'ye ulusal ve uluslararası elektromekanik sanayi yatırımlarının çekilmesi, üretilen teçhizatların yeterli kalitede ve yerli olarak imal edilmesinin sağlanması Bölge ekonomisinin büyümesinde katalizör görevi görecektir. Ayrıca gelişen elektromekanik sanayiyle birlikte yenilenebilir enerji yatırımlarının maliyetleri düşerek daha cazip hale gelmesi sağlanacaktır. Bölge'de bulunan üniversitelerde elektromekanik teçhizatların tasarımları ile ilgili AR-GE ve imalat/montaj çalışmalarının yapılmasının sağlanması mevcut ve yeni kurulacak olan elektrik üretim santrallerinin verimleri ve kullanılabilirlikleri[33] artırılabilecektir.

[33] Emre amadelik

Hedef 6 & Strateji 5

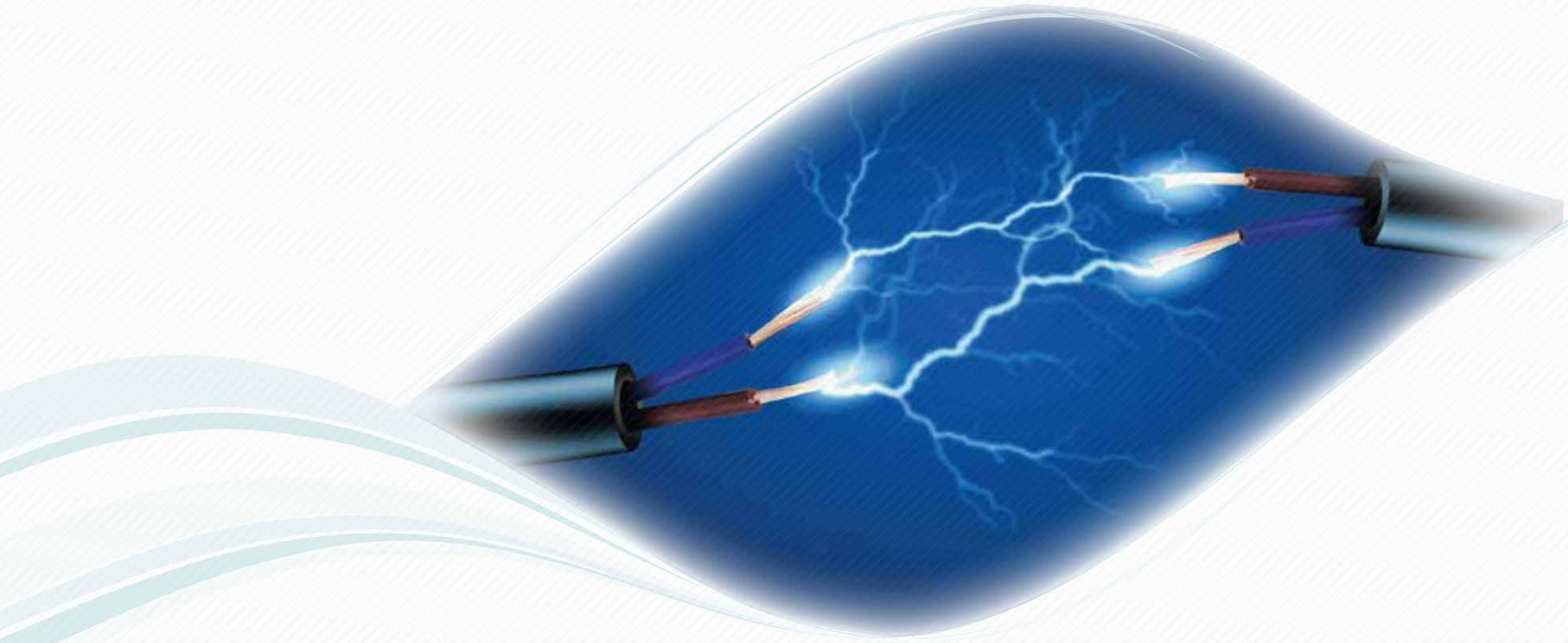
Elektromekanik Sanayinin Gelişmesi

Üst Ölçekli Planlar

1- ETKB 2010-2014 Strateji Planı

Performans Göstergeleri

2- Üretilen elektromekanik aksam sayısı

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 7: Bölge'nin Lojistik Merkezi Haline Dönüştürülmesi

Strateji 1: Lojistik için Önem Arz Eden Modların Altyapısının Geliştirilmesi

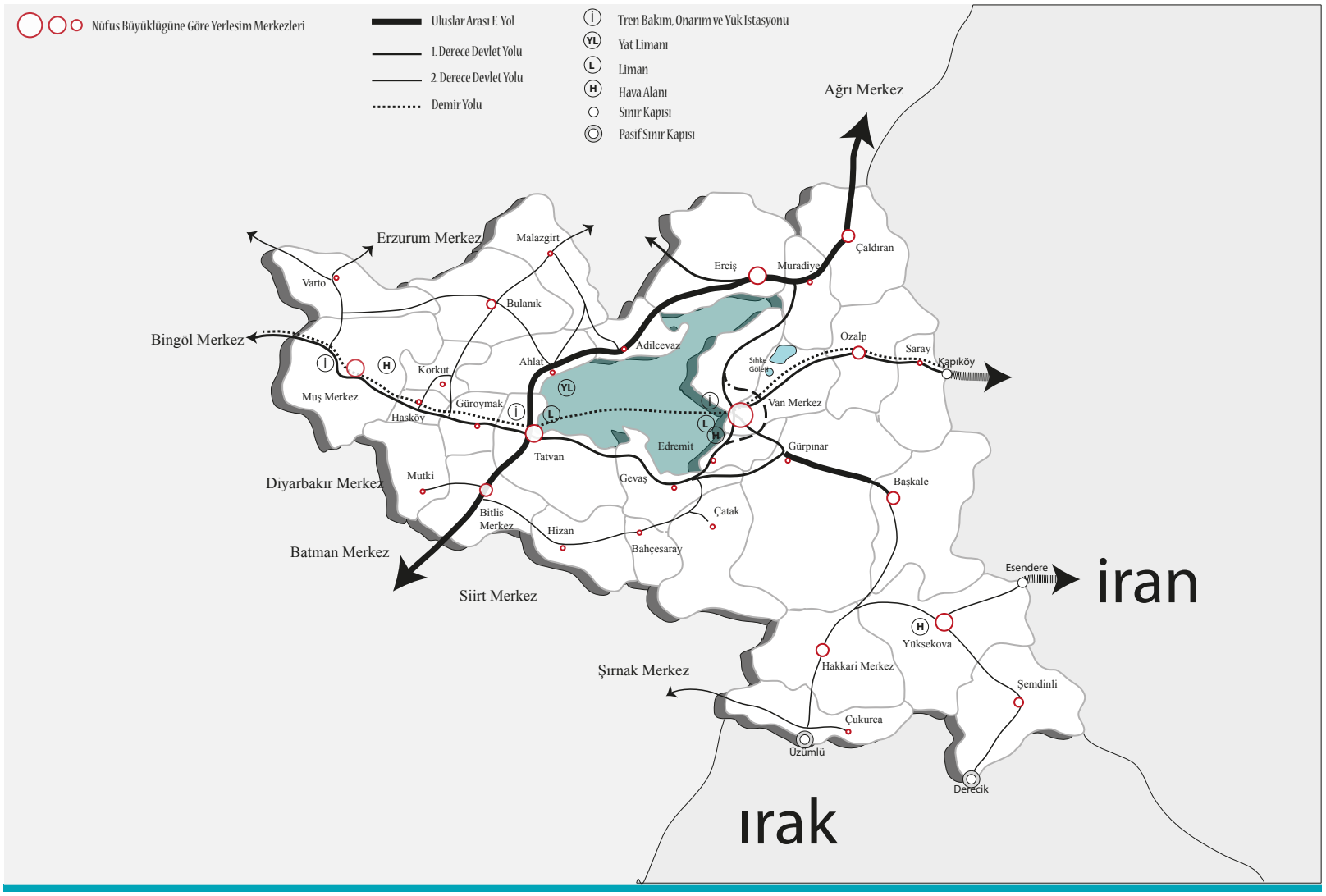
Dünya ticaret ekseni batıdan doğuya, dünya ekonomisinde ağırlık ise gelişmekte olan ülkelerekaymaya başlamıştır. Kriz etkilerini Batı ülkeleri hala yaşamaya devam ederken Doğu ülkeleri ise Batı'nın aksine yol almaya ve ekonomik büyümeye devam etmektedir. Doğu'ya doğru gerçekleşen eksen kaymasını, Türkiye'nin iyi algılaması ve yönetmesi halinde Türkiye'nin Dünya ekonomisinde yükselen değer olacağı açıkça görülmektedir. Türkiye'nin yükselen ekonomiler arasında yer alabilmesi için temel kriterlerden biri doğu ile batı arasında da lojistik bir aktarım merkezi olma kimliğine bürünmesidir.

Bu bağlamda TRB2 Bölgesi'nin sadece Türkiye'nin değil Avrupa ülkelerinin Orta Doğu ve Asya ülkeleriyle Türkiye üzerinden bağlantısının sağlanmasında ana ulaşım koridoru üzerinde çıkış kapısı olarak yer alıyor olmasından dolayı Türkiye'nin geleceğe yönelik yatırım politikalarında TRB2 Bölgesi özelinde ciddi ve önemli kararlar almasına neden olacaktır. Bu amaç ile Bölge'nin sahip oldugu demiryolu ve karayolu ağının daha aktif kullanılması için altyapı iyileştirmelerinin (TCDD aktarım istasyonu, Vagon tarım hizmetleri) yapılması, var olan sınır kapılarının (Yüksekova-Esendere sınır kapısı ve Saray-Kapıköy sınır kapısı) aktif olarak kullanılması için merkezi hükümet nezdinde politikaların geliştirilmesi (ticari yetkili gümrük statüsü kazandırılması, ihtisas gümrüğü açılması) ve uygulanması, Bölge ticaretini ve ulaşımını doğrudan etkileyecek olan Karayolları Genel Müdürlüğü'nce onaylanan mevcut karayolu yatırım projelerinin (Şırnak Çatak üzerinden Habur sınırkapısına karayolu bağlantısı, Güzeldere geçiş tüneli ve karayolu projesi vb.) bir an önce hayata geçirilmesi ve tamamlanması, Van Ferit Melen havaalanı mevcut kapasitesinin havakargo terminali göz önünde bulundurularak genişletilmesi, Tatvan-Van arası tren feri altyapısının modernize edilmesi ve tren feri seferlerinin düzenli olarak yapılması, Bölge'de ekonomik ve sosyo ekonomik olarak önem teşkil eden madencilik sektörünü destekleyici lojistik altyapılarının oluşturulması gibi temel projelerin hayata geçirilmesi önem teşkil etmektir.

Hedef 7 & Strateji 1

Lojistik için Önem Arz Eden Modların Altyapısının Geliştirilmesi

Harita 17: TRB2 Bölgesi Lojistiği için Önem Arz Eden Noktalar

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 829, 831, 832, 835

2- BGUS: Madde: 242, 345, 359, 577

Performans Göstergeleri

1- Tatvan - Van arası tren feri sefer verimliliğinin arttırılması için alınacak olan yeni tren - feri sayısı (adet)

2- Tatvan - Van tren feri seferlerinin sayısındaki artış (%)

3- Van Ferit Melen Havalimanın mevcut kapasitesi artış oranı (%)

4- Yeni demiryolu hat uzunluğu (km)

5- Yapılacak olan yeni ana ulaşım yolu uzunluğu (km)

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 8: Dış Ticaretin Geliştirilmesi

Strateji 1: İhracata Yönelik İmalatın Geliştirilmesi

TRB2 Bölgesi ihracatının temel bileşeni imalat sanayi olup, imalat sanayi ihracatı 2002 - 2012 yılları itibariyle istikrarlı bir şekilde yükselmektedir. İmalat sanayinden sonra sırasıyla tarım ve ormancılık ve madencilik-taş ocakçılığı gelmektedir. TRB2 Bölgesi ile Türkiye'nin sektörel ihracat karşılaştırması yapıldığında dağılımın ve trendin büyük benzerlik taşıdığı görülecektir[34].

Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri'ni kapsayan 3 Yıldız Küme Analizi'nde TRB2 Bölgesi ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatında üç yıldız (işyeri sayısına göre) almıştır. Türkiye'nin İran'a ihracatında ağaçtan veya diğer odunsu maddelerden lif levhalar, oturmaya mahsus mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları diğer mobilyalar ve bunların aksam ve parçaları kalemleri 2010-2012 yılları arasında %15-%20 aralığında pay almıştır. Ekonomik açıdan İran'ın orta-üst sınıfında yer alan İran nüfusu mobilya tercihlerinde Türkiye pazarına yönelse de bu alandaki paydan Van ve Hakkâri illeri yeterince yararlanamamaktadır. Özellikle Van/Merkez, Erciş ve Hakkâri/Yüksekova ilçeleri İran'ın bu kalemlerde olan taleplerini karşılamada önemli yer tutabilirler. Dolayısıyla başta Van/Merkez, Erciş ve Hakkari/Yüksekova'daki üreticiler olmak üzere işletmelerin bu konuda yönlendirilmeleri ve pazarlama ağları hususunda bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Taşıt aksam, parça ve aksesuarları, plastikten diğer plakalar, levhalar, yapraklar, filmler, folyeler ve şeritler de yine Türkiye'nin İran'a yaptığı ihracatta yer alıp düşük-orta teknoloji gerektiren diğer ürünlerdir. TRB2 Bölgesi il merkezlerinin tamamı ve Malazgirt, Tatvan, Erciş ve Yüksekova ilçeleri bu ürünleri üretebilecek kapasiteye sahiptirler. Maliyetlerin düşürülmesi ve lojistik avantajı dolayısıyla sınıra yakın il ve ilçeler nispeten daha öne çıkmaktadır.

2003 Irak savaşı sonrasında yeniden yapılaşmaya başlayan ve ekonomisi üretimden çok tüketime dayanan Irak, Türkiye'nin en önemli ticaret ortaklarından biridir. Üzümlü ve Derecik kapılarının fiilen açılmamış olmasından dolayı TRB2 Bölgesi'nin Irak'a yaptığı ihracat, potansiyelinin çok altındadır[35]. Sıcak paranın çok olduğu Irak'ın ithalatının tamamına yakını nihai ürünlerden oluşmaktadır. Özellikle gıda (pasta, kek, bisküvi, beyaz et ve yenilen sakatatları, yumurta, çikolata-kakao, şeker, margarin, kuru baklagiller vb.), tekstil (dokunmuş halılar, yer kaplamaları, tişört, fanila ve iç giyim vb.), plastik, demir ve ahşap (özellikle mobilya) ürünleri Irak'ın en fazla talep ettiği ürünlerdir.

Bütün bu ürünlerin düşük-orta ve orta teknolojiyle üretilebilecekleri düşünüldüğünde Bölge'nin bu ürünlerin bir kısmını hali hazırda ürettiği ve geri kalanı da rahatlıkla üretebileceği görülecektir. Irak ile olan sınır kapılarının fiilen açılması bu alanlardaki yatırımları ciddi şekilde artıracaktır. TRB2 Bölgesi'nin Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi nüfusuyla kültürel birlikteliğe ve akrabalık ilişkilerine sahip olması ve bu yerlerle zaten küçük boyutlu ticaret ilişkisi içinde olması kapıların daha faal kullanılması durumunda yapılacak ticarete önemli altlık oluşturacaktır.

[34] TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Dış Ticaret

[35] TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Dış Ticaret

Hedef 8 & Strateji 1

İhracata Yönelik İmalatın Geliştirilmesi

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP Madde: 440, 663

2- BGUS: Madde 464

3- 2011-2014 Sanayi Stratejisi Belgesi Madde: 30, 43, 139, 305, 308

4- 2013-2015 OVP: A. Rekabet Gücünün Artırılması-1) İş Ortamının İyileştirilmesi Madde 3, 8) Tarımsal Yapının Etkinleştirilmesi Madde 2,6

5- 2023 Türkiye İhracat Stratejisi: Stratejik Hedef 5, 10, 12

Projeler

1- Hakkâri ve Van İllerinde Lüks Mobilya Üretiminin Özendirilmesi İçin Ortak Kullanım Atölyeleri Projesi

2- Orta vadede Derecik Sınır Kapısı'nın Açılacağı Öngörüldüğünden Yüksekova Ve Şemdinli İlçelerinde Meyve-Sebze İşleme, Paketleme Ve Muhafaza Tesisi Projesi

3- Van/Merkez ve Erciş İlçesinde Otomotiv Yan Sanayinin Geliştirilmesi Projesi

Performans Göstergeleri

1- İhracat değerindeki artış oranı (%)

2- İhracat potansiyeli taşıyan imalatta artış oranı (%)

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 8: Dış Ticaretin Geliştirilmesi

Strateji 2: Dış Ticaret Hacminin Artırılması için Sınır Kapılarının Etkin Kullanımının Sağlanması

TRB2 Bölgesi'nde ikisi Irak ve diğer ikisi de İran'a açılan toplamda dört kara hudut kapısı vardır. Bunlardan Irak'a açılan Çukurca-Üzümlü ve Şemdinli-Derecik sınır kapıları kanunen açık olmalarına rağmen aktif değildir. Diğer ikisi olan Saray-Kapıköy ve Yüksekova-Esendere sınır kapıları ise İran'a açılmakta olup; fiilen kullanılmaktadır. Esendere, İran'ın Batı Azerbaycan eyaletindeki en büyük şehri olan Urmiye'ye sadece 50 km mesafededir. Kapıköy ise yine Batı Azerbaycan'ın en büyük ikinci şehri olan Hoy'a 70 km ve İran'ın en zengin ikinci şehri olan Tebriz'e ise 250 km mesafededir.

İhracatının yaklaşık %40'ını karayolu ile yapan Türkiye için sınır kapılarının etkin kullanılması önem arz etmektedir. Bu nedenle İran'a açılan kapıların daha etkin kullanımı için öncelikle altyapı ve üstyapı eksikliklerinin giderilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda Yüksekova'ya 40 km mesafede olan Esendere kapısına giden yolun genişletilip kullanıma elverişli duruma getirilmesi ve Bölge'de bulunan STM'lerde ticaret yapacak kişilerin ihtiyaçlarını giderebilecekleri sosyal tesisler yapılması önem teşkil etmektedir. Ayrıca sınır kapılarında bürokratik işlemlerin uzaması ve teslimattaki gecikmeler pazar payını etkileyebilmektedir. Hem zamandan kazanmak hem de maliyetin artmasını engellemek için bürokratik işlemlerin azaltılması ve işlemlerin elektronik olarak yapılması önem arz etmektedir.

Esendere ve Kapıköy sınır kapıları TOBB tarafından yap-işlet-devret metoduyla modernize edilmektedir. Modernizasyon sonrasında etkinliğin ciddi şekilde artacağı öngörülmektedir. Orta vadede ise bu iki sınır kapısı için non-stop geçiş sisteminin kurulması geçişleri daha da kolaylaştıracaktır.

Şemdinli-Derecik ve Çukurca-Üzümlü sınır kapılarında altyapı ve üstyapı çalışmaları yapılmamıştır. Çözüm sürecinin olumlu sonuçlanması ve Irak'taki politik istikrarsızlığın sona ermesiyle bu kapıların faaliyete geçecekleri düşünülmektedir. Türkiye'nin Irak'a açılan tek kapısı Habur Sınır Kapısı olduğundan aşırı yüklenme söz konusudur. Bölge'nin Irak'a açılan sınır kapılarının fiilen kullanılmaları hem Habur sınır kapısının yükünün azalması hem de Bölge'den ihracat yapacak üreticilerin maliyetlerinin azalması sebebiyle önem arz etmektedir.

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP Madde: 920
2- BGUS: Madde 357, 429, 575
3- 61. Hükümet Programı

Projeler

1- Sınır Kapılarının Ve Bağlı Yolların Altyapı Çalışmalarının Yapılması
2- İran Ve Irak Sınırlarında Serbest Bölgelerin Kurulması
3- Dış Ticaret İşlemlerinin Hızlandırılması İçin Dijital Uygulamaların Arttırılması
4- TRB2 Bölgesi'nde Üretimi Yapılabilecek Olan Ve İran, Irak'ta Ucuz Hammadde Ve Ara Madde Olarak İthal Edilebilecek Ürünlerin Araştırılması
5- Derecik ve Üzümlü Kapılarının Aktif Hale Gelmesi

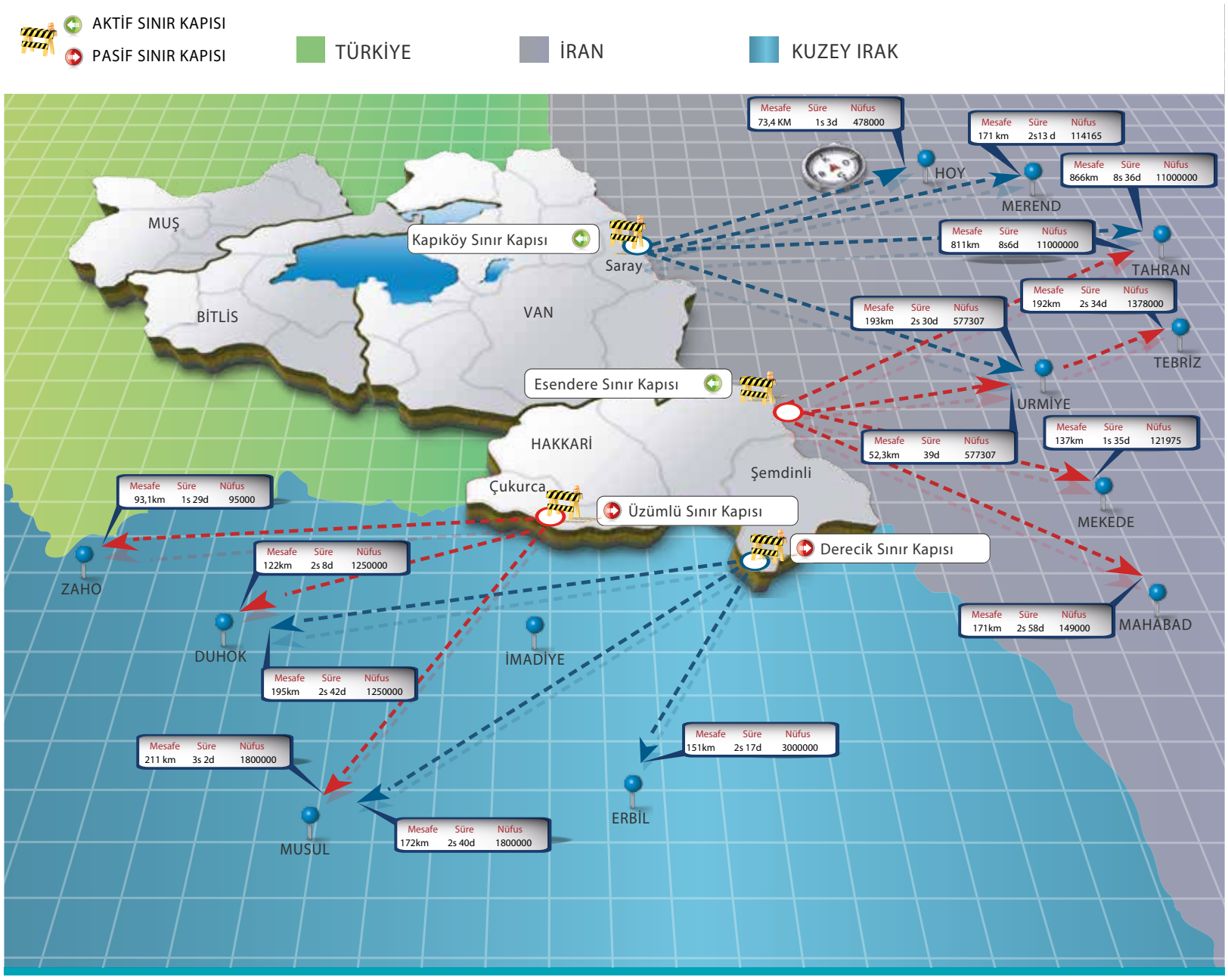
Performans Göstergeleri

1- Sınır kapılarının ticaret hacmindeki artış
2- TRB2 Bölgesi dış ticaret hacmindeki artış
3- Derecik ve Üzümlü Sınır kapılarının durumu

Hedef 8 & Strateji 2

Dış Ticaret Hacminin Artırılması için Sınır Kapılarının Etkin Kullanımının Sağlanması

Harita 18: TRB2 Bölgesi Sınır Kapıları Ve Komşu İller

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 8: Dış Ticaretin Geliştirilmesi

Strateji 3: Sınır Ötesi Ticaret İşbirliğinin Geliştirilmesi

Irak'a 1991 yılından beri uygulanan Birleşmiş Milletler ambargosu 2003 yılında kaldırılmıştır. Ambargo sonrası ticari ilişkilerimiz hızlı bir gelişim göstermiş olup bu gelişim hala devam etmektedir. Irak'ın artan petrol gelirleri ve yeniden yapılanma süreci Türkiye için iyi bir pazar oluşturmuştur. Bu pazarda daha etkin yer almak için ticari işbirliklerine, protokollere ihtiyaç vardır. Özellikle Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) ile TRB2 Bölgesi'nin kültürel yakınlığı avantaja çevrilerek sınır ötesi ortak çalışma organizasyonları oluşturulmalıdır. 2009 yılında Erbil'de konsolosluğun açılması iki ülkenin işbirliği yapma potansiyelini artırmıştır. Ayrıca; Haziran 2013 içerisinde Kalkınma Bakanlığı ve IKBY arasında imzalanan ve sağlık, eğitim, ulaştırma, sosyal destekler, kamu-özel sektör alanlarında işbirliğini geliştirme amacını taşıyan Kalkınma İşbirliği Programı iki ülkenin yakın gelecekte daha fazla alanda ve daha yoğun işbirliği içerisinde olacağını
göstermektedir.

Bölge'nin sınır olduğu bir diğer ülke olan İran ile ticari ilişkiler siyasi ve diplomatik etmenler nedeniyle değişkenlik göstermektedir. Bunun yanında akreditif ve teminatlarda sıkıntı yaşanmaktadır. İran ile ticaretin acente ve distribütörlük vasıtasıyla yapılması da ticari işbirliğinin gereğini ortaya koymaktadır.

Bölge ve İran, Irak arasında ticaretin gelişmesi için bölgede fuar organizasyonları oluşturulması ve bu organizasyonların kamu ve STK'lar tarafından hem enformasyon hem de finansal açıdan desteklenmesi gerekmektedir. Her yıl başka (İran, Irak, Türkiye/TRB2 Bölgesi) ülkede yapılmak üzere ortak fuar, kongre vb. organizasyonların yapılması da ticari ve sosyal ilişkileri geliştireceği düşünülmektedir. Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı kapsamında Van İli'nde yapılmakta olan Tuşba Fuar ve Kongre Merkezi komşu ülkelerle ortak fuar ve kongreler düzenlenmesi bakımından önem arz etmektedir.

Ticari işbirliği kapsamında diğer ülkelerdeki ticari ataşelikler de aktif rol oynamalıdır. Bu ataşeliklerin KOBİ ve STK'lar ile bağları güçlendirilip karşılıklı bilgi alışverişinde bulunmalarının sağlanması gerekmektedir. Bu ilişkilerin sürekliliği için de uygun bir iletişim ve paylaşım veri tabanı oluşturulması önem arz etmektedir.

Hedef 8 & Strateji 3

Sınır Ötesi Ticaret İşbirliğinin Geliştirilmesi

Üst Ölçekli Planlar

1- 2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı: Eylem Alanı İşbirlikleri, Stratejik Hedef 1

Projeler

1- Dış Ticaret Odaklı Fuar Toplantı Gezi Ve Diğer Organizasyonlar

2- Kültürel Yakınlık Olan Yabancı Ülkelere Ticaret Ofisleri Kurulması

Performans Göstergeleri

1- Yabancı ülke ticaret ofisi sayısı

2- Yabancı ortaklık sayısı

3- İş gezisi, fuar, toplantı organizasyonları sayısı

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 8 : Dış Ticaretin Geliştirilmesi

Strateji 4 : Sınır Ticaretinin TRB2 Bölgesi'nin Temel Tüketim ve Üretim İhtiyaçlarını Karşılayacak Şekilde Yeniden Düzenlenmesi

Türkiye genelinde sınır ticareti kapsamında 12 il olmakla beraber sadece 4 ilde Sınır Ticaret Merkezi (STM) vardır. Bu merkezlerden ikisi (Esendere ve Kapıköy Sınır Ticaret Merkezleri) TRB2 Bölgesi'nde yer almaktadır.

STM'ler kuruldukları bölgelerin ekonomilerini canlandırmak ve temel ihtiyaçlarda kendilerine yetecekleri duruma gelmelerini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Fakat gerek kotaların yetersiz olması, gerekse çok fazla kısıtın olması dolayısıyla amacına hizmet etmekten çok uzaktadır. Mevcut durumda Van İli kendisine ayrılan kotanın sadece %8'ini kullanabilirken Hakkâri ise %14'ünü kullanabilmektedir. Kota ve kısıtların belirlenmesine yerelin daha fazla müdahil olması gerekmektedir. Özellikle firma başına tanınan aylık 50.000$ ithalat kotasının yükseltilmesi sınır ticaretinin uygulanabilirliğini artıracaktır. Sınır ticaretinin etkinliğini azaltan bir başka husus da kıymet takdiri uygulamasıdır. Buna göre sınırın ötesinden bir mal ucuza alınmış olsa dahi piyasa ortalama fiyatına göre vergilendirilmektedir. Bu durumda tüccarın elde edeceği kar ciddi şekilde düşmekle beraber yurt içine giren mal da fiyat olarak olması gerekenin üstüne çıkmaktadır[36].

Sınır ticareti, mevcut koşullarda yöre halkına yeterince cazip gelmemekte olup bu durum suistimallere neden olmaktadır. İthalat hakkı olan kişiler kotanın düşüklüğü dolayısıyla maliyete katlanmak yerine bu haklarını gayri resmi olarak ücret karşılığında başkalarına devretmektedir. Böylelikle sınır ticaretinin faydalarının tabana yayılması mümkün olmamaktadır. Hem bunların önüne geçmek hem de Bölge ekonomisini canlandırabilmek için Sınır Ticareti Mevzuatı'nın yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Düzenlenen yeni Sınır Ticaret Mevzuatıyla birlikte sınır ticaretinin cazip hale gelmesi durumunda yöre halkı orta vadede meşru ticari faaliyetlere yönelecektir.

[36] TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Dış Ticaret

Hedef 8 & Strateji 4

Sınır Ticaretinin TRB2 Bölgesi'nin Temel Tüketim ve Üretim İhtiyaçlarını Karşılayacak Şekilde Yeniden Düzenlenmesi

Projeler

1- Sınır Ticaret Mevzuatının Bölgesel Katılımcılıkla Yeniden Düzenlenmesi
2- Sınır Ticaret Merkezlerinin Modernizasyonu

Performans Göstergeleri

1- Sınır Ticareti hacmindeki artış
2- İllerin kota kullanım yüzdelerindeki artış
3- Yasadışı ticaret hacmindeki azalış
4- İthalat uygunluk belgesi sayısı

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 9: Ar-Ge, Markalaşma ve Pazarlama Faaliyetlerinin Geliştirilmesi

Strateji 1: Ar-Ge ve Yenilik Konularında Farkındalığın Artırılması

TRB2 Bölgesi Ar-Ge ve yenilikçilik kapasitesi; sanayi yapısı, araştırma altyapısı ve destekleyici kuruluşların varlığı üçgeniyle değerlendirildiğinde tüm boyutların birlikte geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

Yapılan mevcut durum analizinde, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım gibi sınai haklar ile ulusal ölçekte yer alan, Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin artırılması amacıyla oluşturulan destek mekanizmalarına TRB2 Bölgesi'nden yapılan başvuruların oldukça düşük bir seviyede oluşu; araştırma altyapısının ve sanayi yapısının yenilik konularında farkındalık seviyesinin istenilen seviyede olmadığını göstermektedir. Bu durum, bölgedeki kaynakların etkin kullanılması ve yenilik üretme konularında bilinç seviyesinin yükseltilmesi gerekliliğine işaret etmektedir.

Yenilikçiliğin ve Ar-Ge'nin bir bölgede farkındalığını artırmak için bölgenin üretim yapısının kendi özelliklerini ortaya koyan, sanayi ve yenilik envanteri çalışmalarını içeren ve araştırmacı potansiyellerini belirten bir ekosistem haritasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ekosistemin tüm paydaşlarını ve onların rollerini ortaya koyan bölgesel yenilik stratejisi hazırlanacaktır. Bu çerçevede; üniversite-sanayi-kamu üçgeninde bölgesel yenilik komiteleri il bazında oluşturulacaktır. Strateji dâhilinde, TRB2 Bölgesi'nin öne çıkan ve ihracata yönelik sektörlerinde yenilik faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi amacıyla proje yazma, uygulama ve sektörel anlamda eğitimbilgilendirme faaliyetleri de planlanacaktır.

Ayrıca, mesleki örgütler ve üniversiteler bünyesinde yer alan Proje Koordinasyon Birimleri'nin; bölgesel, ulusal ve uluslararası ölçekte yer alan destek mekanizmaları hakkında tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerini etkin bir şekilde gerçekleştirmesi teşvik edilecektir.

Hedef 9 & Strateji 1

Ar-Ge ve Yenilik Konularında Farkındalığın Artırılması

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 142, 418, 626,628

2- BGUS: Madde 337, 338, 349, 504, 505, 506

3- Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023), Eğitim-İstihdam İlişkisinin Güçlendirilmesi, Bilişim Sektörü

4- Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı: 4. Eylem Alanı

5- Türkiye Ulusal Bilim Teknoloji ve Yenilik Stratejisi

6- Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi ve Eylem Planı: Eylem: 33,40

7- 2013-2015 OVP:Makroekonomik Politikalar: 1.Büyüme ve İstihdam(VI); Program Dönemi Gelişme Eksenleri: Rekabet Gücünün Artırılması (6.Ar-Ge ve Yenilikçiliğin Geliştirilmesi), Bölgesel Gelişme ve Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Azaltılması (2. Yerel Dinamiklere ve İçsel Potansiyele Dayalı Gelişmenin Sağlanması)

Performans Göstergeleri

1- Bölgesel yenilik stratejisi

2- Oluşturulan bölgesel yenilik komitesi sayısı

3- Sektörel eğitim toplantıları ile destek mekanizmaları tanıtım - bilgilendirme faaliyetleri sayısı

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 9: Ar-Ge, Markalaşma ve Pazarlama Faaliyetlerinin Geliştirilmesi

Strateji 2: Ar-Ge ve Yenilik Konularında Destek Mekanizmalarının Güçlendirilmesi

TRB2 Bölgesi'nin bölgesel rekabet edebilirliğinin bir göstergesi olan Ar-Ge ve yenilik desteklerinden yararlanma oranları; gerek araştırma altyapısı gerekse sanayi yapısı açılarından ele alındığında oldukça düşük olarak gözlemlenmiştir. Bölgesel rekabet gücünün artırılması için; araştırma altyapısı ile sanayi yapısının, Ar-Ge-yenilik konularında proje üretme kapasitelerinin artırılması gerekmektedir. Bu artışın sağlanabilmesi; bölgesel teknik ve mali destek mekanizmalarının geliştirilmesiyle mümkündür.

Sanayi Yapısı için;

TRB2 Bölgesi'nde öne çıkan faaliyet kollarında ve bölge açısından ihracat potansiyeli taşıyan ürünlerin üretildiği sektörlerde; ürün geliştirme, verimliliği artırma, ürün çeşitliliğini ve kalitesini yükseltme konularına yönelik proje üretimi teşvik edilecektir. Başarılı yenilik çalışmaları yürüten firmaların tanıtımının yapılarak bölgedeki firmalar arası işbirliği ortamının geliştirilmesi sağlanacaktır.

Patent, faydalı model, endüstriyel tasarım gibi sınai hakların tescili, bölgesel düzeyde yürütülen mali destek programlarının yararlanma öncelikleri arasına eklenecektir.

Bölge dışında ileri teknoloji-bilgi yoğun sektörlerde faaliyet gösteren ve Ar-Ge-yenilik çalışmaları yürüten firmaların Bölge'de faaliyet göstermesi için ağ kurma ve yatırımcı transferi çalışmaları gerçekleştirilecektir. Bu kapsamda; bölge içi ve ulusal düzeyde, teşvik sisteminin tanıtım çalışmaları yürütülecektir.

Firmaların yenilikçi teknolojiler ve Ar-Ge konularında fuar gibi faaliyetlere katılımları desteklenecektir. Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı'nda yer alan 12 ilden biri olan Van ilinde yapılacak olan Tuşba Fuar ve Kongre Merkezi'nin hayata geçmesiyle öne çıkan sektörlerde ve ileri teknoloji-bilgi yoğun faaliyetlerde yenilikçi teknolojiler fuarlarının Bölge'de düzenlenmesi için çalışmalar yürütülecektir.

Araştırma Altyapısı için ise;

TRB2 Bölgesi'ndeki akademik personelin proje üretme kapasitesinin artırılması için Bölgesel ekonomiyi geliştirmeye yönelik; ileri teknoloji-bilgi yoğun faaliyetleri içeren ve patent - faydalı model gibi sınai hak elde edebilecek akademik çalışmalar desteklenecektir. Bu kapsamda; üniversitelerde üretilen bilgi birikiminin ticarileştirilmesi için üniversiteler bünyesinde gerçekleştirilen Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) ile ulusal ölçekte yürütülen Bilim Sanayi Teknoloji Bakanlığının himayesindeki Sanayi Tezleri (San-Tez), TÜBİTAK tarafından yürütülen Teknoloji ve Yenilik Destek Programları (TEYDEB), Akademik Destek Programları Başkanlığı (ARDEB) gibi destek mekanizmalarından yararlanılması teşvik edilecektir.

Hedef 9 & Strateji 2

Ar-Ge ve Yenilik Konularında Destek Mekanizmalarının Güçlendirilmesi

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 425, 446, 605, 628, 630, 631, 696

2- BGUS: Madde 336, 341, 342, 362, 370, 371

3- 2013-2015 OVP: Makroekonomik Politikalar: 1.Büyüme ve İstihdam (VI), 3. Ödemeler Dengesi (ii), Program Dönemi Gelişme Eksenleri: Rekabet Gücünün Artırılması (6.Ar-Ge Ve Yenilikçiliğin Geliştirilmesi), 9. Sanayi ve Hizmetlerde Yüksek Katma Değerli Üretim Yapısına Geçiş Sağlanması) Bölgesel Gelişme ve Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Azaltılması (2. Yerel Dinamiklere ve İçsel Potansiyele Dayalı Gelişmenin Sağlanması)

4- Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı: 4. Eylem Alanı

5- Türkiye Ulusal Bilim Teknoloji ve Yenilik Stratejisi

6- Türkiye Sanayi Stratejisi ve Eylem Planı: Eylem: 29, 33, 40

Projeler

1- Tuşba Fuar ve Kongre Merkezi Projesi - Van

Performans Göstergeleri

1- Patent, faydalı model, endüstriyel tasarım tescil sayıları

2- TEYDEB, ARDEB, SAN-TEZ, BAP Destek Mekanizmalarından yararlanma sayıları

3- Teknoloji ve yenilik üreten firma / yatırımcı transferi sayısı

4- Tuşba Fuar ve Kongre Merkezi'nde Yenilikçi Teknolojiler konularında düzenlenen fuar sayıları

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 9 : Ar-Ge, Markalaşma ve Pazarlama Faaliyetlerinin Geliştirilmesi

Strateji 3 : Yerel Ürünlerin Tescillerinin Sağlanması ve Markalaşma Bilincinin Yükseltilmesi ile Pazarlama Faaliyetlerinin Geliştirilmesi

Markalaşma; ürünlerin pazarlanabilme kabiliyetlerini artıran, kalite seviyelerini belirleyen; üretilen bölgenin tanınırlığına katkı sağlayan önemli bir unsurdur. TRB2 Bölgesi'nin tarihsel süreçte önemli medeniyetlere ev sahipliği yapması ve farklı mikro klima alanlarını, yeraltı kaynaklarını ve tüketim alışkanlıklarını içermesi; yöresel ün kazanmış, endemik türde olan ürün çeşitliliği potansiyelinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Yöresel ürünlerin, standartlarının belirlenmesi, korunarak uzun yıllar tüketim malı olarak kullanılması ve bu yolla bölge ve ülke ekonomisine katkı yapması için coğrafi işaret başvurularının yapılması teşvik edilecektir.

Bu kapsamda; Mevcut Durum Analizleri'nde belirtilen Bölge'nin tek coğrafi işaret başvurusu olan Otlu peynirin yanında; Bitlis için Büryan, Bitlis tütünü, Adilcevaz cevizi, Adilcevaz ceviz reçeli, Senceri üzümü; Hakkâri için ters lale, Şemdinli balı, susam, incir, pirinç; Muş için Muş üzümü, Zoreser balı ve Van için Uşkun, Gevaş fasulyesi, Sıhke kavunu, Norduz koyunu ve keçisi, Van kahvaltısı, Bahçesaray cevizi, çatak balı, Edremit elması, Van inci kefali vb. yöresel ürünlerin tescilleri sağlanacaktır.

Diğer tarımsal ürünlerin yanında Ahlat taşı gibi menşe veya mahreç adı sıfatına sahip olabilecek imalat sanayiini ilgilendiren ürünlerin tespiti için il düzeyinde ürün envanterleri oluşturulacaktır. Oluşturulan bu envanterlerde yöreye has, yöresel ün kazanmış ürünlerin tespit edilmesi sağlanacaktır. Kamu kurumlarının ve ürün üreticisi konumunda olan gerçek ve tüzel kişilerin coğrafi işaretleme başvurularında bulunması teşvik edilecek, pazarlama faaliyetlerinin geliştirilmesi için işbirliği ortamı kurma çalışmaları yürütülecektir. Ayrıca; bölgeye özgü, yerelde üretilen ürünlerin geliştirilmesi için standart hale getirme, verimliliğini artırma amaçlarıyla yürütülen Ar-Ge faaliyetleri desteklenecektir.

TRB2 Bölgesi illeri marka başvuru ve tescilleri sayılarına göre oluşturulan Türkiye sıralamasında istenilen seviyede bulunmamaktadır. Bu sebeple; Ticaret ve Sanayi Odaları, Türk Patent Enstitüsü Hizmet Birimleri gibi merkezler arasında işbirliği ortamı oluşturarak firmaların markalaşma bilincinin artırılmasına yönelik bilgilendirme ve tanıtım faaliyetleri yürütülecektir. Ayrıca, Kalkınma Ajansı tarafından sağlanan mali destek programlarında; marka ve coğrafi işaret gibi sınai hakların tescillerine ilişkin önem seviyesi artırılacaktır.

Hedef 9 & Strateji 3

Yerel Ürünlerin Tescillerinin Sağlanması ve Markalaşma Bilincinin Yükseltilmesi ile Pazarlama Faaliyetlerinin Geliştirilmesi

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 927

2- BGUS: Madde 342, 354, 372

3- 2013-2015 OVP: 2013-2015 OVP: Makroekonomik Politikalar: 3. Ödemeler Dengesi(ii);Program Dönemi Gelişme Eksenleri: Rekabet Gücünün Artırılması 9. Sanayi ve Hizmetlerde Yüksek Katma Değerli Üretim Yapısına Geçiş Sağlanması)

4- 2023 Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı: 1. Eylem Alanı-3. Stratejik Hedef - Eylem No:9

5- Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi ve Eylem Planı: Eylem No: 34

Performans Göstergeleri

1- İl düzeyinde oluşturulan ürün envanterleri sayısı

2- Yapılan coğrafi işaret başvurularının sayıları

3- Coğrafi işaret tescili sayıları

4- Marka başvuru ve tescil sayıları

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 9: Ar-Ge, Markalaşma ve Pazarlama Faaliyetlerinin Geliştirilmesi

Strateji 4: Üniversite-Sanayi İşbirliğinin Geliştirilmesi

Üniversite-Sanayi işbirliği TRB2 Bölgesi'nin ekonomik yapısını yenilik üreten bir konuma getirmesinde önemli bir basamağı oluşturmaktadır. Bölge'de üniversite ve sanayi çevrelerinde uygulanan alan araştırmaları sonucunda ortaya çıkan tablo oldukça zayıf bir işbirliği seviyesinin olduğunu göstermektedir. Bu durumun en önemli sebepleri araştırma altyapısı olarak tanımlanan üniversitelerin yapısal yetersizlikleri, iş dünyası ile üniversite arasındaki iletişimin istenilen seviyede olmaması ve Bölge'deki firmaların modern işletmecilikten uzak bir yapıda olmalarıdır. Araştırma altyapısının yapısal yetersizliklerini gidermek için; sanayide öne çıkan ve üniversite-sanayi işbirliğine dönük olarak potansiyeli yüksek olan sektörlerde akademik birimler güçlendirilecektir. TRB2 Bölgesi sanayi yapısının gelişimine olanak sağlayacak araştırma faaliyetlerini kapsayacak ve nitelikli personelin de yetişmesine katkı verecek araştırma ve uygulama merkezleri kurulması ve oluşturulan Merkezi Araştırma Laboratuvarlarının etkin kullanımı sağlanacaktır.

Bu çerçevede; TRB2 Bölgesi'nin maden potansiyeli açısından en yüksek değerlere sahip ili Bitlis'te; Bitlis Eren Üniversitesinin stratejik planında da belirtilen Jeoloji alanında Madencilik Sektörü öncelikli araştırma merkezlerinin kurulması; Malzeme ve Metalürji ve Jeofizik Bölümü'nün eğitim-öğretim faaliyetlerine başlaması ve Maden Mühendisliği Bölümü'nün açılması için çalışmalar yürütülecektir. Muş Alparslan Üniversitesinin Stratejik Planı'nda belirtilen Tarım ve Hayvancılık Araştırmaları Enstitülerinin yanında, Malazgirt ilçesinin ekonomik yapısında öne çıkan; Bölge'de tarım makineleri alanlarında Ar-Ge çalışması yürütebilecek Araştırma Merkezlerinin ve Akademik birimlerin oluşturulması için farkındalığın artırılması sağlanacaktır.

Hakkâri ilinin jeopolitik konumu, ekonomik yapısı ve madencilik potansiyeli göz önüne alınarak Hakkâri Üniversitesi Merkezi Araştırma Laboratuvarının dış ticarete konu olan mallar ve Şemdinli Balı gibi tarımsal ürünlerin analiz faaliyetlerini de kapsayacak nitelikte olması için gerekli fizibilite ve projelendirme çalışmaları teşvik edilecektir. Van ilinde, Güneş enerjisi başta olmak üzere; yenilenebilir enerji potansiyellerinin oldukça yüksek oluşu sebebiyle Yüzüncü Yıl Üniversitesinde Güneş Enerjisi Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin kurulumu için farkındalık çalışmaları yürütülecektir. Bu merkezde yetişecek nitelikli akademik personel ile ileride Tematik İleri Araştırma Merkezi'ne dönüşüm yaşanabilmesi için gerekli önlemler alınacaktır.

Buna ek olarak; TRB2 Bölgesi'nin gıda sektöründe markalaşma değerleri açısından ön plana çıkan Van ilinde; Gıda sektörüne yönelik araştırma merkezinin kurulması için çalışmalar yürütülecektir.

Yüzüncü Yıl Üniversitesinde faaliyete geçmesi beklenen TEKNOKENT ve Muş Alparslan Üniversitesinde kurulması için protokol imzalanan TEKMER'in yanında diğer üniversitelerde de Bölge'nin ekonomik yapısına uyumlu Ar-Ge ve Yenilik Merkezleri'nin oluşturulması teşvik edilecektir. Bu çerçevede; oluşturulacak olan Üniversite-Sanayi Arayüz Merkezleri'nin fizibilite, projelendirme ve uygulama çalışmaları için işbirliği ortamı oluşturulacaktır.

Hedef 9 & Strateji 4

Üniversite-Sanayi İşbirliğinin Geliştirilmesi

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 143, 627, 632, 633, 634,635, 636, 638

2- BGUS: Madde 356, 369, 381, 537, 538, 539, 540, 541

3- Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023), Bilişim Sektörü Eylem Planı

4- 2013-2015 OVP: Program Dönemi Gelişme Eksenleri: Rekabet Gücünün Artırılması (6.Ar-Ge ve Yenilikçiliğin Geliştirilmesi) - Bölgesel Gelişme Ve Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Azaltılması; (2. Yerel Dinamiklere ve İçsel Potansiyele Dayalı Gelişmenin Sağlanması)

5- Türkiye Ulusal Bilim, Teknoloji ve Yenilik Stratejisi (2011-2016)

6- Türkiye Sanayi Stratejisi ve Eylem Planı: Madde: 279(ç), Eylem No:30,45

7- 2023 İhracat Stratejisi: 4. Eylem Alanı, 12. Stratejik Hedef Eylem No:47, 50; 5. Eylem Alanı 14. Stratejik Hedef, Eylem NO:58

8- Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi: Türkiye için Yükseköğretim Stratejisi Bölümü: (6. Türkiye'nin Yükseköğretim Sisteminde, Yüksekokulların ve Meslek Yüksekokullarının Programlarının Yeniden İlişkilendirilmesi Konusundaki Stratejik Seçmeler; 11. Yükseköğretim Sisteminin Toplumun ve Emek Piyasasının Taleplerine Duyarlılığının Artırılması)

Projeler

1- Güneş Enerjisi Araştırma ve Uygulama Merkezi - Van

2- Gıda Güvenliği ve Tarımsal Araştırma Merkezi - Van

3- Maden Kaynakları Araştırma ve Uygulama Merkezi - Bitlis

4- Tarım Makineleri Araştırma ve Uygulama Merkezi - Muş

5- Tarım, Hayvancılık Araştırma Merkezi - Muş

6- İhtisas Gümrüğü Analiz Merkezi - Hakkâri

Performans Göstergeleri

1- Sanayiye dönük araştırma merkezlerinin sayısı

2- Bölgesel ekonomik yapıya özgü kurulan akademik birim sayısı

3- Kurulan teknoloji geliştirme bölge ve merkez sayısı

4- Merkezi Araştırma Laboratuvarları'ndan yararlanan firma sayısı

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 10 : Girişimcilik Kültürünün Geliştirilmesi

Strateji 1: Girişimciliğin Özendirilmesi İçin Farkındalık Çalışmalarının Yürütülmesi

TRB2 Bölgesi'nin; tarihi İpekyolu üzerinde yer alan bir coğrafyada bulunması; Bölge'de ticaret konusunda bir tarihsel birikim geçmişinin varlığını ve bu durumun sirayet etkisiyle geleneksel iktisadi girişimciliği yaygınlaştırdığını göstermektedir. Yapılan mevcut durum analizinde 2009- 2012 yılları arasında kurulan şirket sayılarının Türkiye ortalamasından fazla olması bu durumu destekleyen bir gösterge niteliğindedir. Ancak TRB2 Bölgesi'nde; pazar araştırması-müşteri değer algısı gibi teknik araştırmaların yapılmaması, Melek Yatırımcı, Risk ve Girişim Sermayesi gibi destek mekanizmalarının tanınırlığının azlığı, yenilik eksenli faaliyetlerin oluşabilmesi için gerekli ekosistemin mevcut olmaması nedenleri; TRB2 Bölgesi'nin kapanan firma sayısındaki yüksekliğinin bir bölümünü, KOSGEB gibi girişimcilik destek mekanizmalarından da yeterince yararlanılamamış olması durumunu açıklamaktadır. Bu sebeple; TRB2 Bölgesi'nde çağın gerektirdiği ölçüde rekabetçi bir girişimcilik kültürünün gelişmesi için araştırma-eğitim-bilgilendirme boyutlarıyla farkındalık çalışmalarının yapılmasına ihtiyaç vardır.

Bu çerçevede; illerde bulunan genç ve kadın girişimciler kurulları, İŞGEM, sivil toplum örgütleri, üniversiteler, kamu kesimi temsilcilerinin ve KOSGEB gibi girişimcilik destek mekanizmalarından başarılı bir şekilde yararlanarak girişimde bulunmuş bireyleri bir araya getiren Bölgesel Girişimcilik Konseyi oluşturulacaktır. Bölgesel Girişimcilik Konseyi koordinasyonunda ticari, sosyal, kamu ve ekolojik gibi girişimcilik türlerini ve genç-kadın-çocuk boyutlarını da kapsayan Bölgesel Girişimcilik Stratejisi ve Envanteri çalışmaları yürütülecektir.

Muş Alparslan Üniversitesi - KOSGEB İl Müdürlüğü arasında imzalanan "Ar-Ge ve İnovasyon" protokolü ile uygulanması hedeflenen uygulamalı girişimcilik eğitimlerinin akademik programa dâhil edilmesi çalışmaları, diğer bölge üniversitelerinde de yaygınlaştırılacaktır. Bu kapsamda; iş planı yazımı, iş modeli, pazar araştırması, müşteri değer algısı gibi eğitimlerin yükseköğretim seviyesinde verilmesi sağlanacaktır.

Genç nüfusun oldukça yoğun bulunduğu TRB2 Bölgesi'nde, ortaöğretim ve ilköğretim düzeylerinde ise benzer çalışmaların, kavram anlatımı ve uygulamalı etkinlikler aracılığıyla farkındalık yaratarak genç nesillere aktarılması için işbirliği çalışmaları yürütülecektir. Ayrıca, Ticaret ve Sanayi Odaları ve diğer sivil toplum örgütleri, bölgesel ölçekte tanıtım ve bilgilendirme faaliyetleri gerçekleştirmesi konusunda teşvik edilecektir.

Hedef 10 & Strateji 1

Girişimciliğin Özendirilmesi İçin Farkındalık Çalışmalarının Yürütülmesi

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 142, 158, 683, 690, 691, 693

2- BGUS: Madde 335, 339, 360, 365, 366, 380, 510, 513, 514

3- Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023), Eğitim-İstihdam İlişkisinin Güçlendirilmesi, Bilişim Sektörü

4- Sanayi Strateji Belgesi 2011-2014: Madde 80(s), 92

5- Türkiye Sanayi Stratejisi Eylem Planı: Eylem No:69

6- KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı: Stratejik Amaç:1- Hedef:1.1, 1.2

Performans Göstergeleri

1- Oluşturulan Bölgesel Girişimcilik Ekosistem Harita ve Envanter sayısı

2- Bölgesel Girişimcilik Konseyi

3- Akademik programa alınan Yükseköğretim Seviyesinde Girişimcilik ile ilgili eğitim sayısı

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 10: Girişimcilik Kültürünün Geliştirilmesi

Strateji 2: Girişimcilik Destek Mekanizmalarının Geliştirilmesi

Yapılan mevcut durum analizinde TRB2 Bölgesi, Risk Sermayesi, Girişim Sermayesi ve Melek Yatırımcısı gibi yeni gelişen destek mekanizmaları konularında farkındalık seviyesi düşük; iş planı yarışmaları gibi enstrümanları yeterince kullanmamış, ulusal ölçekte yaygın bir şekilde uygulanan KOSGEB Girişimcilik Destek Programı'ndan istenilen seviyede yararlanamamış ve İŞGEM, Kuluçka ve Hızlandırıcı Merkezleri, Teknopark ve TEKMER gibi fiziksel ortamları da tüm illerde faaliyete geçirememiş bir yapıdadır. Bu yapının iyileştirilmesi için: TRB2 Bölgesi'nde Risk Sermayesi, Girişim Sermayesi ve Bireysel Katılım Yatırımcılığı Sistemi ağlarının kurulması gerekmektedir. Bu ağların bölgesel ölçekte kurulabilmesi için bölgedeki yatırım sermayesi yüksek bireylere ve ciroları yüksek olan işletme yönetimlerine Hazine Müsteşarlığı desteklerinin tanıtımı yapılacaktır. Ayrıca; Melek Yatırımcılık (Bireysel Katılım Yatırımcısı) sisteminin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için bu gruba mentorluk eğitimlerinin verilmesi de sağlanacaktır. Bu kapsamda Bölgesi Girişimcilik Konseyi'nin bir şemsiye kuruluş olması ve konseyi oluşturan birimlerin sektörel anlamda etkin işbirliği ortamını yaratması desteklenecektir.

Girişimcileri piyasa koşullarındaki rekabet ortamından belirli bir süre korumasını sağlayan yapılardan birini İş Geliştirme Merkezileri oluşturmaktadır. Van İlinde faaliyet gösteren İŞGEM'in kapasitesinin artırılması, Bitlis İlindeki kuruluş aşamasında olan İŞGEM'in faaliyetlerini hızlandırması, Hakkâri ve Muş illerinde de İŞGEM'lerin kurulmasına yönelik fizibilite ve projelendirme çalışmalarının başlatılması sağlanacaktır.

Muş Alparslan Üniversitesine bağlı olarak kurulacak TEKMER ve faaliyete 2013 yılı içinde geçmesi beklenen Yüzüncü Yıl Üniversitesi TEKNOKENT A.Ş.'nin; Ar-Ge ve yenilikçi girişimleri desteklemek amacıyla iş planı yarışmaları, iş modelleme atölyeleri gibi mekanizmaları geliştirmesi için çalışmalar yürütülecektir.

Genç nüfusu yüksek olan TRB2 Bölgesi'nin; üniversiteler bünyesinde kuluçka ve hızlandırıcı merkezlerinin ve ilgili birimlerinin kurulması çalışmaları yürütülecek; Bitlis Eren Üniversitesi Kadın ve Genç Girişimciliği Destekleme Eğitim, Araştırma ve Uygulama Merkezi gibi bölgesel anlamda girişimciliğin vaka çalışmaları dâhil edilerek akademik olarak araştırılması faaliyetlerini yürütecek Araştırma Merkezleri'nin kurulması sağlanacaktır.

Girişimcilerin gerek yatırım gerekse işletme süreçlerinde ihtiyaç duyacağı finansal kaynaklara erişimi ve ulusal ve uluslararası boyutta sunulan hibe, faizsiz ya da düşük faizli kredi gibi imkânlardan yararlanması için Ticaret ve Sanayi Odaları gibi meslek örgütlerinin aktif tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerini yürütmesi sağlanacaktır.

Hedef 10 & Strateji 2

Girişimcilik Destek Mekanizmalarının Geliştirilmesi

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 634, 690, 692, 693, 694, 698

2- BGUS: Madde 367, 369, 370, 371, 508, 509, 511, 512

3- Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023), Eğitim-İstihdam İlişkisinin Güçlendirilmesi, Özel Politika Gerektiren Grupların İstihdamının Artırılması, Bilişim Sektörü

4- 2013-2015 OVP: Program Dönemi Gelişme Eksenleri: Rekabet Gücünün Artırılması: (6. Ar- Ge ve Yenilikçiliğin Geliştirilmesi)

5- 2023 Türkiye İhracat Stratejisi: 4. Eylem Alanı- 12. Stratejik Hedef Eylem No:48

6- Sanayi Strateji Belgesi 2011-2014: Madde 80(d,e),92

7- Türkiye Sanayi Stratejisi Eylem Planı: Eylem No: 1

8- KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı: Stratejik Amaç:1- Hedef:1.1,1.2 ; Stratejik Amaç 5: 5.1,5.3

Projeler

1- İŞGEM'lerin kurulması – Bitlis, Muş, Hakkâri

2- Üniversitelerde Kuluçka ve Hızlandırıcı Merkezlerinin Kurulması - TRB2

3- TEKMER ve TEKNOPARK gibi Ar-Ge İnovasyon Merkezleri'nin Kurulması - Bitlis, Hakkâri

4- Girişimciliği Destekleme Araştırma Merkezlerinin Kurulması - Bitlis, Muş, Hakkâri, Van

Performans Göstergeleri

1- Girişimciliğe Dönük Araştırma Merkezleri sayısı

2- Oluşturulan Melek Yatırımcı Ağları

3- Düzenlenen İş Planı Yarışmaları sayıları

4- Kurulan iş modelleme atölyelerinin sayıları

5- İŞGEM'de faaliyet gösteren firma sayıları

6- Bireysel katılım yatırımcısı sayıları

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 11 : Bölge'nin Turizm Çeşitliliği Potansiyelinin Sektöre Kazandırılması ve Turizm Gelirlerinin Sürdürülebilir Bir Şekilde Artırılması

Strateji 1 : Bölge'nin Turizm Potansiyellerinin Geliştirilmesi Yoluyla Turizm Faaliyetlerinin Bütün Yıla Yayılmasının Sağlanması

TRB2 Bölgesi; Kış Turizmi, Doğa Turizmi, Kültür ve Tarih Turizmi, Su Merkezli Turizm çeşitleri alanında ulusal ve uluslararası pazara hitap edebilecek potansiyele sahip olmasına rağmen, Bölge illeri, turizm sektöründen arzu edilen geliri elde edememektedir. Bunun temel sebepleri arasında; Bölge'de yıllardır var olan sorunlar, sektörde faaliyet gösteren işletmelerin yerel düzeyde kalmaları, Bölge'nin turizm potansiyelinin ulusal ve uluslararası arenada iyi tanıtılamaması, insanların Bölge'ye olan negatif algıları gibi unsurlar sayılabilir.

Bölge, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu özelliği nedeniyle Bölge illerinde, Tarih-Kültür ve Arkeoloji Turizmine ilgi duyanlar için çok önemli eserler mevcuttur. Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Belgesi'nde, Urartu Kültür ve Turizm Gelişim Bölgesi olarak ilan edilen Bitlis ve Van illerindeki tarihi ve kültürel varlıklarla beraber, Van Gölü ve çevresi ulusal ve uluslararası ölçekte bir varış noktası olarak öne çıkarılacağı belirtilmektedir[37]. Bu tespite paralel olarak Bölge'de Urartular'dan günümüze ulaşan tarihi ve kültürel eserleri ve Van Gölü'nü kapsayacak bir 'Urartu Rotası' belirlenmelidir. Bu rota üzerinde bulunan eserlerin teşhirlerinin yapılarak ziyaretçilere sunumlarının yapılması sağlanmalıdır.

Bölge'de ön plana çıkan bir diğer turizm çeşidi de Kış Turizmidir. Kış aylarının kar yağışlı olması, yağan karın üç ila beş ay kadar yerde kalması, Bölge'yi kış sporları açısından önemli kılmaktadır. Bu çerçevede Bölge'nin dört ilinde de kış sporlarının geliştirilmesi imkânı mevcuttur. Van'da Gevaş ve Gürpınar, Bitlis'te Tatvan, Muş ve Hakkâri'nin şehir merkezine yakın olan yerleri bu kapsamda geliştirilebilir niteliktedir. Bu merkezlerde mevcutların kapasitelerinin artırılmasının yanı sıra yeni mekanik liftlerin kurulması, teleferik ve teleskilerin niteliklerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

TRB2 Bölgesi, tarih boyunca farklı din ve inançlara sahip birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu çeşitlilik sayesinde Bölge İnanç Turizmi için çok önemli bir potansiyele sahiptir. Bölge'de Hıristiyanlar için önem ifade eden birçok kilise mevcuttur. Bölge'deki diğer turizm çeşitleriyle bütünleşik bir şekilde ve Akdamar Adası'nda 2010 yılından beri düzenli olarak yapılan Ermeni Ortodoks Ayini'ni merkeze alacak şekilde bir Hıristiyan Yolu belirlenebilir. Yine benzer şekilde Bölge'de birçok İslam âlimi yaşamış olup çoğunun türbeleri yine Bölge'de yer almaktadır. Bu türbeler birçok insan tarafından ziyaret edilse de organize turlar düzenlenmediği için gelen ziyaretçilerin kalış süreleri kısa olmaktadır[38]. Bu anlamda İnanç Turizmi rotalarının belirlenerek Bölge'deki diğer turizm çeşitleriyle bütünleşik bir şekilde sunumlarının yapılması sağlanmalıdır.

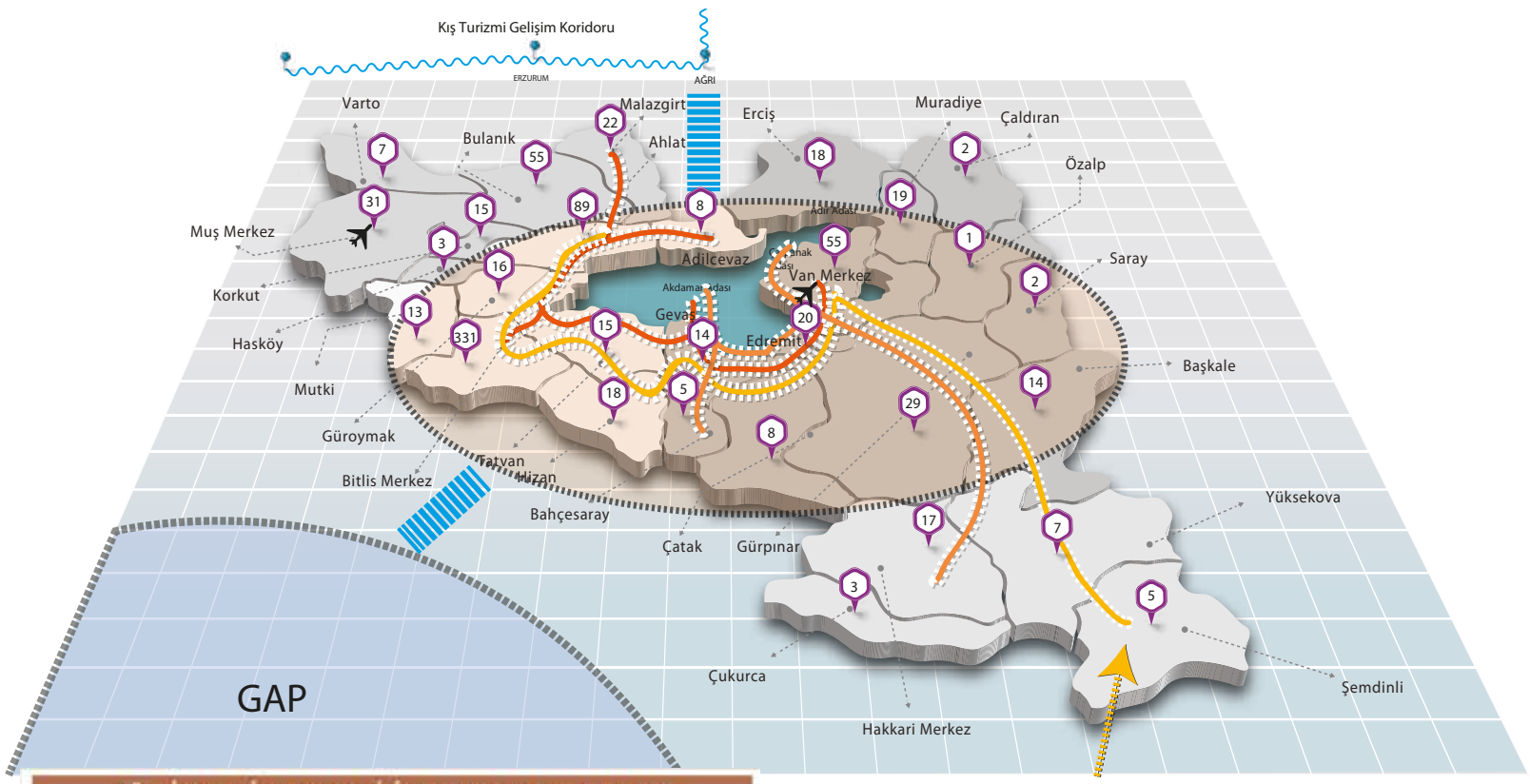
10. Kalkınma Planı'nda 2023 turizm hedeflerinden biri; nitelikli işgücü, hizmet ve tesis kalitesiyle uluslararası düzeyde markalaşmanın sağlanmasıdır. Bu hedefin gerçekleşmesi için turizm ürün ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi ve turizm değer zincirinin bütün bileşenlerinde kalite artırımı ve sürdürülebilirlik ilkesinin benimsenmesi amaçlanmıştır[39]. Benzer şekilde Bölgesel Gelişme Ulusal Strateji Belgesi'nde hizmet sektörünün yoğunlaştığı kent merkezlerinde tarihi, doğal ve kültürel değerler civarında çevresel düzenlemelerin ve bu değerlere erişimin kolaylaştırılmasının sağlanacağı belirtilmiştir[40]. Bu doğrultuda; TRB2 Bölgesi'nin turizm çeşitliliği potansiyelinin pazara sunumu, Bölgede bir dizi turizm ürününün geliştirilmesine bağlıdır: Bu ürünlerin geliştirilmesi için öncelikle mevcut turistik cazibe noktalarının pazara arzlarının yapılabilecek durumda olmalarının sağlanması, yeni güzergâhların keşfi ve bu güzergahların nasıl geliştirilmesi gerektiğinin belirlenmesi gibi öncelikli çalışmaların yapılması gerekmektedir.

[37] Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Turizm Stratejisi (2023)
[38] TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Turizm
[39] 10. KP
[40] BGUS

Hedef 11 & Strateji 1

Bölge'nin Turizm Potansiyellerinin Geliştirilmesi Yoluyla Turizm Faaliyetlerinin Bütün Yıla Yayılmasının Sağlanması

Harita 19: TRB2 Bölgesi Kültür-Tarih Ve İnanç Turizmi Koridorları Haritası

Hedef 11 & Strateji 1

Bölge'nin Turizm Potansiyellerinin Geliştirilmesi Yoluyla Turizm Faaliyetlerinin Bütün Yıla Yayılmasının Sağlanması

Harita 20: TRB2 Bölgesi Turizm Çeşitliliği Potansiyeli Haritası

Hedef 11 & Strateji 1

Bölge'nin Turizm Potansiyellerinin Geliştirilmesi Yoluyla Turizm Faaliyetlerinin Bütün Yıla Yayılmasının Sağlanması

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 869, 872

2- BGUS: Madde 185, 403, 577

3- Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023), Eğitim-İstihdam İlişkisinin Güçlendirilmesi, Turizm Sektörü

4- Türkiye Turizm Stratejisi 2023

5- 2013-2015 OVP

6- Van Turizm Arama Konferansı

7- DAKP, Bölgesel Gelişme Stratejisi

Projeler

1- Bölge'nin Turizm Potansiyelinin Geliştirilmesi

2- Bölge'nin Turizm Çeşitliliğinin Tanıtılması

3- Nemrut - Süphan Jeopark Projesi - Bitlis

4- Geleneksel Tanıtım ve Kültür Festivali

Performans Göstergeleri

1- Bölge'ye gelen turist sayısındaki artış

2- Turizm sektöründen elde edilen gelirlerde artış

3- Çevreyle uyumlu tesis sayısında artış

4- Turizm sektöründe istihdam artışı

5- Bölge'yi tanıtıcı görsel-işitsel materyal sayısında artış

6- Çevre düzenlemesi yapılan tarihi-kültürel varlık sayısı

7- Restorasyonu tamamlanan tarihi eser sayısı

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 11 : Bölge'nin Turizm Çeşitliliği Potansiyelinin Sektöre Kazandırılması ve Turizm Gelirlerinin Sürdürülebilir Bir Şekilde Artırılması

Strateji 2 : Bölgesel Tabanlı Bir Pazarlama Programının Tanıtılması Yoluyla Bölge'ye Olan Talebin Arttırılması

TRB2 Bölgesi illeri, çoğunlukla Ulusal ve Uluslararası tanıtım ve ticaret fuarlarına (EMITT vb.) iller bazında katılım sağlamaktadırlar. İl düzeyindeki tanıtım faaliyetleri, faydalı olmakla beraber bölge illerinin benzer tanıtım faaliyet ve girişimleri aynı pazarda yürütmelerinden dolayı yetersiz ve etkisiz olmakta ve bölgenin diğer bölgelerle rekabet edebilirlik kabiliyetini zayıflatmaktadır[41].

TRB2 Bölgesi'nin turizm potansiyelinin bütün yönleriyle ulusal ve uluslararası pazarda bilinirliğinin sağlanması için TRB2 Bölgesi illeri arasında ortak plan ve programların hazırlanması ve sunumlarının yapılması, Bölge'nin kredibilitesinin artırılması açısından son derece önemlidir. Bu açıdan; Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi 2014-2023 dokümanında, 'Bölge illerinde bulunan turistik potansiyelin ve varlıkların (tarihi kişilikler, kültürel mekânlar) koordineli bir şekilde tanıtılıp pazarlanmasının (Bölge'ye özel bir web sitesi, sosyal medya araçlarının kullanımı) sağlanması...' hedefiyle uyum sağlanması ve tanıtım faaliyetlerinin etkinlik derecelerinin artırılması için TRB2 Bölgesi illerinin ulusal ve uluslararası pazarlarda bölgesel düzeyde katılım sağlamaları gerekmektedir[42]. Bu amaçla düzenlenecek fotoğraf, resim vb. gibi sergilerin ve katılım gerçekleştirilecek fuarların bölgesel düzeyde olması için yerel yönetimler, İl Turizm Müdürlükleri ve sektörde faaliyet gösteren özel kesimler arasında koordinasyon sağlanarak Ajans'ın da tanıtımlarda etkin rol alması sağlanmalıdır. Tanıtımların bu yönde güçlendirilmesi hem Bölge illerinin birbirini tamamlayan destinasyonlarının aynı anda pazarlanmasını hem de kaynakların daha etkin kullanımını sağlayacaktır. Bu aynı zamanda Bölge'ye gelen yerli ve yabancı turistlerin geceleme sayısını artıracağı için Bölge'nin turizm gelirlerindeki payını da artıracaktır.

[41] TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Turizm
[42] BGUS

Hedef 11 & Strateji 2

Bölgesel Tabanlı Bir Pazarlama Programının Tanıtılması Yoluyla Bölgeye Olan Talebin Arttırılması

Üst Ölçekli Planlar

1- BGUS: Madde 406, 577, 580

2- Türkiye Turizm Stratejisi 2023

3- 2013-2015 OVP

4- Van Turizm Arama Konferansı

5- DAKP, Bölgesel Gelişme Stratejisi

Projeler

1- Bölge'nin Turizm Çeşitliliğinin Tanıtılması – Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van

2- Nemrut - Süphan Jeopark Projesi

3- Geleneksel Tanıtım ve Kültür Festivali- Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van

Performans Göstergeleri

1- Bölge'ye gelen turist sayısındaki artış

2- Turizm sektöründen elde edilen gelirlerde artış

3- Katılım sağlanan yurtiçi ve yurtdışı tanıtım fuar sayısı

4- Tanıtım fuarlarına katılım sağlayan kurum sayısı

5- Bölge'yi tanıtıcı sergi ve film - fotoğraf yarışması sayıları

6- Bölgesel tabanlı turizm web sitesinin tıklanma sayısı

7- Pazara sunulan turistik ürün sayısındaki artış

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 12 : Van Gölü'nün Bütün Bileşenleriyle Turizme Kazandırılması

Strateji 1 : Van Gölü Kıyısında Bulunan Kamu Kurum Binalarının Modernizasyonlarının Tamamlanarak Turistik Amaçlı Kullanıma Dönüştürülmeleri ve Tesis Sayısının Artırılması

Van Merkez başta olmak üzere Van'ın ve Bitlis'in göle kıyısı olan ilçelerinde, göl manzaralı konaklama ve yeme-içme üniteleri sayısının azlığı, kıyılardaki halka açık mekânların, park, yeşil alan ve yürüyüş parkurlarının yetersizliği, kıyıların ve gölün göz alıcı manzarasının gerçek anlamda değerlendirilmediğini ortaya koymaktadır. Van Gölü'nün iklimi yumuşatıcı etkisi yaz aylarında, göl kıyısındaki yerleşim birimlerinde kendisini hissedilir bir şekilde göstermektedir. Güney ve Doğu Anadolu'nun karasal iklimine rağmen Van Gölü etrafındaki bu serin iklim, civar illerden ve komşu ülkelerden birçok yerli ve yabancı turistin yaz aylarını göl etrafında geçirmelerine sebep olmaktadır. Çoğunlukla ailece gerçekleştirilen bu tatillerde konaklama faaliyetleri, yerli halkın kiraya verdikleri evlerde gerçekleşmektedir. Profesyonel anlamda yapılmayan bu konaklama faaliyetleri ile beraber göl kıyısında farklı ekonomik sınıflara hitap edebilecek pansiyon ve otelciliğin gelişmemiş olması, kıyıdaki tesis sayısının yetersiz olması ve kıyıların büyük çoğunluğunun turistik arzının yapılmamış olması, bölgenin turizmden elde ettiği gelirin düşük olmasına neden olmaktadır.

Tatvan, Erciş ve Edremit gibi ilçelerde merkeze yakın kıyılarda bazı çalışmalar devam etmekle beraber özelikle Edremit başta olmak üzere Erciş ve Van Merkez'de göl kıyısındaki DSİ ve Karayolları kampları ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait binalar, önemli birer turistik tesis potansiyeline sahip olmalarına rağmen, mevcut kullanımlarıyla genellikle kendi çalışanlarının istifadesinde olup halka tam olarak açık yerler değildirler[43].

Söz konusu tesislerin modernizasyonlarının yapılıp sektöre kazandırılmaları, özel sektörün pansiyonculuk ve diğer turistik tesislerin işletmeciliğine teşvik edilmeleri, kıyı turizminin gelişmesine ve Bölge'nin turizmden alacağı payın artmasına sebep olacaktır.

[43] TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Turizm

Hedef 12 & Strateji 1

Van Gölü Kıyısında Bulunan Kamu Kurum Binalarının Modernizasyonlarının Tamamlanarak Turistik Amaçlı Kullanıma Dönüştürülmeleri ve Tesis Sayısının Artırılması

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 341
2- Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023), Eğitim-İstihdam İlişkisinin Güçlendirilmesi, Turizm Sektörü
3- Türkiye Turizm Stratejisi 2023
4- 2013-2015 OVP
5- Van Turizm Arama Konferansı
6- DAKP, Bölgesel Gelişme Stratejisi

Projeler

1- Van Gölü'nün Kıyılarıyla Beraber Turizme Kazandırılması - Bitlis ve Van

Performans Göstergeleri

1- Bölge'ye gelen turist sayısındaki artış
2- Turizm sektöründen elde edilen gelirlerde artış
3- Çevreyle uyumlu tesis sayısında artış
4- Turistik kullanıma açılan kamu tesis sayısı

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 12 : Van Gölü'nün Bütün Bileşenleriyle Turizme Kazandırılması

Strateji 2 : Göl Kenarında Bulunan Sanayi İşletmelerine Gölden Uzak Yerler Tahsis Edilerek Kıyıdan Tahliyelerinin Sağlanması

TRB2 Bölgesi'nin sahip olduğu turistik değerlerin başında Van Gölü gelmektedir. Dünyanın en büyük sodalı gölü olan Van Gölü, hidrolojik olarak kapalı bir göldür. Dışarıya akıntısı olmamasından dolayı, kirlilik, gölde tabakalaşmaya yol açmakta ve havzada yaşayan bitki ve hayvan türlerinin de yaşam alanlarını tehdit etmektedir. Göl suyunun kirliliğine yol açan temel faktörler, sahil yerler olarak bilinen kıyılardaki yerleşim birimleri (Van, Erciş ve Tatvan başta olmak üzere) ve kıyılardaki irili ufaklı sanayi işletmeleridir[44].

TRB2 Bölgesi'nde endüstrileşme fazla olmamasına rağmen, kıyıda bulunan işletmelerin atık sularının göle dökülmesi, göl suyunun kirlenmesine sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra; bu işletmelerin kıyılarda yer alması, kıyıların rekreasyon alanı ve yürüyüş parkurlarının oluşturulması, turistik amaçlı tesislerin kurulmasının önünde engel teşkil etmektedir.

TRB2 Bölgesi'nin turizminin gelişmesi ve Bölge'nin turizmden aldığı payın artırılarak sürdürülebilirliğinin sağlanması, Van Gölü'nün bütün yönleriyle turizme kazandırılmasından geçmektedir. Bunun sağlanabilmesi için öncelikle gölü kirleten unsurların ortadan kaldırılması ve kıyıların düzenlenmesine bağlıdır. Söz konusu işletmelerin kıyıdan tahliyelerinin sağlanması için ilgili Bakanlıklar ve yerel yönetimlerin işbirliği yaparak bu işletmelere, faaliyetlerini sürdürebilecekleri yerlerin tahsis edilmesi gerekmektedir.

[44] TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Turizm

Hedef 12 & Strateji 2

Göl Kenarında Bulunan Sanayi İşletmelerine Gölden Uzak Yerler Tahsis Edilerek Kıyıdan Tahliyelerinin Sağlanması

Üst Ölçekli Planlar

1- Türkiye Turizm Stratejisi 2023
2- 2013-2015 OVP
3- Van Turizm Arama Konferansı
4- DAKP, Bölgesel Gelişme Stratejisi

Projeler

1- Van Gölü'nün Kıyılarıyla Beraber Turizme Kazandırılması - Bitlis ve Van

Performans Göstergeleri

1- Bölge'ye gelen turist sayısındaki artış
2- Turizm sektöründen elde edilen gelirlerde artış
3- Çevreyle uyumlu tesis sayısında artış
4- Kıyıdan tahliyesi yapılan endüstriyel işletme sayısı

Gelişme Ekseni:
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme

Hedef 12: Van Gölü'nün Bütün Bileşenleriyle Turizme Kazandırılması

Strateji 3: Göl Ulaşımının Daha Etkin Bir Hale Getirilmesi, Gölde Turistik Amaçlı Turların Düzenlenmesi

Van Gölü'ne kıyısı olan 8 yerleşim biriminin nüfusu 1 milyon civarındadır. Bu rakam, Bitlis ve Van'ın toplam nüfusunun % 67'sini oluşturmaktadır. Bu yerleşim birimleri arasında ulaşım, karayolları ile sağlanmaktadır. Ancak Bölge'nin engebeli arazi yapısı, kış aylarında yağan karın uzun süre yerde kalması, karayolları ile ulaşımı hem tehlikeli kılmakta hem de zaman kaybına yol açmaktadır. Göl kıyısındaki yerleşim birimleri arasındaki geliş-gidişlerin ne yoğunlukta olduğu, bu birimler arasındaki ulaşımın göl üzerinden sağlandığı takdirde karayollarına kıyasla hangi avantajların sağlanacağı ve göl ulaşımının risk ve dezavantajlarını ortaya koyacak bir fizibilite çalışması hazırlanmalıdır. Raporun sonucunun göl ulaşımını ön plana çıkarması durumunda, gidiş-gelişlerin yoğun olduğu merkezlerde iskele yapımları, mevcut iskelelerin ise bakım-onarım işlemleri başlatılmalı ve bu iskelelerde günübirlik tesislerin açılması teşvik edilmelidir.

Ulaşım ile beraber Van Gölü'nde geliştirilmesi gereken bir diğer unsur; gölde mavi turların düzenlenmesidir. Van Gölü'nün güney kıyıları eko-turizm, özellikle de mavi tur açısından oldukça uygun koşullara sahiptir. Tatvan'dan Gevaş'a kadar uzanan kıyı kuşağı (165km), birçok açıdan gölün diğer kısımlarından ayrılmakta ve bu nedenle farklı bir kıyı kullanımını ve planlamayı gerektirmektedir. Bu kıyılar, dağların kıyıda aniden yükselmesi, göl çevresindeki tek ormanlık alanın burada bulunması, yerleşme sayısının çok az olması, çeşitli kültürlere ait çok sayıda tarihi eserlerin varlığı, temiz ve el değmemiş koyların bulunması ve ayrıca kıyıların çoğunlukla anayolların uzağında kalması ve dolayısıyla ulaşımın göl üzerinden sağlanması gibi bir takım özelliklere sahiptir. Burası, doğa fotoğrafçıları, sportif amaçlı yürüyüş ve doğa keşifçileri için etkileyici bir coğrafyaya sahiptir[45].

Doğa güzelliği yanında gölün güney kısımları, tarihi eserler ve kültür mirası açısından da oldukça zengindir. Bugün sadece Reşadiye, Bağ, İnköy ve Altınsaç köylerinin sınırları içerisinde kalan alandaki tarihi eserlerin sayısı 20'yi bulmaktadır[46].

Bölgedeki diğer turistik değerlerle bağlantısı olmak üzere, Van Gölü Havzası'nda Tarihi Bir "Mavi Yolculuk Rotası"nın belirlenerek Van Gölü'nün turizme kazandırılması, TRB2 Bölgesi'nin turizm sektörünün canlanması açısından son derece önem arz etmektedir.

[45] TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Turizm

[46] Hakkı&Deniz, Van Gölü Güney Kıyılarının Ekoturizm Amaçlı Değerlendirme Olanakları

Hedef 12 & Strateji 3

Göl Ulaşımının Daha Etkin Bir Hale Getirilmesi, Gölde Turistik Amaçlı Turların Düzenlenmesi

Üst Ölçekli Planlar

1- Türkiye İhracat Stratejisi ve Eylem Planı: 4. Eylem Alanı
2- Türkiye Ulusal Bilim Teknoloji ve Yenilik Stratejisi
3- Türkiye Sanayi Stratejisi ve Eylem Planı: Eylem: 33,40

Projeler

1- Van Gölü'nün Kıyılarıyla Beraber Turizme Kazandırılması - Bitlis ve Van
2- Van Gölü'nde Ulaşım ve Mavi Turlar

Performans Göstergeleri

1- Bölge'ye gelen turist sayısındaki artış
2- Turizm sektöründen elde edilen gelirlerde artış
3- Yolcu taşımacılığı için düzenlenen sefer sayısında artış
4- İnşa edilen yeni iskele sayısı
5- Turizm sektöründe sağlanan istihdam artışı
6- Mavi Tur sayısında artış

Harita 21: Van Gölü Turizm Gelişimi

Tarım ve Hayvancılık Alanı

Kuru Tarım Arazisi

Sulu Tarım Arazisi

Turizm Koridoru

Büyükbaş Hayvan Varlığı

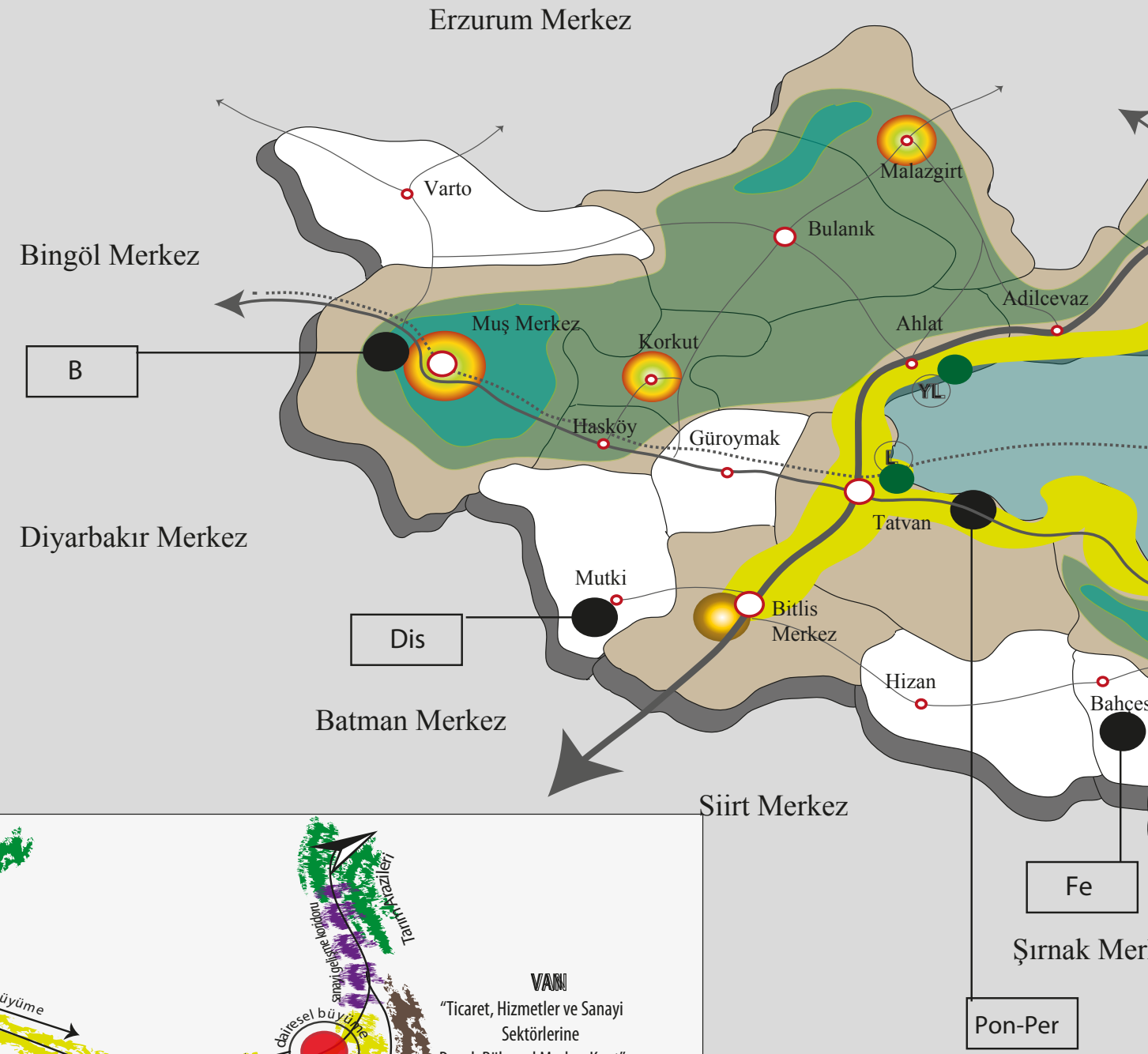
Küçükbaş Hayvan Varlığı

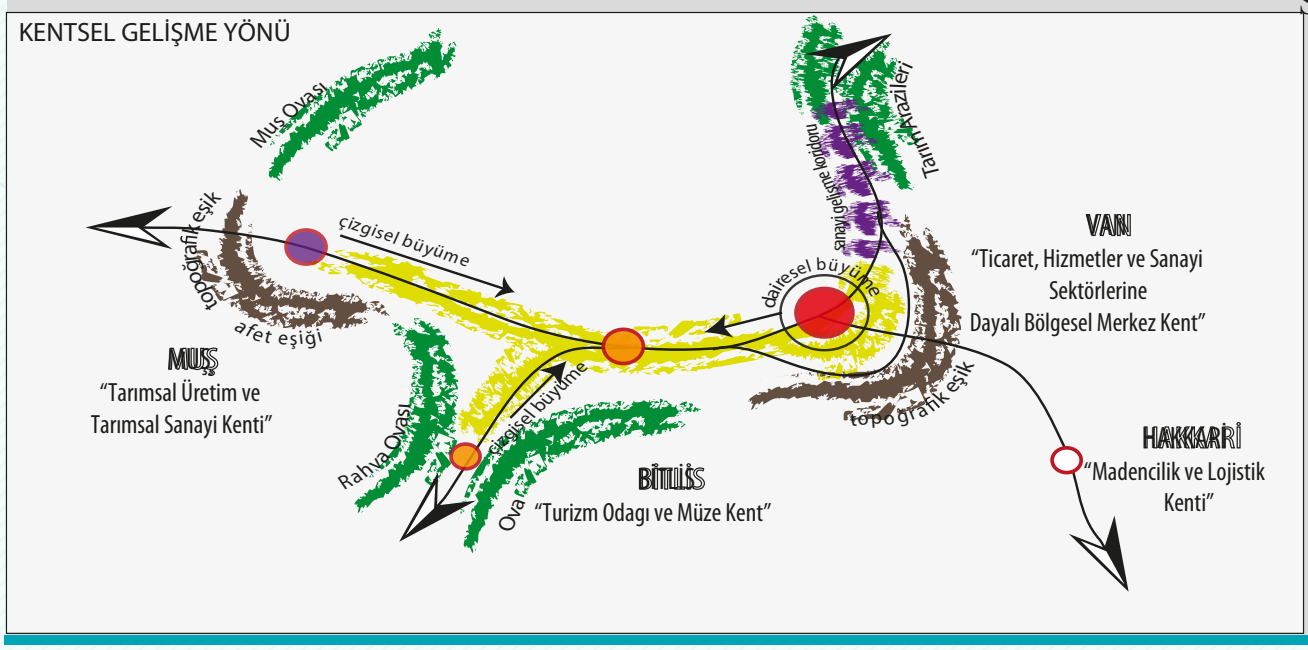
Meyve Bahçesi Varlığı

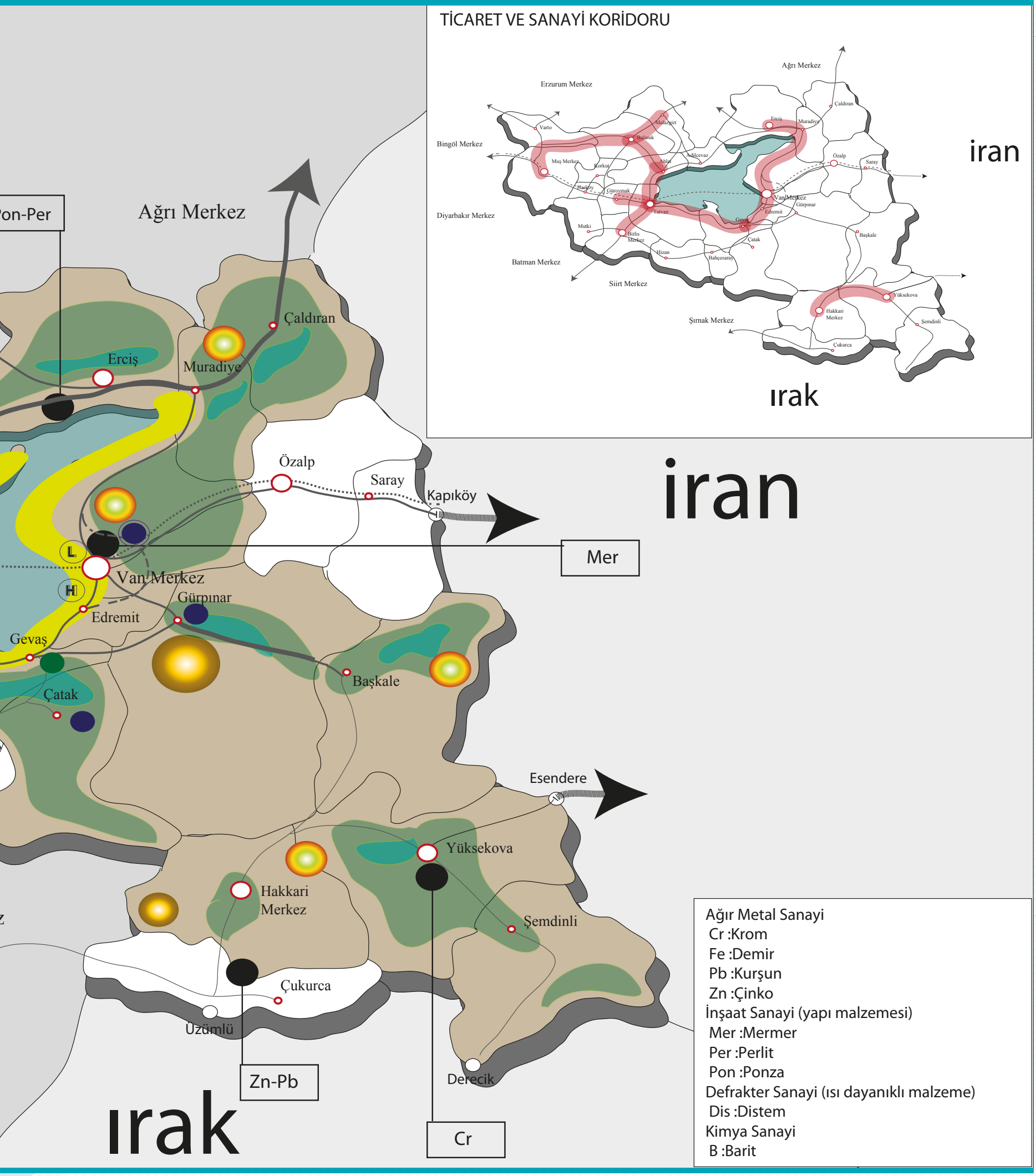
Maden Kaynakları Varlığı

Sanayiye Yönelik Araştırma Merkezi

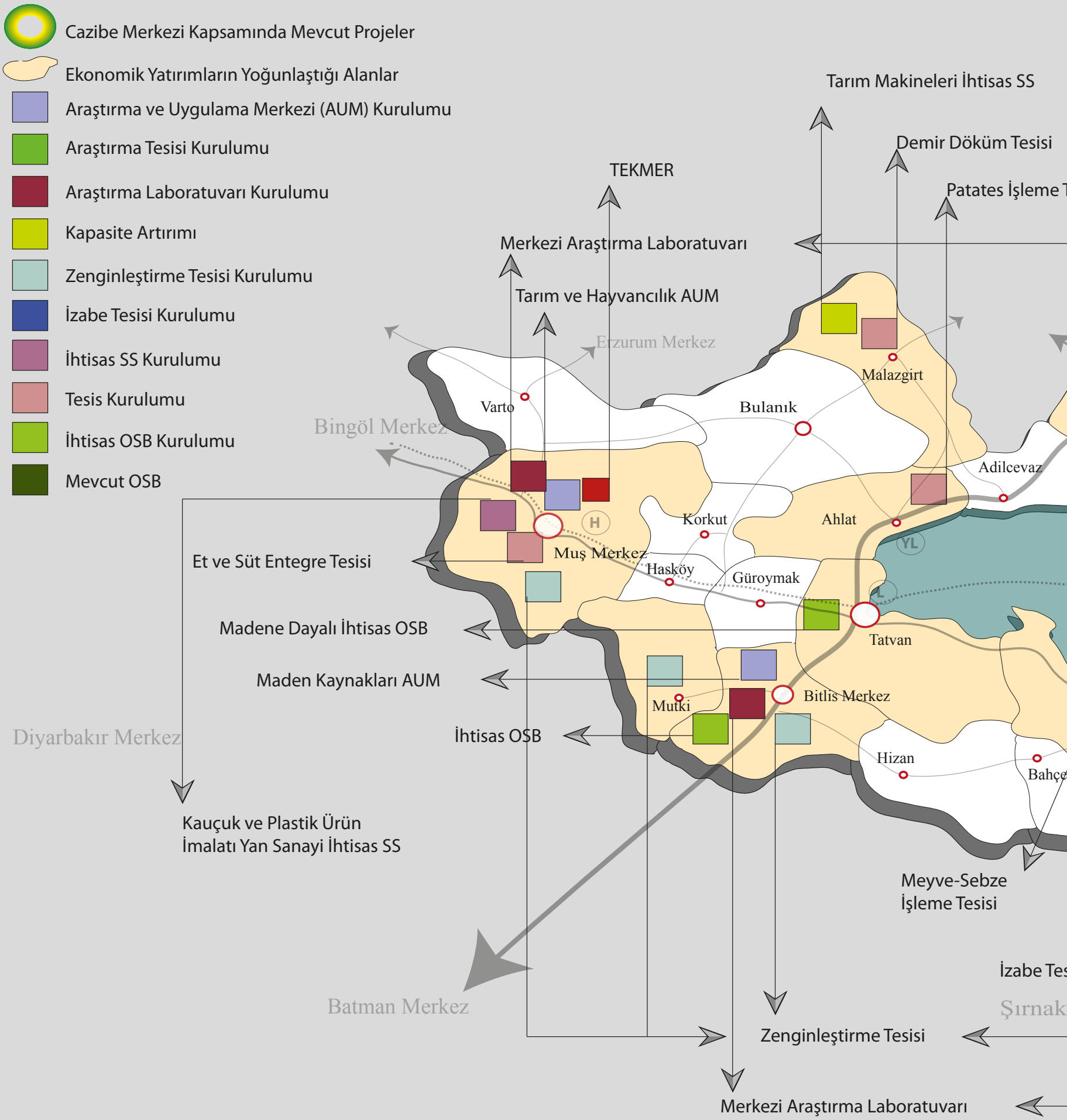
Sanayiye Yönelik Araştırma Merkezi &
Endüstriyel Tasarım ve Teknokent

TİCARET VE SANAYİ KORİDORU
Ağrı Merkez
Erzurum Merkez
Çaldıran
Erciş
Muradiye
Varto
Malazgirt
Bulanık
Bingöl Merkez
Muş Merkez
Korkut
Ahlat
Adilcevaz
Özalp
Saray
Haskövy
Güroymak
Van Merkez
Tatvan
Gürpınar
Diyarbakır Merkez
Edremit
Gevaş
Mutki
Bitlis Merkez
Çatak
Başkale
Hizan
Bahçesaray
Batman Merkez
Siirt Merkez
Yüksekova
Hakkari Merkez
Şemdinli
Şırnak Merkez
Çukurca
iran
ırak
Pon-Per
Ağrı Merkez
Çaldıran
Erciş
Muradiye
Özalp
Saray
Kapıköy
Mer
L
H
Van Merkez
Gürpınar
Edremit
Gevaş
Çatak
Başkale
Esendere
Yüksekova
Hakkari Merkez
Şemdinli
Çukurca
Üzümlü
Zn-Pb
Derecik
Cr
iran
ırak
Ağır Metal Sanayi
Cr :Krom
Fe :Demir
Pb :Kurşun
Zn :Çinko
İnşaat Sanayi (yapı malzemesi)
Mer :Mermer
Per :Perlit
Pon :Ponza
Defrakter Sanayi (ısı dayanıklı malzeme)
Dis :Distem
Kimya Sanayi
B :Barit

GÖSTERİM 2: TRB2 BÖLGESİ EKONOMİK DÖNÜŞÜM VE BÜYÜME EKSENİ STRATEJİ DURUMU

Tesislerin enerji ihtiyacı yenilenebilir enerji kaynakları ile karşılanabilir

Ağrı Merkez

Tasarım Mobilya İhtisas SS

si

Gıda Güvenilirliği ve Tarımsal
Araştırma Merkezi

Metalik Olmayan Mineral
Ürün İmalatı

Mekine-Ekipman İmalatı

Gıda Ürünleri İmalatı

BİMSS

Van OSB

Çaldıran

Erciş

Muradiye

TEKNOKENT

Özalp

Saray

Kapıköy

Güneş Enerjisi Enstitüsü

Van Merkez

Fuar ve Kongre Merkezi

Müze

Tekstil Kent

Edremit

Gürpınar

Tekstil Yan
Sanayi İhtisas SS

Zenginleştirme Tesisi

Gevaş

Başkale

Çatak

Ahşap ve Otomotiv Yan
Sanayi İhtisas SS

Esendere

iran

t Entegre Tesisi

Hakkari Merkez

Yüksekova

Soğuk Hava Deposu
(700 ton)

Şemdinli

Meyve-Sebze İşleme Tesisi

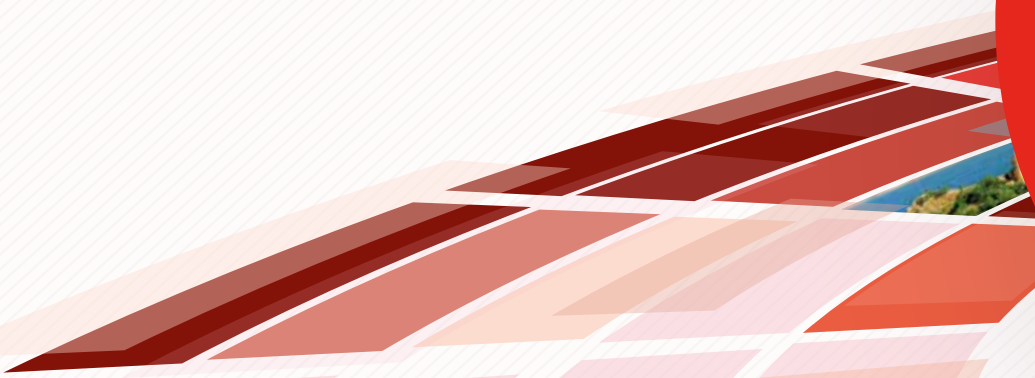
Çukurca

Üzümlü

Derecik

ırak

YAŞANABİLİR MEKÂNLAR
GELİŞME EKSENİ

DAKA

DOĞU ANADOLU
KALKINMA AJANSI

Gelişme Ekseni: **Yaşanabilir Mekânlar**

Planlama disiplini mevcut durum ile tasavvur edilen geleceği bütünleştiren öngörüler ve bu öngörülere dayanan tedbirlerden oluşmaktadır. Plan yapımının önemi, kent kelimesinin Yunanca anlamından gelen hakların korunması ile insan onuruna yakışır standartlarda birlikte yaşama kültürünü oluşturmada ortaya çıkmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında TRB2 Bölgesi illerinin kentleşme sürecinin teknik, kuramsal/kavramsal ve kurumsal boyutlarda incelenmesi anlam ifade etmektedir.

Bölge illeri kentsel büyüme literatürüne göre sürekliliği sağlanmış bir nüfus artışı ile büyümekte olan kentlerdir. İllerin nüfus artışındaki kök nedenler incelendiğinde doğurganlık oranının ülke ortalamasından yüksek olmasının ilk etken olduğu ortaya çıkarken Van İli dışındaki illerin net göç vermelerine karşı nüfus büyüklüğünde artış olması bu durumu kanıtlar niteliktedir. Van İli ise net göç alan tek il olması ile Bölge'nin cazibe merkezi olma özelliğini korumaktadır. Nüfus büyüklüğündeki artışlar nüfus ihtiyaçlarının karşılanmasını gerektirmektedir. Ancak; Bölge'deki doğurganlık hızının, net göç hızının yüksekliğine bağlı nüfus artış hızının ülke hızına göre yüksek olması mekânsal üretimlerde projeksiyon hesaplamalarını yanıltıcı olmakla birlikte kısıtlı kaynakların yatırıma dönüşme hızını geride bırakmaktadır. Yüksek nüfus artış hızının yanı sıra mekân üretiminde Böl-

ge'nin ana sorunsalı ülke genelinde de yaşanan imarlaşamama ve özelleşmiş tema planlarını çeşitlendirememe geleneğinden ileri gelmektedir.

Bölge illerinde yoğunlaşma ile yaratılan kentsel katma değer rantından en üst düzeyde yararlanma isteği, olumlu etkisini yoğunluk baskısına çevirmekte ve değeri yüksek alanlardan en az maliyet ile daha fazla işletmenin yararlanabilmesine yönelik yanlış yapılaşmalara (-kat yüksekliği, standart yapı malzemesi vb. ihlali) ve toplumu sosyal özelliklerle donatmaya, çevrelemeye programlanmış alanların eritilmesine neden olmaktadır. Bu durum, eğitim, sağlık, kültürel, sosyal, dini ve spor tesisleri, halk eğitim merkezleri, teknik altyapı ve rekreasyon alanlarından ödün verilip imar planları üzerinde sosyal donatı alanları için tahsis edilmiş alanların tadilat kararları ile kullanım değişikliğine uğramasına neden olmaktadır. Bölge illerinin imar planı açıklama raporları da sosyal donatı standartlarının yetersizliğini göstermektedir.

Projeksiyon hesaplarının nüfus hareketleri ile uyumsuzluğu planlama disiplinindeki öngörmeyi yanlışlamakta ve üzerinde tedbirlerin geliştirilemediği barınma (mahalle, konut), sanitasyon (altyapı) ve hareketlilik/erişim (ulaşım) konularında yapılı çevre kalitesinin düşüşü anlamına gelen çarpık kentleşmeye yani kaçak yapılaşmaya neden olmaktadır. Bölgedeki kaçak yapılaşma oranı %72 ile ülke ortalaması olan %36'nın iki katıdır.

Mekân kalitesinde yaşanan düşüş, insanın mekan ile bağını zayıflatmakla birlikte nitelikli işgücünün ve sanayi yatırımlarının Bölge'ye çekilmesine engel teşkil etmektedir. Hoşnutsuzluk endeksine göre Bölge'nin TR-C3 Bölgesi'nden sonra memnuniyetsizlikte ikinci sırada yer alması durumu destekler niteliktedir. Mekân kalitesinin yükseltilmesine ilişkin kentsel politika projelerinin hazırlanması kaçınılmazdır.

Yanlış yapılaşmaya, yanlış yer seçimine, denetimsizliğe ve finansal kısıtlara bağlı olarak gelişmekte olan mekân kültürünün doğal çevreye ve insana verdiği zararlar ekonomik ve sosyal anlamda kalkınma ivmesini düşürür boyuttadır. Doğal afetler sonucunda ortaya çıkan maddi hasarlar ve can kayıpları ile sürekliliğin temincisi olan doğanın kirletilmesi ve insan sağlığının tehlikeye atılması bu durumun en somut örnekleridir.

TRB2 Bölgesi, üzerinde bulunduğu coğrafya itibari ile genç bir jeolojik oluşumda meydana gelen tektonik hareketleri sıklıkla yaşamaktadır. Jeolojik yapının yaratmış olduğu bu doğa hareketlerinin yapılı çevre ile birleşimi Bölge halkına zarar verici bir durum yaratmaktadır. TRB2 Bölgesi'nde can ve mal kaybına yol açmış kayıtlı deprem sayısı 24'tür. Bu sayı tüm Türkiye'deki depremlerin %10'unu; Doğu Anadolu Bölgesi'nde ise % 27'sini oluşturmaktadır. Ülkede depremlerde hayatını kaybedenlerin sayısı 94.081 kişi iken Doğu Anadolu Bölgesi'nde 49.506 kişidir. TRB2 Bölgesi'nde ise depremlerde hayatını kaybedenlerin sayısı 10.861 kişidir. Bu sayı ülkede depremlerden hayatını kaybedenlerin % 12'sini; Doğu Anadolu Bölgesi'nde hayatını kaybedenlerin ise %22'sini oluşturmaktadır. Temelde Bölgedeki yapılaşma anlayışının ülke genelinde de olduğu gibi temel etik ilkeleri uygulamaktan uzak olması, yer seçimi konusunda yapılan yanlış uygulamalar, (yerleşim alanlarının su yataklarına yakın bölgelere, dayanımsız zemin ve alüvyon araziler üzerine kurulması, heyelan, kaya düşmesi ve çığ olaylarının sıklıkla yaşandığı alanlarda istinat duvarlarının eksikliği, imar planlarının izin vermediği kat yüksekliklerinde, çekme mesafelerinde, mimari statikte ve yapı malzemelerinde yapılaşma) doğa hareketlerinin finansal ve sosyolojik afetlere dönüşmesine neden olmaktadır. Afet öncesinde yaşanan bu yanlış uygulamaların yanı sıra afetlerle sıklıkla karşı karşıya gelen Bölge'de afet sonrasına insani ihtiyaçları karşılamaya yönelik senaryoların da eksikliği Bölge halkı için diğer bir risk alanı üretmektedir. Bölge illeri arasında afetten kaynaklanan can ve mal kaybının en yoğun olduğu iller sırasıyla Van, Muş ve Hakkâri'dir.

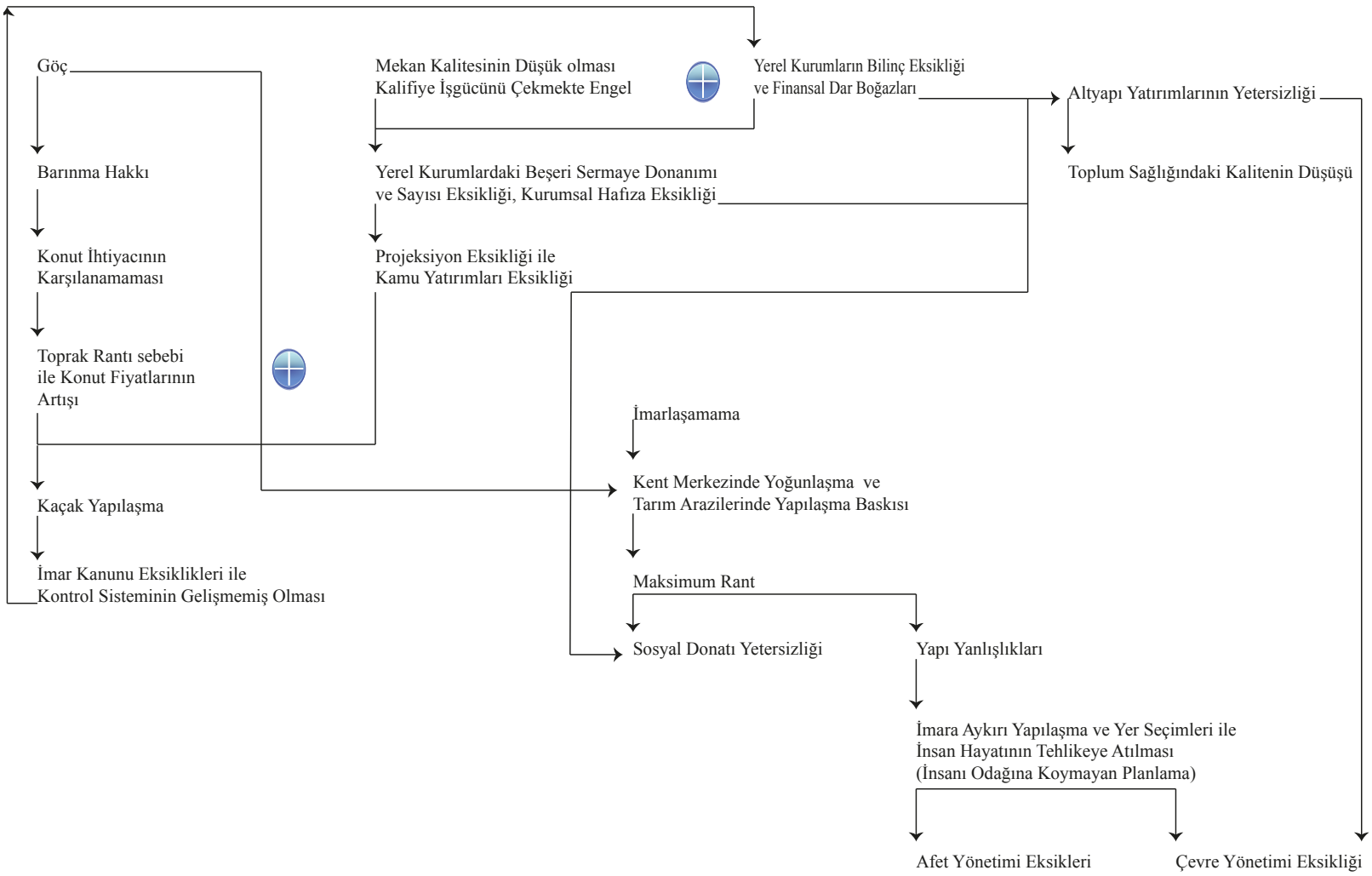
Yanlış yapılaşma uygulama etkilerinin somut bir şekilde ortaya çıktığı bir diğer alan, çevre kirliliği ve toplum sağlığının bozulmasına neden olan altyapı yetersizlikleridir. Bölge'nin kentsel altyapı ihtiyaçlarının temini rakamları ülke ortalaması altında seyretmektedir. Kanalizasyon şebekesinden yararlanma Bölge'de belediye nüfusunun

%60'ı iken ülke ortalaması %88'dir. Kanalizasyon şebekesinden yararlanma oranı en düşük il %23 ile Hakkâri'dir ve bu alanda yapılacak altyapı yatırımlarının da önceliklendirilmesi gerekmektedir.

İnsan yaşamına sanitasyon açısından zarar veren atık suların arıtılması Bölge'deki sağlık giderlerini anlamada etkilidir. Bölge'de günde kişi başına çıkan atık su miktarı ortalama 255 litre iken ülke ortalaması 182 litredir. Ülke bazında kurulu 326 atık su arıtım tesisi bulunurken Bölge'de ise bu sayı 5'tir. Atık su miktarı ülke ortalamasından yüksek olan Van (314 litre) ve Hakkâri (202 litre) illeri atık su arıtma tesisleri kurulumunda önceliklendirilmelidir. Muş ilindeki atık su miktarı ülke ortalamasından düşük olmasına karşın ilde herhangi bir atık su arıtma tesisinin bulunmaması ve ileride neden olabileceği sağlık problemleri açısından önceliklendirme kapsamına alınması gerekmektedir. Bölge'deki hiç bir ilde atık geri dönüşüm tesisi bulunmamaktadır. Yapılacak fizibilite çalışmalarında fayda-maliyet dengesi optimizasyonuna bağlı olarak ortaya çıkacak olan sonuçlar ile geri dönüşüm tesislerinin kurulması ve geri dönüşümün toplumsal bir farkındalık olmadan gerçekleşemeyeceği görüşü ile hanede başlayacak atık ayrımının özendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca bu alanda ülke bazlı atık veri sisteminin oluşturulması da konu hakkında veriye erişimi sağlayacaktır. Katı atık düzenli depolama sahası Bölge illerinden sadece Bitlis'te bulunmaktadır. Atıkların vahşi depolama yöntemiyle biriktirilmesi çevreye geri dönüşü olmayan zararlar vermekle birlikte aynı zamanda insan sağlığını da tehlikeye atmaktadır.

Hareketliliğin artışı, ekonomik açıdan refah seviyesindeki artışı gösterirken erişimin artışı sosyal ve fiziksel ulaşılabilirliğin göstergesidir. Erişimin ulaşım modelleri, şehirlerarası ulaşım ve kentsel ulaşım problemleri üzerinden ele alınması fiziksel altyapıda önceliklendirme alanlarını belirlemede etkilidir. TRB2 Bölgesi'nin diğer bölgelerle iletişimi karayolu ve havayolu ile sağlanmaktadır. Muş ve Van'da olmak üzere iki adet havaalanı bulunmakta iken bir diğer havaalanı 2014'te bitirilmesi planlanan Hakkâri'nin Yüksekova ilçesinde yer almaktadır. Mevcut durumda kullanılmakta olan Muş NATO askeri havaalanı ve Van Ferit Melen Havaalanı kapasitelerinin sırasıyla %70'ini ve %83'ünü kullanmakta olmalarına karşın Bölge'de sefer sayısının 2010-2011 yılları arasında %30 artmış olması ile havayolu taşımacılığına olan talebin yükselişte olduğu göz önüne alındığında iyileştirme çalışmalarının yapılması kaçınılmazdır. TÜİK 2011 yılı verilerine göre devlet yolu toplam uzunluğu 2.980 km'ye ulaşmış olup %40'ını bölünmüş yollar oluşturmaktadır ve ülke geneli asfalt yol uzunluğunun toplam yol uzunluğuna oranı %94,2 iken, Bölge ortalaması %83,5'tir. Bu durum, yolların hem kalite hem de güvenilirlik bakımından iyileştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Uluslararası Rekabet Araştırma Kurumu'nun fiziki ulaşılabilirlik ve uzaktan erişim alanlarında iller bazında yaptığı "Erişilebilirlik Alt Endeksi" değerlendirme çalışmasına göre TRB2 Bölgesi en alt sırada yer almaktadır.

Şekil 3: Yaşanabilir Mekânlar Ekseni Problem Ağacı

Gelişme Ekseni:
Yaşanabilir Mekânlar

Hedef 1: Sürdürülebilir Çevre Yönetiminin Sağlanması

Strateji 1: Sürdürülebilir Atık Yönetiminin Sağlanması

TRB2 Bölgesi'nde (Bitlis İli hariç) atıklar vahşi depolama yöntemiyle depolanmaktadır. Atıkların çevreye olan etkileri göz önünde bulundurulmadan Van Merkez'de Van-Özalp karayolunun üzerinde (7.km'sinde) ve Muş Merkez'de Pertek deresinin bulunduğu bölgede biriktirilmekte, Hakkâri'de ise direkt derelere (örneğin Zap Suyu'nun kenarına) atılmaktadır. Diğer ilçelerde ise dere yataklarına, yol kenarlarındaki boşluklara vb. atılmaktadır. Atıkların bu şekilde hiçbir önlem alınmadan biriktirilmesi geri dönüşü olmayan çevre tahribatına yol açmaktadır. Sonuç olarak toprak kirliliği, koku, haşerelerin artması, yer altı ve yer üstü su kaynaklarının kirlenmesi, çöplerde metan gazı ve patlamaların oluşması, yangın çıkması gibi sorunlar oluşmaktadır.

Bölge illerinde kişi başına düşen evsel katı atık değerlerine bakıldığında; Van 0,95 kg/kişi-gün, Muş 0,74 kg/kişi-gün, Bitlis 1,02 kg/kişi-gün ve Hakkâri 0,54kg/kişi-gün olmakla birlikte Türkiye ortalaması olan 1.14kg/kişi-gün'ün altındadır[47]. Kişi başına düşen evsel atık değerlerinin Türkiye ortalamasının altında olmasının sebebi ilçelerde bulunan atık miktarının net olarak bilinememesidir. Bu sebeple öncelikli olarak Bölge'de bulunan katı atık kompozisyonu ve miktarına ilişkin veriler düzenli tutularak bölgesel katı atık envanterinin oluşturulması önem teşkil etmektedir.

Atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfus içindeki oranlarına bakıldığında Van %56, Muş %45, Bitlis %55, Hakkâri %54 olmakla birlikte Türkiye ortalaması olan %83'ün çok altındadır[48]. Atık hizmeti verilen nüfusun artırılması ve atıkların çevreye olan etkilerinin en aza indirilmesi için atıkların düzenli depolanması gerekmektedir. Bu sebeple Van, Muş ve Hakkâri illerinde kurulması planlanan düzenli depolama tesislerinin yapımlarının hızlandırılması ve insan sağlığına ve ekosisteme daha fazla zarar verilmemesi amacıyla tesisler tamamlandığında vahşi depolama alanlarının rehabilite çalışmalarına başlanması önem arz etmektedir. Ayrıca tehlikeli atıklar ve tıbbi atıkların yönetmeliklere uygun şekilde bertaraf edilmesinin sağlanması, geri dönüştürülebilir atıkların - bitmiş piller, akümülatörler, ömrünü tamamlamış lastikler, elektrikli ve elektronik eşyalar vb.- dönüşümlerinin yapılabilmesi için dört ilde de geri dönüşüm tesislerinin kurulması ve atıkların kaynakta ayrı toplanmasıyla alakalı projelerin uygulamaya konulması gerekmektedir. Bölge'de bulunan endüstriyel ve evsel atıkların en aza indirilebilmesi için daha az atık üretimi konusunda Bölge halkının bilinçlendirilmesi, sanayide yeni üretim teknolojilerinin geliştirilmesi, atıkların üretim girdisi olarak kullanımının teşvik edilmesi ve mevcut yasa ve yönetmeliklere uyulmasının sağlanması amacıyla sürekli denetimler yapılması sürdürülebilir atık yönetiminin sağlanabilmesi için önem teşkil etmektedir.

[47] TÜİK 2010
[48] TÜİK 2010

Hedef 1 & Strateji 1

Sürdürülebilir Atık Yönetiminin Sağlanması

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 976, 1031

2- BGUS: Madde 347, 566

3- Çevre ve Orman Bakanlığı AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi (2007-2023) / Sektörel Öncelikler 5.2: Atık Sektörü / Amaç: 1, 2, 3, 4, 5

4- Ulusal Çevre Eylem Planı - Tehlikeli Atıkların Yönetimi

5- Ulusal Geri Dönüşüm Stratejisi Belgesi ve Eylem Planı / Genel Amaç: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7. Hedefler

Projeler

1- Katı Atık Bertaraf Tesisi - Van, Muş, Hakkâri

2- Geri Dönüşüm Tesisi - Van, Muş, Bitlis, Hakkâri

Performans Göstergeleri

1- Katı atık bertaraf kapasitesi (ton/gün)

2- Evsel atıkların geri kazanım ve yeniden kullanım oranları (%)

3- Endüstriyel atıkların geri kazanım oranları (%)

Gelişme Ekseni:
Yaşanabilir Mekânlar

Hedef 1: Sürdürülebilir Çevre Yönetiminin Sağlanması

Strateji 2: Van Gölü Havzası'nın Korunması

Van Gölü Havzası, ülke genelinde kirlilik açısından 25 akarsu havzası arasında 15. sırada bulunmaktadır[49]. Kapalı bir havza olmasından dolayı evsel ve endüstriyel atıkların oluşturduğu kirliliğin ekolojik yaşama olumsuz etkileri daha hızlı ve tahrip edici olmaktadır. Havzadaki kirletici kaynaklar; insan faaliyetleri sonucu oluşan kirlilikler olup bunlardan en önemlisi mevcut atık su arıtma tesislerinin yeterli sayıda ve kapasitede olmamasından dolayı atıkların arıtılmadan göle deşarj edilmesidir. Bitlis'te arıtma tesisi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranının %7, Van'da ise %36 olması (Türkiye ortalaması %62)[50] bunun en önemli göstergesidir. Bu sebeple öncelikli olarak havza sınırları içinde yer alan inşaat ve planlama halindeki atık su arıtma tesislerinin yapımlarının hızlandırılması ve mevcut arıtma tesislerinin kapasitelerinin ihtiyacı karşılayacak düzeye getirilmesi için bakım onarım ve kısmi yenileme çalışmaları yapılması havzanın korunması için önem arz etmektedir.

Havzadaki kirliliğin bir diğer sebebi ise atıkların yerüstü su kaynaklarına yakın yerlerde depolanması/biriktirilmesi veya su kaynaklarına direkt olarak atılmasıdır. Bu sebeple Van İlinde düzenli katı atık depolama tesisi kurulması, İl merkezindeki ve ilçelerdeki mevcut vahşi depolama alanlarının rehabilite edilmesi gerekmektedir. Ayrıca çevresel riskler konusunda halkın daha fazla bilinçlendirilmesi amacıyla eğitimler ve faaliyetlerin düzenlenmesi ve tarımsal faaliyetlerden kaynaklı kirliliğin (yoğun miktarda/bilinçsiz gübre kullanımı) önlenmesi amacıyla modern tarım uygulamaları konusunda çiftçi eğitimlerinin verilmesi önem teşkil etmektedir.

[49] Van Gölü Havzası Koruma Eylem Planı
[50] TÜİK 2010

Hedef 1 & Strateji 2

Van Gölü Havzası'nın Korunması

Harita 22: Atık Su Arıtma Tesisi Eylem Planı

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 976, 1031
2- BGUS: Madde 347, 566
3- Van Gölü Havzası Koruma Eylem Planı
4- Çevre ve Orman Bakanlığı AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi (2007-2023); Sektörel Öncelikler 5.1: Su Sektörü /Amaç: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8
5- Ulusal Çevre Eylem Planı - Su Kaynaklarının Yönetimi

Projeler

1- Atık Su Arıtma Tesisi- Van: Merkez, Erciş, Gevaş, Edremit, Çaldıran, Uysal, Ünseli, Gürpınar, Özalp, Erçek, Kocapınarı, Çiçekli, Sağmalı, Saray; Bitlis: Adilcevaz, Aydınlar, Ovakışla

Performans Göstergeleri

1- Van Gölü'ne arıtılarak deşarj edilen atık su oranı (%)

Gelişme Ekseni:
Yaşanabilir Mekânlar

Hedef 1: Sürdürülebilir Çevre Yönetiminin Sağlanması

Strateji 3: Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetiminin Sağlanması, Hassas Ekosistemlerin ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunması

TRB2 Bölgesi'nde bulunan ormanlık alanlar (özellikle Van ve Muş İllerinde) Türkiye ortalamasının çok altında olup çayır ve mera alanları ise ortalamanın üstündedir. Ormanlık alanların genel sahaya oranlarına bakıldığında Van %1,23, Muş %8,05, Bitlis %24,58, Hakkari %19,26, çayır ve mera oranları ise Van %71,27, Muş %46, Bitlis %44, Hakkari ise %51,72'dir. Türkiye genelinde ise mera alanlarının oranı ile orman alanlarının oranı birbirine eşit olup %26'dır. Bölge'de bulunan ormanlık alanlar yakacak ihtiyacından, aşırı otlatmadan, kaçakçılıktan, alan genişliği ve personel yetersizliğinden dolayı yeterli denetim yapılmamasından vb. uzun yıllar şiddetli tahribata maruz kalmıştır. Ayrıca bu tahribatla birlikte toprağın yapısında da olumsuz gelişmeler olmuştur. Alan vejetasyon örtüsünden sürekli arındırılmış olduğundan; toprağın üst örtüsü yüzey erozyonu ile tamamen aşınmıştır. Sürekli otlatma ve yaprak faydalanması ormanı tahrip ettiği gibi toprağının verimsizleşmesine de neden olmaktadır. Bölge'de bulunan bozuk ormanlık alanların düzeltilmesi, mevcut ormanlık alanların korunması ve yeni ormanlık alanların oluşturulması hem erozyon nedeniyle oluşan toprak kaybının önlenmesi hem de biyolojik çeşitliliğin korunması için önem arz etmektedir. Ayrıca Bölge'de bulunan meralarda zamansız ve aşırı otlatmadan doğan fazla baskıyla birlikte oluşan bozulmaların engellenebilmesi için Bölge halkına bu hususta eğitim verilmesi gerekmektedir.

TRB2 Bölgesi'nde kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranları incelendiğinde Van %72, Bitlis %67, Muş %48, Hakkâri ise %23 olup Türkiye ortalaması olan %88'in çok altındadır[51]. Arıtma tesisi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranları incelendiğinde Bitlis %7, Van %36, Hakkâri ve Muş için ise bu oran sıfırdır. Atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfus içindeki oranlarına bakıldığında ise Van %56, Muş %45, Bitlis %55, Hakkâri %54 olmakla birlikte Türkiye ortalaması olan %83'ün çok altındadır[52]. Bütün bu veriler Bölge'de oluşan su ve toprak kirliliğinin en önemli göstergeleridir. Bölge'de oluşan su ve toprak kirliliğinin önlenmesi için öncelikli olarak bu kirliliklerin boyutları hakkında yeterli bilgiye sahip olunması gerekmektedir. Bu sebeple su ve toprak kirliliği envanterleri çıkartılması önem arz etmektedir.

Ayrıca mevcut ve planlanan arıtma tesislerinin sürdürülebilir gelişme kavramı çerçevesinde gelecekte öngörülecek deşarj limitlerini sağlaması ve düzenli katı atık depolama tesisleri kurularak sızıntı suların hem toprak kirliliği hem de su kaynaklarına ulaşarak su kirliliğine yol açmasının engellenmesi gerekmektedir. Uzun vadede çözüm için ilgili kurumlarla birlikte yeraltı ve yerüstü su yönetimleri geliştirilmesi, alternatif su kaynaklarının değerlendirilmesi, atık suların arıtılarak geri kazanılması ve yağmur sularının kullanılması önem teşkil etmektedir. Daha az su tüketen yeni teknolojiler kullanılması ve Bölge halkının bu hususta bilinçlendirilmesi suyun daha verimli kullanılabilmesi dolayısıyla sürdürülebilir su yönetiminin sağlanması için önem taşımaktadır.

Bölge'de biyolojik çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesi için ise bölgesel düzeyde biyolojik çeşitliliğin tespit edilmesi, sonrasında ise mevcut biyolojik çeşitlilik kaybının hızının azaltılması/durdurulması için plan ve programların oluşturulması ve Bölgedeki ilgili kurumlar ve üniversitelerle işbirliği içinde çalışmalar, araştırmalar yapılması gerekmektedir. Canlı türlerin yaşadığı habitatların parçalara bölünmesinin ve/veya bozulmasının önüne geçilmesi, Bölgedeki nesli tehlikede olan türler belirlenerek; hedef türün yayılış alanları, popülasyon sayıları, çeşitlilik dereceleri hakkında bilgi toplanması ve habitatlarının koruma altına alınması biyolojik çeşitliliğin korunması için önem arz etmektedir.

[51] Van Gölü Havzası Koruma Eylem Planı
[52] TÜİK 2010

Hedef 1 & Strateji 3

Doğal Kaynakların Sürdürülebilir Yönetiminin Sağlanması, Hassas Ekosistemlerin ve Biyolojik Çeşitliliğin Korunması

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 1031, 1047

2- BGUS: Madde 566, 567, 570

3- Ulusal Çevre Eylem Planı / Su Kaynaklarının Yönetimi

4- Çevre ve Orman Bakanlığı AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi (UÇES) (2007-2023) / Sektörel Öncelikler 5.1: Su Sektörü /Amaç: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8

5- Çevre ve Orman Bakanlığı AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi (UÇES) (2007-2023) / Sektörel Öncelikler 5.7: Doğa Koruma Sektörü / Amaç: 1

6- Van Gölü Havzası Koruma Eylem Planı

7- Binyıl Kalkınma Hedefleri / Hedef 7: Çevresel Sürdürülebilirliğin Sağlanması

Projeler

1- Biyolojik Çeşitlilik Envanteri

2- TRB2 Bölgesi Ağaçlandırma Projeleri

Performans Göstergeleri

1- TRB2 Bölgesi Biyolojik Çeşitlilik Envanteri

2- Orman Alanı (m^2)

Gelişme Ekseni:
Yaşanabilir Mekânlar

Hedef 1: Sürdürülebilir Çevre Yönetiminin Sağlanması

Strateji 4: Hava Kalitesinin AB Standartlarına Uygun Hale Getirilmesi

TRB2 Bölge İllerinin hava kalitesi (özellikle Hakkâri'de) kış aylarında çok düşmekte ve tehlikeli boyutlara ulaşmaktadır. Son yıllarda Türkiye genelinde olduğu gibi hava kalitesinde kademeli olarak iyileşmeler gözlense de standart sınır değer aşım sayıları oldukça fazladır. 2013 Ocak ayında SO2 ortalamalarının en yüksek olduğu hava kalitesi izleme istasyonları Türkiye sıralamasında Hakkâri'nin 305 µg/m³ ile birinci, Van'ın ise 135 µg/m³ değeriyle ikinci sırada yer alması; ayrıca 2011 ve 2012 yıllarında SO2 KVS aşım sayılarında Hakkâri'nin Şırnak'tan sonra ikinci olması ve de en yüksek KVS aşım değerlerinin Hakkâri'de ölçülmüş olması hava kirliliğinin Bölge'de hangi boyutlarda olduğunun göstergesidir.

Bölge İllerinde hava kirliliğinin en önemli sebebi sanayide ve evsel ısınmada kalitesiz kömür kullanılmasıdır. Gerek mali imkânsızlıklardan dolayı gerekse toplumda çevre bilincinin olmamasından dolayı kalitesiz kömür kullanımı çok yaygındır. Hava kalitesinin düşmesinin bir diğer sebebi ise motorlu taşıtlarda (özellikle toplu taşıma araçları) kullanılan yakıtın kalitesiz olmasıdır.

Mevcut hava kirliliğinin insan sağlığı ve ekosistemde tahrip edici sonuçlar doğurmaması için Bölge İllerindeki hava kalitesinin kademeli olarak iyileştirilmesi çok büyük önem arz etmektedir. Hava kalitesinin AB standartlarına uygun hale getirilmesi için kaliteli kömür kullanımının yaygınlaştırılması ve motorlu taşıtların egzoz gazı emisyonlarının en aza indirilmesi gerekmektedir. Bu hususta sürekli denetimlerin yapılması, kurumsal ve yasal eksikliklerin giderilmesi ve toplumun çevresel problemlerin zararları ile ilgili bilinçlendirilmesi önem teşkil etmektedir. Uzun vadede çözüm olarak Bölge'de doğalgaz kullanımının yaygınlaştırılması (doğalgaz hattının genişletilmesi) veya evsel ısınma ve sanayide alternatif ısınma yöntemlerinin (jeotermal, atık ısı teknolojileri, vb.) geliştirilmesi şarttır.

Bölge İllerinde bulunan hava kalitesi izleme istasyonlarının yenilenmesi ve AB standartlarında yer alan bütün kirleticilerin ölçümlerinin yapılması; hava kirliliğinin düzenli olarak izlenmesi ve kontrolünün sağlanabilmesi için önem arz etmektedir.

Hedef 1 & Strateji 4

Hava Kalitesinin AB Standartlarına Uygun Hale Getirilmesi

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 1031

2- Binyıl Kalkınma Hedefleri / Hedef 7: Çevresel Sürdürülebilirliği Sağlama

3- Çevre ve Orman Bakanlığı AB Entegre Çevre Uyum Stratejisi (UÇES) (2007-2023) / Sektörel Öncelikler 5.3 / Hava Sektörü / Amaç: 1, 2, 3, 4, 5, 6

4- EU Air Quality Standarts (Directive 2008/50/EC)

Projeler

1- Tam Otomatik Hava Kalitesi İzleme İstasyonu

Performans Göstergeleri

1- PM10 günlük ortalama değeri (µg/m³)

2- SO2 günlük ortalama değeri (µg/m³)

Gelişme Ekseni:
Yaşanabilir Mekânlar

Hedef 2: Kent ve Ulaşım Altyapısının İyileştirilmesi

Strateji 1: Kanalizasyon ve Atık Su Arıtma Tesislerinin İhtiyacı Karşılayabilecek Seviyeye Getirilmesi

TRB2 Bölgesi'nin altyapı ile alakalı en önemli sorunlarından birisi kanalizasyon ve atık su artıma tesislerinin eksikliğidir[53]. TÜİK verilerine göre, 2010 yılında Türkiye genelinde kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı %88'dir. TRB2 Bölgesi'nde ise bu oran %60 olup Türkiye ortalamasının çok altında bulunmaktadır. Bölge'de 5 adet atık su arıtma tesisi bulunmakta olup bu tesislerin 4 tanesi Van'da, 1 tanesi ise Bitlis'tedir. Mevcut atık su arıtma tesislerinin ihtiyacı karşılayamamasından dolayı Bölge'de kanalizasyondan deşarj edilen atıklar, derelere ve Van Gölü'ne atılmaktadır. Bu da doğal kaynaklara zarar vermekle birlikte insan sağlığı için de tehlike oluşturmaktadır.

Bütün bu nedenlerden dolayı Bölge'nin ihtiyacını karşılayacak sayıda yeni arıtma tesislerinin kurulması, mevcut durumda olanların modernizasyonunun yapılması ve kanalizasyon altyapısının ihtiyacı karşılayacak seviyeye getirilmesi önem arz etmektedir.

[53] TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Çevre ve Altyapı

Hedef 2 & Strateji 1

Kanalizasyon ve Atık Su Arıtma Tesislerinin İhtiyacı Karşılayabilecek Seviyeye Getirilmesi

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 589, 590, 980, 981

2- BGUS: Madde 220, 222

3- 5491 sayılı Çevre Kanunu Geçici Madde 4 – (5491 s. K. m.23 – RG: 13 Mayıs 2006 - Sayı: 26167)

4- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 2012 Yılı Programı, Çevrenin Korunması Ve Kentsel Altyapının Geliştirilmesi, Öncelik 73.

5- İller Bankası A.Ş Belediyelerin Su ve Kanalizasyon Altyapı Projesi (SUKAP), Türkiye'deki Küçük ve Orta Ölçekli Belediyelerde Atık su Arıtımı için Uygun Yöntemlerin Geliştirilmesi Projesi

Performans Göstergeleri

1- İnşa edilen yeni atık su arıtma tesis sayısı (adet)

2- Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranındaki artış (%)

Gelişme Ekseni:
Yaşanabilir Mekânlar

Hedef 2: Kent ve Ulaşım Altyapısının İyileştirilmesi

Strateji 2: Temiz İçme Suyunun Herkese Ulaştırılması

TÜİK verilerine göre 2010 yılında, TRB2 Bölgesi'ndeki toplam belediye sayısı 71 olup, toplam belediye nüfusu 1.148.198'dir. İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen belediye sayısı 71 olup, hizmet alan belediye nüfusu ise 1.076.880'dir. İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içerisindeki oranı % 93,78'dir. En yüksek oran %96 ile Bitlis ve Muş İllerindedir. Sırasıyla %93 Van ve %90 ile Hakkâri illeri gelmektedir. Türkiye geneli incelendiğinde içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı tüm Türkiye'de %99'dur. Bölge, %93'lük oranla Türkiye ortalamasının gerisinde kalmaktadır.

Bütün bu sebeplerden dolayı Bölge'de temiz içme suyunun herkese ulaştırılması için yeni isale hatlarının yapılması ve mevcut olan isale hatlarının günün şartlarına uygun olarak yeniden yapılandırılması insan sağlığı açısından önem arz etmektedir. Ayrıca mevcut durumda sondaj kuyu sularıyla beslenen hatların sularının analizlerinin en kısa zamanda yapılması, temiz içme suyu kalitesini düşüren sondaj kuyularının kapatılması bunların yerine yeni doğal kaynakların tespit edilmesi ve şehir şebekelerine aktarılması gerekmektedir.

Hedef 2 & Strateji 2

Temiz İçme Suyunun Herkese Ulaştırılması

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 589, 590, 980, 981

2- BGUS: 220, 222

3- 17.02.2005 Tarih 25730 Sayılı insani tüketim amaçlı sular hakkında yönetmelik

4- İller Bankası A.Ş Belediyelerin Su ve Kanalizasyon Altyapı Projesi (SUKAP)

Performans Göstergeleri

1- TRB2 Bölgesi 2045 yılı hedeflenerek inşa edilen yeni isale hat uzunluğu (km)

2- TRB2 Bölgesi'nde içme suyu için tespit edilen yeni doğal kaynak (l/s)

Gelişme Ekseni:
Yaşanabilir Mekânlar

Hedef 2: Kent ve Ulaşım Altyapısının İyileştirilmesi

Strateji 3: Demiryolu, Karayolu, Havayolu ve Çoklu Taşımacılık Altyapısının Oluşturulması

İl ve devlet karayolu açısından TRB2 Bölgesi diğer bölgeler ile karşılaştırıldığında karayolu mevcut altyapısının istenilen düzeyde olmadığı gözlemlenmektedir[54]. Bununla beraber yolların kalitesi göz önünde bulundurulduğunda, ülke geneli asfalt yol uzunluğunun toplam yol uzunluğuna oranı %94,2 düzeyindeyken, TRB2 Bölgesi genel ortalaması %83,5'tir. Özellikle Hakkâri (%72,6) ve Van (%81) illerinde mevcut kullanımda olan yolların iyileştirilmesi ve ulaşım kalite standardının başta bu illerde olmak üzere tüm Bölge genelinde geliştirilmesi önem teşkil etmektedir.

Ağırlıklı olarak karayolu ulaşım ağını kullanan TRB2 Bölgesi'nin "Erişilebilirlik Düzeyi"nin incelemek amacı ile Uluslararası Rekabet Araştırma Kurumunun (URAK) gerek fiziki (Haberleşme ve ulaştırma alanında kamu yatırımı, ilde kilometrekare başına düşen bölünmüş yol uzunluğu, kilometrekare başına düsen araç sayısı, yurtiçi uçak seferi varlığı ve ile yurtdışı uçak seferi varlığı) ulaşılabilirlik gerekse uzaktan erişim (ADSL Aboneliği Sayısı, Kişi Basına Düsen Sabit Telefon Hattı Sayısı) bakımından iller bazında yaptığı "Erişilebilirlik Alt Endeksi" değerlendirme çalışmasına göre TRB2 Bölgesi en alt sırada yer almaktadır.

TRB2 Bölgesi'nde yer alan diğer ulaşım modları, havaalanları, demiryolu ve göl taşımacılığı incelendiğinde; Van Ferit Melen havaalanının kapasitenin arttırılması ve uluslararası hava taşımacılığına açılması, demiryolu hatlarının geliştirilmesi ve sanayi bölgelerine yakın yerlerden geçecek şekilde planlanması, Van Gölü üzerinde yük taşımacılığının yanı sıra yolcu taşımacılığının geliştirilmesi konuları Bölge için önem arz etmektedir.

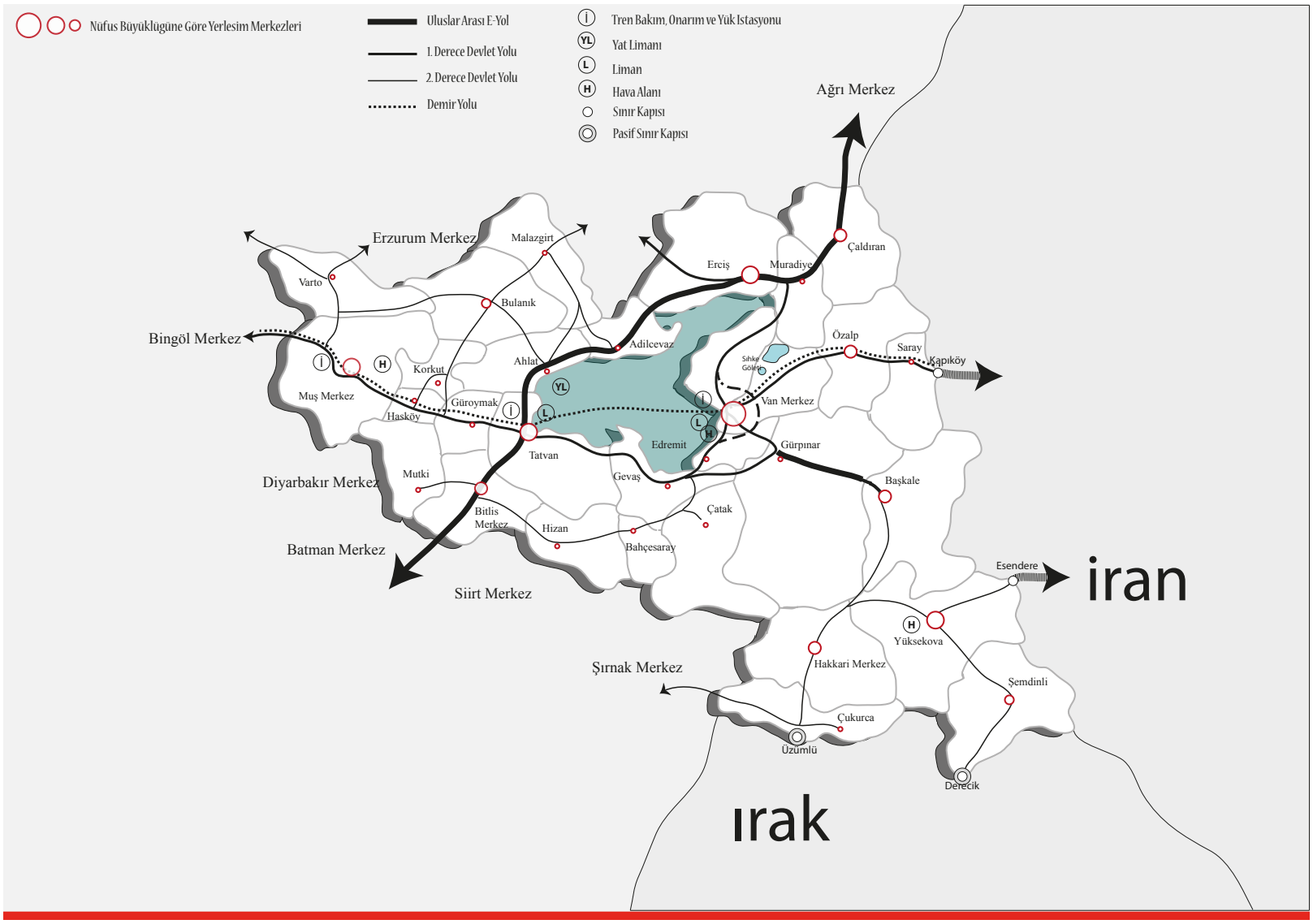
Önümüzdeki 10 yıl içinde ulaşım modlarına yapılacak bu yöndeki yatırımlar Bölge'nin erişilebilirliğini arttıracak önemli faktörler olup bu yöndeki yatırımların desteklenmesi gerekmektedir.

[54] TRB2 Bölgesi Ulaştırma ve Lojistik Olanakları Mevcut Durum Değerlendirme Raporu

Hedef 2 & Strateji 3

Demiryolu, Karayolu, Havayolu ve Çoklu Taşımacılık Altyapısının Oluşturulması

Harita 23:TRB2 Bölgesi Ulaşım Bağlantıları

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 264, 105, 657, 835, 845, 909, 976, 983
2- BGUS: Madde 264, 275, 297, 314, 418, 424, 427

Performans Göstergeleri

1- Tatvan - Van arası tren feri sefer verimliliğinin arttırılması için alınacak olan yeni tren-feri sayısı (adet)
2- Tatvan - Van tren feri seferlerinin sayısındaki artış (%)
3- Van Ferit Melen Havalimanın mevcut kapasitesi artış oranı (%)
4- Yeni demiryolu hat uzunluğu (km)
5- Yapılacak olan yeni ana ulaşım yolu uzunluğu (km)

Gelişme Ekseni:
Yaşanabilir Mekânlar

Hedef 2: Kent ve Ulaşım Altyapısının İyileştirilmesi

Strateji 4: Ulaşım Ana Planının Hazırlanması

Ulaşım, tanımı itibari ile hareketlilik ve buna bağlı gelişen erişilebilirlikten oluşmaktadır. Hareketlilik, fiziksel yer değişimindeki niceliksel durumu ifade ederken erişilebilirlik yer değiştirmekteki niteliği; yani fiziksel şartların kalitesini, ifade etmektedir. Bu bağlamda, hareketliliğin ve erişimin artışı fiziksel altyapı yatırımları ile refahın artışıdır. Bu çerçevede, Bölge'deki hareketliliği ve erişilebilirliği anlamada bölgenin coğrafi konumunu, ulaşım araçlarını, şehir içi ve şehirlerarası ulaşımını incelemek yerinde olacaktır.

TRB2 Bölgesi üzerinde bulunduğu coğrafya sebebi ile eş yükselti eğrilerinin değişkenlik gösterdiği dağlık bir alandır. Ülke ulaşım politikası gereğince yoğun ilişki içinde bulunulan komşu ülkelerin doğu-batı yönünde olması ve coğrafi yapının bu yönde daha az maliyetli oluşu doğu-batı eksenindeki ulaşım yatırımlarının nitelik ve nicelik olarak artırılmasını sağlamıştır. Ancak, benzer bir odaklanma kuzey-güney ekseninde ülke genelinde görülmediği gibi Bölge'de de görülmemektedir. Bölge sınırlarında Ajans tarafından 2013 yılında yapılan karayolu erişilebilirlik analizi sonuçları da bu durumu destekler niteliktedir. Muş ve Van İlleri arasındaki koridor üzerinde yer alan ilçelerin erişim seviyeleri yüksekken bu koridora kuzey-güney yönünde bağlantı sağlayan ilçelerin erişim seviyeleri düşüktür. Özellikle Hakkâri İli ve bağlı ilçeleri topografya şartlarının karayolu üzerinde yarattığı darboğazlar ve İl'e ulaşımı sağlayan bağlantının tek hat üzerinden yapılması sonucu erişilebilirlik sıralamasında sonda yer almaktadır.

Bölge'nin 2010-2011 yıllarında belirgin bir hareketlilik artışı yaşadığı; buna bağlı olarak havayolu ve karayolu taşımacılığında talebin karşılanamadığı görülmektedir. Bölge'de hareketliliğin büyük bir kısmını oluşturan karayollarının ülke ortalama değerlerinin altında kalması Bölge'nin "Erişilebilirlik Alt Endeksi" ne göre son sıralarda yer almasını açıklar boyuttadır. TÜİK 2011 yılı verilerine göre devlet yolu toplam uzunluğu 2.980 km'ye ulaşmış olup %40'ını bölünmüş yollar oluşturmaktadır ve ülke geneli asfalt yol uzunluğunun toplam yol uzunluğuna oranı %94,2 iken, Bölge ortalaması %83,5'tir. Bu durum, yolların hem kalite hem de güvenilirlik bakımından iyileştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Bölge'de Van ve Muş İllerinde olmak üzere iki havaalanı bulunmaktadır. Muş NATO Havaalanı %70, Van Ferit Melen Havaalanı ise %83 kapasite ile faaliyet göstermektedir. Bunların yanında 2014 yılında tamamlanması planlanan Hakkâri/Yüksekova Havaalanı ile TRB2 Bölgesi'ndeki havaalanı sayısı üçe çıkacaktır.

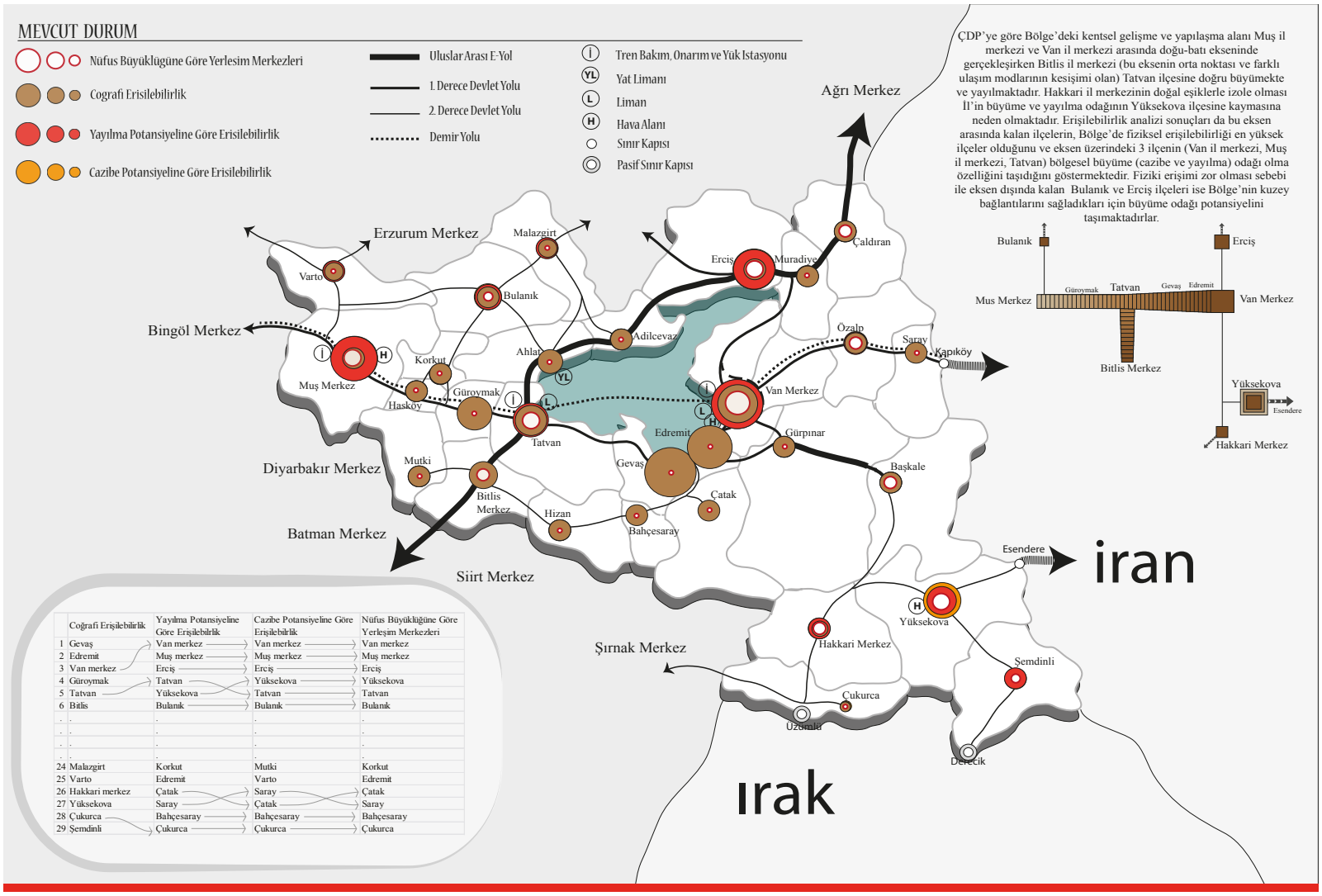
Bölge'nin şehir içi ve şehirlerarası ulaşımı incelendiğinde dört ilde de ulaşıma ilişkin veri depolarının olmaması bu alanda gözlemsel ve fikir birliği (anket) ile çıkarımlar yapılmasına neden olmaktadır. Şehir içi ulaşımda Bölge'nin genel problemleri, toplu taşımaya (araçların modernize olmaması, kalkış-varış saatleri ile durakların ve güzergâhların belirsizliği vb.), yolların tam kapasite kullanımına (otoparkların ve yol büyüklüklerinin yetersizliği vb.) ve sinyalizasyona ilişkin tedbirlerin geliştirilememesidir. Şehirlerarası ulaşımda ise havayolu ücretlerinin yüksek olması, otobüs ve otobüs terminallerinin modernize olmaması, karayolu ulaşım bağlantılarında altyapının kalitesiz olması, demiryolu bağlantısında erişilebilirliğin eksikliği, çevre yolu ve otoba eksikliği gibi sorunlar sıralanmaktadır.

Erişilebilirliğin, ulaşım modelleri, şehirlerarası ulaşım ve kentsel ulaşım problemleri üzerinden ele alınması fiziksel altyapıda önceliklendirme alanlarını belirlemede etkilidir. Ulaşım ana planı, hareketliliğin yön, yoğunluk, ilişki ağı, olağanüstü durum, talep ve gelişim süreçlerinin neden-sonuç bağlantısı ile mekânsal haritalar üzerinde açıklandığı ve bu açıklamaları referans alan ulaşım senaryolarının bağımsız ve entegre modellerle bütünleştirildiği bir dokümanı olup Bölge bağlamında belirlenen sorunlara çözüm geliştirici bir niteliğe sahiptir. Bu bakımdan, Bölge'de makro ve mikro ölçek ulaşım bağlantılarının ve ulaşım araçlarının optimize edildiği planlı bir yaklaşımın gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Hedef 2 & Strateji 4

Ulaşım Ana Planının Hazırlanması

Harita 24: TRB2 Bölgesi Erişilebilirlik Durumu

	Coğrafi Erişilebilirlik	Yayılma Potansiyeline Göre Erişilebilirlik	Cazibe Potansiyeline Göre Erişilebilirlik	Nüfus Büyüklüğüne Göre Yerleşim Merkezleri
1	Gevaş	Van merkez	Van merkez	Van merkez
2	Edremit	Muş merkez	Muş merkez	Muş merkez
3	Van merkez	Erciş	Erciş	Erciş
4	Güroymak	Tatvan	Yüksekova	Yüksekova
5	Tatvan	Yüksekova	Tatvan	Tatvan
6	Bitlis	Bulanık	Bulanık	Bulanık
.	.	.	.	.
.	.	.	.	.
.	.	.	.	.
.	.	.	.	.
24	Malazgirt	Korkut	Mutki	Korkut
25	Varto	Edremit	Varto	Edremit
26	Hakkari merkez	Çatak	Saray	Çatak
27	Yüksekova	Saray	Çatak	Saray
28	Çukurca	Bahçesaray	Bahçesaray	Bahçesaray
29	Şemdinli	Çukurca	Çukurca	Çukurca

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 105, 814, 835, 841, 946, 975
2- BGUS: Madde 275, 297, 314, 418, 424, 426
3- KENTGES 2012-2023: Eksen4.2 / Hedef5 / Strateji 5.1-5.2-5.3
4- Leipzig Şartı: Etkin Ve Uygun Fiyatlı Kentsel Ulaşımın Teşvik Edilmesi

Projeler

1- Yerleşim Büyüklüğüne Göre Ulaşım Sistemlerine İlişkin Politika, Program ve Planların Geliştirilmesi Projesi

Performans Göstergeleri

1- Sinyalizasyon kurulumu
2- Otopark ve yol kapasitesi etüt raporu
3- Ulaşım hatları iyileştirme etüt raporu
4- İyileştirilmiş dinlenme tesisi ve istasyon sayısı

Gelişme Ekseni:
Yaşanabilir Mekânlar

Hedef 2: Kent ve Ulaşım Altyapısının İyileştirilmesi

Strateji 5: E-dönüşüm Sürecinin Desteklenmesi ve Telekomünikasyon Altyapısının İyileştirilmesi

Türkiye'nin son yıllarda gerçekleştirdiği yüksek büyüme oranlarını gelecekte devam ettirip, orta gelir düzeyinden üst gelirli ülkeler grubuna geçmesi ihracatın artmasını ve de dolayısıyla ülkede katma değerin ve rekabetçiliğin artmasını gerektirmektedir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için ise bilgi teknolojilerine dayalı kullanımların yaygınlaştırılması ve sektörün geliştirilmesi zorunlu hale gelmiştir. Bilgi teknolojiler hem nitelikli istihdam yaratarak, hem de rekabetçiliği ve üretkenliği artırarak ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Bilgi teknolojileri kullanımı birçok sektörde, rekabetçilik açısından farklı ölçekteki işletmeler için anahtar role sahiptir.

Bilgi çağında toplumları oluşturan bireylerin öğrenme gereksinimlerinin artması, okullarda öğretme-öğrenme sürecinin verimliliğini yükseltmeye dönük çalışmaların da artmasına neden olmaktadır. Türkiye'de bu durumla alâkalı olarak, eğitim teknolojisi kapsamında, okullarda eğitim ve öğretimi kolaylaştırıcı donanımların (bilgisayar sınıfı, laboratuvar, az öğrencili sınıflar vb.) kurulması ile görsel ve işitsel materyallerden daha fazla yararlanılması yönünde kayda değer çalışmalar (örneğin: Fatih Projesi) yapılmaktadır.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'nun yayınlamış olduğu istatistiki verilere göre TRB2 Bölge'sinde ciddi bir altyapı eksikliğinin olduğu görülmektedir. Bölge'de nüfusun %56'sı mobil telefon abonesi olmakla birlikte Türkiye ortalaması olan %89'un çok altındadır. Ayrıca Bölge'de mobil internet kullanımı %0,77 iken Türkiye genelinde bu oran %16'dır. Bölge'nin mobil iletişim konusunda ülke ortalamasının oldukça altında olmasının sebeplerinden biri Bölge'de hala telekomünikasyon hizmeti alamayan mahalle, köy vb. yerleşim yerlerinin olmasıdır. Bu sebeple öncelikli olarak bu yerleşim yerlerine telekomünikasyon hizmetinin en kısa zamanda ulaştırılması önem arz etmektedir.

Bölge'de teknoloji kullanımını yaygınlaştırmak ve özendirmek için okullardaki bilgi teknolojileri sınıfları Avrupa Birliği standartlarına getirilerek örgün ve yaygın eğitim kurumlarının tamamına yaygınlaştırılması gerekmektedir. Bilişim üzerine yapılan yatırımların ve teknoloji merkezi kurulmasının teşvik edilmesi/desteklenmesi önem teşkil etmektedir. Ayrıca kamu kurumlarının bilgi teknolojileri araçlarını ve e-devlet uygulamalarını kullanmaları için özendirme politikalarının benimsenmesi ve sağlık ocağı, hastane vb. kuruluşlarda hizmet ve yaşam kalitesini artırmak amacıyla bilgi teknolojileri araçlarının kullanımının yaygınlaştırılması gerekmektedir. İnternet üzerinden yapılan işlemlerde toplumun her kesimine kullanım kolaylığı sağlayacak uygulamalar geliştirilmesi ve bilgi güvenliğinin sağlanması için gerekli önlemlerin alınması önem taşımaktadır.

Hedef 2 & Strateji 5

E-dönüşüm Sürecinin Desteklenmesi ve Telekomünikasyon Altyapısının İyileştirilmesi

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 722
2- BGUS: Madde 420
3- Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023), Eğitim-İstihdam İlişkisinin Güçlendirilmesi, Bilişim Sektörü

Performans Göstergeleri

1- Mobil telefon abone sayısı
2- Mobil internet kullanım oranı (%)
3- İnternetten alışveriş yapanların sayısı

Gelişme Ekseni:
Yaşanabilir Mekânlar

Hedef 3: Açık Alanların ve Yaşam Ünitelerinin Mekânsal Kalitesinin Artırılması

Strateji 1: Afet ve Çöküntü Alanlarında Yapılaşmanın Kentsel Politika Araçları ile Dönüşümü

Kentsel politika araçları, mekân ve insan bileşiminin yanlış ve kontrolsüz uygulamalar sonucu neden olduğu kentsel sağlıksızlaşmayı ve yaşam kalitesinde düşüşü iyileştirmeye yönelik kullanılmaktadırlar. Sağlıksızlaşma nedenlerinin farklı olması, politika araçlarının müdahale odağını belirlemektedir. Ülke genelinde kentsel sağlıksızlaşmanın en belirgin yaşandığı alanlar hesap edilemeyen göç hareketleri ile denetimsiz, bilinçsiz ve hızlı şehirleşmenin (yanlış imarlaşmanın) ürettiği mekânlardır.

Bölge'deki göç hareketinin başlıca nedeni istihdam alanındaki yetersizlik iken yaşam kalitesindeki düşüşün de etkisi büyüktür. Yaşam kalitesinde artış sağlayan kentlerin çekim noktası haline gelmesi durumunda aynı standardı yakalayamayan kentlerin nüfusunu göçe iten konumda olması kaçınılmaz iken TRB2 Bölgesi'ndeki net göç verme bu durumu destekler niteliktedir. 2009 yılında yapılan sosyal sermaye ve insan sermayesi alt endeksi[55] çalışmasına göre ülke sıralamasında Bölge illeri sonda yer alırken Bölge içinde Van İl'i insan sermayesi ile birinci iken Hakkâri İl'i sonuncu; sosyal sermayede Hakkâri İl'i birinci iken Muş İl'i sonuncudur.

Bölge'deki Çevre Düzeni Planlarına göre, illerin genelinde göç ile oluşmuş mahalleler ve çöküntü alanları bulunurken Van İl'i net göç alması sebebiyle bu problemle daha fazla yüz yüze gelmektedir. Van İli'ndeki kaçak yapılaşma oranının %72 olması; kayıt dışı istihdamın yüksek olması, üretim ekonomisi yerine hizmet sektörünün hakim olması kentte sosyo-ekonomik sınıfların mekânsal bir sirkülasyon yaşadığına ve yapılaşmanın çeperlere yayılma eğiliminde olduğuna işaret etmektedir. Özellikle kent merkezlerine yakın yerleşimlerin sınıfsal değişime uğraması ile marjinal sektörlerin etkinliğinin arttığı alanlar şeklinde tanımlanan çöküntü alanlarında sokak güvenliğinin azalması, mimari kalitenin düşmesi gibi durumlar, bu alanlarda dönüşüm ve yenileme çalışmalarının yapılmasını toplum sağlığı açısından zorunlu kılmaktadır.

Bölge'de müdahale edilmesi gereken bir diğer kentsel politika alanı ise kentsel rant kaygısı ile oluşturulan yanlış imarlaşmanın can ve mal kaybına neden olduğu afet alanlarıdır. Arsa değeri (bulunduğu lokasyonun aktivitesi ile) yükselen alanlardan en az maliyet ile daha fazla yararlanma çabası imarda yanlış uygulamalarla (yerleşim alanlarının su yataklarına yakın bölgelere, dayanıksız zemin ve alüvyon araziler üzerine kurulması, heyelan, kaya düşmesi ve çığ olaylarının sıklıkla yaşandığı alanlarda istinat duvarlarının eksikliği, imar planlarının izin vermediği kat yüksekliklerinde, çekme mesafelerinde, mimari statikte ve yapı malzemelerinde yapılaşma vb. ihlali) afete dayanıksız bölgelerde can ve mal kaybına neden olurken aynı zamanda toplumu sosyal becerilerle donatmak üzere tasarlanmış alanların eritilmesine de neden olmaktadır.

Yanlış yapılaşmaya, yanlış yer seçimine, denetimsizliğe ve finansal kısıtlara bağlı olarak gelişmekte olan mekân kültürünün doğal çevreye ve insana verdiği zararlar ekonomik ve sosyal anlamda kalkınma ivmesini düşürür boyuttadır. Doğal afetler sonucunda ortaya çıkan maddi hasarlar ve can kayıpları ile doğanın kirletilmesi ve insan sağlığının tehlikeye atılması bu durumun en somut örnekleridir.

TRB2 Bölgesi üzerinde bulunduğu coğrafya itibari ile genç bir jeolojik oluşumda meydana gelen tektonik hareketleri diğer afet türlerine kıyasla daha sık yaşamakta olup hareketliliğin yanlış yapılaşma ile birleşimi, can ve mal kaybına yol açmaktadır. Bölge'deki kayıtlı depremler, Türkiye'deki depremlerin %10'unu; Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki depremlerin ise % 27'sini oluşturmaktadır. Ülke genelinde depremlerde hayatını kaybedenlerin % 12'sini Bölge nüfusu oluşturmaktadır. Temelde Bölge'deki yapılaşma anlayışının ülke genelinde de olduğu gibi temel etik ilkeleri uygulamaktan uzak olması, yer seçimi konusunda yapılan yanlış uygulamalar, doğa hareketlerinin finansal ve sosyolojik afetlere dönüşmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, Bölge illeri arasında afetten kaynaklanan can ve mal kaybının en yoğun olduğu illerde (sırasıyla Muş merkez, Varto, Hakkâri merkez ve Van İl'inin kuzey ilçeleri) kentsel dönüşüm projelerinin ve tahliye işlemlerinin yapılması gerekmektedir.

[55] 2009 Yılı Sosyal Sermaye ve İnsan Sermayesi Sıralaması

Hedef 3 & Strateji 1

Afet ve Çöküntü Alanlarında Yapılaşmanın Kentsel Politika Araçları ile Dönüşümü

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 897, 954, 961, Program 1.24

2- BGUS: Madde 294, 376

3- 2012-2023 KENTGES: Eksen 2 / Hedef 10- Hedef 11, Hedef 12 / Strateji12.1

4- Avrupa Kentsel Şartı 2: Madde 7, 66

5- Leipzig Şartı: II. Kent Bütünü İçindeki Geri Kalmış Mahallelere Özel Önem Verilmesi

Projeler

1- Risk Altında Bulunan Alanlarda Kentsel Dönüşüm Etüt Projesi

2- Çöküntü Alanlarının Tespiti ve İyileştirme Yapmak İçin Kentsel Politika Aracının Belirlenmesi Projesi

Performans Göstergeleri

1- Kentsel politika aracı geliştirme ve sosyo-ekonomik araştırma raporu (adet)

2- Dönüşüm alanı önceliklendirme etüt raporu (adet)

3- Kaçak yapılaşma oranı (%)

Gelişme Ekseni:
Yaşanabilir Mekânlar

Hedef 3: Açık Alanların ve Yaşam Ünitelerinin Mekânsal Kalitesinin Artırılması

Strateji 2: Sosyal Donatı Standartlarına Uygun Projelerin Hazırlanması ve Uygulanması

Bölge'de nüfus büyüklüğünün artışı ile sağlanan kentsel büyümenin sağlıklı yaşanabilmesi adına nüfusun eğitim, sağlık, dinlenme, inanç, sosyal hizmetler, kültür vb. temel ihtiyaçlarının karşılanması zorunlu hale gelmektedir. Sosyal donatılar[56], bireyin konut dışında kendi kendini tekrardan üretebildiği, bilgi ve becerilerle donatıldığı destekleyici alanlardır. Bu alanların eksikliği ve yetersizliği öğrenme becerilerini, fiziksel becerileri, hobi geliştirme becerilerini, sağlık ve sosyal hizmetlere erişimi, kültürel faaliyetlere katılımı ve ibadet hakkını kullanabilmeyi engelleyicidir. Bu nedenle; Bölge'deki sosyal donatıların 3194 sayılı İmar Kanunu'nda bahsi geçen donatı standartları ile uyumu toplum sağlığı açısından önem arz etmektedir.

TRB2 Bölgesi'ndeki sosyal donatıların standart altında kalması sonucu eksiklikler ve yetersizlikler söz konusudur. Güncel imar planları üzerinde yapılan incelemeler, sosyal donatı alanı olarak tanımlanan alanların büyük bir kısmının konuta ve iş yerine dönüştürüldüğüne işaret ederken plan açıklama raporları, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler, kültürel ve sosyal tesislerin standart altında kaldığını; ancak, dini tesis ve park alanlarının standart üstünde bulunduğunu göstermektedir[57]. Eksik ve yetersiz alanlara ilişkin sorun tespitinde eğitim, sağlık ve sosyal içerme başlıkları somut şekilde öne çıkarken park alanlarında yaşanan eksiklik ve yetersizlikler yeşil alanların mevzuat tanımından kaynaklanmaktadır.

Eğitim sektörü açısından bakıldığında, Bölge'de hızlı nüfus artışının sonucu olarak derslik başına düşen öğrenci sayısı ulusal ve uluslararası (OECD) kriterleri yakalayamamaktadır. Bu durumda, kalabalık sınıfların varlığı öğrenci takibini güçleştirirken laboratuvar, kütüphane, uygulama atölyesi gibi mekânsal ve donanımsal eksiklikler yenilikçi ve deneysel çalışmalara engel teşkil etmektedir. Bölge'deki eğitim hizmet yapılarına iç ve dış eklemelerinin yapılması, yapıların modernize ekipmanlar ile donatılması ve yeni eğitim hizmet binalarının nüfus yoğunluk dağılımları esas alınarak inşa edilmesi gerekmektedir. Sağlık sektörü açısından bakıldığında, kırsal nüfusun hizmete erişimine yönelik tedbirlerin alınması gerekmektedir. Kırsal alanda aile hekimliği sisteminin yaygın olmayışı halkı kentsel alandaki birinci kademe sağlık hizmetine yöneltirken bu durum kentsel alandaki sağlık hizmetinde doğru teşhis ve zamanlama açısından kalite düşüşüne neden olmaktadır. Kısa vadede kentsel alandaki sağlık hizmet binalarının artışı geçici bir çözüm oluştururken uzun vadede yapılacak mevzuat değişikliği ile aile hekimliğinin yaygınlaştırılması sorunun ortadan kalkması için daha kalıcı olacaktır.

Sosyal içerme açısından bakıldığında ise Bölge'de engellilere dair rehberlik, psikolojik danışmanlık yürütebilecek rehabilitasyon merkezlerinin, madde bağımlılarının rehabilitasyonunu sağlayan uyuşturucu madde tedavi merkezlerinin, yaşlıları ve kimsesizleri gözetecek bakım ve yetiştirme evlerinin eksikliği ile gençlerin sosyal iletişim becerisi kurmalarına yardımcı olan gençlik ve kültür merkezlerinin yetersizliği, dezavantajlı grupların toplumsal dışlanmadaki etkisini artırmaktadır. Bahsi geçen merkezlerin kurulmasının yanı sıra iç donanımlarının günün şartlarına uygun olarak temin edilmesi de büyük önem taşımaktadır.

Bölge'de, park alanları nicel olarak standart üzerinde bulunmasına karşın kentli nüfusun ihtiyacını karşılayacak park ve rekreasyon alanlarının nitelik ve nicelik olarak yeterli olmadığı görülmektedir. Park alanlarının gerek kent merkezinde büyük hacimli yapılaşmaların arasına küçük parsellere sıkıştırılması gerek ise bank, masa, yürüyüş parkuru ve otopark gibi iç ve dış donanımlarının yetersizliği kentli nüfusunu, eğlenme ve dinlenme hakkını kullanmadan mahrum bırakmaktadır. Park alanlarının yetersizliğinin tespitinde yaşanan zorluk, imar planı açıklama raporlarında pasif yeşil alanların da rekreasyon ve park alanı olarak tanımlanmasından ileri gelmektedir. Bu bağlamda, aktif kullanımı sağlanacak yeşil alanların tasarlanması ve mevcut alanların iyileştirilmesi gerekmektedir. İyileştirme çalışmalarının başında yeşil alanların tüm kentlilerin kullanabilecekleri şekilde (özellikle engelliler için merdiven asansörü, görsel ve işitsel işaretler, farklı dokuda yer döşemeleri ile) tasarlanması yerinde olacaktır.

[56] Sosyal Donatı: Sağlıklı bir çevre meydana getirmek amacı ile yapılması gereken eğitim, sağlık, dini, kültürel ve idari yapılar ile park, çocuk bahçeleri gibi yeşil alanlara verilen genel isimdir. 3194 sayılı İmar Kanunu'nda kişi başına düşen alan şeklinde standardize edilir.

[57] TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Kentsel Büyüme ve Planlama

Hedef 3 & Strateji 2

Sosyal Donatı Standartlarına Uygun Projelerin Hazırlanması ve Uygulanması

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 123, 937

2- BGUS: 4.5.2., 4.13.

3- Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023), Eğitim-İstihdam İlişkisinin Güçlendirilmesi, Sağlık Sektörü

4- KENTGES 2012-2023: Eksen 4.2 /Hedef 7 / Eylem 7.1.2.

5- Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi 2007-2013: SA3 /Öncelik 3.1.- Öncelik 3.2.

Projeler

1- Gençlik ve Spor Merkezi Projesi

2- Alkol ve Madde Bağımlılığı Araştırma Tedavi ve Eğitim Merkezi Projesi

3- Kültür Merkezi Projesi

4- Kent Parkları Tasarım Projesi

5- Eğitim ve Sağlık Alanlarının Standardizasyonu Projesi

6- Engellilere Hizmet Veren Rehberlik, Psikolojik Danışmanlık ve Rehabilitasyon Merkezi Projesi

Performans Göstergeleri

1- 3194 sayılı İmar Kanunu sosyal donatı standartları

2- Merkezde yer alan derslik, atölye, laboratuvar, kütüphane, sosyal ve spor alanların sayısı

3- Merkezden eğitim alan kişilerin istihdam oranı

4- Engelli dostu kent mobilyaları sayısı (adet)

5- Merkez sayısı (adet)

6- Merkeze başvuru yapan kişi sayısı (adet)

7- Merkezde çalışan personel sayısı (adet)

8- Merkezde çalışan uzman personel alan

9- Merkez donanımındaki iç bölünme sayısı ve çeşidi

Gelişme Ekseni:
Yaşanabilir Mekânlar

Hedef 3: Açık Alanların ve Yaşam Ünitelerinin Mekânsal Kalitesinin Artırılması

Strateji 3: Projeksiyon Hesaplı Konut Üretiminin Artırılması

Konut, insanların kendisini yenilediği, sağlık, güvenlik ve özel hayat koşullarının sağlandığı bir yapının asgari düzeyde kaliteli malzeme ile dayanıklı olacak şekilde inşa edilmesi sonucu elde edilen mekândır. Asgari düzeyde barınma ihtiyaçlarını karşılayan konut sayısı ve kalitesi, kişilerin demografik özelliklerinden ve mensup oldukları sınıftan bağımsız olarak herkes için geçerlidir.

TÜİK 2012 verilerine göre Türkiye'de kaçak yapılaşma dışında yaklaşık 22 milyon konut stoku bulunmakla birlikte bu stokun ancak %61'i kullanım ruhsatına, %39'u inşaat ruhsatına sahiptir. Bölge genelinde ise kullanım ruhsat oranı %53 iken inşaat ruhsatı %47'dir. Yapı ruhsatları için yapılan başvurular ve verilen izinler göz önüne alındığında konut açığının her yıl büyüyerek arttığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. 10. Kalkınma Planı'nda konut açığının 2007-2013 yılları arasında 3,5 milyon olduğu 2014-2018 yılları arasında ise bu açığın 4,1 milyona ulaşacağı ifade edilmektedir. İnşaat Mühendisleri Odası'nın 2010 yılında hazırlamış olduğu 'Türkiye'de Konut Sorunu ve Konut İhtiyacı Raporu' ise bu açığın başlıca nedenlerini, göç ve hızlı nüfus artışının ürettiği kaçak yapılaşma ve projeksiyonsuz planlar olarak tanımlamaktadır.

Verilerin gösterdiği konut açığı kaçak yapılaşma sayıları dâhil edilmediğinden tahmin niteliğindedir. Kaçak yapılaşmanın sübvanse ettiği konut açığındaki daralma bu sebeple hesaplara katılmamıştır. Bu daralma, özel ve kamu sektörü inşaat yatırımlarının artırılması ve atıl durumdaki kullanım ruhsatı alamayan konutların yasallaşması ile sağlanabilir. Konut üretiminde yaşanan başka bir problem alanı da konut piyasasında arz talep dengesinin kurulamamış olmasıdır. Bu durum, Bölge'de konut değerlerinin ülke ortalaması üzerinde seyretmesine neden olmaktadır. Konut değerleme çalışmaları 2 katmanlı olup bunlardan birincisi konutun öz değerlerinin kalitesini ikincisi ise konut alanının içinde bulunduğu iskân alanının rantsal değerini ifade etmektedir. Bölge'de konut değerlerinin yüksekliği ise daha çok ikinci katmandan yani konut stoku darboğazının yarattığı ranttan kaynaklanmaktadır. 2012 yılı verilerine göre Bölge'de bir konutun ortalama değeri 109.020 TL iken ülke ortalaması 96.848 TL'dir. Bölge'de konut üretiminin artırılması yüksek kira, arsa ve satış bedellerinin düşmesini sağlayıp barınma hakkının toplumun tüm grupları için kullanılmasına yardımcı nitelikte olup aynı zamanda kaçak yapılaşma oranlarında azalma sağlayacaktır. Kamu yatırımları ile yapılacak konut üretim çalışmalarında kısıtlı kaynak dağılımının önceliklendirme çalışmalarına göre yapılıp barınma hakkının özellikle dezavantajlı grupları ve geliri düşük grupları gözetecek şekilde gerçekleştirilmesi yerinde olacaktır.

Ülke genelinde, SYGM ile TOKİ Başkanlığı arasındaki "Sosyal Konut Yapım Protokolü[58]" ile sosyal güvenceden yoksun fakir ve muhtaç durumdaki vatandaşlara yönelik 39.974 adet konutun planlaması yapılmıştır. Bu proje kapsamında ülke çapında 2023 yılına kadar 100.000 adet konut yapılması planlanmaktadır. Ancak; bu yatırımın dağılımı muhtelif yerler olarak ifade edildiğinden Bölge özelinde yapılacak yatırımın payı bilinememektedir. 2003-2015 yılları arasında TOKİ'nin Bölge'deki konut yatırımlarında düşük gelir gruplarının (yoksul ve alt gelir grupları) gözetilmesinde Bitlis İli %43, Van İli %12'lik paya sahip iken Hakkâri ve Muş İlleri gözetilmemişlerdir. Türkiye ortalamasında düşük gelir gruplarının TOKİ konutlarındaki payı %25 iken Bölge payı %14'tür. Dağılımın dengeli olup olmadığına ilişkin nüfus büyüklüğü ve kentsel yoksulluk temelli bir çalışmanın başlatılması da elzemdir.

Konut üretimindeki bir diğer problem ise konut projeksiyonuna ilişkin resmi kurumlarca yapılmış sağlıklı bir çalışmanın eksikliğidir. Bu durum, ülke ve Bölge konut projeksiyon hesaplarının kıyaslanmasını engellemektedir. Türkiye'deki ve TRB2 Bölgesi'ndeki konut stokunu ve 2023 vizyonuna ilişkin yıl bazlı konut ihtiyaç projeksiyonunu belirlemek ve buna bağlı olarak Bölge'deki inşaat sektörü ve hizmet sektörünün kent ekonomisi içindeki varlığını tanımlamak üzere bir çalışma yapılması gerekmektedir.

[58] 58 http://www.sosyalyardimlar.gov.tr/tr/html/11841/SYGM-TOKI-Sosyal-Konut-Projes

Hedef 3 & Strateji 3

Projeksiyon Hesaplı Konut Üretiminin Artırılması

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 942, 957, 959, 965, 966, Program 1,24

2- BGUS: Madde 179, 487

3- Leipzig Şartı: AB Üye Ülkeleri'nin Kentsel Gelişmeden Sorumlu Bakanları Ortak Görüş, II. Kent Bütünü İçindeki Geri Kalmış Mahallelere Özel Önem Verilmesi

4- Avrupa Kentsel Şartı 2: Madde 63, 65

Projeler

1- Özel Sektör Konut Projelerini Belirli Oranda Sosyal Konut Yapımı Teminatı İle Destekleme Projesi

2- Bölgesel Konut Projeksiyonu, Konut ve Arazi Değerleme, Yoksulluk Araştırma Projesi

Performans Göstergeleri

1- Taşınmazlar piyasa değeri raporu (adet)

2- Konut projeksiyonu raporu (adet)

3- Sosyal konut (adet/%)

4- Kullanım ruhsatı (adet)

Gelişme Ekseni:
Yaşanabilir Mekânlar

Hedef 3: Açık Alanların ve Yaşam Ünitelerinin Mekânsal Kalitesinin Artırılması

Strateji 4: Herkes İçin Kent Tasarımlarının Oluşturulması

Kır ve kent arasındaki yoğunlaşma farkı, kentteki ortak varlıkların ekonomik değerinin artmasını yani kentsel renttaki artışı ifade etmekte olup ticari kent merkezleri artışın süreklilik arz ettiği alanlardır. Merkezlerdeki rekabet ve alan maliyetlerinin yüksekliği mekânsal kalite algısını yeni oluşturmaya başlayan kentlerde, kendini görüntü kirliliği yaratan cephe ve levha düzenlemeleri, imar kanununda yer alan zorunlu acil durum ve güvenlik tedbir alanlarının eksikliği, insan psikolojisini etkileyen mekân estetiği kaygılarının eksikliği ve dezavantajlıların göz ardı edilmesi şeklinde gösterir. Kentleşme sürecinin başındaki şehirlerdeki hızlı yapılaşma, yüksek ranttan hızla pay alma görüşü, ataerkil tabanda kadının sosyal varlığını topluma kazandırmadaki geleneksel çekinceler ve engelli vatandaşların kendi bağımsızlıklarında hareket edebileceklerine dair inancın eksikliği, kentin asli tanımında yer alan hakların korunması ile birlikte yaşam tarzının belirlenmesi ilkesini ihlal edici düzeydedir. Bu çerçeveden bakıldığında, özellikle dezavantajlı gruplar kentsel mekânı kullanmaya ve varlığı ile bu mekânları tekrar üretmeye dair haklarını kullanmakta zorluk yaşamaktadırlar.

TRB2 Bölgesi, bahsi geçen problemleri deneyimlemekte ve özellikle kent merkezlerinde sokak ölçeğindeki çevre düzenlemelerinin (kaldırım yüksekliklerinin standartlar dışında olması, işitsel trafik işaret ve lambalarının eksikliği, işitsel yaya geçişlerinin eksikliği, güvenlik derecesi düşük alanlarda ışıklandırma eksikliği, engellilere özgü yer döşemelerinin eksikliği, yapılarda asansör eksikliği vb.) eksikliği bu duruma kanıt teşkil etmektedir. Saha araştırmaları, dezavantajlıları gözeten kent tasarımlarının yetersiz olduğunu; merkez aktivitelerinin maskülen ağırlıklı olduğunu; engellilerin ve kadınların kentsel imkânlara erişiminin yetersiz olduğunu göstermektedir. Kentin kamusal alan kullanımlarının daha demokratik bir yapıya ulaşması adına özellikle merkezlerden başlayarak dezavantajlıların gözetildiği ve kent estetiğinin oluşturulduğu tasarım projelerine ve araştırma raporlarına destek verilmesi gerekmektedir. Mekânsal kaliteyi ve kent erişilebilirliğini artıran kentsel tasarım çalışmalarında, kentsel kodlama[59] rehberlerinin ve tasarım çizimlerinin üretilmesi gerekmektedir. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin kent mekânlarına ilişkin çalışmaları bu anlamda örnek teşkil etmektedir. Kentin dezavantajlıları gözetmesi ile edindiği 'Engelli Dostu Kenti', 'Kadın Dostu Kenti[60]' ve 'Yaşlı Dostu Kenti' şeklinde 3 sıfatı bulunmaktadır.

Bu sıfatların mekân tasarımındaki karşılığı, dezavantajlıların hem yerel plan ve programlara politika belirleme sürecinde dâhil edilmesi hem de yaşlı ve engellilerin yardıma ihtiyaç duymadan sokak faaliyetlerini gerçekleştirebilecekleri ve kadınların sokak faaliyetlerinde güvenilirliklerini sağlayabilecekleri ışıklandırma, acil durum yardım istasyonları, yer döşemeleri vb. çalışmaların yapılmasıdır.

[59] Dış cephe yenilemesi, kent mobilyalarının kurulması, peyzaj alanlarının düzenlenmesi, ışıklandırma ve döşeme dokularının yenilenmesi vb.

[60] Şenol, N., "Kadın Dostu Kentler: Avrupa'dan Örnekler"

Hedef 3 & Strateji 4

Herkes İçin Kent Tasarımlarının Oluşturulması

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 275, 284, 945

2- KENTGES 2012-2023: Eksen 4.2 / Hedef 4 / Strateji 4.1

3- Leipzig Şartı: AB Üye Ülkeleri'nin Kentsel Gelişmeden Sorumlu Bakanları Ortak Görüş

Projeler

1- Kentsel Kodlama Rehberi Projesi

2- Engelli, Yaşlı ve Kadın Dostu Kent Ana Caddeleri Kentsel Tasarım Uygulama Projesi

3- Kentsel Proje Merkezlerinin Kurulması ve Yaz Okulu Projesi

Performans Göstergeleri

1- Kentsel kodlama rehberi (adet)

2- Kentsel proje merkezi (adet)

3- Yaz okulu programı (adet)

4- Işıklandırma ekipmanı (adet)

5- Engelli dostu yer döşemesi hat uzunluğu (km^2)

6- Engelli dostu trafik uyarı ekipmanı (adet)

7- Dinlenme ve park ekipmanı (adet)

Gelişme Ekseni:
Yaşanabilir Mekânlar

Hedef 4: Kentleşmenin Bileşenlerine İlişkin Tematik Planların ve Projelerin Hazırlanması

Strateji 1: Afet Sakınım Planının Oluşturulması

TRB2 Bölgesi afet olaylarının yoğun yaşandığı bölgelerden biridir. Bölgedeki afetler incelendiğinde deprem, heyelan, çığ, kaya düşmesi ve sel su baskınları Bölgede sıkça görülen afet türleridir. Tüm Türkiye'deki afet olayları incelendiğinde TRB2 Bölgesi hem afet sıklığı bakımından hem de can ve mal kaybı bakımından Türkiye'de ilk sıralarda gelmektedir[61].

Afet riskinin yüksek olduğu TRB2 Bölgesi'nde can ve mal kayıplarını asgariye indirmek için afet risklerini göz önünde bulundurarak yeni planlar yapılması gerekmektedir ve bu planların en önemlilerinden biri şüphesiz ki TRB2 Bölgesi Afet Sakınım Planı'dır. Yapılacak olan bu Plan yeni imar planlarına da altlık oluşturacak ve ilgili üst ölçekli planları da şekillendirecektir.

Afet Sakınım Planlarının oluşturulmasındaki en önemli araçlardan biri ise Mikro Bölgeleme çalışmalarıdır. Mikro Bölgeleme çalışmalarında yapılaşma için risk olarak en düşük alanların tespiti yapılmaktadır. Özellikle deprem ile alakalı istatistiki veriler incelendiğinde[62] Bölge'nin deprem açısından riskli bir Bölge olduğu görülmektedir. Depremlerde en çok can kaybına yol açan unsur ise kuşkusuz yapılaşmadır. Son 5 yıllık süreç incelendiğinde TRB2 Bölgesi'nde hızla gelişen sektörlerden biri inşaat sektörüdür. Binaların inşa edileceği yerlerin tespiti hayati önem taşımaktadır. Eğer yaşam alanları için doğru yerler seçilmezse yıkıcı depremlerin sıkça görüldüğü TRB2 Bölgesi'nde ilerleyen dönemlerde can ve mal kayıplarında artış kaçınılmaz olacaktır. Bu sebeple deprem ve diğer afet risklerinin sık görüldüğü TRB2 Bölgesi'nde mikro bölgeleme çalışmalarına başlanılması ve afet risk haritalarının oluşturularak afet sakınım planına altlıklar oluşturulması önem arz etmektedir.

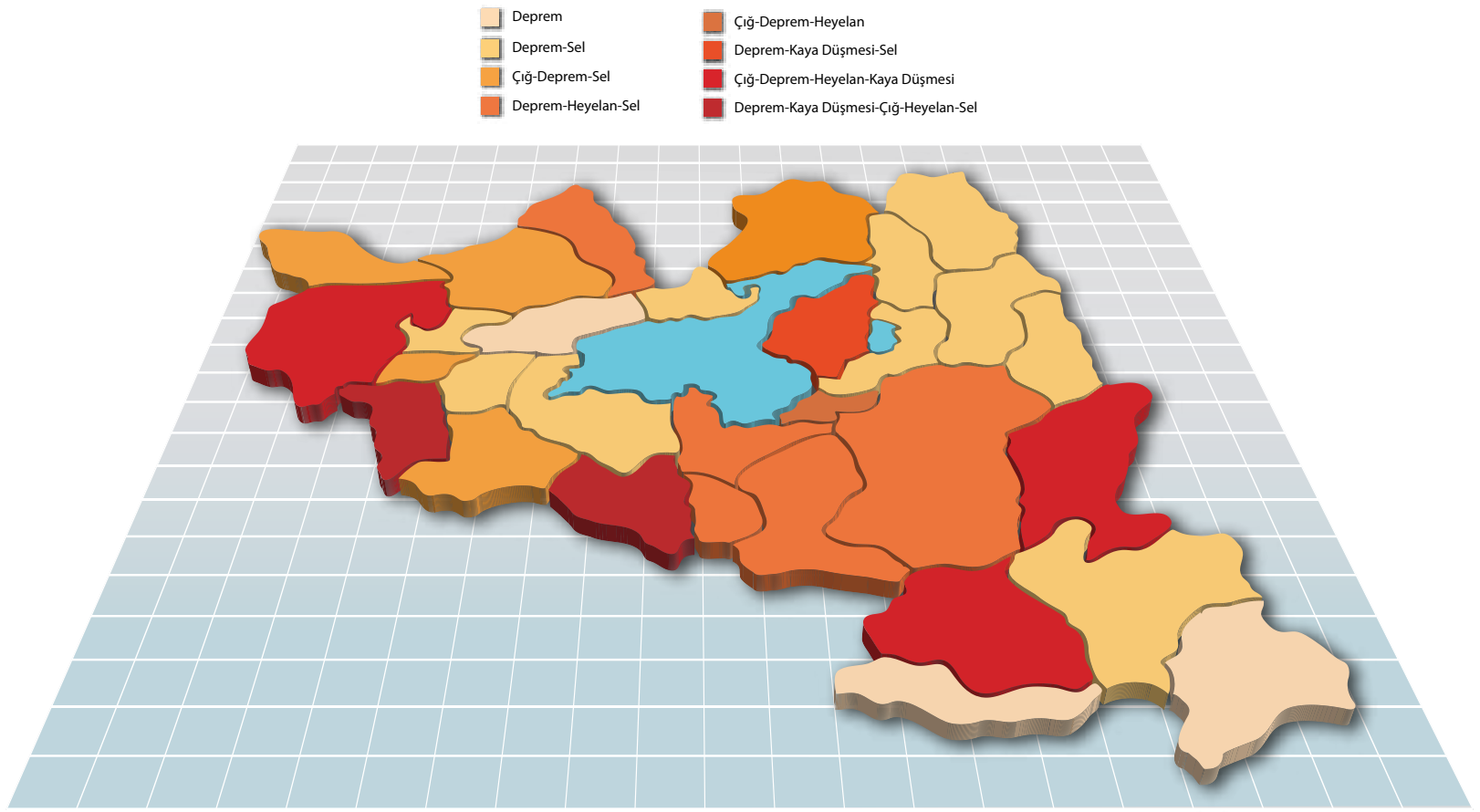
Afet sakınım planının diğer önemli unsurlardan biri Afet Lojistik Merkezleridir. Bu sebeple, kriz koordinasyon merkezlerini içeren, gelen yardımlar için yeterli bir depo alanına ve akışın kontrol edileceği bir altyapıya sahip Afet Lojistik Merkezlerinin Bölge'de hangi alanlara kurulacağı ile ilgili bilgilerde söz konusu plan içinde yer verilecektir. Ayrıca afet ile alakalı bilgiler ve haritaların güncellenmesi ve yapılan mikro bölgeleme haritalarının işleneceği bir CBS (Coğrafi Bilgi Sistemi), ilgili kamu kuruluşlarına kurulacaktır. Böylece hem afet bilgi sistemi oluşturulacak hem de yeni güncellemeler sisteme girilecektir.

[61] TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Afet Yönetimi
[62] TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Afet Yönetimi

Hedef 4 & Strateji 1

Afet Sakınım Planının Oluşturulması

Harita 25: TRB2 Bölgesi Afet Durumu

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 1065, 1066, 1067, 1068
2- Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı: Hedef A.2, Hedef B.1

Projeler

1- Mikro Bölgeleme Çalışmalarını Yapılması
2- Afet Lojistik Merkezlerinin Kurulması

Performans Göstergeleri

1- TRB2 Bölgesi Afet Sakınım Planı
2- Tamamlana mikro bölgeleme çalışmaları (adet)
3- Oluşturulan mikro bölgeleme haritaları (adet)
4- Oluşturulan afet tehlike haritaları (adet)
5- Afet Lojistik Merkezi
6- TRB2 Bölgesi İli Belediyelerine kurulan CBS (Coğrafi Bilgi Sistemi) sistemleri sayısı (adet)

Gelişme Ekseni:
Yaşanabilir Mekânlar

Hedef 4: Kentleşmenin Bileşenlerine İlişkin Tematik Planların ve Projelerin Hazırlanması

Strateji 2: Bütünleşik Kıyı Plan Senaryolarının Hazırlanması

Kent, doğal çevre üzerine kurulmuş insan yerleşkelerinin kompleks temsilidir. Kentlerin kurulmasının doğa üzerinde yarattığı baskı ve tahribat kaçınılmazdır. Ancak; bu tahribatı en az kayıp ile sonuçlandırmak adına yapılaşmanın sınırlarını belirleyici ve doğal alanlardan koruma-kullanma dengesi ile yararlanmaya yol gösterici koruma planlarının yapımı önem teşkil etmektedir.

Akarsu, göl, yer altı suları gibi kaynaklara sahip olan Van Gölü Havzası içinde yer alan TRB2 Bölgesi, özellikle turizm, tarım ve hayvancılık sektörlerinde sulak alanları kullanma potansiyeline sahipken havza kaynaklarında yaratılan kirlilik üretim ve hizmet sektörlerini olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle, İmar Kanunu'na aykırı yapılaşmaların, katı atık ve atık su kirliliğinin neden olduğu tahribatı engellemek için kıyı koruma planlarının yapılması zorunludur[63]. TRB2 Bölgesi sınırlarında kıyı koruma planlarına ilişkin iki çalışma bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından tamamlanmış olan Van Gölü Havzası Koruma Eylem Planı ve ikincisi, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından Van ve Bitlis illerini kapsamında hazırlığı devam etmekte olan Van ve Erçek Gölleri Bütünleşik Kıyı Alanları Planıdır. Kıyı korumaya ilişkin bahsi geçen bu çalışmaların dışında Bölge'nin diğer illerini kapsayan herhangi bir kıyı koruma planı bulunmamaktadır. Ayrıca, kıyı koruma planlarının imar planları ile bütünleştirilememesi ve asli olarak İmar Kanunu dışında kalan uygulamaların gerçekleştirilmesi, kıyı plan senaryolarının hazırlanması aşamasındaki başka bir problematik alanı göstermektedir.

3621 sayılı Kıyı Koruma Kanunu'nda tanımlanan yapılaşmalar dışına çıkmadan Bölge sulak alanları çevresinde rekreasyon, kültür, spor, eğlence, dinlenme, sağlık ve sosyal gibi kamu yararını gözeten tesislerin kurulması ve doğal habitat alanlarının korunması gerekmektedir.

[63] TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Çevre ve Altyapı

Hedef 4 & Strateji 2

Bütünleşik Kıyı Plan Senaryolarının Hazırlanması

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 823

2- BGUS: Madde 227

Projeler

1- Hakkâri ve Muş İllerinde Bütünleşik Kıyı Plan Senaryosu Projesi

Performans Göstergeleri

1- Kıyı alanı kullanım senaryosu (adet)

2- Kıyı alanlarında kamusal alan üretme raporu (adet)

3- Kıyı şeridi arazi kullanım alanı (ha)

Gelişme Ekseni:
Yaşanabilir Mekânlar

Hedef 4: Kentleşmenin Bileşenlerine İlişkin Tematik Planların ve Projelerin Hazırlanması

Strateji 3: Enerji Verimli Kent Formlarının Üretilmesi

Şehirler, dünya enerjisinin %75'ini tüketmekte olup CO2 başta olmak üzere tüm sera gazı emisyonlarının %80'inden fazlasını üretmektedirler[64]. Kentlerin doğal yaşam üzerinde oluşturduğu baskı ve kaynak tüketimi olarak tanımlanan EAİ[65]'nin her geçen gün hızla artışı, yaşam kalitesinde düşüşe neden olmaktadır. Uluslararası Eko-kent Çerçevesi ve Standartları'na[66] göre eko-sentrik şehirleşmede 'sağlıksız' kentlerden 'gaia canlı organizma' kentlere uzanan 4 aşamalı sınıflamada kalkınma ivmesini yakalamış kentler dahi üçüncü aşamayı geçememektedirler. Sürdürülebilir şehirsel gelişim, yayılmayan-çok merkezli kent formlarının kullanımı, alternatif enerji kaynaklarının ve enerjiyi daha verimli kullanan binaların ve ulaşım araçlarının daha fazla kullanımı, suyun ve atıkların geri dönüşümü, kirliliğin filtre edilmesi ve CO2'in tutulması için bitki örtüsünün yeniden organize edilmesi ile mümkün olacaktır.

Sürdürülebilir şehirsel gelişimin sağlanmasında, değişimin temeli olarak kabul gören 3 katmanı –kent formu, bina ve ulaşım, geri dönüşüm- TRB2 Bölgesi temelinde incelenmiştir. Bölge illerinin kent formları, yayılma ve cazibe potansiyelleri incelendiğinde özellikle Van ve Muş illerinde coğrafi erişilebilirliğin yaratmış olduğu bir büyüme potansiyeli göze çarpmaktadır. Bu durumun, kent formunda enerjinin verimli kullanımına engel olan kentsel yayılma ile sonuçlanması yüksek ihtimaldir. Bitlis ve Hakkâri illeri için aynı durum (kentsel yayılmaya bağlı enerji verimliliğinin azalması) topoğrafik eşiklerin izin vermemesi sebebi ile söz konusu olmamakla birlikte Bölge'deki tüm illerin mekânsal planlama çalışmalarında kent formlarının çok merkezli, karma kullanımı temel alan ve mevsimsel cephelendirme ile tasarlanması altyapı ve ısınma maliyetlerini düşürüp güneşlenme süresinden daha fazla faydalanmayı sağlayacaktır. Bir diğer katman olan bina ve ulaşım yapısı incelendiğinde Bölge illerinde enerji verimliliğini artırıcı yapı ve araç sertifikasyon (yeşil konutlar, eko araçlar) girişimi bulunmamaktadır. Küresel düzeyde tüketilen enerjinin %40'ının binalarda kullanıldığı[67] göz önünde bulundurulduğunda; uzun kış dönemi yaşayan Bölge'de yapı yalıtım eksikliğinin, verimli aydınlatma yöntemlerinin ve kendi enerjisini üreten sistemlerin eksikliği (mikro ölçek) sermaye birikimini engelleyicidir.

Bölge'de, özel araç kullanımının fazla olması, toplu taşıma sistemlerine erişilebilirliğin kısıtlı olması ve farklı ulaşım modlarının yaygın olmaması ulaşım maliyetlerini arttırmaktadır. Bölge'de geri dönüşüm tesisinin ve geri dönüşüm materyallerinin toplanmasına yönelik bir farkındalık çalışmasının bulunmaması kaynak kullanımında tasarrufu engellemektedir.

Bölge'nin sürdürülebilir enerji kaynakları ve metalik olmayan mineral kaynakları göz önüne alındığında, bu kaynakların kentlerin enerji tasarrufu sağlamaları ve dışa olan bağımlılığı azaltmaları yönünde kullanılması enerji giderlerinin azaltılmasına katkıda bulunacaktır. Ayrıca, yapı malzemesi ile sürdürülebilir kaynak birleşimini sağlayan araştırmaların ve kentsel yayılmaya karşı alternatif minimize kent modellerinin, toprak yönetimi araştırmalarının da desteklenmesi önem arz etmektedir.

[64] Siemens, Sürdürülebilir Şehirler
[65] Ekolojik Ayak İzi: Doğal yaşam üzerinde insan eli ile yaratılan etki
[66] 2011 Avrupa Yeşil Başkenti Hamburg: Eko-kent Kriterleri ve Performans Göstergeleri Açısından İzlenmesi; Gamze Yücel IŞILDAR
[67] Siemens, Sürdürülebilir Şehirler

Hedef 4 & Strateji 3

Enerji Verimli Kent Formlarının Üretilmesi

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Program 1.24

2- BGUS: Madde 295

3- 2012-2023 KENTGES: Eksen 4.2 / Strateji 2.1, Eksen 4.2 / Hedef 3 /Eylem 3.1.4.

4- Türkiye'de İklim Değişikliği Eylem Planı 2011-2023

5- Enerji Verimliliği Strateji Belgesi 2012-2023: SA-02/SH-01/E-1

6- Leipzig Şartı: Altyapı Ağlarının Çağdaşlaştırılması Ve Enerji Etkinliğin Geliştirilmesi, Fiziksel Çevrenin İyileştirilmesine Yönelik Stratejilerin İzlenmesi

7- Avrupa Kentsel Şartı 2: Madde 51, 52

Projeler

1- Yeşil Konutlar, Ekolojik Araçlar ve Kent Mobilyaları Projesi

2- Çok Merkezli, Yayılmayı Önleyen, Doğal Eşiklere ve Taşıma Kapasitesine Uygun Kent Formlarının Belirlenmesi Projesi

Performans Göstergeleri

1- Yeşil konut ve ekolojik araç sertifika başvurusu (adet)

2- Kamusal alanda ısınma, soğutma ve aydınlatma gider oranları (%)

3- Sürdürülebilir kentsel gelişme formlarına alternatif senaryolar (adet)

4- Kent taşıma kapasitesi raporu (adet)

5- Akıllı bina otomasyon sistem kurulumu (adet)

Gelişme Ekseni:
Yaşanabilir Mekânlar

Hedef 4: Kentleşmenin Bileşenlerine İlişkin Tematik Planların ve Projelerin Hazırlanması

Strateji 4: Kent Kimliğini Belirleyici Plan Senaryolarının Hazırlanması

Kent kimliği kavramı, birbiri içinde eriyen iktisadi, sosyal ve mekânsal alanları ifade etmektedir. Mekânın örgütlenmesinde ilişkilerin mekânı üretmesi kadar mekânın ilişkileri üretmesi de söz konusudur. Üretim araçlarının sosyal yaşamı şekillendirmesi ve bu yaşam tarzına yönelik ihtiyaçların karşılandığı mekânların tasarlanması ile mekân üretiminin yaşam tarzını belirlemesi de muhtemeldir. Bu çerçevede, yatırım alanlarının belirlenmesinde kısıtlı kaynakların etkin kullanımını sağlamak üzere kentsel kimliklerin belirlenmesi önemli bir yönlendiricidir. Kentlerde öne çıkan ekonomik sektörlerde mekânsal yatırımları önceliklendirmek rekabet gücünü artırmaya da yardımcı olacaktır.

TRB2 Bölgesi'ni kapsayan Çevre Düzeni Planları incelendiğinde kent kimliğine ilişkin tespitlerin yer aldığı görülmektedir. Plan senaryolarına göre; Bitlis il merkezinin "turizm odağı ve müze kent" olarak; Muş il merkezinin, tarım-hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen ürünlerin işlenmesi konusunda uzmanlaşan sanayi sektörü ve bu ürünlerin ülke pazarına sunulmasıyla gelişen ticari faaliyetlerin desteği ile "tarımsal üretim ve tarımsal sanayi merkezi" olarak ve Van il merkezinin ise ticaret, hizmetler ve sanayi sektörlerine dayalı "bölgesel merkez" olarak gelişeceği ön görülmektedir. Ayrıca; Van İl'inin köklü bir geçmişe dayanan ticari merkez işlevinin, sınır ticareti ve hizmetler sektöründeki hareketliliğe bağlı olarak "bölgesel ve ulusal düzeyde" gelişeceği de kabuller arasında yer almaktadır. Ancak; Hakkâri İl'ini kapsayan Çevre Düzen Planı kabulüne göre Hakkâri il merkezinin "turizm odaklı kent" olarak gelişeceğine dair öngörü TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı'nın İl'e ilişkin öngörüsü olan madencilik ve sınır ticareti kimliği ile gelişen kent kabulü ile uyum içinde bulunmamaktadır.

Bu bağlamda, Bölge illerinin sektörel yoğunlaşma ve potansiyelini öne çıkaran planların uyumunun sağlanması ile mekânsal düğüm noktası niteliğindeki kent kimliğini ifade eden yapıların oluşturulması gerekmektedir. Bu düğüm noktaları, kendini gerek kentin mimari dokusu ve tarihi ile kamusal ve özel alanlarda sanat eserleri, çevre düzeni, kentsel tasarım ve kentsel kodlama, cephe ve sokak yenilemeleri, peyzaj tasarımı vb. çalışmalarda gerekse sektörel alt ve üst yapılarda gösterebilir. Bölge kentlerinin sanayi, turizm, ticaret, madencilik, enerji, yenilikçilik, sağlık, eğitim vb. alanlardaki odaklanmaları konu başlığına göre mimari dokunun kimliğe büründürülmesi; fiziki projeleri gerçekleştirmede altlık oluşturacak kent dokusunu ve üretim ilişkilerini kapsayan makro form vb. çalışmalara destek verilmesi gerekmektedir.

Hedef 4 & Strateji 4

Kent Kimliğini Belirleyici Plan Senaryolarının Hazırlanması

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 303

2- BGUS: 4.5.2

3- 2012-2023 KENTGES: Eksen 4.1. / Hedef 13

4- Avrupa Kentsel Şartı 2: Madde 82

Projeler

1- Kent Kimliği Odaklı Kent Ekonomisi ve Makro Form Araştırma Projesi

2- Kent Kimliği Odaklı Mimari Doku Araştırması ve Kentsel Tasarım Projesi

Performans Göstergeleri

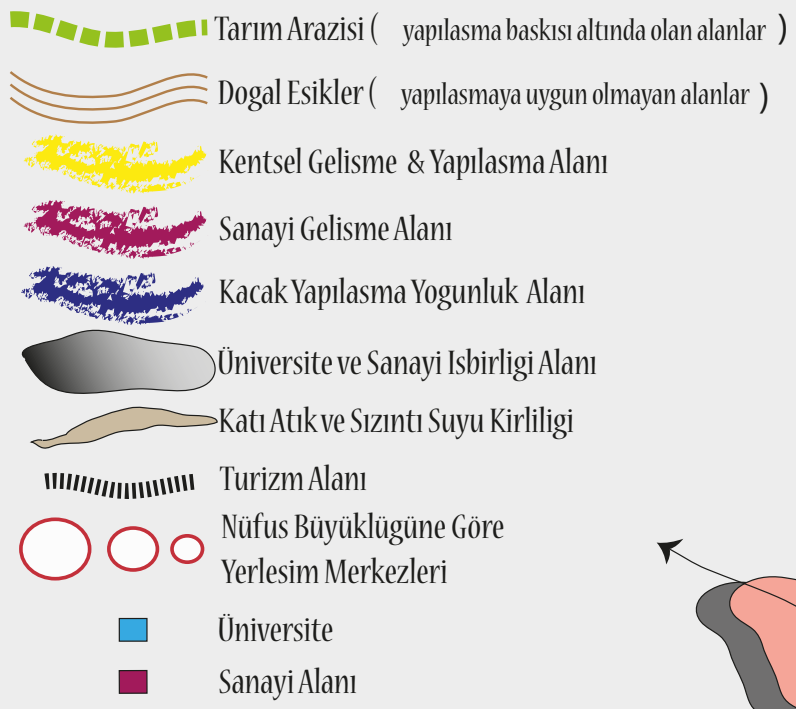
1- Dönemsel mimari doku raporu (adet)

2- Yapılaşmada mimari örnekler raporu (adet)

3- Kentsel dönem haritaları (adet)

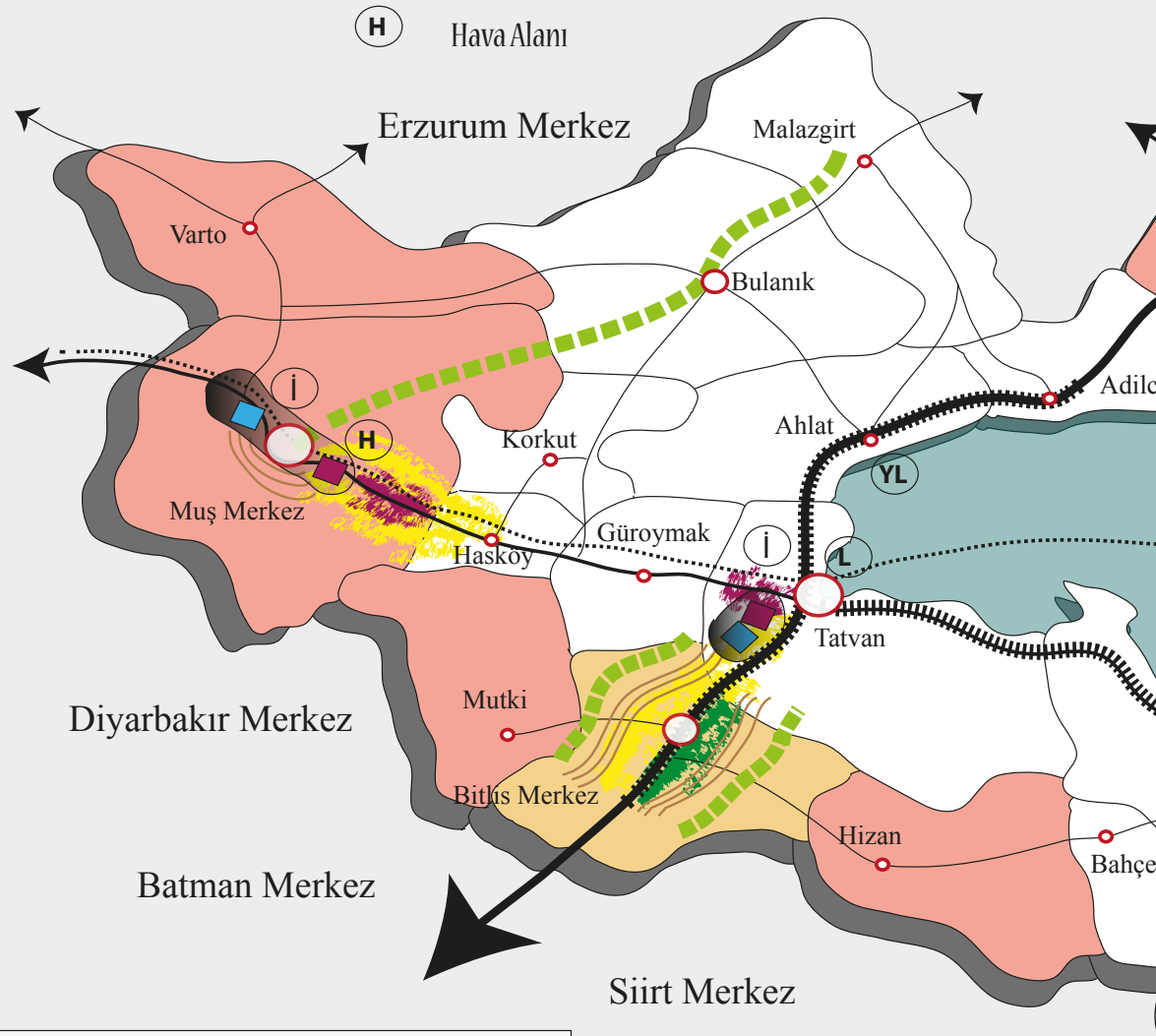
4- Kent ekonomisi raporu (adet)

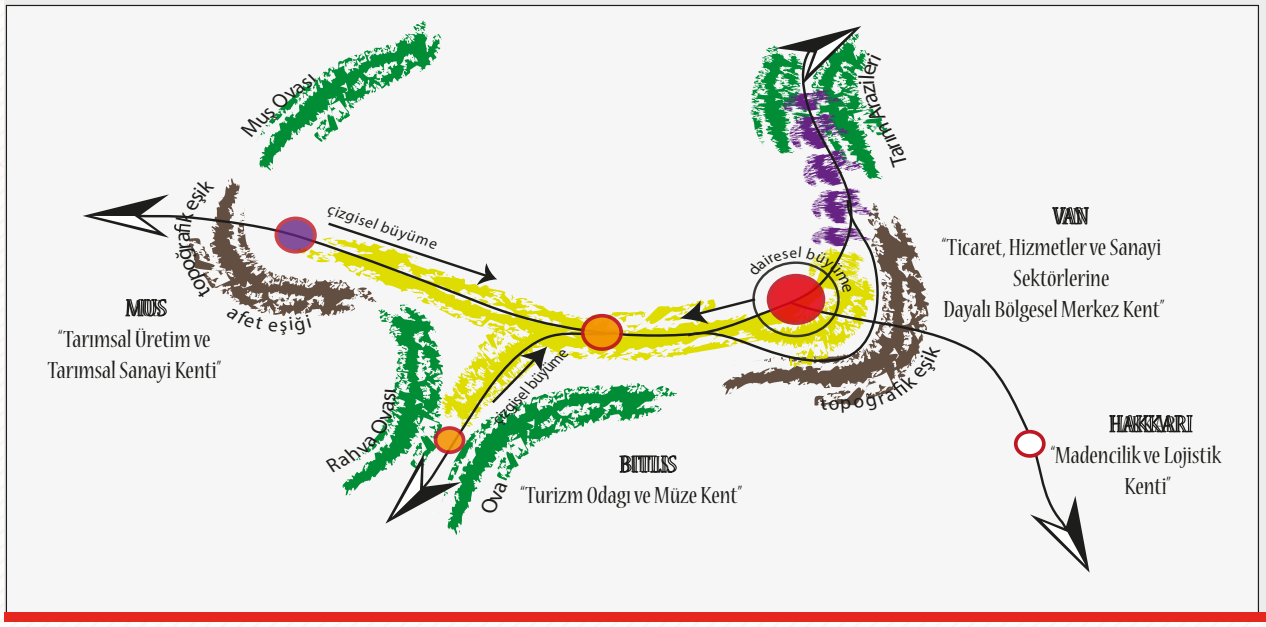
5- Kent kimliği raporu (adet)

Tarım Arazisi (yapılasma baskısı altında olan alanlar)
Dogal Esikler (yapılasmaya uygun olmayan alanlar)
Kentsel Gelisme & Yapılasma Alanı
Sanayi Gelisme Alanı
Kacak Yapılasma Yogunluk Alanı
Üniversite ve Sanayi Isbirligi Alanı
Katı Atık ve Sızıntı Suyu Kirliligi
Turizm Alanı
Nüfus Büyüklügüne Göre Yerlesim Merkezleri
Üniversite
Sanayi Alanı

Uluslar Arası E-Yol
1. Derece Devlet Yolu
2. Derece Devlet Yolu
Demir Yolu
İ Tren Bakım, Onarım ve Yük Istasyonu
YL Yat Limanı
L Liman
H Hava Alanı

Afete Maruz Birine
Afete Maruz Birine
Göç Mahalleleri Yo
Göç Mahalleleri Yo

Erzurum Merkez
Malazgirt
Varto
Bulanık
Bingöl Merkez
İ
H
Korkut
Ahlat
YL
Muş Merkez
Güroymak
Haskoy
İ
L
Tatvan
Diyarbakır Merkez
Mutki
Bitlis Merkez
Hizan
Bahçe
Batman Merkez
Siirt Merkez

Muş Ovası
Topoğrafik eşik
afet eşiği
çizgisel büyüme
MUS
"Tarımsal Üretim ve Tarımsal Sanayi Kenti"
Rahva Ovası
çizgisel büyüme
Ova
BITLIS
"Turizm Odagı ve Müze Kent"
Tarımsal Ağırlıklı
dairesel büyüme
topoğrafik eşik
VAN
"Ticaret, Hizmetler ve Sanayi Sektörlerine Dayalı Bölgesel Merkez Kent"
HAKKARI
"Madencilik ve Lojistik Kenti"

Şırnak Mer

erece Risk Alanları

erece Risk Alanları &
luklu Alanlar

luklu Alanlar

Ağrı Merkez

Çaldıran

Erciş

Muradiye

Özalp

Saray

Kapıköy

Sıhke Göleti

Van Merkez

Edremit

Gürpınar

Başkale

Çatak

evaş

Esendere

iran

Yüksekova

Hakkari Merkez

Şemdinli

Çukurca

Üzümlü

Derecik

ırak

Kanalizasyon Şebekesinden Yararlanma

Türkiye Şebeke Yararlanma Oranı

% 88

Bölge Şebeke Yararlanma Oranı %60

% 48

% 72

% 67

% 23

Katı Atık, Atıksu (lt/kişi-gün) ve Arıtma Tesisi Varlığı

Türkiye Genelinde Oluşan Atıksu Miktarı

182

Katı Atık Düzenli Depolama Sahası
Atıl Durumda Atıksu Arıtma Tesisi
Atıksu Arıtma Tesisi
Tam Kapasite ile Çalışmayan Tesis
Yapım Aşamasında Tesis

Bölge Genelinde Oluşan Atıksu Miktarı 255

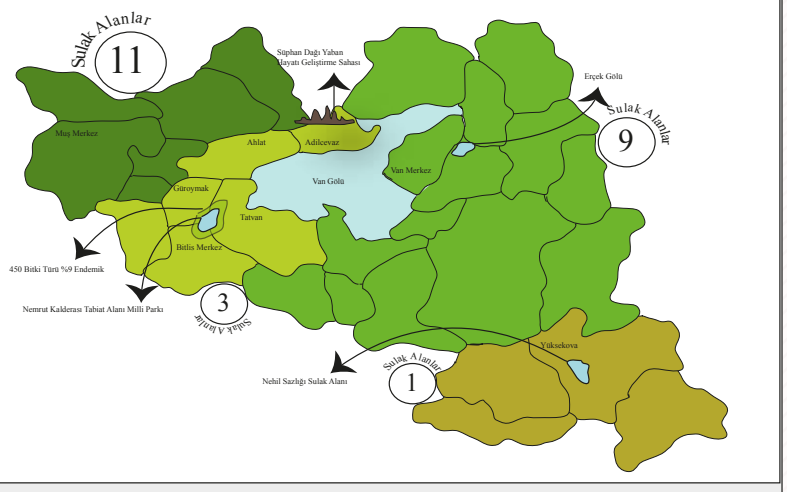
124

314

174

202

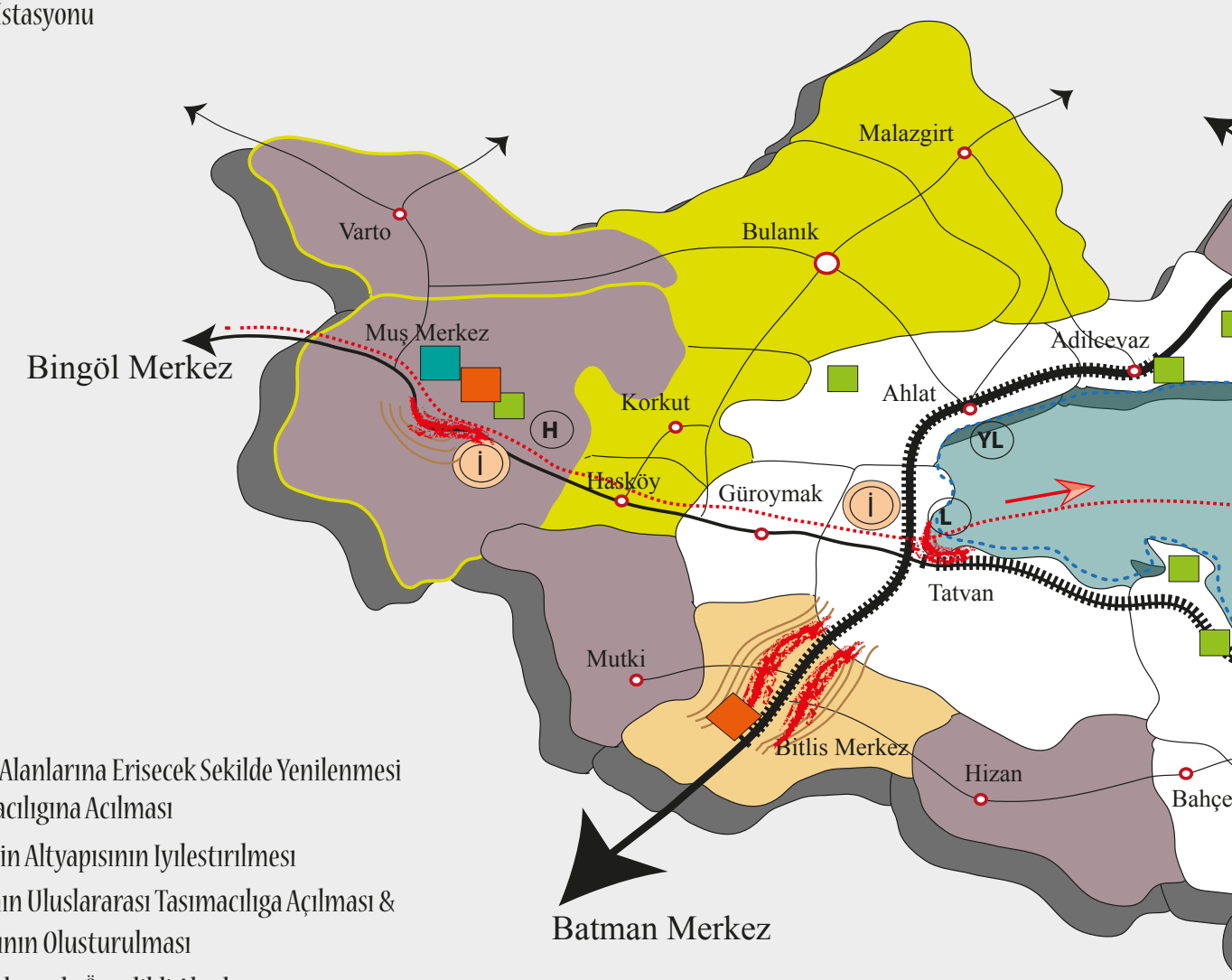
Uluslar Arası Kriterlere Sahip Doğal Çevre Koruma Alanları

GÖSTERİM 4: TRB2 BÖLGESİ YAŞANABİLİR MEKÂNLAR EKSENİ STRATEJİ DURUMU

Mevcut Durum

- Dogal Esikler (yapılasmaya uygun olmayan alanlar)
- Kacak Yapılasma Yogunluk Alanı
- Katı atık ve Sızıntı Suyu Kirliligi Alanları
- Nüfus Büyüklügüne Göre Yerlesim Merkezleri
- Uluslar Arası E-Yol
- 1. Derece Devlet Yolu
- 2. Derece Devlet Yolu
- Demir Yolu
- İ Tren Bakım, Onarım ve Yük Istasyonu
- YL Yat Limanı
- L Liman
- H Hava Alanı

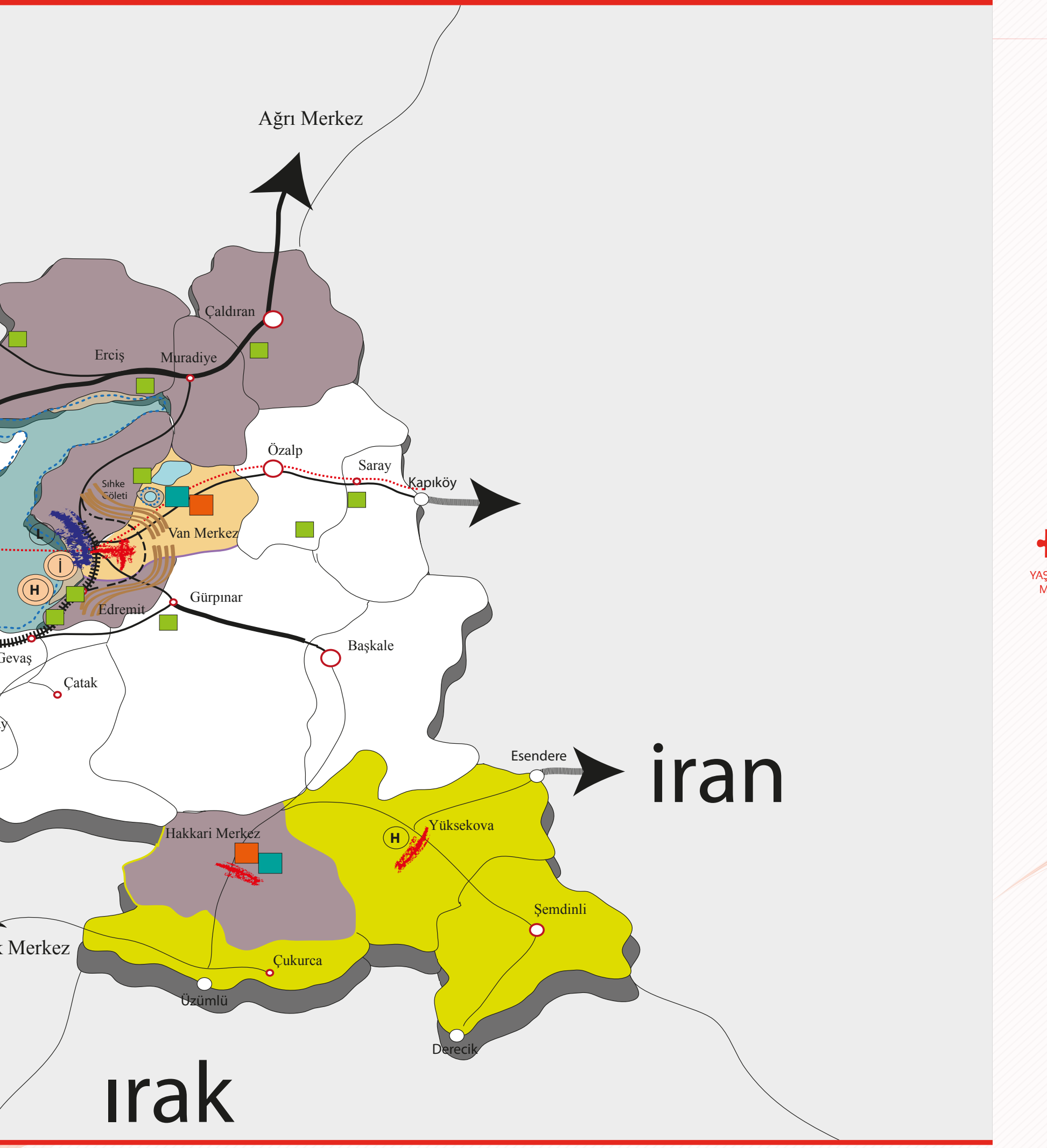

Öneri Durum

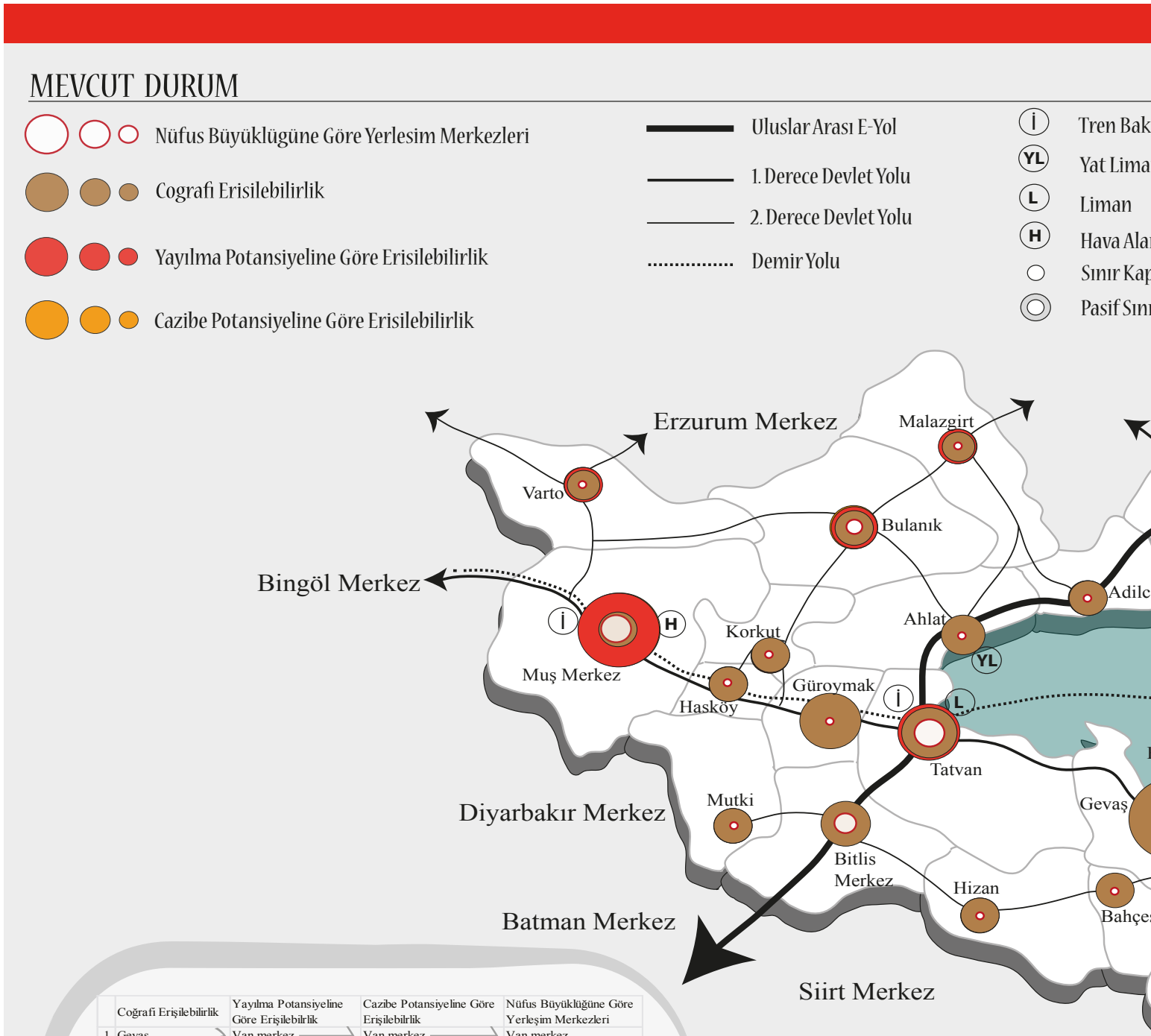
- Demiryolu Hattının Sanayi Alanlarına Erisecek Sekilde Yenilenmesi
- Göl Ulasımının Yolcu Tasımacılıgına Acılması
- İ TCDD Lojistik Terminallerinin Altyapısının Iyilestirilmesi
- H Van Ferit Melen Havaalanının Uluslararası Tasımacılıga Açılması & Kargo Tasımacılıgı Altyapısının Olusturulması
- Turizme dayalı Çevre Düzenlemede Öncelikli Alanlar
- Afet Riski Altında Öncelikli Kentsel Dönüsüm Alanları & Afet Sakınım Planları Yapılacak Öncelikli Alanlar & Kanalizasyon Altyapı Yatırımlarının Artırılmasında Öncelikli Alan
- Kanalizasyon Altyapı Yatırımlarının Artırılmasında Öncelikli Alan
- Afet Riski Altında Öncelikli Kentsel Dönüsüm Alanları & Afet Sakınım Planları Yapılacak Öncelikli Alanlar
- Kentsel Dönüsümde Oncelikli Çöküntü Alanları
- Afet Riski Altında Öncelikli Kentsel Dönüsüm Alanları & Afet Sakınım Planları Yapılacak Öncelikli Alanlar & Kentsel Dönüsümde Oncelikli Çöküntü Alanları

Şır

- Kentsel Tasarım Projeleri için Öncelikli Kent Merkezleri
- Bütünlesik Kıyı Planı Öncelikli Alanı
- Öneri Katı Atık Düzenli Depolama Sahası
- Öneri Geri Dönüsüm Tesisi
- Öneri Atıksu Arıtma Tesisi

Ağrı Merkez
Çaldıran
Erciş
Muradiye
Özalp
Saray
Kapıköy
Sıhke Göleti
Van Merkez
Edremit
Gürpınar
Başkale
Gevaş
Çatak
Esendere
iran
Yüksekova
Hakkari Merkez
Şemdinli
Çukurca
Üzümlü
Derecik
ırak

A) TRB2 Bölgesi Coğrafi Erişebilirlik Durumu

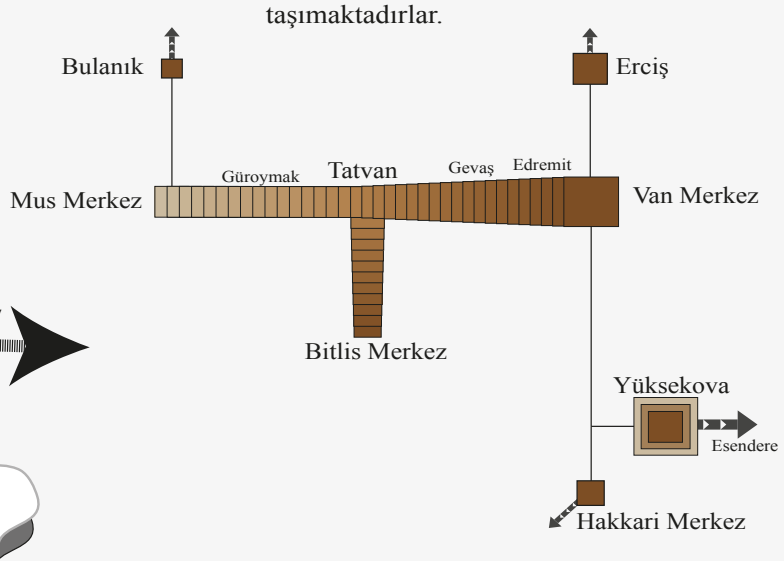

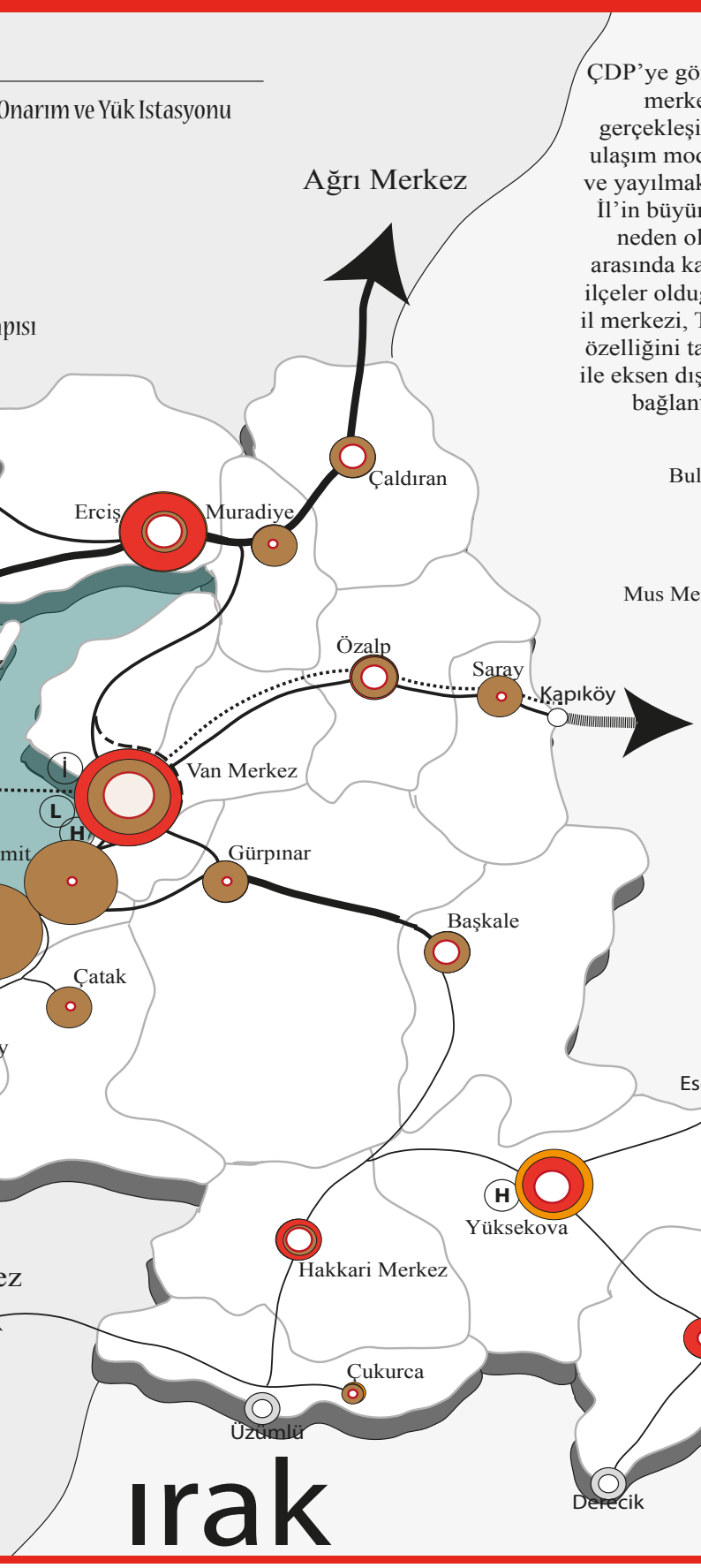
	Coğrafi Erişilebilirlik	Yayılma Potansiyeline Göre Erişilebilrlik	Cazibe Potansiyeline Göre Erişilebilrlik	Nüfus Büyüklüğüne Göre Yerleşim Merkezleri
1	Gevaş	Van merkez	Van merkez	Van merkez
2	Edremit	Muş merkez	Muş merkez	Muş merkez
3	Van merkez	Erciş	Erciş	Erciş
4	Güroymak	Tatvan	Yüksekova	Yüksekova
5	Tatvan	Yüksekova	Tatvan	Tatvan
6	Bitlis	Bulanık	Bulanık	Bulanık
.	.	.	.	.
.	.	.	.	.
.	.	.	.	.
.	.	.	.	.
24	Malazgirt	Korkut	Mutki	Korkut
25	Varto	Edremit	Varto	Edremit
26	Hakkari merkez	Çatak	Saray	Çatak
27	Yüksekova	Saray	Çatak	Saray
28	Çukurca	Bahçesaray	Bahçesaray	Bahçesaray
29	Şemdinli	Çukurca	Çukurca	Çukurca

Onarım ve Yük Istasyonu

apısı

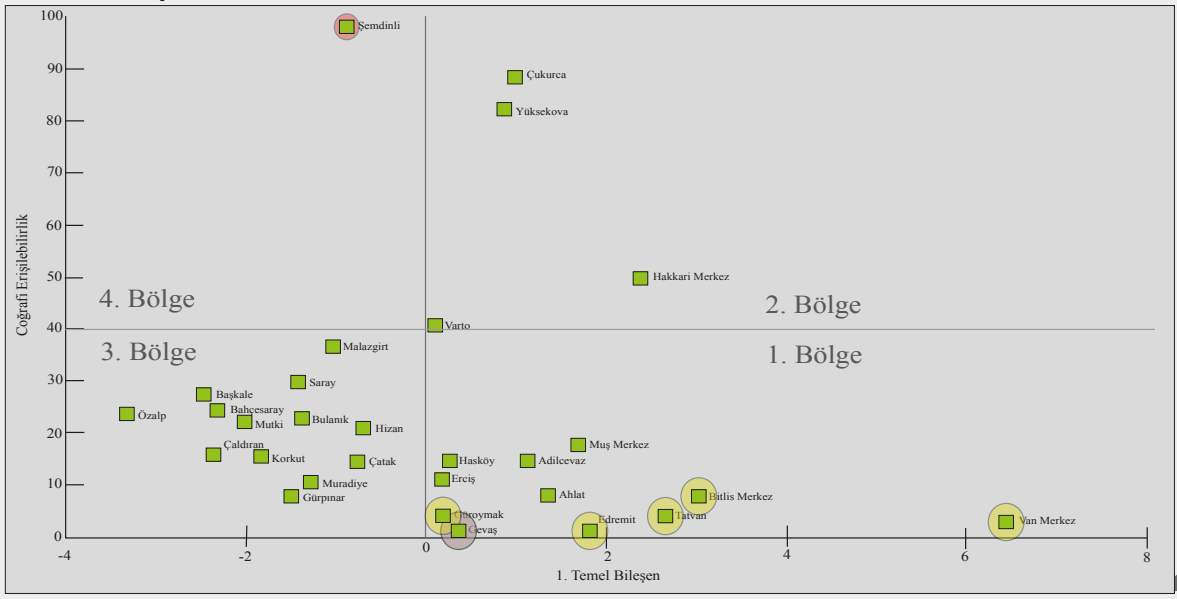
ÇDP'ye göre Bölge'deki kentsel gelişme ve yapılaşma alanı Muş il merkezi ve Van il merkezi arasında doğu-batı ekseninde gerçekleşirken Bitlis il merkezi (bu eksenin orta noktası ve farklı ulaşım modlarının kesişimi olan) Tatvan ilçesine doğru büyümekte ve yayılmaktadır. Hakkari il merkezinin doğal eşiklerle izole olması İl'in büyüme ve yayılma odağının Yüksekova ilçesine kaymasına neden olmaktadır. Erişilebilirlik analizi sonuçları da bu eksen arasında kalan ilçelerin, Bölge'de fiziksel erişilebilirliği en yüksek ilçeler olduğunu ve eksen üzerindeki 3 ilçenin (Van il merkezi, Muş il merkezi, Tatvan) bölgesel büyüme (cazibe ve yayılma) odağı olma özelliğini taşıdığını göstermektedir. Fiziki erişimi zor olması sebebi ile eksen dışında kalan Bulanık ve Erciş ilçeleri ise Bölge'nin kuzey bağlantılarını sağladıkları için büyüme odağı potansiyelini taşımaktadırlar.

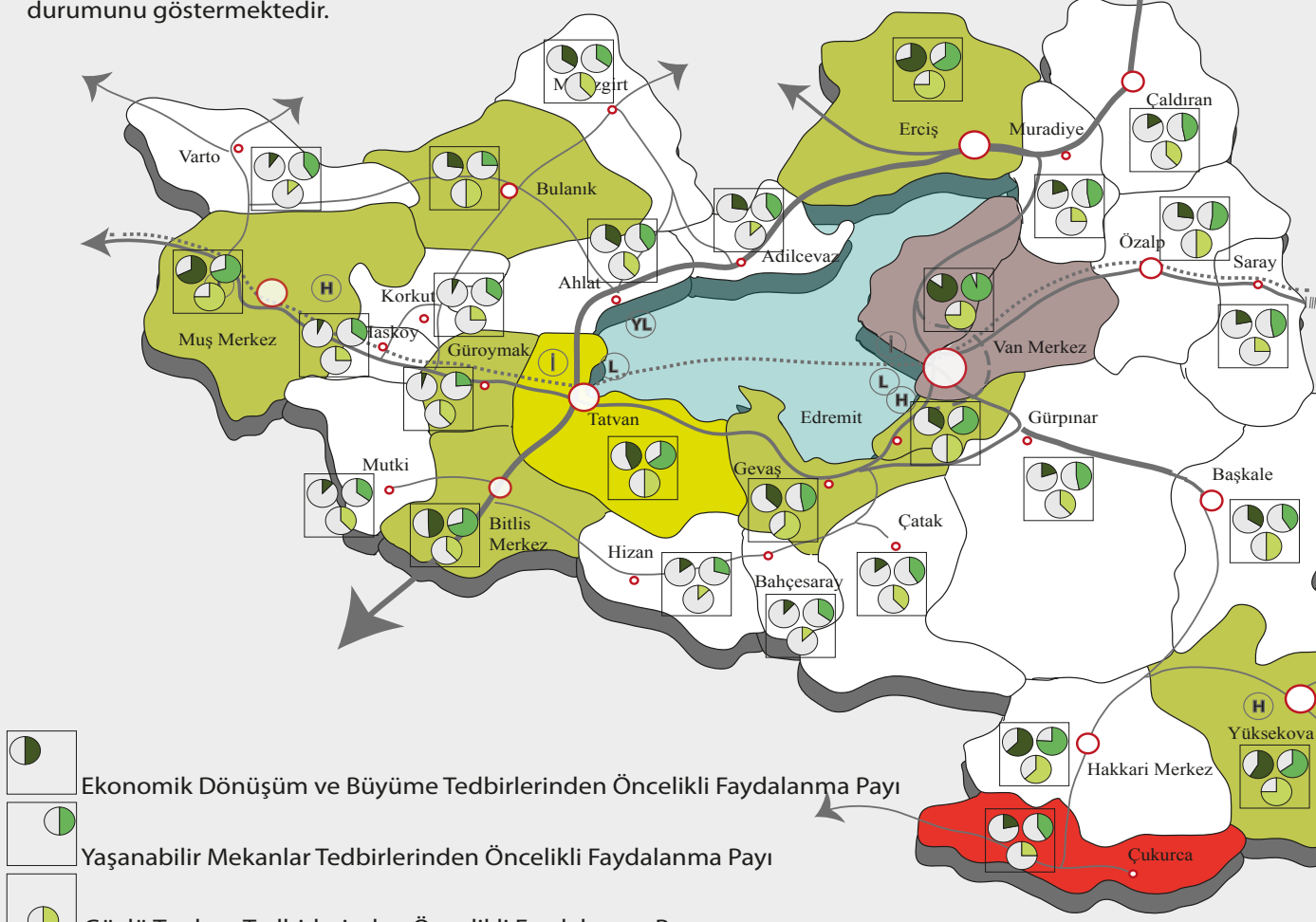
B) TRB2 Bölgesi Kentsel Kademelenme ve Strateji Dağılım Durumu

COĞRAFİ ERİŞİLEBİLİRLİĞE GÖRE KENTSEL KADEMELENME

Grafiklerde teme
sonuçları ile eriş
(coğrafi, yayıln
cazibe potansiy
kesişimi ile 3
kademeler
oluşturulmuş
tanımlanan
kademelenm
yerleşimi 4. Böl
az gelişmiş y
etmektedi
kademelenmen
Bölgelerde top
bir kademeler
ve ayrıca ilçe
gelişmişliğin
boyutta
göster

Harita, ilçelerin 3 eksen altındaki stratejiler arasındaki öncelikli faydalanma durumunu göstermektedir.

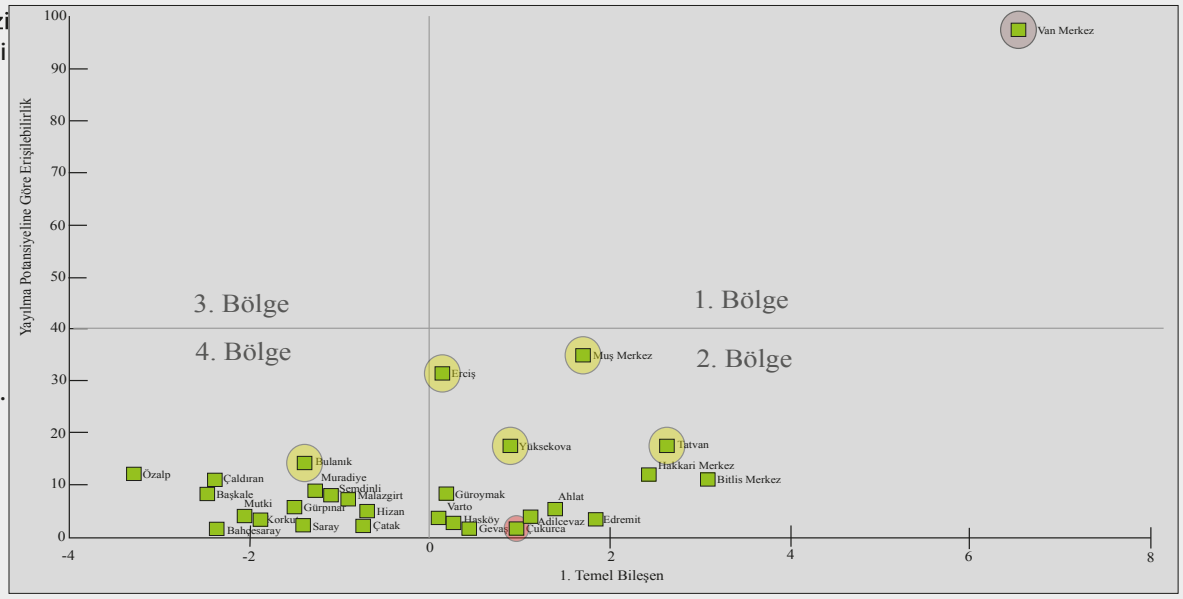
Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme Tedbirlerinden Öncelikli Faydalanma Payı

Yaşanabilir Mekanlar Tedbirlerinden Öncelikli Faydalanma Payı

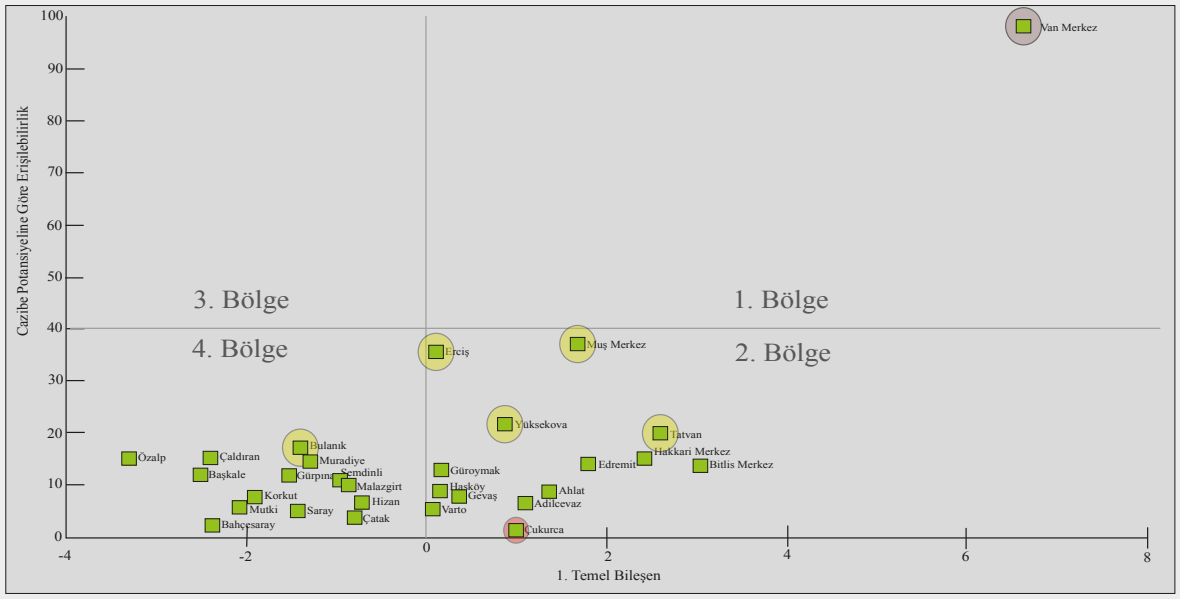
Güçlü Toplum Tedbirlerinden Öncelikli Faydalanma Payı

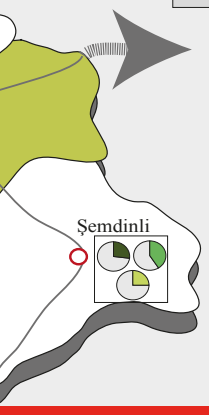
leşenler analizi
ilirlik analizleri
potansiyeli ve
) sonuçlarının
rklı kentsel
e durumu
. 1. Bölge ile
fik alanları
e en gelişmiş
alanları ise en
eşimi ifade
ölge'deki
zellikle 2. ve 4.
ması homojen
e olmadığını
arasındaki
uçurumsal
uğunu
ktedir.

YAYILMA POTANSİYELİNE GÖRE KENTSEL KADEMELENME

CAZİBE POTANSİYELİNE GÖRE KENTSEL KADEMELENME

- Birinci Derece Merkez
- İkinci Derece Merkez
- Üçüncü Derece Merkezler
- Dördüncü Derece Merkezler
- Beşinci Derece Merkez

- Sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesi pozitif yönde ve fiziki erişimi yüksek olan kademelenmenin ilk sırasında yer alan ilçe
- Sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesi pozitif yönde ve fiziki erişimi yüksek olan kademelenmenin ilk sıralarında yer alan ilçeler
- Sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesi negatif yönde ve fiziki erişimi düşük olan kademelenmenin son sırasında yer alan ilçe

GÜÇLÜ TOPLUM GELİŞME EKSENİ

DAKA

DOĞU ANADOLU
KALKINMA AJANSI

Gelişme Ekseni:
Güçlü Toplum

Toplumların ekonomik gelişim süreçlerinde muvaffak olabilmeleri, fiziki sermayeleri yanında beşeri sermayelerinin de geliştirilmesine bağlıdır. Bu manada, beşeri ve sosyal sermayeye yatırım yapmayan bölge/ülkelerin iktisadi alanda yüksek bir performans göstermesi olası değildir. Beşeri sermaye; üretime eklenen işgücünün sahip olduğu ve diğer üretim faktörlerinin daha verimli kullanılmasına olanak sağlayan bilgi, yetenek, tecrübe ve dinamizm gibi müspet değerler olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu değerler, yeni teknolojilerin keşfedilmesi ve dinamik bir şekilde kullanılmasını sağlamakta, böylelikle ekonomik büyüme artmakta ve bölge/ülke ekonomisi daha hızlı gelişebilmektedir. Beşeri sermayenin geliştirilmesi için, eğitimli ve sağlıklı güçlü bir topluma ihtiyaç vardır. Söz konusu sermayenin verimli olarak değerlendirilebilmesi için de, bireylerin maddi olanaklar ve sosyal münasebetler bakımından doyuma ulaşması gereklidir. Bireylerin daha nitelikli eğitim ve sağlık hizmetleri ile vasıf kazanmaları, söz konusu insan sermayesinden etkin biçimde her zaman yararlanıldığı anlamına gelmemelidir. Beşeri sermayenin üretkenliğini arttırmada ve etkin kullanımında, eğitim kadar maddi (çalışma ortamı, fiziki sermaye vb.) ve maddi olmayan faktörler (sosyal sermaye ve etik değerler vb.) de etkilidir.

Beşeri sermayenin etkin bir şekilde kullanılabilmesi için yeterli sosyal sermayeye ihtiyaç vardır. Sosyal sermaye bu açıdan bakıldığında "ekonomik kalkınma için bilgiyi eyleme dönüştürebilmenin kolektif kabiliyeti" olarak tanımlanabilir. Diğer bir ifadeyle sosyal sermaye, bir toplumun kendini organize edebilme, bilgi edinebilme veya üretebilme ve bu bilgiyi ekonomik sürece katabilme yeteneğidir. Sosyal sermaye, ekonomik kalkınmanın sağlanmasında ve bu kalkınmanın sürdürülebilir hale getirilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Bir başka tanıma göre; sosyal sermaye bir toplumun üretkenliğini ve sağlıklı olmasını etkileyen kurallar ve sosyal ağlar ile bireyler arası itibar, itimat ve inanılabilirdik düzeyidir. Bir toplumda kalkınmanın önemli saç ayaklarından biri olan beşeri ve sosyal sermayenin geliştirilmesi için iş ve yaşama ilişkin bilgi, beceri ve yetenekleri yüksek ve sağlıklı bireylerin yetişmesi önem arz etmektedir. Bu bağlamda TRB2 Bölgesi'nde topyekûn kalkınmanın gerçekleştirilmesi için;

Eğitim sisteminde, çocuğun daha üretken, ileriyi görebilen, yeni ürünler oluşturabilen ve çevresini kendi amaçları için yönlendirebilen özgür bir birey olarak yetişmesine katkı sağlayan okul öncesi eğitim, Bölge'de olanakları sınırlı kent ve kır yerleşimlerinin erişimini destekleyecek şekilde yaygınlaştırılmalıdır. İlk, orta ve lise eğitim sürecinde başta engelliler ve kız çocukları olmak üzere tüm çocukların eğitime erişimi sağlanarak, okul terklerini asgari düzeye indirecek önlemler alınmalıdır.

Bölge'de sağlıklı bireylerden oluşmuş güçlü bir toplumun tesisi için; spor yapma kültürünün yerleştirilmesi, spor hizmetlerinin kalitesi ve çeşitliliği artırılarak sporun geniş kitlelere yaygınlaştırılması ve başarılı sporcular yetiştirilmesi gayesiyle okul öncesi eğitiminden başlamak üzere tüm eğitim kademelerinde spor eğitimi içerik ve uygulama olarak iyileştirilmelidir.

Yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunanların imkânlara ulaşımlarının kolaylaştırılması yoluyla; iktisadi ve içtimai hayata katılımlarının artırılması ve yaşam kalitelerinin yükseltilmesi, gelir dağılımının iyileştirilmesi kapsamında, Bölge'nin toplumsal yapısına uygun, bireylerin karakter ve yeteneklerini yetkinleştiren, hayat boyu öğrenme yaklaşımı kapsamında işgücü piyasasıyla bütünleşmesini sağlayan, fırsat eşitliğine dayalı bir yaygın eğitim modeli/-modelleri geliştirilmelidir. Bu minvalde; geliştirilecek eği-

tim model/modelleri ile işgücü piyasası arasındaki uyum; hayat boyu öğrenme bakış açısından hareketle iş yaşamının ihtiyaç duyduğu yetenek ve yetkinliklerin kazandırılması, girişimcilik kültürünün kökleşmesi, mesleki ve teknik eğitimde okul-işletme münasebetinin Bölge'de öne çıkan sektör projeksiyonlarını dikkate alacak biçimde güçlendirilmesi yoluyla sağlanmalıdır.

Bölge'de güçlü, çeşitli, çoğulcu, sürdürülebilir bir sivil toplum için uygun ortamın oluşturularak sosyal ve ekonomik kalkınma süreçlerine toplumun tüm kesimlerinin daha etkin katılımının sağlanması yönünde eğitim ve farkındalık artırıcı faaliyetler düzenlenmelidir. Özellikle kırsal kalkınmanın geliştirilip yaygınlaştırılması için kırsal alanda yaşayan toplumun yerel potansiyelin ve kaynakların değerlendirilmesi, katma değeri yüksek yeni ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve böylece iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlaştırılması ve sürdürülebilir kılınması çerçevesinde örgütlenme bilincinin oluşturulması ve birlikte iş yapma kültürünün geliştirilmesiyle Bölge'nin sosyal sermayesinin artmasına büyük katkı sağlanacaktır.

Bölge'nin yerel düzeydeki teknik ve beşeri altyapı eksikliği, yerel hizmetlerin nitelik ve verimliliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Günümüzde bölgesel ve yerel politikaların belirlenmesinde kamu, özel sektör ve STK'ların ortak fikir ve çözüm üretmelerinin amaçlandığı yönetişim mekanizmalarının ağırlığı giderek artmaktadır. Ancak teknik, idari ve finansal kısıtları nedeniyle bir yandan yerel kurumların söz konusu yapılara alakası ve katılım düzeyleri yetersiz kalmakta, diğer yandan yerel sorun ve önceliklerin merkezi kurumların politikalarına yansıtılması güçleşmektedir. Bu bağlamda, yerelde hizmet sunan kurum ve kuruluşların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla insan kaynağının gelişimine öncelik verilerek, personelin ulusal ve uluslararası düzeyde yetkinlik kazanabilmesi için detaylı ihtiyaç analizlerine göre yapılandırılmış eğitim programları oluşturularak belirli periyotlarla uygulanmalıdır.

Bölge belediyelerinde, mekânsal veri üretmeyi, çalışma programlarını takip edip mükerrerlikten kaçınmayı sağlayan, bu veriyi güncelleyen kurum ve kuruluşların ortak kullanımında olan coğrafi kent bilgi sisteminin ve elektronik tabanlı bilgi alış verişi sisteminin oluşturulması, çalışan sirkülasyonunun ve prosedür işlemlerinin neden olduğu bilginin aktarılamamasına da çözüm olacaktır. Mekânın organizasyonundan sorumlu yerel yönetimlerin kurumsal hafızalarını oluşturmak adına yapacakları çalışmalar mekânın zamansal süreci olarak tanımlanan kent yaşının okunabilir kılınmasını sağlayacaktır. Ayrıca, coğrafi kent bilgi sistemlerinin aynı dili konuşması ve bu sistemlerin ortak veri setine ve yazılıma dayanması, karşılaştırmalı analizler yapılmasına, komşu bölgelerle işbirliğinin sağlanmasına, kamunun sunmuş olduğu hizmet kalitesinin ve kurumsal kapasitenin artmasına imkân sağlayacaktır.

Son olarak; kentler, sınırları içinde var olan çoklu kimlikleri ve kültürleri bir araya getirme ve bunların karşılıklı olarak birbirlerini zenginleştirmesini sağlama; üzerinde yerleştiği ve çevrelendiği doğa ile uyumu yakalama potansiyeline sahiptirler. Bu potansiyel, kent ile ilgili kararların demokratik süreçlere başvurularak alınması ile kullanılabilir. Kolektif görüşün sağlanması; toplumsal dayanışma bilincinin (kentli örgütlenme), fırsat eşitliği bilincinin (dezavantajlılara ve cinsiyet eşitliğine saygı) ve yaşama saygı bilincinin (toplumsal sorumluluk ile insanı ve doğayı koruyarak yapılaşma) kazanımı ile mümkündür. Bu kazanımlarla oluşturulan güçlü bir beşeri sermaye, sosyal sermayenin gelişmesine olumlu katkıda bulunurken; güçlü bir sosyal sermayede beşeri sermayenin gelişimine katkıda bulunarak güçlü bir toplum inşasını hızlandıracaktır.

Gelişme Ekseni:
Güçlü Toplum

Hedef 1: İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi

Strateji 1: Bölge Örgün Eğitiminde Okullaşma Oranının Artırılması

Hızlı bir kalkınma ve sanayileşme süreci içinde olan Türkiye, Avrupa'ya entegre olmaya çalışan bir ülkedir. Avrupa Birliğine üye olmanın ön şartı ise, nicel ve nitel olarak eğitimimizin Avrupa Birliği ülkeleri düzeyine çıkarılmasından geçmektedir[68].Ülkenin kalkınması ve sosyal refahın artırılmasında en önemli etken eğitimdir. Bu nedenle eğitimin ülke genelinde ve bölgeler arasında, bölge içinde, köy-kent ve kadın-erkek tüm nüfusa eşit bir şekilde yayılması gereklidir. Bu bağlamda; bireyin eğitiminin okul öncesi dönemden itibaren başlatılarak kesintisiz devam ettirilmesi eğitim açısından Onuncu Kalkınma Planı ve Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi'ndeki hedeflere ulaşma noktasında büyük önem taşımaktadır. Bölge'nin okul öncesi eğitimde net okullaşma oranı (%25,54)[69] özellikle kırsal alandaki ve kentlerin göç alan mahallelerinde ikamet eden çocuklar gözetilerek, ulusal hedef olan %70 oranına çıkarılmalıdır.

İlköğretim ve ortaöğretim okullarında okulu terk konusu Türkiye'nin genel eğitim stratejileri ve politikaları zarfında hayati bir konu olarak önemini korumaktadır[70]. Bölge illerinde okul terkleri ülke ortalamasına göre daha fazla yaşanmaktadır[71]. Bölge'de yaşanan ilkokul, ortaokul ve lise terk oranlarının düşürülmesi için gerekli tedbirler alınarak, bu konuda bilgilendirme ve farkındalık oluşturma kampanyaları düzenlenmeye devam edilmelidir.

Kız çocuklarının ortaöğretimde okullaşma engelleri çok değişkenli bir husustur. Meselenin çözümü, ülkenin genel yönetim sistemini yakından ilgilendiren, karar alma süreçlerinde 'sosyal, kültürel, küresel, eğitsel, iktisadi ve hukuki etkenlerin' geniş bir yaklaşımla ele alınmasını zorunlu kılan demokratik bir konudur. Toplumsal cinsiyet bakış açısına göre, eğitim sisteminde var olan eşitsizlikleri tamamen ortadan kaldırmak için, başta Milli Eğitim Bakanlığı olmak üzere, eğitim üst yönetiminin, okul yönetimi ve ailelerle eşgüdümlü çabalar içinde bulunması şarttır. Bölge'de lise eğitiminde kızların eğitime erişimi %28,5 olarak oldukça düşük düzeydedir. Bilhassa kentlerin göç ile oluşan mahallelerinde ve kırsal bölgelerde yaşayan düşük gelirli ailelerin kız çocuklarının ve engelli çocukların her türlü eğitim ihtiyaçlarının karşılanması bu kesimlerin eğitime erişimlerini kolaylaştırılacaktır.

[68] Progress Towards The Common European Objectives In Education And Training, Commission Of The European Communities, Indicators And Benchmarks, 2010/2011

[69] TRB2 Bölgesi Bölge Planı Mevcut Durum Analizi, Okul Öncesi Eğitim

[70] Milli Eğitim Bakanlığı 2010-2014 Stratejik Planı, Stratejik Amaç 3

[71] TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Eğitim

Hedef 1 & Strateji 1

Bölge Örgün Eğitiminde Okullaşma Oranının Artırılması

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 145, 147

2- BGUS: Madde 408

3- Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023), Eğitim-İstihdam İlişkisinin Güçlendirilmesi

4- Milli Eğitim Bakanlığı 2010-2014 Stratejik Planı-1.Tema: Okul Öncesi Eğitimi-Stratejik Amaç 1-Stratejik Hedef 1.1, 2.Tema: ilköğretim-Stratejik Amaç 2-Stratejik Hedef 2.1, 2.2,3.Tema: Ortaöğretim-Stratejik Amaç 3-Stratejik Hedef 3.2, 3.4, 3.5, 3.6, 3.7, Stratejik Amaç 4-Stratejik Hedef 4.1

Performans Göstergeleri

1- Okullaşma oranı

2- Kız-erkek okullaşma oranı arasındaki fark

3- Eğitime katılan engelli öğrenci sayısı

Gelişme Ekseni:
Güçlü Toplum

Hedef 1: İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi

Strateji 2: Mesleki ve Teknik Eğitim Kurumları Altyapısının Piyasa İşgücü Talepleriyle Uyumlu Hale Getirilmesi

2012-2013 Eğitim-öğretim dönemi verilerine göre; Bölge meslek lisesi okullaşma oranı (%21,73) ülke ortalamasının (%35,59) oldukça altındadır[72]. Bölge Planı kapsamında yapılan araştırma ve saha çalışmalarına bakıldığında; mesleki eğitimin teknik altyapısının piyasa işgücü taleplerine cevap verecek düzeyde olmadığı açıkça görülmektedir. Onuncu Kalkınma Planı'nın Temel ve Mesleki Becerileri Geliştirme Programı'nda[73] belirtildiği üzere; TRB2 Bölgesi'nde küresel rekabet ortamında sektörlerin gücünü artırmak ve daha nitelikli iş sağlığı ve iş güvenliği alışkanlıklarına sahip beşeri sermayeye sahip olmak amacıyla; sektörle işbirliği gelişmiş, esnek ve modüler program çeşitliliğine sahip, teknolojik altyapısı güçlü ve daha çok talep edilen bir mesleki teknik eğitim yapısına ulaşmayı sağlayacak çalışmalar desteklenmelidir. Mesleki eğitime (örgün ve yaygın eğitim) ilgiyi arttırmak için kurumsal ve sektörel alandaki mevcut fırsatların ve güçlü yönlerin tanıtımı yapılmalı, eğitim kurumlarındaki program çeşitliliğinin sektördeki gelişmelere paralel olarak değerlendirilmeli (iş sağlığı ve güvenliği konularını da dikkate alan) ve bir politika olarak benimsenerek gerekli tedbirler alınmalıdır.

Ayrıca; Bölge'de hizmet sunan meslek odaları ile işçi ve işveren kuruluşlarının mesleki teknik eğitimde daha fazla öncelik almaları sağlanarak özel sektör tarafından verilen uygulamalı eğitimi teşvik etmeleri ve destek olmaları sağlanmalıdır. Gerek AB'nin mesleki eğitim programı olan "Leonardo da Vinci" Programı[74] çerçevesinde gerekse diğer devam eden ve hazırlık çalışmaları yapılan projelerle, mesleki eğitimde uluslararası boyut daha da ileriye götürülmelidir. Meslek yüksekokullarının mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarıyla entegrasyonu güçlendirilerek, meslek yüksekokulları daha işlevsel hâle getirilmelidir. Mesleki eğitim merkezlerinin ve programlarının modernleştirilmesi, meslek liseleri ve meslek yüksekokullarının (MYO) iş gücü piyasası ile işbirliği içinde eğitim yapmaları sağlanmalıdır. Bununla birlikte Bölge'de örgün eğitim dışında kalan nüfusun istihdam edilebilirliklerini sağlayacak ve artıracak hayat boyu eğitim merkezlerinin kurulması yönündeki çalışmalara hız verilmelidir.

[72] TRB2 Bölgesi Mevcut Durum Analizi, Eğitim
[73] 10. KP, Eğitim
[74] Avrupa Birliği Bakanlığı, AB Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı, Hayat Boyu Öğrenme Programı

Hedef 1 & Strateji 2

Mesleki ve Teknik Eğitim Kurumları Altyapısının Piyasa İşgücü Talepleriyle Uyumlu Hale Getirilmesi

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 156, 158, 160, 164

2- BGUS: 382, 383, 384, 385, 386, 408, 409, 410

3- Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023), Eğitim-İstihdam İlişkisinin Güçlendirilmesi, Bilişim Sektörü, İnşaat Sektörü, Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Eylem Planı, Turizm Sektörü Eylem Planı

4- Milli Eğitim Bakanlığı 2010-2014-Stratejik Planı-3.Tema: Ortaöğretim-Stratejik Amaç 4-Stratejik Hedef 4.2, 4.3, 4.4, 4.5, 4.6, 7. Tema: Hayat Boyu Öğrenme ve Bilgi Toplumu-Stratejik Amaç 10-Stratejik Hedef 10.1,10.2, 10.3, 10.5

5- Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesi 2009- Öncelik 2-9-10-13-15-16

Proje

1- Hayat Boyu Öğrenme Merkezi-Aşamalı olarak il merkezlerine

Performans Göstergeleri

1- Mesleki ve teknik okullaşma oranı

2- Meslek yüksekokulu, mesleki ve teknik ortaöğretimlerden mezun olup da istihdam edilen kişi sayısı

3- Hayat Boyu Öğrenme Merkezleri'nden yararlanan kişi sayısı

4- İşgücü, İstihdam ve İşsizlik Oranları

5- OSB, KSS vb. sahalarda çalışan sayısı

6- Mesleki ve teknik eğitim kurumlarının donanım sayısı

Gelişme Ekseni:
Güçlü Toplum

Hedef 1: İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi

Strateji 3: İşgücüne Katılım ve İstihdam Oranının Artırılması

TRB2 Bölgesi işgücüne katılım oranı (%45,8) ve istihdam oranı (%41,8) Türkiye ortalamasının (işgücüne katılım %50 ve istihdam %45,4) oldukça altındadır. İş bulamama kaygısı ve devlet yardımlarından yararlanamama korkusu bölgede işgücüne katılıma karşı bir çekince oluşturmaktadır. Devlet yardımlarından faydalanıp işgücüne katılanlar da yardımların kesilmemesi için kayıt dışı istihdama yönelmekte ve bölgenin istihdam oranını düşürmektedir.

Bölge'de işverenlerin ihtiyaç duyduğu alanlarda yetişmiş eleman bulma sıkıntısı yaşanmaktadır. İhtiyaç duyulan niteliklerde kalifiye eleman yetiştirilmesi için mesleki eğitim ve iş sağlığı ve güvenliği eğitim programları uygulanmaya konmalıdır. Eğitimini bitirmiş, sertifika almış personelin iş hayatına daha kolay atılabilmesi için aracılık yapılmalıdır. Ayrıca yatırımcıların bu personeli çalıştırması için de destek politikaları benimsenmelidir.

Gerekli eğitimi almış, dalında uzmanlaşmış personelin işgücü piyasasında aktif olması kendisine uygun ve açık bir iş pozisyonunun olmasıyla gerçekleşebilir. Bölge'nin işgücü niteliğini arttırabilmek ve kalifiye personelin istihdamının sağlanabilmesi için öncelikle bölgede yeterli özel sektör yatırımının artırılması gerekmektedir.

Özel sektör yatırımcıları için Bölge'yi cazip hale getirmek amacıyla; faizsiz ya da düşük faizli ve uzun vadeli kredi, vergi indirimi, personel sigorta primi indirimi, lojman, ulaşım vb. desteklerin sağlanması gerekmektedir. Böylece Bölge'de yatırım yapmanın ve eleman çalıştırmanın maliyetinin düşmesiyle yatırım yapma çekincesi azalacak, eleman ihtiyacı ortaya çıkacaktır. Ücret artışı ve çalışma koşulların da iyileştirilmesi insanları iş hayatına atılmaya sevk edecek, böylece bölgenin işgücüne katılım ve istihdam oranı artacaktır.

Dezavantajlı grupları çalıştıran ve çalıştıracak işverenlere gerekli teşvikler sağlanmalı, projeleri desteklenmelidir. Özellikle kadınların çalışabileceği giyim, el sanatları vb. sektörlere yatırım yapılması desteklenmeli, özendirici politikalar belirlenmelidir. Engelli grupların işgücüne katılımını sağlamak için gerekli altyapı iyileştirmesi yapılmalı, çalışma ortamları uygun hale getirilmelidir.

Hedef 1 & Strateji 3

İşgücüne Katılım ve İstihdam Oranının Artırılması

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde: 54, 55, 79, 91, 133, 282, 312, 313, 314, 315, 316

2- BGUS: Madde 103, 104, 105, 110, 366, 368

3- Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023), Özel Politika Gerektiren Grupların İstihdamının Artırılması, Tarım Sektörü Eylem Planı

Performans Göstergeleri

1- İşgücüne katılım oranı

2- İstihdam oranı

3- İşsizlik oranı

Gelişme Ekseni:
Güçlü Toplum

Hedef 1: İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi

Strateji 4: Çiftçi ve Üreticilere Yönelik Teorik ve Uygulamalı Eğitimlerin Sağlanması

TRB2 Bölgesi'nde bulunan toplam ekili alan ve hayvan mevcudu ile elde edilen tarımsal üretim değeri önemli tutarsızlıklar sergilemektedir. Bölge çiftçisinin, gerek geleneksel üretim metotlarından vazgeçememesi gerekse de sahip oldukları işletmelerin küçük ölçekli olması, Bölge'nin toplam tarımsal üretimini olumsuz etkilemektedir. Bölge çiftçisinin genel eğitim düzeyinin düşük olması, Bölge'nin sosyal yapısına uygun ve uygulamalı eğitimi elzem kılmaktadır.

TRB2 Bölgesi'nde toplam 60.204 kayıtlı çiftçi bulunmakta olup sadece Van'da bir çiftçi eğitim merkezi ve Bitlis'te de demonstrasyon alanı bulunmaktadır. Bölge'de bulunan çiftçilerin tarımsal üretimle ilgili iyi uygulamaları öğrenebilmeleri için yeni çiftçi merkezlerinin ve demonstrasyon alanlarının kurulması önem arz etmektedir. Ayrıca Bölge ekonomisinde önemli bir yere sahip olan hayvancılık işletmeleri için teorik ve uygulamalı eğitim ile sürü yönetimi ve çobanlık konusunda nitelikli insan kaynağı yetiştirilmesi ve çobanlara sosyal güvence sunulması gerekmektedir.

Türkiye'de 2009 yılından beri tarımsal danışmanlık hizmeti satın alan tarımsal işletmelerin desteklenmesi uygulaması devam etmektedir. Bu uygulamayla tarımsal yayın ve danışmanlık sisteminin çoğulcu, etkin ve verimli bir yapıya kavuşması amaçlanmaktadır. Bölge'de çiftçi eğitim kapasitesinin geliştirilmesi için tarımsal yayın ve danışmanlık sisteminin etkili uygulaması önem arz etmektedir. Bununla beraber, Bölge'deki üniversiteler, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları, özel sektör gibi aktörlerin işbirliği içinde çiftçi eğitim çalışmaları yapması ve yürütülen çalışmaların etkinliğinin sağlanması gerekmektedir.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın istihdam ettiği köy tarım danışmanları, çiftçi eğitimi için önemli bir fırsattır. Bölge'de bulunan tarım danışmanlarının mevcut sıkıntılarının giderilebilmesi için danışmanların görev alanlarındaki altyapı eksikliklerinin giderilip araç ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir. Paydaşlar arası işbirliği ile köy tarım danışmanları yönetiminde demonstrasyon alanları oluşturularak çiftçilere uygulamalı eğitim imkanlarının sunulması önem arz etmektedir.

Hedef 1 & Strateji 4

Çiftçi ve Üreticilere Yönelik Teorik ve Uygulamalı Eğitimlerin Sağlanması

Üst Ölçekli Planlar

1- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 2013-2017 Stratejik Planı: Stratejik Hedef 15

2- Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023), Eğitim-İstihdam İlişkisinin Güçlendirilmesi, Tarım Sektörü

Projeler

1- "Tarımsal Yayım Ve Danışmanlık Hizmeti Satın Alan İşletmelerin Desteklenmesi" Uygulamasının Etkinliğinin Arttırılması

2- Köy Tarım Danışmanlarının Hizmet Etkinliğinin Artırılması

3- Hayvancılık Uygulama Ve Eğitim Merkezleri Kurulması

4- Sürü Yönetimi Ve Çobanlık Eğitimi Verilmesi

5- İşbaşı Çiftçi Eğitimlerinin Yapılması

Performans Göstergeleri

1- Etki analiz araştırması sayısı

2- Köy tarım danışmanlarının görev yerlerine ilişkin geliştirilen hizmetler

3- Geliştirilen demonstrasyon sayısı

4- Kurulan hayvancılık uygulama ve eğitim merkezleri sayısı

5- Sürü yönetimi ve çobanlık eğitimi verilen kişi sayısı

6- Eğitim verilen çiftçi sayısı

Gelişme Ekseni:
Güçlü Toplum

Hedef 2: Kurumsal Kapasitenin ve Örgütlenme Bilincinin Artırılması

Strateji 1: Yönetişimin İyileştirilmesi ve Kurumsal Uzmanlaşmanın Geliştirilmesi

Kapasite geliştirme; bireylerin, örgütlerin, toplumun bir bütün olarak var olan bilgi ve becerilerinin zaman içinde güçlendirilmesi, günümüz koşullarına uyarlanması ve sürdürülmesi sürecidir. Bilgiye ve ağ örgütlenmesine dayalı küresel iktisadi yapı yerkürenin dört bir tarafında var olan yönetim anlayışını da değiştirerek hiyerarşinin, ulus-devlet veya il sınırlarının, kurum sınırlarının dışında çok yönlü iletişime, etkileşime ve şeffaflığa dayalı "yönetişim" adı verilen yeni bir yönetim anlayışını hayata geçirmiştir. Bölge'de kamu, özel ve sivil toplumda yer alan kurum ve kuruluşların idari, teknik ve mali kapasitesi günümüz gerekliliklerine, artan ve çeşitlenen nüfus ihtiyaçlarına cevap verebilecek yönde gelişirken, kurumlar bir yandan da içe dönük olmak yerine birbirleriyle etkileşim ve eşgüdüm içerisinde hareket etmelidir. Onuncu Kalkınma Planı'nda ve Bölgesel Ulusal Stratejisi Belgesi'nde de vurgulandığı gibi; kamu kuruluşları, üniversiteler, kalkınma ajansları(DAKA), meslek örgütleri, odalar, STK'lar ve özel sektör örgütlerinin hizmet kapasitelerinin geliştirilmesi ve aralarındaki ağ yapılarının güçlendirilmesi de yerel kurumsal kapasitenin geliştirilmesinde önemli unsurlar olarak ele alınmaktadır. Bu kapasitenin geliştirilmesi için ise bölge, il ve ilçe düzeyindeki aktörlerin daha sıklıkla bir araya geldiği platformların oluşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bölge'nin yerel düzeydeki teknik ve beşeri altyapı eksikliği, yerel hizmetlerin nitelik ve verimliliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Günümüzde bölgesel ve yerel politikaların belirlenmesinde kamu, özel sektör ve STK'ların ortak fikir ve çözüm üretmelerinin amaçlandığı yönetişim mekanizmalarının ağırlığı giderek artmaktadır. Ancak teknik, idari ve finansal kısıtları nedeniyle bir yandan yerel kurumların söz konusu yapılara alakası ve katılım düzeyleri yetersiz kalmakta, diğer yandan yerel sorun ve önceliklerin merkezi kurumların politikalarına yansıtılması güçleşmektedir. 6 Aralık 2012 tarihli Resmi Gazete 'de yayınlanan On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun[75]'la yerel yönetimlerin görev ve sorumluluklarının ve görev alanlarının kırsal alanları da içerecek şekilde genişlemesi, başta Van Büyükşehir Belediyesi olmak üzere Bölge'de hizmet sunan diğer yerel kurumların kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ihtiyacını artırmaktadır. Bu çerçevede; yerelde hizmet sunan kurum ve kuruluşların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla insan kaynağının gelişimine öncelik verilerek, personelin ulusal ve uluslararası düzeyde yetkinlik kazanabilmesi için detaylı ihtiyaç analizlerine göre yapılandırılmış eğitim programları oluşturulmalıdır.

[75] 6 Aralık 2012 Tarihli ve 28489 Sayılı Resmi Gazete

Hedef 2 & Strateji 1

Yönetişimin İyileştirilmesi ve Kurumsal Uzmanlaşmanın Geliştirilmesi

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 898, 1009, 1076, 1122, Program 1.23

2- BGUS: Madde 321, 433, 457, 496, 498

3- İçişleri Bakanlığı 2010-2014 Stratejik Planı: Amaç 1

Performans Göstergeleri

1- Tüm kamu kurum/kuruluşların kurumsal kapasite kapsamında alınan eğitim sayısı

2- Tüm kamu kurum/kuruluşlarında yapılan ihtiyaç analizi sayısı

3- Farklı kurumları bir araya getiren toplantı/organizasyon sayısı

Gelişme Ekseni:
Güçlü Toplum

Hedef 2: Kurumsal Kapasitenin ve Örgütlenme Bilincinin Artırılması

Strateji 2: Kurumsal Hafıza Oluşturacak Sistemlerin Kurulması

Onuncu Kalkınma Planı'nda da geniş bir yer tuttuğu üzere hem teknik hem de yönetsel faaliyetleri sağlıklı bir şekilde gerçekleştirmenin ve bunu özellikle kentsel hizmetlerde kullanmanın önemi büyüktür. Ancak; kurumsal kapasitenin sadece beşeri sermayenin güçlendirilmesi ile artırılması mümkün değildir. Bir diğer bileşen olan arşivleme ve kurumsal hafıza altyapısının da oluşturulması gerekmektedir. Kurum kapasitesi ve hafızası, mekânı doğrudan etkileyen faktörlerdir. Kent hafızasının korunması, mekân deneyiminin doğurduğu aidiyet ve süreklilik duygusunun oluşması açısından son derece önemlidir.

Bölge belediyelerindeki teknik konularda uzmanlaşma yetersizlikleri ve personelin sürekli eğitiminin sağlanamaması, kurumsal yenilenme ve dinamizmi yavaşlatmaktadır. Kurumsal yenilenmenin önündeki bir diğer engel ise arşivleme ve bilgisayar destekli programların kullanılması konularında yaşanmaktadır. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. Maddesi a bendinde bahsi geçen "Belediye, mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla coğrafi ve kent bilgi sistemi geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır." ifadesi, belediyelerin arşivleme konusunda bilgi teknolojilerinden yararlanmalarını öngörmektedir. Belediyelerdeki kurumsal hafızanın ne şekilde tutulduğuna ve aktarıldığına dair yapılan anketten alınan cevaplarda, CBS'nin hiçbir belediye tarafından kullanılmadığı; intranet dijital arşiv sistemi kullanımının %6, EBYS kullanımının %17 olduğu; 18 belediyenin %45'inde klasik yöntem arşivlemenin dahi yapılmadığı; %32'sinde ise klasik arşivleme kullanıldığı görülmektedir. TÜİK tarafından 2005 yılında 'Belediye Kent Bilgi Sistemi' kurulumuna yönelik yapılan araştırma da bu durumun problemselliğini desteklemektedir. Araştırmaya katılan belediyelerin %17'sinde numarataj[76] biriminin bulunmaması, belediyelerin en temel hizmet alanı olan imar planlarını yapmalarını güçleştirmektedir. Ülke genelinde kent bilgi sistemine sahip olan belediyelerin oranı %4'tür.

Bölge belediyelerinde, mekânsal veri üretmeyi, çalışma programlarını takip edip mükerrerlikten kaçınmayı sağlayan, bu veriyi güncelleyen kurum ve kuruluşların ortak kullanımında olan coğrafi kent bilgi sisteminin ve elektronik tabanlı bilgi alış verişi sisteminin oluşturulması, çalışan sirkülasyonunun ve prosedür işlemlerinin neden olduğu bilginin aktarılamamasına da çözüm olacaktır.

Mekânın organizasyonundan sorumlu yerel yönetimlerin kurumsal hafızalarını oluşturmak adına yapacakları çalışmalar mekânın zamansal süreci olarak tanımlanan kent yaşının okunabilir kılınmasını sağlayacaktır. Ayrıca, coğrafi kent bilgi sistemlerinin aynı dili konuşması ve bu sistemlerin ortak veri setine ve yazılıma dayanması, karşılaştırmalı analizler yapılmasına ve komşu bölgelerle işbirliğinin sağlanmasına imkân sağlayacaktır.

[76] Yolların isimlendirilmesi ve binaların numaralandırılması çalışmasına numarataj denilmektedir. Adres sisteminin mekâna dayalı olarak kurulmasını, adreslere sahada daha kolay ulaşılabilmesini, çevre temizlik vergisi, emlak vergisi, ruhsatlar vb. gelire konu hizmetlerin mekânsal olarak takip edilmesini, belediyelerin kenti (nerede okul, nerede çocuk bahçesine ihtiyaç olduğu vb.) daha iyi planlayabilmesini, kentin yeni gelişen alanlarının günü gününe izlenebilmesini, tek ve anlamlı bir adres veri tabanı elde edilmesini sağlamaktadır.

Hedef 2 & Strateji 2

Kurumsal Hafıza Oluşturacak Sistemlerin Kurulması

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 395, 403, 1054, Program 1.7

2- BGUS: Madde 293, 529

3- KENTGES 2012-2023: Eksen 4.1 /Hedef 1 / Strateji1.5

Projeler

1- İl Merkez Belediyelerinde Coğrafi Bilgi Sistemlerinin ve CBS Portalının Kurulması ile Kurumlara CBS Yazılım Eğitimi Verilmesi

2- Bölge Kurumlarında Elektronik Dosya Arşivleme Ve Elektronik Yazışma Sistemlerinin Kurulması

Performans Göstergeleri

1- CBS kullanan belediye sayısı

2- Elektronik dosya arşivleme ve elektronik yazışma sistemi kullanan kurum sayısı

3- CBS portalı kurulum sayısı

4- CBS yazılım eğitimi sayısı

Gelişme Ekseni:
Güçlü Toplum

Hedef 2: Kurumsal Kapasitenin ve Örgütlenme Bilincinin Artırılması

Strateji 3: STK'larda, Birliklerde ve Kooperatiflerde Etkinliğin Artırılması

Üreten, katılan ve yöneten demokratik bir toplum oluşturmak ve sürdürülebilir bir kalkınma sağlamak için sivil, mesleki ve ekonomik amaçlı örgütlerin etkinliklerinin artırılması gerekmektedir. Kooperatiflerin, sosyal ve ekonomik kalkınmaya, yoksulluğun azaltılmasına, istihdamın oluşturulmasına ve sosyal bütünleşmeye olan katkılarından dolayı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 2012 yılını "Uluslararası Kooperatifler Yılı" olarak ilan etmiştir.

Kırsal alanda yaşam standartlarını yükseltmek ve kırsal kalkınmayı sağlamak için tarımsal örgütler ve STK'lar önemli fonksiyona sahiptirler. Bölge'de toplam 1572 dernekten; % 3,3'ü kadın, % 1,2'si de engelli derneklerinden oluşmaktadır. Ayrıca, TRB2 Bölgesi'nde 10 adet tarım kredi kooperatifi, 308 adet tarımsal kalkınma kooperatifi, 11 adet sulama kooperatifi, 3 adet su ürünleri kooperatifi ve 2 adet şeker pancar ekicileri kooperatifi olmak üzere toplam 334 adet tarımsal kooperatif bulunmaktadır. Bölge'de örgütlenme düzeyi nicel olarak yüksek olmasına rağmen kurumsal kapasiteleri ve etkinlikleri düşüktür. Mevcut örgütlerin özellikle idari ve teknik kapasiteleri yetersizdir. Bölge'nin toplumsal yapısından kaynaklı sorunlardan dolayı tarımsal örgütlenmeden istenilen sonuçlar alınamamaktadır. Ayrıca mevcut örgütlerde yönetimden kaynaklı sorunlar yaşanmakta ve üyelerin örgütlerine olan güveni sarsılmaktadır. Bu durum, Bölgedeki birçok kooperatifin, STK'nın ve birliğin kısa ömürlü olmasını açıklar niteliktedir.

Bölgesel ve yerel amaçlı örgütlenmelerin teşvik edilmesi, gelişmelerine yönelik özel programlar hazırlanarak destekler sunulmalıdır. Bu amaçla, tarımsal örgütlerin idari ve teknik kapasitelerinin artırılmasına yönelik idari ve teknik destek mekanizmalarının geliştirilmesi hedeflenmektedir. Onuncu Kalkınma Planı'nda STK'ların kurumsal kapasitelerini güçlendirmek, sürdürülebilirliklerini ve hesap verebilirliklerini sağlamak amacıyla kapsayıcı yasal ve kurumsal düzenleme yapılması öngörülmektedir.

Hedef 2 & Strateji 3

STK'larda, Birliklerde ve Kooperatiflerde Etkinliğin Artırılması

Üst Ölçekli Planlar

1- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 2013-2017 Stratejik Plan: Stratejik Hedef 15

Projeler

1- Tarımsal örgütlerin özellikle kurumsal yönetim konusunda desteklenmesi

2- Tarımsal örgütlere nitelikli personel istihdamı desteği sağlanması

3- Tarımsal kalkınma kooperatif ve birlik yöneticilerinin eğitimi

Performans Göstergeleri

1- Destek verilen tarımsal örgüt sayısı

2- İstihdam edilen nitelikli personel sayısı

3- Eğitim verilen yönetici sayısı

Gelişme Ekseni:
Güçlü Toplum

Hedef 2: Kurumsal Kapasitenin ve Örgütlenme Bilincinin Artırılması

Strateji 4: Sosyal Yaşam Bilincinin Sağlanması

Kentler, sınırları içinde var olan çoklu kimlikleri ve kültürleri bir araya getirme ve bunların karşılıklı olarak birbirlerini zenginleştirmesini sağlama; üzerinde yerleştiği ve çevrelendiği doğa ile uyumu yakalama potansiyeline sahiptirler. Bu potansiyel, kent ile ilgili kararların demokratik süreçlere başvurularak alınması ile kullanılabilir. Kolektif görüşün sağlanması toplumsal dayanışma bilincinin (kentli örgütlenme), fırsat eşitliği bilincinin (dezavantajlılara ve cinsiyet eşitliğine saygı) ve yaşama saygı bilincinin (toplumsal sorumluluk ile insanı ve doğayı koruyarak yapılaşma) kazanımı ile mümkündür. Bu çerçevede, sosyal yaşama dair bahsi geçen bilinç kazanımlarının sırasıyla açıklanması yerinde olacaktır.

Toplumsal dayanışma bilinci halkın, kenti sahiplenmesinden, kentin bir parçası olduğunun farkındalığından, talep odaklı örgütlenmeyi gerçekleştirebilmesinden ve denetim araçlarını kullanabilmesinden geçmektedir. Örgütlenmenin kentlerdeki ilk ve en temel basamağını üniversiteler ve meslek odaları oluşturmakla birlikte Bölge üniversitelerinin öğrenci alımına henüz başlamış olması, uzmanlaşmayı sağlayacak yüksek lisans programlarının olmaması ve öğretim elemanlarının sürekli bir devinim içinde Bölge dışı üniversitelere hareketlilik göstermeleri Bölge'de akademik bilgi birikiminin, örgütlenmeyi yönlendirmekten uzak olduğunu göstermektedir. Kontrol mekanizmasında aktif rol üstlenen meslek odalarına bağlı şubelere ve temsilciliklere bakıldığında ise Bölge'de, teknik örgütlenmenin zayıf bir dirence sahip olduğu görülmektedir. Mesleki ve sosyal sorumluluk duygusunun eksikliği disiplinlerin işbirliği içinde çalışmak yerine birbirlerinin mesleki görevlerine ve yetkilerine soyunmalarına neden olmakta ve bu durum Bölge'de birçok illegal çalışma alanı yaratmaktadır. Üniversitelerdeki ve meslek odalarındaki örgütlenmeyi güçlendirmek adına iki kurumun işbirliğinde araştırma merkezlerinin kurulumuna, eleştirel bakış açısını geliştirici araştırmalara ve üniversitelerin hem kendi içlerinde hem de diğer üniversitelerle yerel kurumlarla iletişimini artırıcı proje temelli programlara destek verilmesi gerekmektedir.

Fırsat eşitliği bilincinin kazanımı toplumun, her bir bireyin kenti kendi özgür iradesi ile yardım almaksızın kullanma hakkına sahip olduğunu kabul etmesinden geçmektedir. TCEUEP ve OKP gibi üst ölçek planların programlarında özenle yer almasına karşın ülke genelinde yaşanan dezavantajlı grupların toplumsal ve mekânsal dışlanması problemi TRB2 Bölgesi için de geçerlidir. Bu durum, ulusal kararların yerel içselleştirilememesinden ve uygulama projelerine yansıtılamamasından kaynaklanmaktadır.

Bölge'de engelli, kadın, yaşlı ve genç bireyleri gözeten mekân tasarımlarının oluşturulması çözümler arasında yer alırken toplumsal bakış açısının değiştirilmesine yönelik eğitimcilerin duyarlılığının artırılması, STK kampanyalarının desteklenmesi, dezavantajlı grupların her alanda temsiliyete sahip olduğunun fark ettirilmesi çözümün temelini oluşturmaktadır. Cinsiyet eşitliği açısından bakıldığında ise Bölge'nin ataerkil yapısına istinaden farkındalık çalışmalarının erkekler üzerinden yürütülmesi yerinde olacaktır.

Yaşama saygı bilincinin kazanımı toplumun ve teknik adamların, tüketmek yerine sürekliliği sağlayarak faydalanma ile her faaliyetin canlılar üzerinde bir etki oluşturduğuna dair sorumluluğu paylaşmasından geçmektedir. TRB2 Bölgesi nüfusunun sürekli bir artış arz etmesi ile kentleşme oranlarının yükselişi, yapılaşmanın doğal olanı ortadan kaldırmak olarak görülmekte ve insan yaşamını riske atan alanlar yapılaşmada kullanılmaktadır. Bahsi geçen problemler doğal nüfus artışı yüksek olan tüm Bölge illerinde görülmekle birlikte net göç alan tek il olması sebebi ile Van İl'i kent merkezinde daha yoğun hissedilmektedir. Hızlı kentleşmenin bir sonucu olarak taşıma kapasitesi üzerine çıkan kentte çevresel kirlilik oranları artarak doğal yaşama zarar vermekte ve afet riski altındaki alanlarda yanlış yapılaşmalar gerçekleştirilmektedir. Yaşama saygı bilincinin sağlanmasında ilk adım, halka doğal yaşam hakkı ve çevresel risk konularında bilinçlendirme eğitimlerinin verilmesi ve uygulamalı programlara dâhil edilmeleri olacaktır. Evsel ve endüstriyel atık üretiminin azaltılması hususunda ve geri dönüşümün önemi hakkında farkındalık çalışmaları yapılmalıdır. Elektriğin, suyun ve doğalgazın tasarruflu kullanımına ilişkin bilgilendirmeler yapılmalı; bilinçli ve modern tarım uygulamaları konusunda çiftçi eğitimleri verilmelidir. Riskli alanlarda yapılaşmayı engellemeye yönelik kamuoyu bilgilendirilip Bölge üniversitelerinde Acil Durum ve Afet Yönetimi ve Afet Yönetimi Risk ve Planlama ile ilgili programlar kurulmalıdır. Bölge'de, afete hazırlıklı olma ve afet sonrası müdahale konularında teorik ve uygulamalı eğitimlerin verilmesi gerekmektedir.

Hedef 2 & Strateji 4

Sosyal Yaşam Bilincinin Sağlanması

Üst Ölçekli Planlar

1- 10. KP: Madde 937

2- BGUS: Madde 355

3- KENTGES 2012-2023: Eksen4.1 /Hedef1 / Strateji1.6

4- Leipzig Şartı: AB Üye Ülkeleri'nin Kentsel Gelişmeden Sorumlu Bakanları Ortak Görüş, Öncü Yenilikçilik Ve Eğitim Politikaları

5- Avrupa Kentsel Şartı 2: Sürdürülebilir Kentler ve Kasabalar

Projeler

1- Kentli Haklarına, Sürdürülebilir Çevre Yönetimine ve Enerji Verimliliğine Yönelik Bilgilendirme Toplantıları ve/veya Kampanyaları

2- Üniversitelerde Afet Yönetimi ve Planlama İle İlgili Akademik ve/veya Uygulamalı Programlar

Performans Göstergeleri

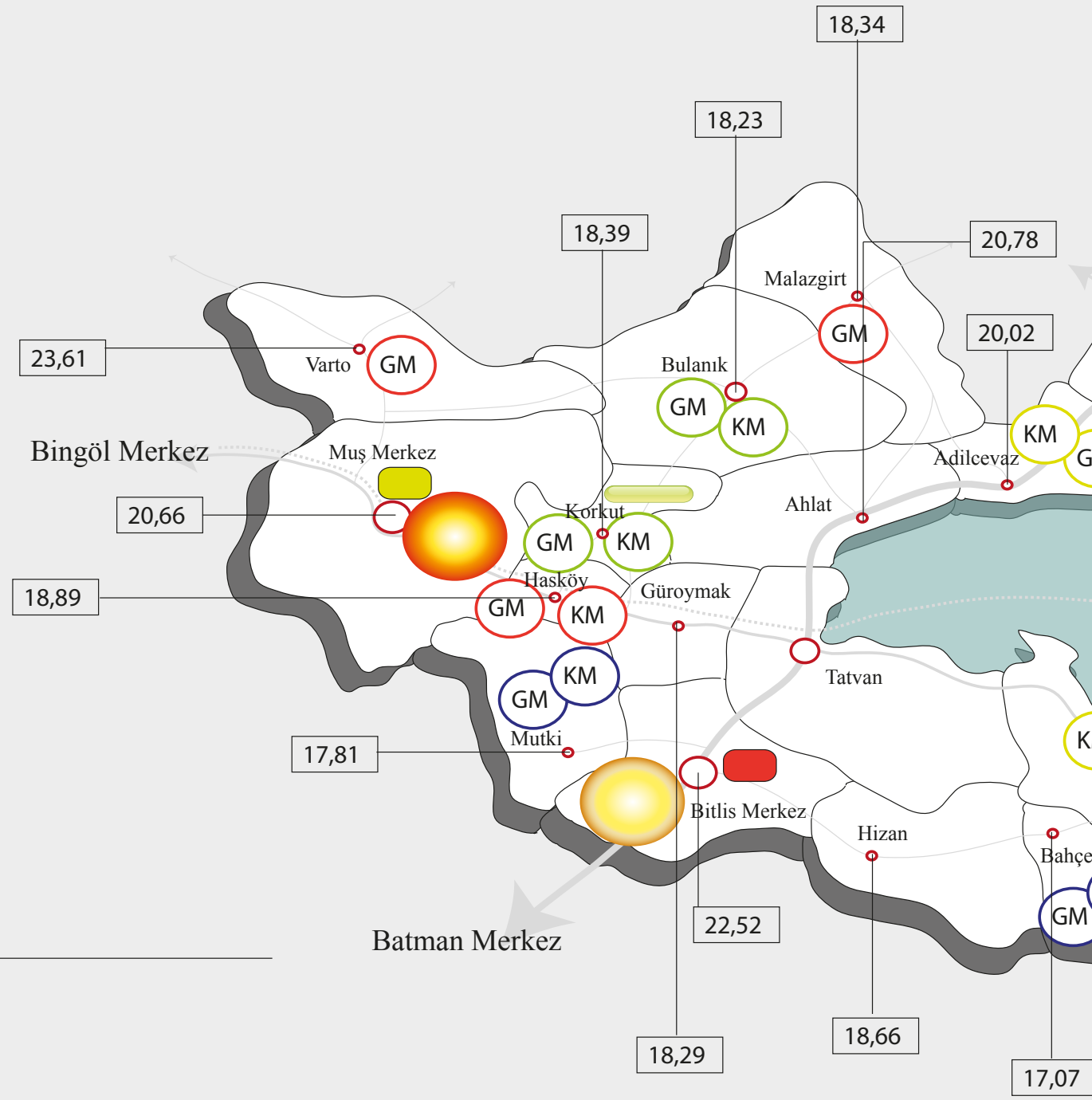
1- Bilgilendirme toplantıları ve/veya kampanya (adet)

2- Platform ve/veya saha çalışmaları (adet)

3- Akademik bölüm ve/veya uygulamalı program (adet)

Mevcut Durum

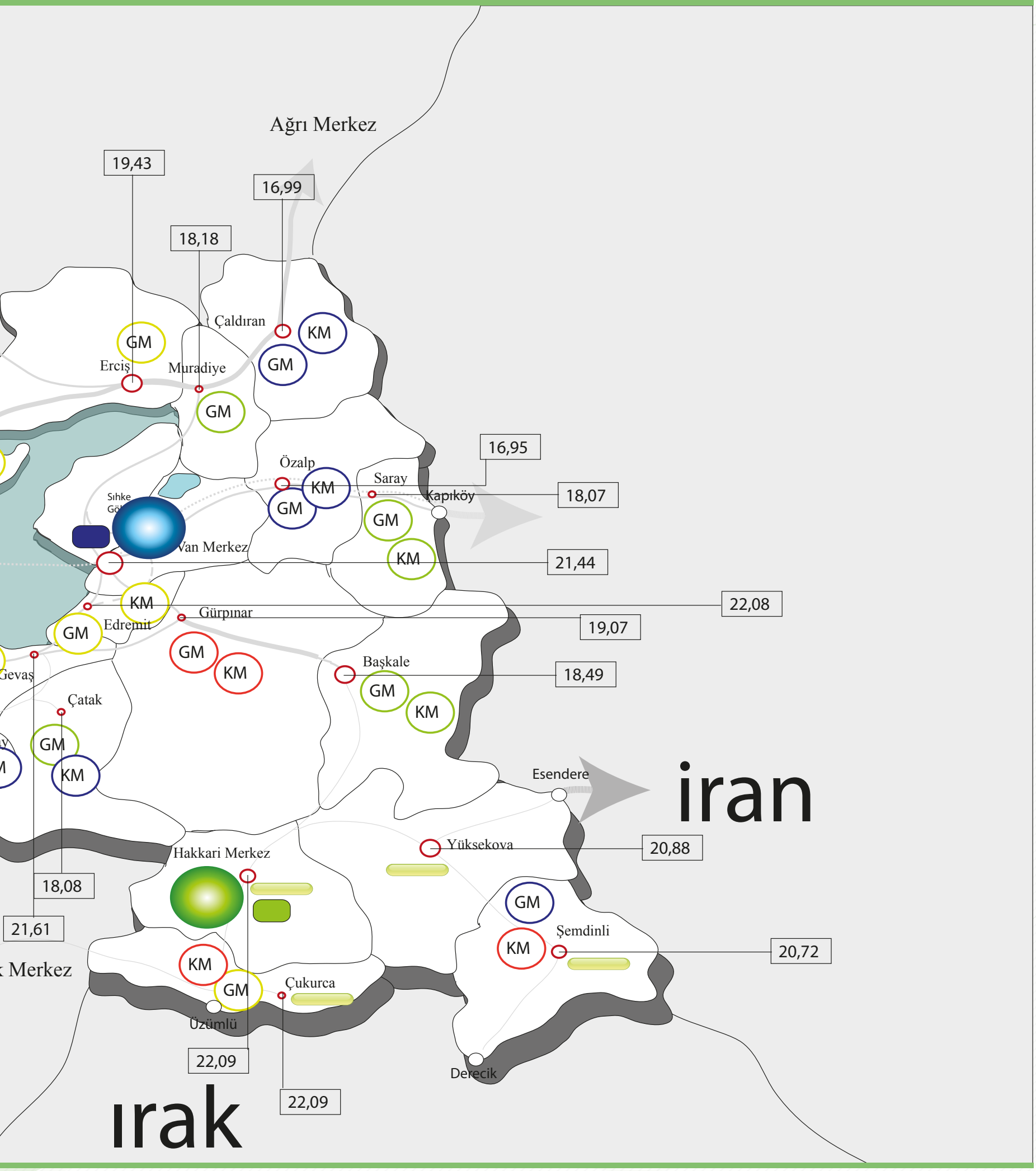
- Nüfus Büyüklügüne Göre Yerlesim Merkezleri
- Uluslar Arası E-Yol
- 1. Derece Devlet Yolu
- 2. Derece Devlet Yolu
- Demir Yolu
- Medyan Yas

Öneri Durum

- 1. Oncelik
- 2. Oncelik
- 3. Oncelik
- 4. Oncelik

- GM: Gençlik Merkezi
  KM: Kültür Merkezi
- Müstakil Derslik Yapılacak Ortaokullar
- AMATEM/ÇEMATEM
  AMA: Amatem
- Hayat Boyu Ögrenme Merkezi
  HÖB

Ağrı Merkez
19,43
16,99
18,18
Çaldıran
GM
KM
Erciş
Muradiye
GM
GM
16,95
Özalp
KM
Saray
Kapıköy
18,07
Sıhke
Göl
GM
GM
Van Merkez
KM
21,44
KM
22,08
Gürpınar
19,07
GM
Edremit
GM
KM
Başkale
18,49
Gevaş
GM
KM
Çatak
GM
KM
Esendere
iran
Yüksekova
20,88
Hakkari Merkez
18,08
21,61
GM
Şemdinli
KM
20,72
k Merkez
KM
GM
Çukurca
Üzümlü
22,09
Derecik
22,09
ırak

EKLER

İLÇE BAZLI STRATEJİ DAĞILIMI
GZFT ANALİZLERİ
PROJELER
KATILIMCI LİSTESİ

DAKA

DOĞU ANADOLU
KALKINMA AJANSI

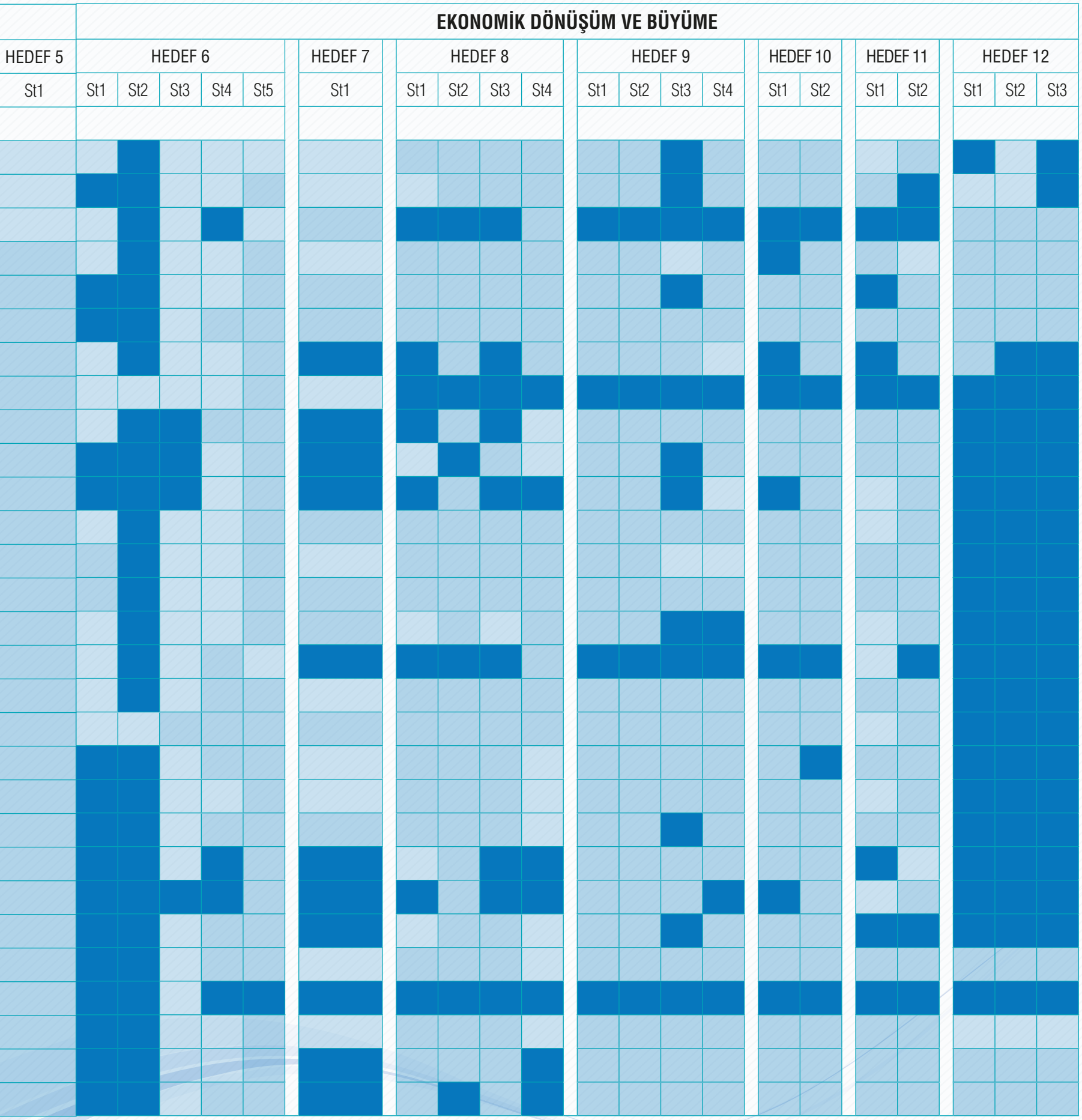

EK 1: İLÇE BAZLI STRATEJİ DAĞILIMI

GELİŞME EKSENLERİ		EKONOMİK DÖNÜŞÜM VE BÜYÜME																			
HEDEFLER		HEDEF 1						HEDEF 2					HEDEF 3					HEDEF 4			
STRATEJİLER		St1	St2	St3	St4	St5	St6	St1	St2	St3	St4	St5	St1	St2	St3	St4	St5	St1	St2	St3	
İLLER	İLÇELER																				
BİTLİS	Adilcevaz																				
	Ahlat																				
	Merkez																				
	Güroymak																				
	Hizan																				
	Mutki																				
	Tatvan																				
HAKKARİ	Merkez																				
	Çukurca																				
	Şemdinli																				
	Yüksekova																				
MUŞ	Bulanık																				
	Hasköy																				
	Korkut																				
	Malazgirt																				
	Merkez																				
	Varto																				
VAN	Bahçesaray																				
	Başkale																				
	Çaldıran																				
	Çatak																				
	Edremit																				
	Erciş																				
	Gevaş																				
	Gürpınar																				
	Merkez																				
	Muradiye																				
	Özalp																				
	Saray																				

1. Derece öncelik
2. Derece öncelik
3. Derece öncelik

EKONOMİK DÖNÜŞÜM VE BÜYÜME
HEDEF 5
St1
HEDEF 6
St1
St2
St3
St4
St5
HEDEF 7
St1
HEDEF 8
St1
St2
St3
St4
HEDEF 9
St1
St2
St3
St4
HEDEF 10
St1
St2
HEDEF 11
St1
St2
HEDEF 12
St1
St2
St3

EK 1: İLÇE BAZLI STRATEJİ DAĞILIMI

GELİŞME EKSENLERİ		YAŞANABİLİR MEKANLAR																GÜÇLÜ TOPLUM							
HEDEFLER		HEDEF 1				HEDEF 2					HEDEF 3				HEDEF 4				HEDEF 1				HEDEF 2			
STRATEJİLER		St1	St2	St3	St4	St1	St2	St3	St4	St5	St1	St2	St3	St4	St1	St2	St3	St4	St1	St2	St3	St4	St1	St2	St3	St4
İLLER	İLÇELER																									
BİTLİS	Adilcevaz		■	■		■	■	■				■				■			■							
	Ahlat		■	■		■	■	■		■						■				■					■	
	Merkez			■		■	■	■	■	■	■	■	■	■			■	■			■	■		■		■
	Güroymak			■		■	■	■											■	■			■			
	Hizan			■		■	■	■							■								■			
	Mutki			■		■	■	■				■			■				■	■			■			
	Tatvan			■		■	■	■	■	■		■	■		■	■		■			■	■		■	■	■
HAKKARİ	Merkez	■		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■				■	■	■			■		■
	Çukurca	■		■		■	■	■				■			■					■			■			
	Şemdinli	■		■		■	■	■				■			■					■			■			
	Yüksekova	■		■	■	■	■	■	■			■	■	■	■				■	■		■		■	■	■
MUŞ	Bulanık	■		■		■	■	■				■							■	■		■	■			
	Hasköy	■		■		■	■	■				■										■	■			
	Korkut	■		■		■	■	■				■										■				
	Malazgirt	■		■		■	■	■				■										■	■		■	
	Merkez	■		■		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■					■	■	■		■	■	■
	Varto	■		■		■	■	■			■				■								■			
VAN	Bahçesaray	■		■		■	■	■				■											■			
	Başkale	■		■		■	■	■				■			■				■	■		■	■			
	Çaldıran	■	■	■		■	■	■				■			■				■	■			■			
	Çatak	■		■		■	■	■				■			■				■	■			■			
	Edremit	■	■	■		■	■	■	■	■			■		■	■					■			■	■	■
	Erciş	■	■	■		■	■	■	■	■			■		■	■			■		■	■		■	■	■
	Gevaş	■	■	■		■	■	■							■	■			■	■	■		■		■	
	Gürpınar	■	■	■		■	■	■				■			■				■	■			■			
	Merkez	■		■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■			■	■	■
	Muradiye	■	■	■		■	■	■							■	■						■	■			
	Özalp	■	■	■		■	■	■		■		■			■				■	■		■	■			
	Saray	■	■	■		■	■	■				■			■				■				■			

■ 1. Derece öncelik

■ 2. Derece öncelik

■ 3. Derece öncelik

EK 2 : GZFT ANALİZLERİ

A) Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme Ekseni

A.1) Genel GZFT

GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR
Genç iş gücü oranının yüksek olması	Vasıfsız iş gücünün varlığı
Bölge'ye özel teşvik ve uygulamaların olması	İşletmelerin istihdam kapasitelerinin yetersiz olması
Tarıma dayalı sanayi potansiyelinin yüksek olması	GSKD'in düşük olması
Kümelenme potansiyeli taşıyan sektörlerin varlığı	Ortak Kullanım Alanlarının altyapı/üstyapı sorunları
Sermaye stokunun olması	KOBİ'lerde profesyonel yönetim yetersizliği
Genç nüfustan dolayı tüketime elverişli bir toplumun olması	KOBİ'lerin ağırlıklı olarak mikro ve küçük işletmelerden oluşması
Bölge'nin endüstriyel hammadde ve metalik madenler bakımından önemli rezervlere sahip olması	Mevsimsel ağır şartlar
Maden rezervlerinin ürün yelpazesinin geniş olması	Bölge'nin ülke içi pazara uzak olması
Madencilikte pazar sıkıntısının olmaması	Sanayi altyapısının gelişmemiş olması
Bölge'de bulunan her ilde üniversite ve meslek liselerinin bulunması	Yatırıma dönük sermaye yetersizliği
Bölge'de bulunan üniversitelerde üniversite-sanayi işbirliğine dönük akademik fakültelerin olması	Sınır kapılarının yeterince etkin kullanılamaması ve altyapı sorunları
Marka, Patent, Faydalı Model gibi ürün sınai hak tescili sağlamış örnek firmaların olması	Kayıt dışı ekonominin fazla olması
Bölge'de yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaşması ile ileri teknoloji-bilgi yoğun faaliyetlerin farkındalığının artması	Bölge'de çıkartılan madenlerin işlenmeden tüvenan satılması
Bölge'de girişimcilik eğitimi almış kişilerin varlığı	Maden zenginleştirme ünitelerinin olmaması
Başarılı girişim örneklerinin olması	Maden araştırma maliyetlerinin yüksek olması
Genç Girişimciler Kurulu, Kadın Girişimciler Kurulu gibi kurulların varlığı	Bölge'nin madencilikle ilgili verilerinin güncel olmaması ve maden potansiyelinin tam olarak bilinmemesi
Çocuk girişimciliği konusunda farkındalığın oluşması ve saha çalışmalarının başlatılması	Bölge'de madencilik sektörü ile ilgilenen kişilerin mevzuat ve bilgi eksikliği
Van İlinde İş Geliştirme Merkezi'nin olması	Madenciliğe dayalı İhtisas OSB'lerinin olmaması
Bitlis Eren Üniversitesi'nde Kadın ve Genç Girişimciliğini desteklemeye yönelik Araştırma ve Uygulama Merkezinin varlığı	Kümelenme eksikliği

GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR
Muş Alparslan Üniversitesi ile KOSGEB Müdürlüğü arasında girişimciliğin geliştirilmesini de kapsayan bir protokolün imzalanması	MİGEM Bölge Teşkilatı'nın olmaması
Bölge'nin önemli su kaynaklarına sahip (Zap Suyu, Murat Nehri, Engil Çayı, Zilan Deresi ve Karasu Irmağı) olması	Madencilik faaliyetlerinde yeterli denetimin yapılmaması
Bölge'de bulunan dört ilin de global radyasyon değerlerinin Türkiye ortalamasının üzerinde olması	Madencilik faaliyetlerinde yerel halkın problem çıkarması
Bölge'de 13 adet jeotermal sahanın bulunması	Nakliye hizmetleri maliyetlerinin yüksek olması
Uluslararası ticaret ve ulaştırma koridorları üzerinde olması (İpek yolu)	Demiryolu altyapısının kalitesiz ve yetersiz olması
Orta Doğu ülkelerine yakın olması	Mevcut enerji altyapı kapasitesinin ihtiyacı karşılayamaması
İran'a sınır kapılarının (Esendere, Kapıköy) olması	Bölgede Ar-Ge ve yeniliğe dönük kültürün ve üniversite-sanayi işbirliği düzeyinin gelişmemiş olması
İran'a karayolu ve demiryolu bağlantısının olması	Sanayiye yönelik araştırma merkezlerinin ve üniversite-sanayi arayüz kuruluşlarının olmayışı
Havaalanlarının varlığı	Özel Sektör tarafından faaliyete geçen herhangi bir Ar-Ge Merkezi'nin olmaması
Organize sanayi bölgelerinin varlığı	Yenilikçi Teknolojiler gibi fuarların bölgede düzenlenmemesi
Gümrük Bölge Müdürlüğü'nün varlığı	Bölge'de Ar-Ge ve Yeniliğe dönük danışmanlık hizmetleri veren firmaların azlığı
Van İlinin büyükşehir olması	Ar-Ge Destek Mekanizmalarının bilinmemesi
Tarımsal ve hayvansal hammaddelerin varlığı	Bölgesel ekonomiye özgü akademik birimlerin yeterli sayıda olmaması
Mevcut demiryolunun Kazakistan'a kadar uzanıyor olması	Patent, Faydalı Model ve Endüstriyel Tasarım başvuru sayılarının düşük olması
Hakkâri'nin Irak ile komşu olması	Tescillenmiş Patent, Faydalı Model Sayılarının az olması, Endüstriyel Tasarım ve Coğrafi işaretlerin bulunmaması
Bölge ithalatının yüksek olması	Firmaların küresel rekabet edebilirlik hedeflerinin ve markalaşma bilincinin olmaması
	Firmalar arası ortaklık ve işbirliği kültürünün zayıflığı
	Düşük teknoloji kullanımı ve üretim teknolojilerinin yetersizliği
	Yürütülen bilimsel çalışmaların Bölge ihtiyaçlarına yeterince odaklanamaması
	Bölgede girişimcilik kültürünün yeterince gelişmemiş olması

GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR
	Tüm illerde ulusal ölçekte yürütülen girişimcilik destek mekanizmalarının farkındalığının düşük olması
	Risk sermayesi, girişim sermayesi ve melek yatırımcı gibi yeni nesil finansal sistemlerin tanınırlığının azlığı
	Bölge üniversitelerinde iş geliştirme ve kuluçka merkezlerinin olmaması
	Hakkari, Muş ve Bitlis illerinde İŞGEM'lerin ve hızlandırıcı mekanizmaların bulunmaması
	Tatvan-Van arasında çalışmakta olan tren ferinin eski, vagon taşıma kapasitesinin yetersiz ve seferlerin düzensiz olması
	Bölge illerinin limanlara uzak olması
	Çağdaş depolama tesislerinin ve antrepoların olmaması
	Mevcut havaalanlarının uluslararası havalimanı ve kargo terminalinin olmaması
	Lojistik yönlü altyapı yatırımlarının yeterli olmaması
	İl içi ve il dışı ulaşım altyapısının diğer bölgelere göre yetersiz ve gelişmemiş zayıf olması
	Ulaşım ana planının oluşturulmaması
	Mevcut ulaşım altyapısının korunmasına yönelik efektif bakım onarım planlamasının olmaması
	Gümrük faaliyetleriyle yeterli seviyede etkinliğe ulaşılamaması
	Sektöre yönelik antrepo veya gümrüklü saha olmaması
	Karayolu taşımacılık firmaları ve filosunun istenilen düzeyde olmaması
	Bölge'de var olan madenlerin tamamının tespit edilememiş olması

FIRSATLAR	TEHDİTLER
Bölge'nin dış ticaret ve sınır ticaretine uygun olması	Güvenlik sorunundan kaynaklanan istikrarsızlık
Genç nüfusun fazla olması	Komşu ülkelerde yaşanan politik istikrarsızlıklar
Türkçe konuşan Orta Asya ülkelerine yakın olması	Çalışan ücretlerinin düşük olması dolayısıyla Batı'ya göçün artma ihtimali
Bölge illerinin tamamının Yeni Teşvik Yasası'nda en avantajlı grup olan 6. Bölge'de yer alması	Yerel sermayenin Bölge içi yatırımdan ziyade Bölge dışı yatırıma yönelmesi
Bölge'nin BROP kapsamında olması ve Van İli'nin belirlenen cazibe merkezlerinden biri olması	Güncel mevzuatlardaki eksikliklerden ve kanundan kaynaklanan sıkıntılar
Van İlinin büyükşehir olmasıyla beraber sanayi altyapısı konusunda olumlu gelişmelerin yaşanacak olması	Kurumlar arası işbirliğinin olmayışı ve koordinasyon eksikliği
Üniversite ve meslek okullarının varlığının sanayi sektörü ile işbirliği olanağı sunması	Madencilik ruhsat işlerinin üç bakanlığın sorumluluğunda olması
Yüzüncü Yıl Üniversitesinde maden mühendisliği bölümünün bulunması	Sosyal yardımların işgücü piyasasını olumsuz etkilemesi
Üniversitelerde sanayideki faaliyetlerin çalışmalarını güçlendirecek merkezi araştırma laboratuvarlarının kurulması	Teşvik yasasında bulunan eksiklikler
Van İlinde TEKNOKENT ve Muş İlinde TEKMER'in ve kuluçka/hızlandırıcı merkezlerinin kurulacak olması	Uluslararası rekabetten kaynaklanan olumsuzluklar
Bölge'de coğrafi işaret gibi tescili sağlanabilecek endemik ve yöresel üne sahip ürün çeşitlerinin fazla olması	Bölgedeki yenilik ve Ar-Ge konularında proje üretme kültürünün oluşmasının uzun zaman alma olasılığı
Van İlinde Tuşba Fuar ve Kongre Merkezinin kurulacak olması	Bölgedeki tarımsal üretim ve sanayi yapısında profesyonel yönetim sisteminin düşük seviyede kalması
Ulusal ve bölgesel ölçekte Ar-Ge ve yenilik çalışmalarına yönelik destek mekanizmalarının varlığı	Firmaların proje ve yenilik üretme kültürünün düşük olması sebebiyle teknolojik faaliyetlerin gelişmesini engelleme durumu
Bitlis İlinde İŞGEM kuruluş çalışmalarına başlanmış olması	Ar-Ge ve Yenilik Çalışmaları yürüten İleri Teknoloji-Bilgi Yoğun sektör firmalarının diğer bölgeleri tercih etmesi
Muş Alparslan Üniversitesinde girişimcilik derslerinin akademik programa alınacak olması	Bölgesel yenilik kapasitesinin düşük olması sebebiyle Ar-Ge ve inovasyon eksenli girişimlerin az olma ihtimali
Yerli enerji kaynaklarının tespit edilmesi ve değerlendirilmesi	Bölgeye girişimcilik kültürünün yerleşmesinin zaman alacak olması
Yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretiminin artırılması	Madencilik faaliyetlerinde yeterli denetimin yapılmaması
Elektromekanik sanayi yatırımlarının Bölge'ye çekilmesi	İran'ın ticari ve taşımacılık kotaları uygulaması
Modern İpekyolu projelerinde gelişmelerin yaşanması	Bölge içinde ve Bölge dışına yoğun göçün olması (özellikle nitelikli insan gücünün Bölge dışına göç etmesi)
Çin ve Türkiye arasında demiryolu antlaşmasının imzalanması	Yeni teşvik sistemine rağmen girişimlerin yetersiz olması
Van Gölü kuzeyinde yeni bir demiryolu projesinin hayata geçecek olması	Lojistik altyapı yatırımlarına ilişkin alanların ilan edilmesi ile rant oluşma olasılığı
Yeni karayolu projelerinin hayata geçirilecek olması	Doğal afetlerin çok sık yaşanıyor olması
Farklı taşımacılık türlerini (kara - demir) birlikte kullanma imkânının olması	Mevsimsel ağır şartların üretim faaliyetlerini ve altyapıyı olumsuz etkilemesi
Katılım Öncesi Mali Araç (IPA) gibi çok boyutlu ve seçenekli ulusal ve uluslararası destek mekanizmalarının varlığı	
Gümrük kapasitesinin arttırılacak olması	
Mevcut havaalanlarının genişlemeye müsait olması	
Yüksekova Havaalanı projesinin hayata geçecek olması	

A.2) Tarım GZFT

GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR
Bölge'nin geniş çayır ve meralara sahip olması	Et ve süt müdahale kuruluşunun olmaması
Türkiye'nin küçükbaş hayvan varlığının yaklaşık % 14'ünün TRB2 Bölgesi'nde bulunması	Sulama altyapısının ihtiyacı karşılayamaması
Bölge'de üretilen et ve sütün kalitesinin yüksek olması	Kolektif iş anlayışının yeterince gelişmemiş olması
Hayvansal ürünleri işleme tesisleri için yüksek ham-madde potansiyelinin bulunması	İşletme ölçeklerinin küçük olması
Bölge'nin ekstansif tarıma elverişli olması	Tarımsal üretimde verim düşüklüğünün olması
Bölge'nin hayvancılık için uygun iklime sahip olması	Genel işlevsel örgütlenme yetersizliğinin olması
Kırsalda yaşayan genç nüfusun fazla olması	Vejatasyon döneminin kısa olmasından dolayı bazı ürünlerin Bölge'de yetişmemesi
Bölge'de hayvancılığın kültürel olarak yapılması	Sertifikalı tohumların kullanılmaması
Bölge'nin sınır kapılarına yakın olmasından dolayı yüksek ihracat potansiyeline sahip olması	Islah çalışmalarının yetersiz kalması
Ucuz iş gücünün olması	Kaçak hayvan girişinin olması ve bu sebeple kontrol altına alınamayan hastalıkların yaygınlaşması
Süt ürünleri tüketim alışkanlığının olması	Modern barınakların yetersiz olması
Yem bitkileri için uygun arazi ve iklim varlığı	Toplu basınçlı sulama sistemlerinin olmaması
Bölge'nin zengin flora çeşitliliğine sahip olması	Bitkisel üretimde standart bir kaliteye sahip olunama-ması
Yüksek kalitede bal üretiminin yapılması	Van İlinde tarıma dayalı sanayinin yetersiz olması
Bölge'nin bitkisel üretimde geç dönem periyodu için uygun bir iklime sahip olması	Bölge'de üretilen kaba yem miktarının ihtiyacı karşıla-yamaması
Bölge'de mikro–klima alanlarının olması	Açık süt kültürünün olması ve süt toplama maliyetleri-nin fazla olması
Bölge'nin su kaynaklarının yavru alabalık üretimi açı-sından elverişli olması	Yeterince kaliteli süt yemi ve besi yemi üretiminin gerçekleştirilemiyor olması
Kirlenmemiş ve hastalıklardan arı zengin su kaynakla-rının olması	Kışların uzun ve sert geçmesi
Dicle Nehri'nin en önemli kaynaklarının Bölge'de bulunması	

FIRSATLAR	TEHDİTLER
Sağlık konusunda artan bilince bağlı olarak organik tarıma yönelim olması	Yem fabrikalarının ürettiği ürünlerin kalite kontrolden geçirilmemesi
Küresel ısınma ile Bölge'nin sert ikliminde yumuşamaların olması	Bölge'de bulunan yüksek yaylalara erişimin güç olması
Organik tarım için bakir toprağa sahip olunması	Kontrolsüz gezginci arıcılığın Bölge'deki mevcut arı ırk varlığını tehdit etmesi
DAKA, DAP, TKDK gibi kuruluşların Bölge'de bulunması	Girdi ve mamul fiyatlarındaki istikrarsızlığın üreticileri olumsuz etkilemesi
Bölge'nin kalkınma politikalarında pozitif ayrımcılığa tabi olması	Bölge'ye şoklanarak gelen dondurulmuş beyaz etin sağlık açısından risk teşkil etmesi
Ziraat Bankası'nın müteşebbislere verdiği düşük faizli krediler	Tarımsal ürünlerde ulusal ve küresel fiyatlarda dalgalanmaların olması
Yerel yönetimlerin AB hibe programlarından yararlanması	Tarım sigortasının yaygınlaşmaması
	Toprak erozyonun önüne geçilememesi
	Bölge'de salgın hastalıkların (Şap, brusella vb.) yaygın olması

A.3) Turizm GZFT

GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR
Göz alıcı manzaralara ve doğal güzelliğe sahip yerlerin bulunması	Hizmet kalitesinin istenilen düzeyde olmaması
Dağ, göl, akarsu, ova ve yayla gibi farklı özelliklerdeki coğrafik çeşitliliğin olması	Kültürel ve tarihi mirasın tanıtımının yeterince yapılamaması
Endemik ornitolojinin ve floranın olması	Bölge illerinin turistik kent kimliklerinin olmaması
Van ve Hakkari'nin sınır illeri olmaları sebebi ile komşu ülkelerden (İran) turist çekmesi	Kent ve turizm altyapısının yetersiz olması
Bölgenin tarih boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olması ve bu medeniyetlerden kalan kültürel ve tarihi mirasın bulunması	Sektörde çalışan nitelikli iş gücü eksikliği
Halkın misafirperver olması ve gelen yabancılara karşı sıcak davranılması	Van Gölü kıyısının turizme açık olmaması
Türkiye'nin en büyük gölünün bulunması	Tesis eksikliği ve var olan tesislerdeki hizmet kalitesinin standartların altında olması
Farklı kitlelere hitap edebilecek turizm çeşitliliğinin ve potansiyelinin olması (Kültür, spor, dağcılık, doğa, inanç, kuş gözlemciliği, kıyı turizmi, kış turizmi)	Halkta kent, turizm ve çevre bilincinin tam yerleşmemiş olması
Halkın geleneksel yaşam biçimlerini sürdürmeleri	Bölge'nin uzun vadeli bir turizm stratejisinin olmaması ve vizyon eksikliği
Bölgenin markalaşmış değerlerinin olması (Van Kedisi, Van Kahvaltısı ve otlu peynir, Muş Lalesi, Nemrut Gölü)	Kurumlar arası koordinasyon ve eşgüdüm eksikliği
Değişim ve gelişime açık bir toplum yapısına sahip olunması	Çarpık kentleşme
Sulak alanların çok olması ve 200'den fazla kuş türünün bulunması	Kurumların faaliyetlerinin süreklilik arz etmemesi
Bölge'nin, vatandaşlarının ulusal ve dini bayramlarda Türkiye'ye yönelen İran'a komşu olması	Sektörde değişen eğilim ve taleplere cevap verilememesi
	Yöresel ürünlerin pazarlanabilecek şekilde piyasaya sunulmamaları
	Bölge'yi tanıyan ve yabancı dil bilen rehber sayısının az olması
	Engebeli coğrafik koşullardan dolayı üst ve altyapı maliyetlerinin yüksek olması
	Tarihi ve turistik varlıklar açısından zengin bir bölge olmasına rağmen, turizmin TRB2 Bölgesi'nde potansiyeli yüksek bir sektör olarak değer görmemesi

FIRSATLAR	TEHDİTLER
Bölge'nin henüz bir imajının olmaması, eski imajlardan bağımsız, güçlü bir marka geliştirilebilecek olması	Kışların uzun ve sert geçmesi
Alternatif turizm çeşitlerinin global anlamda bir eğilim kazanması ve Bölge'nin bu alanda öne çıkabilecek kapasitede olması	Van Gölü'nün atık kirliliğine maruz kalması
Ahlat Eski Yerleşimi ve Mezar Taşları UNESCO'nun " Kültürel Miras Geçici Listesi'nde olması, İpek Yolu'nun Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü tarafından önemli bir destinasyon canlandırılmasına yönelik çalışma ve yönlendirmeleri	Doğal ve Kültürel varlıklara ulaşım problemlerinin olması
Nemrut Krater Gölü'nün Türkiye'de bulunan dört Avrupalı Seçkin Destinasyondan biri olması	Komşu ülkelerdeki istikrarsızlık
Türkiye'nin Uluslararası Fuar ve diğer etkinliklerde aktif bir şekilde katılım sağlaması	Çevre tahribatı
Türkiye Turizm Stratejisi 2023 belgesinde Bitlis ve Van illerinin Kültür turizmi kapsamında Turizm Gelişim Bölgesi olarak ilan edilmiş olması	Kültürel ve tarihi mirasın yeterince korunmaması/tahrip edilmesi
Bölge'nin yıllardır devam eden sorunlarının siyasi iradeyle çözülecek bir sürece girilmiş olması	
Van'da Urartu medeniyetini tanıtmak amacıyla modern bir müzenin açılacak olması	
Van'da bölgeye hitap edecek bir Kongre ve Fuar merkezinin açılacak olması	

B) Yaşanabilir Mekânlar Ekseni (GZFT)

GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR
Kentleşme ve sanayileşme sürecinin erken dönemde olması ile planlı kent yaratımı olasılığının artması	Disiplinler ve kurumlar arası işbirliğinin, toplumsal dayanışmanın ve kentlilik hakları bilincinin sağlanamaması
2011 depremi sonrasında yapı kalite kontrolünün ve yer seçimlerinin daha dikkatli yapılması	Kentsel yeşil alanların rant üreticisi olarak görülmesi ve merkez sınırlarında yeşil alan yetersizliği
Erişilebilirlik açısından ulaşım altyapısında demiryolu, karayolu, havayolu ve göl ulaşım bağlantılarının olması	İmar planı üzerindeki tadilatların ve mevzii imar planlarının, imar planının orijinal senaryosunu bozması ile kentin plansız büyümesi ve hiçbir kontrol mekanizmasına tabi olmaması
Topografya eğimlerinin yeni yerleşkeler üretmeye izin verecek ölçüde olması	Projeksiyon hesaplarının uygulamalarla örtüşmemesi sebebi ile altyapı standartlarında eksikliklerin yaşanması
Kurumların işbirliği yapmaya istekli olmaları	Çevre yönetimi, ulaşım, kıyı koruma, altyapı, afet sakınımı vb. konuları kapsayan özel planların eksik olması
Kent kirliliğine neden olan ağır sanayi varlığının olmaması	Kentleşme, kent estetiği, kent markası ve kentsel tasarım alanlarının kurumlar ve halk arasında bilinirlik seviyesinin yetersiz olması
Turizmde çeşitliliğin (kültür, güneş, doğa, kış turizmi vb.) olması ve Van Gölü çevresinin bu alanda kullanılabilecek alanlar sunması	Sosyo-kültürel etkinlikleri ihtiva eden kentsel donatı alanlarının kalitesiz ve yetersiz olması
Bölge'deki her ilin bir üniversiteye sahip olması ve bu durumun mekansal çeşitliliğin artmasını teşvik eden bir talep oluşturması	Plan hiyerarşisinde yer alan planların birbirinden kopuk olması ve üst ölçek planların yerelin ihtiyaçlarından bağımsız bir içerik ile hazırlanması
Bölge illerinde yeterli miktarda su kaynaklarının olması	Nitelikli teknik personel sayısının yetersizliğinin yenilikçi sistemlere entegre olmayı, uluslararası fonlardan yararlanmayı ve verimli iş üretmeyi engellemesi
Çevre konusunda çalışan üniversitelerin olması	Kurumların arşivleme, CBS, numarataj sistemi, çalışma programı vb. olmaması sebebi ile kentlerin gelişim süreçlerinin takip edilememesi; kurumsal hafızanın ve koordinatlı veri tabanlarının oluşturulamaması
Deprem sonrası imar planı hazırlanırken 1999 depreminden sonra ülkemizde gelişen mühendislik anlayışı ve yeni tekniklerin uygulamaya geçilmiş olması dolayısıyla deprem sonrası hazırlanan imar planına esas jeolojik etütlerde daha hassas çalışılması ve yapı denetim olgusunun başlaması	Engelli ve çevre dostu kentler üretmenin planlamanın son basamağı olarak görülmesi
Fiberkent projesinin uygulanmaya başlaması	Bitlis İli haricinde Bölge'nin diğer illerinde düzenli katı atık depolama tesislerinin olmaması
	Yeterli sayıda ve kapasitede atık su arıtma tesislerinin bulunmaması
	Hava kirliliği ölçüm istasyonlarının yetersiz kalması
	Kanalizasyon altyapısının yetersiz olması

GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR
	İsale hatlarının ihtiyacı karşılayacak düzeyde ağ erişimine ve malzemeye sahip olmaması ve sızıntı oranının yüksek olması
	Şehir şebekesine karışan kuyu sondaj sularının içme suyu kalitesini düşürmesi ve kirletmesi
	Yapı inşa denetimlerinin ve çevre kirleticileri denetimlerinin eksikliği
	Van İli hariç diğer illerde doğalgaz şebekesinin olmaması
	Çevre ve afet bilincinin eksikliği
	Bilinçsiz ve kontrolsüz gübre ve tarım ilacı kullanılması sonucu toprak ve su kirliliğinin artması
	Bölge illerinde geri dönüşüm tesislerinin olmaması ve bu sebeple sanayi ve evsel atıkların geri dönüştürülmemesi
	Atıkların yönetmeliklere uygun bertaraf edilmemesi
	Kalitesiz kömür kullanımının yaygın olması
	Yaban hayatı koruma alanlarının yetersiz olması
	Mevcut enerji altyapı kapasitesinin ihtiyacı karşılayamaması
	Afet ile alakalı yeterli sayıda kalifiye ve eğitimli personelin olmaması
	Afet bölgesi olmasına rağmen sığınma, barınma, toplanma bölgelerinde araç ve gereçlerin hazır halde bulunmaması
	Deprem sonrası zayıf yapının yeniden inşa edilmesi yerine güçlendirmeye çalışılması
	Afet yönetim merkezinin diğer kurumlarla koordinasyon eksikliği
	Afet Lojistik Merkezlerinin bulunmaması
	Afet yönetim sisteminin ve bu stratejiye entegre edilmiş dijital programların (CBS vb.) eksikliği
	Telekomünikasyon hizmetlerinin pahalı olması

FIRSATLAR	TEHDİTLER
Deprem sonrası kentleşmeye dair bilincin artması ve imar planının yenilenmesi ile çarpık yapılaşma yaşanan alanlarda kentsel dönüşüm projelerinin uygulanabilme olanağının olması	Afet riski yüksek olan bölgelerde tedbir maksatlı plan, proje ve senaryoların eksik olması
Havza etrafındaki yerleşim birimlerinin beraber hareket edebilmesini sağlayabilecek olan Van Gölü Belediyeler Birliği'nin kurulmuş olması	İnşaat sektöründe yapı denetimlerinin sağlanamamış olması ve yıpranmış yapı stokunun fazla olması
Nüfus artışı ile birlikte yaşanan kentleşmenin artması ve kaliteli yaşam bilincinin oluşması	Kırsalda tarım üretiminin zayıflamasından doğan hızlı göç dalgası ve kırın boşalması ile birlikte kentlere projeksiyonsuz bir nüfusun yığılması ve bu yığılmanın çarpık kentleşmeye yol açması
Kentleşme sürecinin erken safhada olması ile kent merkezlerindeki açık alanların kamu yararına kullanılabilmesi	Kente gelen göç nüfusunda kalifiye elemanın eksikliği ile marjinal sektörlerin artması
Yenilenebilir enerji kaynakları kullanılarak kentlerin giderlerinin azaltılma potansiyelinin olması	Eğitim alanındaki yetersizlikler sebebi ile kent merkezlerinden bölge dışına gerçekleşen göçün artması
Tatvan gibi ilçeleri kapsayan turizm bölgelerinin ilan edilmesi ile yatırımların yönelebileceği bir rant oluşumunun sağlanması	Bölge dışı göç ile beşeri ve ekonomik sermayenin kent dışına çıkması
Kentsel dönüşüm, kentsel tasarım ve restorasyon gibi kentsel politika araçlarının daha çok benimsenmesi ile bu alanlarda proje üretme ihtiyacına yönelik farkındalığın artması	Bölge'nin yaşam kalitesi düşüklüğü sebebi ile ikamet alanı olarak görülmemesi
Coğrafi Bilgi Sistemlerine duyulan ihtiyacın farkındalığının artması ve Muş İli'nde bu konuya dair mikro ölçekli hazırlık çalışmalarının başlatılmış olması	Mahalle bazında gelişmişlik düzeylerinin farklı olmasının mekanlar üzerinde sınıfsal ayrışmaları artırması
Altyapı yatırımlarının artırılması	Kentsel alan yayılımının tarım alanlarındaki verimliliği düşürmesi
Ormanlık alanların artırılması	Kaldırım, çekme mesafesi, cadde ve sokak genişliği gibi standartların uygulanmaması
Geri dönüşüm tesislerinin kurulabilmesi ile dönüşüm miktarının artırılması	Geri dönüşü olmayan çevre tahribatlarının oluşması
Yeni yapılan isale hatları ve atık su tesislerinin olması	Erozyonun önüne geçilememesi
Deprem ile birlikte ağır hasarlı veya yıkık olmaları nedeni ile kaybedilen yapıların inşası sırasında geçmişte yapılmış hatalara veya göz ardı edilen önceliklere dikkat edilmesi	Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin olması
2011 yılında yaşanan depremlerin, yöneticilerin kentleşme, çevre ve afet sorunlarına bakış açılarını değiştirmesi ile duyarlılığın artması	Şehir şebekesine dahil edilen kuyu sondajlarında sağlığa zararlı maddelerin bulunması
Üniversite işbirliklerinin oluşturulabilmesi	Atık suların Van Gölü'ne ve akarsulara arıtılmadan deşarj edilmesi
Bilişim firmalarının geleceğe yönelik projelerinin olması	Topografik, jeolojik ve iklimsel nedenlerden dolayı deprem, heyelan, kaya düşmesi, su baskını, çığ, erozyon gibi afetlerin sık yaşanması
	TRB2 Bölgesi'nin neredeyse tamamının 1. derecede deprem bölgesi olması

C) Güçlü Toplum Ekseni (GZFT)

GÜÇLÜ YANLAR	ZAYIF YANLAR
Bölge'de genç ve dinamik nüfusun fazla olması	Sağlık ve sosyal hizmet alanlarında hizmet sunan kurumların nitelikli eleman ihtiyacının karşılanamaması
Kış sporlarının yapılabilmesi	Yeterli düzeyde sosyal doku analizlerinin yapılmaması
Engelli çocuğu olan ailelerin geçmişe göre bilinçlenme düzeyinin artmış olması	Kurumlar arası işbirliğinin olmayışı ve koordinasyon eksikliği
Geçmiş yıllara göre sağlık kuruluşlarının daha iyi hizmet sunması	Kişilerin gelir düzeyleri arasında büyük fark bulunması; yoksulluğun derinleşmesi
STK'ların sosyal sorunlara daha fazla ilgi göstermeye başlaması	Sosyal faaliyet alanlarının kalitesiz ve yetersiz olması
Bölge'de dört adet üniversitenin var olması	Koruyucu sağlık hizmetlerinin en önemli ayağı olan sağlık eğitimi çalışmalarının yetersiz olması (özellikle kırsal alanlarda)
	Altyapı ve donanım yetersizlikleri (okulların ve sınıfların fiziki durumu, sınıfların teknolojik materyal eksikliği vb.)
	Halk eğitim merkezleri faaliyetlerinin Bölge'nin taleplerine cevap verememesi
	Öğretmen ve doktor sirkülâsyonunun fazla olması
	İlçe merkezlerinde, özellikle dezavantajlı gruplara yönelik donanımlı gençlik, kültür ve spor merkezlerinin olmaması
	Madde bağımlıları sayısının gün geçtikçe artması ve bu alanla ilgili tedavi merkezlerinin eksikliği
	Kalifiye eleman eksikliği
	Okulöncesi eğitim ve ortaöğretimde okullaşma oranının düşük olması
	Bölge genelinin eğitim seviyesinin düşük olması
	İş olanaklarının yetersiz oluşu ve bu yüzden dışarıya göç verilmesi
	Sosyal örgütlerin kapasitesinin ve potansiyelinin çok düşük olması
	Çocukların çalıştırılması
	Hayat boyu öğrenme faaliyetlerinin yetersiz olması
	Bölge'de görev yapan eğitim ve sağlık personelinin deneyimsiz olması
	Ailesel teknoloji eğitimi ve rehberlik merkezi ile modern eğitim metodlarının eksikliği sonucu YGS'de başarı oranının düşük olması

FIRSATLAR	TEHDİTLER
Bölge'de açılım süreci ile ilgili olumlu bir atmosferin oluşması	Bölge içine ve Bölge dışına yoğun göçün olması (özellikle nitelikli insan gücünün Bölge dışına göç etmesi)
Spor ve kültürel alanda Bölge'nin güçlü bir potansiyelinin olması	Göç sonucu artan nüfusun plansız yapılaşmayı tetiklemesi ve eğitim ve sağlık alanındaki hizmet arzının talebi karşılayamaması
Su sporlarına olan ilginin artması	Sosyal yardımların insanları tembelliğe yöneltmesi
Eğitim ve sağlık yatırımlarının artış göstermesi	Basında, Bölge'nin olduğundan daha kötü yansıtılması ve bu sebeple Bölge dışında yaşayan kişilerde önyargı oluşması
KOSGEB, DAKA, DAP vb. kuruluşlarının Bölge'nin kalkınması için sağladığı destekler	Eğitim, sağlık ve kültür alanlarında özel teşebbüsün yetersiz olması
AB fonlarından faydalanılması	Eğitim ortamlarının uyuşturucu madde kullanımı ve satışı için pazar olarak görülmeye başlanması

EK 3 : PROJELER

A) EKONOMİK DÖNÜŞÜM VE BÜYÜME

PROJE ADI	Tatvan İlçesi Pomza, Perlit, Mermer ve Doğal Taşlar Organize Sanayi Bölgesi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi/Bitlis İli Tatvan İlçesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2016-2020
PROJENİN GEREKÇESİ	Türkiye'nin en büyük Pomza ve Perlit maden rezervleri Tatvan İli ve çevresinde bulunmaktadır. Tatvan İlçesi ve çevresinde ise Pomza başta olmak üzere, Mermer, Doğal Taşlar (Ahlat Taşı gibi) bir çok madencilik işletmesi faaliyet göstermektedir. Söz konusu işletmeler birbirinden dağınık ve düzensiz bir şekilde yayılım göstermektedirler. Bu durum ürünün temin edilmesinde zaman ve finansal anlamda sıkıntı oluşturmaktadır. İşletmelerin mevcut bulunduğu yerlerde ise altyapı sorunları ve çevreyle alakalı problemlerde yaşanmaktadır. Ayrıca işletmelerin üretim kapasitesi küçük olduğundan pazar talepleri tam olarak karşılanamamaktadır. Bu durum Bölge ihracatını olumsuz olarak etkilemektedir. Bu sorunların önüne geçmek için irili ufaklı Bölge'nin muhtelif yerlerine dağılmış işletmelerin, altyapısının hazır olduğu, çevreye duyarlı sistemleri barındıran, Pomza, Perlit, Doğal Taşlar ve Mermere yönelik Ar-Ge merkezini ihtiva eden, teknolojiye uygun ekipmanları ve bu ekipmanları daha efektif kullanabilecek bir alana sahip bir Organize Sanayi Bölgesinin kurulması Bölge için önem arz etmektedir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Tatvan Ticaret ve Sanayi Odası **Ortak Kuruluşlar:** Bitlis Ticaret ve Sanayi Odası, Pomza İşletmeleri Kooperatifi, Ahlat Taşı Üreticileri Kooperatifi ve İlgili Özel Sektör Kuruluşları **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Bilim, Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı Bitlis ve Van Valiliği
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	İstihdam sayısı (kişi) İşletme sayısındaki artış (adet) İşletme sayısındaki artış (%) Pomza, perlit, mermer ve doğaltaşlardan üretilen yeni ürünler (adet) İşlenmiş maden kaynaklı ürün (ton) Bitlis İli madencilik sektörü ihracat oranındaki artış (%)

PROJE ADI	Meyve-Sebze İşleme-Paketleme-Depolama Projesi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Van/Gevaş
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2020
PROJENİN GEREKÇESİ	Van/Gevaş ilçesi meyvecilik-sebzecilik alanında diğer ilçelere nispeten daha gelişmiş olsa da işleme-paketleme-depolama faaliyetleri olmadığından yeterince katma değer oluşturulamamaktadır. Kurulması muhtemel işleme-paketleme-depolama tesisleri ürün çeşitliliğinin ve katma değerin artmasını sağlayacaktır. TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme gelişme ekseni Hedef 3 Strateji 2 gereğince ilgili projelerin uygulanmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı **Ortaklar:** DAKA **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** Van Yatırım İzleme ve Koordinasyon Merkezi
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	İşlenmiş meyve-sebze ürünleri ve türevleri (ton)

PROJE ADI	Mobilya Ortak Kullanım Atölyesi Projesi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Van/Merkez, Van/Erciş, Hakkâri/Merkez, Hakkâri/Yüksekova
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2020
PROJENİN GEREKÇESİ	Özellikle Van İli'nde ve Erciş'te inşaat sektörünün gelişmiş olması dolayısıyla Bölge'nin mobilya üreticileri ihtiyacı karşılayamamaktadır. Ayrıca İran nüfusunun özellikle lüks mobilyaya olan talebi Bölge ekonomisine yeni fırsatlar sunmaktadır. Hakkâri ve Van illerinde iç pazara ve İran, Irak orta-üst sınıfına yönelik mobilya üretimi önem arz etmektedir. TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme gelişme ekseni Hedef 3 Strateji 1 ve Hedef 8 Strateji 1 gereğince ilgili projelerin uygulanmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** İl Bilim Sanayi ve Teknoloji Müdürlükleri **Ortaklar:** DAKA **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlıkları
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	İşletmelerin ihtiyaçları doğrultusunda kullanabilecekleri makinelerden oluşan atölye sayısı

PROJE ADI	Tarım Makineleri Üretimine Yönelik Ortak Kullanım Atölyesi Projesi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Muş/Malazgirt
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	Muş/Malazgirt ilçesi Tarım Makineleri İhtisas Sanayi Sitesi'nde yer alan işletmeler üretim kapasiteleri bakımından küçük olmaları dolayısıyla ürünlerine yönelik talep fazlası olsa dahi üretimlerini artıramamaktadırlar. Bunun en önemli sebebi üretim kapasitelerini artıracak makinelerin maliyetleri dolayısıyla bu işletmeler tarafından alınamamasıdır. Gerek üretim kapasitelerinin artırılması gerekse katma değeri yüksek ürünlerin üretilebilmesi için TARMİSS'te ortak kullanım atölyesi kurulumuna ihtiyaç duyulmaktadır. Kurulacak ortak kullanım atölyesi üreticiler arasında işbirliğini de artırarak sosyal sermayenin gelişmesine de katkı sunacaktır. TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme gelişme ekseni Hedef 3 Strateji 1 göz önünde bulundurularak ilgili projenin yürütülmesinin TARMİSS'te yer alan işletmeler ve yöre halkı için yararlı olacağı düşünülmektedir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** Muş İl Bilim Sanayi ve Teknoloji Müdürlüğü **Ortaklar:** DAKA, Muş İl Özel İdaresi **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlıkları
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	İşletmelerin ihtiyaçları doğrultusunda kullanabilecekleri makinelerden oluşan atölye sayısı

PROJE ADI	Van Serbest Bölgesi Projesi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Van
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	İhracata yönelik imalatın artırılması, doğrudan yabancı yatırımların çekilmesi, katma değeri yüksek üretimin gerçekleşebilmesi için Van İli'nde Serbest Bölge kurulması önem arz etmektedir. Serbest Bölge'nin sunacağı avantajlar Bölge'ye özellikle ihracata konu olabilecek alanlarda önemli yatırımların yapılmasını sağlayacaktır. TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme gelişme ekseni Hedef 8 Strateji 1,2,4 gereğince ilgili projenin uygulanmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** Gümrük ve Ticaret Bakanlığı **Ortaklar:** DAKA **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlıkları, VATSO
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Van Serbest Bölgesi Kurulan yeni yatırım danışmanlık merkezleri sayısı Kurulan yeni dış ticaret danışmanlık merkezleri sayısı

PROJE ADI	Yapı Elemanları İhtisas OSB Projesi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Van
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	Gün geçtikçe büyüyüp gelişen Van İli'nin öne çıkan sektörlerinden biri de yapı elemanları imalatıdır. Özellikle büyükşehir olmasından sonra daha fazla büyüyeceği düşünülen Van'da hem yapı elemanları üretimi yapan işletmeler arasında sinerji oluşumunu sağlamak hem de kümelenmeye evrilme ihtimalini arttırmak için bu işletmelerin bir alanda yoğunlaşmasını sağlamak gerekmektedir. TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme gelişme ekseni Hedef 3 Strateji 3 gereğince ilgili projelerin uygulanmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı **Ortaklar:** DAKA
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Yapı elemanları üretiminde yoğunlaşmanın sağlandığı ihtisas OSB

PROJE ADI	Muş/Malazgirt Demir Döküm Atölyesi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Malazgirt/TARMİSS
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	Muş/Malazgirt ilçesinde yer alan Tarım Makineleri İhtisas Sanayi Sitesi'nde yer alan işletmelerin maliyetlerinin en büyük kısmı hammadde temininden oluşmaktadır. Pazarlama sıkıntısı olmamasına ve TARMİSS ürünlerine yönelik sürekli talep fazlası olmasına rağmen hammadde maliyetlerinden dolayı işletmeler üretimlerini yeterince artıramamaktadırlar. Bu yüzden gerek işletmelerin üretim kapasiteleri ve istihdam kapasitelerinin artırılması gerekse rekabet gücünün artırılması amacıyla TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme gelişme ekseni Hedef 3 Strateji 1-Karşılaştırmalı Üstünlüğe Sahip Sektörlerin Geliştirilmesi- gereğince ilgili projenin uygulanmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** Muş İl Bilim Sanayi ve Teknoloji Müdürlüğü **Ortaklar:** DAKA, Muş İl Özel İdaresi **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Tarım makineleri üretiminde yoğunlaşan TARMİSS'in hammadde ihtiyacının karşılanması

PROJE ADI	Patates Gıda Üretim Tesisi Projesi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Bitlis/Ahlat
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	Bitlis/Ahlat ilçesi patates yetiştiriciliğinde yüksek potansiyele sahip olsa da ürün çeşitliliği ve dolayısıyla atma değer sağlanamadığından patatese yeterince ekonomik değer kazandırılamamaktadır. TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme gelişme ekseni Hedef 3 Strateji 2'ye dayanarak ilgili projenin uygulanmasının pozitif dışsallığıyla beraber Bitlis il ve ilçelerinin ekonomilerine ciddi katkısının olacağı öngörülmektedir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** Bitlis İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Bitlis İl Bilim Sanayi ve Teknoloji Müdürlüğü **Ortaklar:** DAKA
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	İç ve başta Irak olmak üzere dış pazara yönelik üretilen dondurulmuş patates ve patates türevi ürünler (ton)

PROJE ADI	Tekstil Yan Ürünleri İmalatı Projesi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Van
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2020
PROJENİN GEREKÇESİ	Türkiye'nin batı bölgelerinde katma değeri daha yüksek alana yönelim arttıkça tekstil gibi emek yoğun ve alt-orta teknoloji gerektiren sektörler doğuya kaymaktadır. Teşvik paketinin de etkisiyle son dönemde TRB2 Bölgesi'nde tekstil yatırımlarında da önemli sayılabilecek artışlar gözlenmektedir. Ayrıca Cazibe Merkezleri Mali Destek Programı kapsamında Van İli'nde tekstil odaklı ihtisas sanayi bölgesi kurulum faaliyetlerine başlanmıştır. Fakat tekstil üreticileri fermuar, düğme, iğne vb. ürünlerin tamamına yakınını batı bölgelerinden sağlamaktadırlar. Maliyet artışına sebep olan bu durum da tekstil üreticilerinin rekabet gücünde azalmaya sebep olmaktadır. Dolayısıyla TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme gelişme ekseni Hedef 3 Strateji 1 gereğince ilgili projenin uygulanmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** Van İl Bilim Sanayi ve Teknoloji Müdürlüğü **Ortaklar:** DAKA **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Genelde TRB2 Bölgesi tekstil üreticilerinin ihtiyaçlarını karşılayacak özelde ise Cazibe Merkezleri Mali Destek Programı kapsamında Van'da kurulacak olan Tekstilkent'e yönelik üretilen tekstil yan ürünleri

PROJE ADI	Arazi Toplulaştırmasının Yaygınlaştırılması
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Yüksekova, Erciş, Gürpınar, Ahlat, Başkale, Gürpınar, Van Merkez, Muradiye, Özalp
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	Bölge, coğrafi yapısı itibarı ile sınırlı miktarda tarım arazisine sahiptir. Bölge'deki işletmelerin %81'nin sahip olduğu arazi 50 dekarın altındadır. Bu durum, bitkisel üretimde üretim maliyetlerini artıran ve rekabet gücünü düşüren en önemli sebeplerden biridir. Bölge'de tarım arazilerinin teknik ve ekonomik koruma-kullanma dengesi gözetilerek efektif arazi kullanım haritaları çıkarılması, hatalı arazi kullanımlarını önleyecektir. Arazi toplulaştırması ile daha az zaman, işgücü ve sermaye kullanımı ile üretim faktörlerinden en iyi biçimde yararlanarak tarımsal üretimi ve tarım işletmelerinin verimliliğini artırmak ve kırsal kesimdeki nüfusun hayat standardını yükseltmek hedeflenmektedir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** Üç il Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlükleri **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Toplulaştırılan arazi (ha) Tarımsal üretimde artan verimlilik oranı (%) Korunan tarım arazileri (ha)

PROJE ADI	Jeotermal Isıtmalı Organize Seracılık
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Erciş, Muradiye, Tatvan
UYGULAMA DÖNEMİ	2016-2020
PROJENİN GEREKÇESİ	TRB2 Bölgesi'nin büyük bir kısmında örtü altı yetiştiriciliğinde ısıtma yapmadan yılın her ayında üretim yapmak mümkün değildir. Bölge, yıl içinde sebze ihtiyacının büyük bir kısmını bölge dışından temin etmektedir. Bu ise sebze fiyatlarında ciddi artışlara sebep olmaktadır. Bölge'nin sahip olduğu jeotermal kaynaklar seracılık için önemlidir. Bölge'de bulunan 13 adet jeotermal sahanın büyük bir kısmında seracılık yapmak mümkündür. Tesis edilecek jeotermal ısıtmalı organize seracılık bölgeleri ile yılın her döneminde sebzecilik yapılması hedeflenmektedir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** Van ve Bitlis İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlükleri **Ortaklar:** DAKA, DAP **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Bölge'de üretilen sebze miktarındaki artış (ton)

PROJE ADI	Küçükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Erciş, Gevaş, Gürpınar, Van Merkez, Muradiye, Özalp, Saray, Adilcevaz, Tatvan, Hakkâri Merkez, Muş Merkez, Varto
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	TRB2 Bölgesi'nde 2012 yılı itibariyle tarımsal üretim değeri yaklaşık 5,4 milyar TL olup bunun % 74'ünün canlı hayvan değerine ait olması bölgenin tarımsal yapısı içinde hayvancılığın önemini göstermektedir. Esasen çayır ve mera kaynaklarının uygunluğu ile birlikte bölge insanının sosyo-kültürel faktörlere bağlı olarak koyunculuğa yatkınlığı hayvancılık faaliyetlerinin tarımsal üretimde öne çıkmasını sağlamaktadır. Bölgede küçükbaş hayvancılığın yeniden canlandırılması et ve süt üretimin artmasını sağlamakla beraber kırsalda yaşayan halkın gelir seviyesini artırarak göçe sebep veren faktörleri dengelemeyi amaçlamaktadır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** Dört ilin İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlükleri **Ortaklar:** DAKA, DAP, Tarım Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Küçükbaş hayvan sayısındaki artış miktarı Kırsalda artan gelir seviyesi Et ve süt üretimindeki artış miktarı

PROJE ADI	Muş İli'nde Kaba Yem Yoğunlaşması
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Bulanık, Hasköy, Korkut, Malazgirt, Muş Merkez
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	DAP Bölgesinin tarımsal üretimde hayvancılığın payı göz önüne alındığında Bölge'nin ekonomik anlamda en temel sorunu kaba yem ihtiyacının teminidir. Bölge tarımsal üretimine büyük sekte vuran kaba yem eksiği hayvansal ürün fiyatında dalgalanmalarına yol açmakta dolaysıyla bölge ekonomisi zarar görmektedir. Uygulanması planlanan proje ile Muş ilinde Havza Bazlı Üretim ve Destekleme Modeli ile yem bitkilerinin desteklemesi kaba yem üretimini artıracaktır. Proje, bölgedeki et, süt ve yem fiyatlarındaki dalgalanma için çözüm olacaktır. Ayrıca Muş ilindeki kaba yem yoğunlaşması Muş'ta kesif yem sanayinin kümelenmesini tetikleyecektir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** Muş İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü **Ortaklar:** DAKA, DAP, Tarım Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Yem üretimindeki artış miktarı

PROJE ADI	Nadas Alanlarının Daraltılması
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Ahlat, Yüksekova, Bulanık, Malazgirt, Erciş, Gürpınar, Van Merkez, Özalp, Saray
UYGULAMA DÖNEMİ	2016-2020
PROJENİN GEREKÇESİ	Bölge'nin su kaynaklarının yetersiz olması sebebiyle toplam alan içerisinde % 26,64'lük bir alan nadasa bırakılmaktadır. Bölge'de 1,5 milyon dekar nadas alanının tek yıllık yem bitkileri ekiminde değerlendirilmesi halinde yaklaşık 374 milyon ton kuru ot elde edilebilecektir. Buna göre nadas alanlarında tek yıllık baklagil yem bitkileri, yemeklik dane baklagiller ile uygun buğdaygil yem bitkileri ekiminin yaygınlaştırılması ile birlikte doğrudan ekim makineleri kullanımının desteklenmesi Bölge'de sınırlı tarım arazilerinin etkin kullanılmasını sağlayacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** Dört ilin İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlükleri **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Yem bitkileri üretiminde artış Nadas alanlarında azalma

PROJE ADI	Büyükbaş Hayvancılığın Geliştirilmesi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Ahlat, Yüksekova, Bulanık, Korkut, Malazgirt, Muş Merkez, Başkale, Erciş, Gürpınar, Merkez, Muradiye, Özalp
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	TRB2 Bölgesi'nde 2012 yılı itibariyle tarımsal üretim değeri yaklaşık 5,4 milyar TL olup bunun % 74'ünün canlı hayvan değerine ait olması Bölge'nin tarımsal yapısı içinde hayvancılığın önemini göstermektedir. Bölge ekonomisi için hayvancılığın önemi bu kadar büyükken bu alandaki işletmelerin ölçek ekonomisine ulaşmamış aile tipi olmaları işletmelerin sürdürülebilirliğine sekte vurmaktadır. Ayrıca hayvancılık işletmelerinin üretim girdilerinin en önemli kalemini %70 ile kaba yem oluşturmaktadır. Bu sebeple kaba yemin doğrudan temin edilmediği ilçelerde işletmelerin sürdürülebilir olması zorlaşmaktadır. Bölge'de tarım alanları sınırlı olmakla birlikte, mevcut sulu tarımın yapıldığı ilçelerde büyükbaş hayvancılıkta yoğunlaşmaya gidilmesi Bölge ekonomisinin bel kemiği olan canlı hayvan üretimini sürdürülebilir kılacaktır. Bu nedenle, TRB2 Bölgesinde başta sulu tarım yapılabilen alanlar olmak üzere üstte değinilen ilçelerde büyükbaş hayvancılık desteklenecektir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** Dört ilin İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlükleri **Ortaklar:** DAKA, DAP, Tarım Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Canlı hayvan üretimi

PROJE ADI	Bölge'nin Turizm Potansiyelinin Geliştirilmesi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Erciş, Gevaş, Gürpınar, Bahçesaray, Edremit, Çatak, Muradiye, Van Merkez, Adilcevaz, Tatvan, Ahlat, Hizan, Bitlis Merkez, Şemdinli, Yüksekova, Hakkâri Merkez, Varto, Malazgirt, Muş Merkez
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	TRB2 Bölgesi, birçok turizm çeşidinde çok önemli potansiyellere sahiptir. Bunlar arasında su merkezli turizm çeşitleri, dağ-doğa turizmi, kış turizmi, kültür-inanç ve tarih turizmi akla ilk gelenlerdir. Ancak bu çeşitliliğe rağmen, Bölge'nin turizmden elde ettiği gelir, çok düşük seviyelerdedir. Bölge illerinden Van ve Hakkari'nin sınır illeri olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Bölge'nin turizm arzının gerçekleştirilmesi halinde komşu ülkelerden de çok sayıda ziyaretçinin Bölge'yi ziyaret edeceği düşünülmektedir. Ayrıca tarih boyunca farklı medeniyet ve inançlara ev sahipliği yapmış olmasından dolayı, kültür-inanç-tarih ve arkeoloji anlamında çok zengin bir mirasa sahip olan Bölge illeri, dünya genelinde trend haline gelen kültür turizmi için de önemli bir yere sahiptir. Yeni destinasyonların belirlenerek ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımlarının yapılması, kültürel varlıkların restorasyonlarının tamamlanarak çevre düzenlemelerinin yapılması, çevreyle uyumlu tesislerin kurulması, Süphan-Nemrut ve çevrelerinin Jeo-park alanı olarak ilan edilmesinin sağlanması, kayak, trekking, tırmanma gibi sporların yapılabildiği dağlarda nitelikli tesislerin inşa edilmesi ve güzergahların GPS koordinatlarının belirlenmesi, kuş gözlemciliği yapılabilecek göl-göletsazlık gibi alanlarda gözlem evlerinin kurulması ve ornitoloji kitaplarının hazırlanması gibi alt faaliyetler gerçekleştirildiğinde, Bölge'nin turizmi önemli ölçüde gelişecektir. Otuzun üzerinde sektörü hareketlendiren turizm sektörünün geliştirilmesi, gelişmişlik açısından son sıralarda yer alan Bölge illerinin komşu bölgedeki illerle rekabet edebilirlik kabiliyetini ve Bölge'de yaşayan insanların refah düzeyini artıracaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Kültür ve Turizm Bakanlığı **Ortak Kuruluşlar:** Dört ilin Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri, Dört ilin Belediyeleri, Dört ilin Valilikleri, DAKA **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Dört ildeki Doğa Dernekleri, Turizm Sektöründe Faaliyet Gösteren Özel Kesim
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	İnanç-kültür-tarih ve arkeoloji turizm çeşitlerinde yeni destinasyonlar Bölge'yi tanıtıcı görsel ve işitsel materyaller Kuş gözlemciliği için gözlem evleri Ornitoloji kitapçıkları Dağcılık-tırmanma ve doğa yürüyüşleri için haritaları Kayak merkezlerinde modern tesis ve ekipmanlar Bölge'nin endemik hayvan ve bitki türleri envanteri Tarihi-kültürel varlıkların restorasyon çalışmaları ve çevre düzenlemeleri

PROJE ADI	Bölge'nin Turizm Çeşitliliğinin Tanıtılması
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi, Türkiye, İran, Irak, Ermenistan, Türki Cumhuriyetler ve Avrupa Ülkeleri
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	Bölge illerinde birçok alanda turizm sektöründe farklılaşma imkânı mevcuttur. Sektörde faaliyet gösteren özel kesimin yerel düzeyde kalmaları, Bölge'nin turizm potansiyelinin içeride ve dışarıda yeterince tanıtılamaması, Bölge'de yıllardır var olan sorunlardan ötürü insanların negatif tutum ve algıları vb. gibi sebeplerden dolayı, Bölge illeri sektörden elde ettikleri gelirleri, Türkiye'nin genel olarak turizm sektöründeki gelir artışına paralel bir şekilde artıramamaktadırlar. Her ilin ayrı ayrı tanıtımı yerine bölgesel düzeyde gerçekleştirilecek tanıtım faaliyetleri, sözü edilen eksiklikleri büyük ölçüde ortadan kaldıracaktır. Bölgesel anlamda gerçekleştirilecek bir tanıtım konseptinin " Bütünleşik" olması koşulu göz önünde bulundurulmalıdır. Söz gelimi, Malazgirt Savaşı'nın tarihsel önemini öne çıkaracak bir etkinlik ve tanıtımın Selçuklular'dan kalan çok önemli mirasları sınırları içerisinde bulunduran Ahlat ile birleştirilerek geliştirilmelidir. Bu amaçla; Proje kapsamında geliştirilecek bütün faaliyetlerin yurt içinde ve yurt dışında tanıtımı için kısa film ve fotoğraf yarışmaların düzenlenmesi, yöresel festival ve etkinliklerin kapsam ve niteliklerinin genişletilmesi, Bölgesel tabanlı bir web sitesinin tasarımı ve tanıtımı, turistik eşya tasarım-üretim ve pazarlanmasının desteklenmesi, eko-köy turizmi faaliyetlerinin teşvik edilmesi ve yöre halkına bu konuda uygulamalı eğitim sağlanması, ulusal ve uluslararası tanıtım fuarlarına Bölge düzeyinde katılım sağlanması gibi temel alt faaliyetlerin gerçekleştirilerek Bölge'nin turizm sektöründe rekabet edebilirliğini ve bunun sürdürülebilirliğini sağlamak mümkün olacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Dört ilin Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri, Dört ilin Belediyeleri, Dört ilin Valilikleri, Dört İldeki Üniversiteler **Ortak Kuruluşlar:** Turizm Sektöründe Faaliyet Gösteren Özel Kesim, Kültür ve Turizm Bakanlığı **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Dört ildeki Doğa, Kayak, Dağcılık vb. Dernekleri
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Tanıtım mecraları sayısında artış Bölgesel tabanlı tasarlanmış ve mobil uygulamalara uyarlı bir web sitesi turistik ürünlerin tasarımı-üretilmesi ve pazarlanması Turizmden gelir elde eden birey ve şirket sayısındaki artış Her yıl düzenlenen fotoğraf yarışması Bölge'yi tanıtıcı görsel ve işitsel materyal sayısında artış Dört İldeki turizmle ilgili bütün tarafları bir araya getiren komisyon tarzı bir oluşum

PROJE ADI	Van Gölü'nün Kıyılarıyla Beraber Turizme Kazandırılması
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Edremit, Gevaş, Erciş, Muradiye, Van Merkez, Tatvan, Ahlat, Adilcevaz
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	Van Gölü; TRB2 Bölgesi'nin turizm bileşenleri içinde çok önemli bir konuma sahiptir. Göl ve çevresinin doğa, su, kıyı ve daha birçok turizm çeşidinde ana unsur olarak yer almaktadır. Buna ilave olarak, gölün iklimi ılımanlaştırması özelliği sayesinde kıyılardaki yerleşim birimleri (özellikle Gevaş, Edremit ve Ahlat) yaz aylarında mevsimlik göç alarak bir gelir elde etmektedirler. Türkiye'nin yazları çok sıcak geçen bölgelerinden, özellikle Güneydoğu Anadolu'dan çok sayıda ailenin göl kıyısına bu göçleri, Bölge halkının hane gelirlerine pozitif etkide bulunmaktadır. Bununla beraber; Van Gölü'nün turizm sektörü açısından tam olarak değerlendirildiğini söylemek oldukça güçtür. Kıyıların düzenlenmemiş olması, göl suyunun kıyıya yakın yerleşim birimleri tarafından sürekli bir şekilde kirletilmesi, kıyılarda çarpık yapılaşmanın devam etmesi, bisiklet ve yürüyüş parkurlarının olmaması, yeşil ve plaj alanlarının çok yetersiz olması, göl kıyısında Kamu Kurumlarına ait birçok tesisin halkın kullanımına açık olmaması, kıyıda bulunan sanayi işletmelerinin hem göl suyunu kirletmeleri hem de görüntü kirliliğini oluşturmaları gibi birçok olumsuz faktör, Van Gölü'nün iyi değerlendirilmediğini göstermektedir. Ayrıca göl ve çevresindeki ekosistem de hızla yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bölge illerinin ekonomisi üzerinde oldukça pozitif etkisi olan Van Gölü'nün hem yerel halkın hem de Bölge'ye gelen turistlerin kullanımına sunulabilmesi için öncelikle Gölü kirleten faktörlerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Van Gölü kıyısında bulunan sanayi işletmelerine gölden uzak bir faaliyet bölgesinin tahsis edilerek bu işletmelerin Göl ve çevresini kirletmelerini engelleme projesi, kamu kurumlarına ait ve alan olarak önemli bir kapasiteye sahip tesislerin modernizasyonlarının yapılması ve turizme kazandırılmaları, başta kıyılarda olmak üzere çevreyle uyumlu tesislerin kurulması, yeşil alanların artırılması, yürüyüş ve bisiklet parkurlarının düzenlenmesi gibi projelerin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kültür ve Turizm Bakanlığı **Ortak Kuruluşlar:** Dört ilin Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri, Dört ilin Belediyeleri, Dört ilin Valilikleri, DAKA **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Dört ildeki ilgili Dernekler, Turizm Sektöründe Faaliyet Gösteren Özel Kesim ve ilgili diğer Kamu Kurumları
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Özel sektör yatırımlarıyla kıyıda açılan tesis sayısında artış Modernizasyonları tamamlanarak turizme kazandırılan kamu kurumlarına ait tesis sayısında azalma Düzenlenen bisiklet ve yürüyüş parkurları Göl kıyısında bulunan endüstriyel işletme sayısında azalma Düzenlenen plaj ve yeşil alan sayısında artma

PROJE ADI	Van Gölü'nde Ulaşım ve Mavi Turlar
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Erciş, Gevaş, Edremit, Muradiye, Van Merkez, Adilcevaz, Tatvan, Ahlat
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	Havzanın flora ve faunasına kazandırdığı çeşitlilik ve endemik türler-le, içinde barındırdığı adalar ve bu adalar üzerindeki tarihi kiliseler ve hayvan türleriyle Van Gölü, kuşkusuz TRB2 Bölge'sinin turizm değerleri içerisinde, çok önemli bir yere sahiptir. Bu çok önemli değerden azami şekilde istifade edildiğini söylemek oldukça güçtür. Van Gölü kıyıların-daki yerleşim birimlerinde yaşayan nüfus 1 milyon civarındadır. Ve bu birimler arasındaki ulaşım çoğunlukla karayolu üzerinden sağlanmak-tadır. Son yıllarda yolların kalitesinde önemli ölçüde mesafe alınmasına rağmen, Bölge'de kış mevsiminin uzun sürmesi, yolların buzlanması ve kazalara sebebiyet vermesi gibi olumsuzluklar akıllara hemen potansi-yel bir ulaşım alternatifi sunan göl ulaşımını getirmektedir. Hali hazırda Tatvan-Van arasında düzenlenen feribot seferleriyle yük vagonları ve araçlarla beraber yolcu taşımacılığı yapılmaktadır Ancak kıyılardaki bütün birimler arasında yolcu taşımacılığı henüz mevcut değildir. Göl üzerinden sağlanacak etkin bir ulaşım ağı, Bölge'de yaşayan halkın ve Bölge'ye gelen turistlerin gitmek istedikleri yerlere çok daha rahat var-malarını sağlayacaktır. Ayrıca, Van Gölü'nün bütün kıyılarına karayolu ile ulaşmak mümkün olmamaktadır. Bu amaçla özellikle Göl'ün güney kıyılarındaki doğal güzellikleri ve Göl üzerindeki Akdamar, Çarpanak, Adır ve Kuş adalarını kapsayan Mavi Turların düzenlenmesi, Bölge'ye gelen turistlerin memnuniyetlerini artıracaktır. Bu amaçla, göle kıyısı olan yerleşim birimleri arasında göl ulaşımı fizibilite çalışması yapılarak bu yerleşim birimlerinde iskeleler inşa edilmeli ve düzenli seferlerle göl ulaşımı başlatılmalıdır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, OR-TAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Ba-kanlığı **Ortak Kuruluşlar:** Van ve Bitlis Valilikleri, Van ve Bitlis Belediyeleri, DAKA, Edremit, Gevaş, Muradiye, Erciş, Tatvan, Ahlat ve Adilcevaz Kaymakamlık ve Belediyeleri **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Van ve Bitlis Ticaret ve Sanayi Odala-rı, Bitlis Eren Üniversitesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Göle kıyısı olan yerleşim birimleri arasında düzenli seferler Göl ulaşımını kullanan yolcu sayısı Mavi turlar için kullanılan tekneler Yeni iskeleler

PROJE ADI	Nemrut-Süphan Jeopark Projesi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Bitlis, Adilcevaz, Tatvan
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	Doğu Anadolu bölgesi doğal varlık zenginliği, bölgenin tarih boyunca insan yerleşimleri için bir çekim merkezi olmasını sağlamış ve çok zengin bir kültür mirasının da orta ya çıkmasına neden olmuştur. Hem doğal, hem de kültürel miras zenginliği, bölgeyi jeo- turizm ve alternatif turizm açısından çekim merkezi haline getirmektedir. Proje alanı, Dünya'nın önemli kalderalarından biri olan Nemrut Kalderası ile Türkiye'nin 3. En yüksek dağı olan Süphan Dağı ve Türkiye'nin en büyük gölü olan Van Gölü'nün önemli bir kısmını kapsamaktadır. Bitlis – Tatvan - Adilcevaz arasında uzanan coğrafya, zengin jeolojik ve kültürel miras ögeleri, arkeolojik ve etnografik zenginlikleri, kendisi de dünyadaki en özel sodalı göl olan Van Gölü ile birleşince ortaya son derece etkileyici bir JEOPARK çıkmaktadır. Jeopark alanı içinde çok sayıda sulak alan bulunmaktadır. Bunlardan Ahlat Sazlığı, barındırdığı 101 adet kuş türü ile çok zengin bir doğal varlıktır. Jeopark projesi aynı zamanda, bu sulak alanların da düzenlenerek ziyarete açılmasını, dolayısıyla bizzat yörede yaşayan insanlar tarafından korunmasını sağlayacak ve sürdürülebilir kalkınma anlayışı içinde Bölge'nin hesapta olmayan bir gelire sahip olmasını sağlayacaktır. NEMRUT-SÜPHAN JEOPARKI'nın, ayrıntılı ve dikkatli bir çalışma ile kısa sürede "UNESCO Jeopark Ağı"na katılması hedeflenmektedir. Nitekim, Jeopark alanı, yapılacak düzenlemeler ile birlikte: • Belirgin yer bilimsel özelliği sahip olma, • Çok sayıda jeosit / jeolojik mirası kapsama, • İdareyi yerel yönetimlerin (Belediye veya Valilik) üstlenmesi, yani Jeoparkın yerinden yönetilmesi, • Toplumun kalkınmasına ve eğitimine hizmet ediyor olması, • Doğa korumaya hizmet ediyor olması, • Topluma Yerküreyi ve doğal çevreyi tanıtıyor olması (ziyarete açık olması ve eğitim verilmesi) koşullarının tamamını fazlasıyla sağlayacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Kültür ve Turizm Bakanlığı, Bitlis Valiliği **Ortak Kuruluşlar:** Bitlis Belediyesi, Ahlat Kaymakamlığı, Ahlat Belediyesi, Adilcevaz Kaymakamlığı, Adilcevaz Belediyesi, Tatvan Kaymakamlığı, Tatvan Belediyesi **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Bitlis Jeopark Derneği, DAKA , Dört İldeki Doğa Dernekleri, Dört İldeki Dağcılık, Kayak vb. Kulüpleri

PROJE ADI	Nemrut-Süphan Jeopark Projesi
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Jeopark ziyaretçi merkezinin (El Aman Hanı) hazırlanması Ziyaretçi merkezinde sürekli olarak jeopark eğitimlerinin düzenlenmesi Ziyaretçi merkezinde bir jeopark müzesinin oluşturulması Bir Bitlis evinin geleneksel yapısıyla düzenlenip ziyarete açılması Hediyelik eşya satış merkezlerinin kurulması Jeopark bileşenlerinin tümünün envanterinin çıkarılması Jeoloji Haritası ile Jeolojik miras lokasyonlarının her biri için hazırlanacak pano ve broşürlerin basılması Jeoloji haritası üzerine işlenmiş jeo - gezi parkurlarının broşür ve kitapçıklarının basılması Doğa Sporları (Yamaç paraşütü, sportif kaya tırmanışı, dağcılık, doğa yürüyüşü, vb.) aktivite haritası, büroşürler ve rehber kitabının basılması Jeo - sitlerin kataloglanması, broşür ve kitapçıklarının basılması Kültürel jeositlerin kataloglanması, broşür ve kitapçıklarının basılması Etnografik – kültürel değerlerin tanıtımı Fauna ve flora özelliklerinin (Sulak alanlar, kuş gözlem noktaları, vb.) belirlenerek aktivite programlarının düzenlenmesi, broşür ve Kitapçıklarının basılması Bölge'ye has yenebilen yabani bitkilerin tanıtılması ve marka değer olarak öne çıkarılması Tüm faaliyetlerin oluşturulacak WEB sitesi üzerinden yayınlanması UNESCO Jeopark Ağı'na dâhil olunması Bölge insanının sürdürülebilir kalkınma bağlamında sürekli bir gelir elde etmesinin sağlanması

PROJE ADI	Geleneksek Tanıtım ve Kültür Festivali
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	Bölge illerinde düzenlenen festival, şenlik vb. etkinlikler sayıca az olmamasına rağmen tanıtım ve duyurularının yeterince yapılmaması, bu etkinliklerin yerel ve etki düzeylerinin düşük bir seviyede seyretmesine sebep olmaktadır. Bu olumsuzluğun temel nedenlerinden biri de şüphesiz Bölge'de yıllardır devam eden sorunlardır. Bunun en büyük negatif çıktısı ise Bölge dışında yaşayıp Bölge'yi hiç ziyaret etmemiş insanlarda gelişen algıdır. Huzur ve barışın daha çok telaffuz edildiği son zamanlarda, bu algıda bir kırılma meydana gelmiş olsa da insanların Bölge'yi ziyaret etme konusundaki tedirginlikleri devam etmektedir. Bu amaçla, illerin birleşerek çok geniş kapsamlı bir tanıtım-kültür festivalinin düzenlenmesi ve bunun her yıl daha da zenginleştirilerek devam ettirilmesi, Bölge'nin zengin tarihi ve kültürel mirasıyla beraber doğal güzelliklerinin tanıtımını sağlayacak ve aynı zamanda diğer bölgelerle entegrasyonun sağlanmasına yardımcı olacaktır. Düzenlenecek bu etkinlik kapsamında yöresel ürünlerin tanıtımının yanı sıra Bölge'den çıkmış ve önemi büyük kitleler tarafından kabul edilen şair, fikir insanları vb. gibi değerli şahsiyetlerin adına düzenlenecek sempozyum, şiir etkinlikleri ve şenlikler, katılımın ulusal ve uluslararası düzeyde olmasını sağlayacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Kültür ve Turizm Bakanlığı, Dört ilin Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri **Ortak Kuruluşlar:** Dört İlin Valilikleri, Dört İlin Belediyeleri, DAKA **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Dört İlin Üniversiteleri, Dört İldeki STK'lar, Dört İldeki Dernek ve Vakıflar
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Her yıl düzenlenen bir kültür festivali Bölge'yi tanıtıcı kitap, broşür, film vb. materyaller

PROJE ADI	Bölge'nin Rüzgâr Enerjisi Potansiyelinin Tespiti
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2016
PROJENİN GEREKÇESİ	Bölge'nin rüzgâr enerjisinden elektrik üretme potansiyelinin tamamının hesaplanabilmesi ve bu verilerin yatırım sahipleriyle paylaşılabilmesi için çalışmalar gerçekleştirilecektir. Çalışma kapsamında eski hava parametre değerleri kullanılarak hesaplamalı akışkan dinamiği (CFD) yöntemiyle modelleme yapılacak ve Bölge'nin rüzgâr enerjisi potansiyeli noktasal olarak tespit edilebilecektir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** YEGM **Ortaklar:** DAKA **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** Bölge Üniversiteleri
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Kurulabilecek rüzgâr enerjisi santrali kurulu gücü (MW) TRB2 Bölgesi Rüzgâr Enerjisi Yatırımcısı El Kitabı

PROJE ADI	Güneş Enerjisi Araştırma Ve Uygulama Merkezi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	Güneş enerjisi santrali yatırım maliyetlerinin düşürülmesi için yeni teknolojiler geliştirilmesi, depolama yöntemlerinin araştırılması ve uzman insan gücünün yetiştirilmesi amacıyla Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde Güneş Enerjisi Araştırma ve Uygulama Merkezi kurulmalıdır. Kurulacak olan merkezde elektromekanik teçhizatların tasarımları ile ilgili AR-GE ve imalat/montaj çalışmaları yapılacak, mevcut ve yeni kurulacak olan elektrik üretim santrallerinin verimleri ve kullanılabilirlikleri artırılabilecektir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** Yüzüncü Yıl Üniversitesi **Ortaklar:** DAKA **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** Bölge Üniversiteleri
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Mezun olan öğrenci sayısı Geliştirilen elektromekanik aksam sayısı

PROJE ADI	Hidroelektrik Enerji Potansiyel Atlası (HEPA) Projesi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	Bölge'nin teknik ve ekonomik olarak değerlendirilebilecek hidroelektrik potansiyelinin tamamının elektrik enerjisi üretiminde kullanılabilmesi, hidrolik enerji potansiyeli taşıyan su kaynaklarının tespit edilmesi için ölçümler yapılacak ve ölçümlerden elde edilen verilerle Hidroelektrik Enerji Potansiyel Atlası (HEPA) oluşturulacaktır. Ayrıca mevcut ve kurulacak olan HES'lerin detaylı karakteristik bilgileri (proje seviyesi, ili, kurulu gücü vb.) ve konumsal verileri de oluşturulacak olan sayısal ortama aktarılacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** DSİ **Ortaklar:** YEGM, DAKA **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** Bölge Üniversiteleri
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	TRB2 Bölgesi Hidroelektrik Enerji Potansiyeli Atlası

PROJE ADI	Jeotermal Enerji Sondaj Çalışmaları
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	TRB2 Bölgesi'nde 13 adet jeotermal saha bulunmaktadır ve bu sahaların akışkan sıcaklıkları farklılıklar göstermekle birlikte sondaj çalışmaları yapılmadığından Bölge'nin gerçek jeotermal enerji potansiyeli bilinmemektedir. Bölge'nin gerçek jeotermal enerji potansiyelinin hesaplanabilmesi/kullanılabilmesi için Bölge'de bulunan jeotermal sahalarda sondaj çalışmaları yapılacak, tespit edilen akışkan sıcaklığı ve debi değerleriyle bu sahaların hangi amaçlarla (elektrik üretimi, sağlık turizmi, ısıtma, seracılık vb.) kullanılabileceği belirlenecektir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** MTA **Ortaklar:** DAKA **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** Bölge Üniversiteleri
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Bölge'nin jeotermal ısı enerjisi potansiyeli (MWt)

PROJE ADI	TRB2 Bölgesi Kömür Arama Projesi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	Türkiye'nin Birincil Enerji Kaynak Talepleri'nde kömür ve linyit tüketimine bakıldığında 2020 yılında 2012 yılına göre taşkömürü talebinin %131, linyit talebinin ise %76 artacağı öngörülmektedir. Kömüre ve linyite yönelik artan talebin karşılanabilmesi için yerli kömür arama faaliyetlerinin artırılması gerekmektedir. Bu sebeple Bölge'de bulunan kömür rezervlerinin tespit edilmesi amacıyla kömüre yönelik arama çalışmaları yapılacaktır. Rezervlerin tespit edilmesiyle birlikte bu rezervlerin işletilebilir/üretilebilir olup olmadıkları araştırılacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** TKİ **Ortaklar:** MTA, DAKA **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** Bölge Üniversiteleri
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Kömür Rezervi (ton) Isı Değeri (kcal/kg)

PROJE ADI	Petrol Ve Doğalgaz Arama Projesi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	Türkiye'de 2020 yılında 2012 yılına göre doğalgaz talebinin %25, petrol talebinin ise %37 artması beklenmektedir. Petrole ve doğalgaza olan ihtiyacın fazlasıyla arttığı ve ülke ekonomisinin çok hızlı bir şekilde büyüdüğü böyle bir dönemde Bölge'de bulunan enerji kaynaklarının potansiyelinin belirlenmesi hayati önem teşkil etmektedir. Bu sebeple Bölge'de bulunan üretilebilir ham petrol, doğalgaz ve kaya gazı rezervlerinin tespiti için arama ve sondaj faaliyetleri başlatılacak/artırılacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** Petrol İşleri Genel Müdürlüğü **Ortaklar:** DAKA **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** Bölge Üniversiteleri
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Ham Petrol Rezervi (Varil) Doğalgaz Rezervi (m^3)

PROJE ADI	TRB2 Bölgesi'nin Biyokütleden Enerji Üretim Potansiyelinin İncelenmesi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2016
PROJENİN GEREKÇESİ	TRB2 Bölgesi biyogaz ile elektrik üretme potansiyeline sahiptir. Bölge illerinde (Bitlis İli hariç) kentsel katı atıklar çöp döküm alanlarında bertaraf edilmektedir. Atıkların arazide depolanması en eski yöntemlerden biridir ve atıkların bu şekilde biriktirilmesi sızıntı, koku ve gaz oluşması gibi birçok çevresel ve sağlık problemlerine yol açmaktadır. Düzenli depolama, gazlaştırma, yakma (işlenmemiş katı atık yakma sistemleri veya işlenmiş katı atık yakma sistemleri), aneorobik çürütme gibi sistemlerle bu atıkların enerji potansiyellerinin (elektrik üretimi, ısıtma, yakıt vb. amaçlı) değerlendirilmesi Bölge'nin ekonomik gelişimi ve çevresel tahribatın en aza indirilmesi için önem teşkil etmektedir. TRB2 Bölgesi'nin yenilenebilir enerji kaynakları yatırım potansiyelinin araştırılıp ortaya çıkartılması amacıyla Bölge'nin tamamının biyokütle enerji üretim potansiyelinin incelenmesi önem arz etmektedir. Bölge'ye yönelik olarak yapılacak olan biyokütle potansiyeli çalışması ile hayvansal atıklar, zirai atıklar, organik endüstri atıkları ve belediye atıklarının tespiti ve enerji tayininin belirlenmesinin ardından uygun atık bertaraf metodları incelenmesi ve önerilmesi gerekmektedir. Bütün bu çalışmalar sonucunda TRB2 Bölgesi Biyokütle Potansiyeli Haritası oluşturulacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** YEGM **Ortaklar:** DAKA **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** Bölge Üniversiteleri
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	TRB2 Bölgesi Biyokütle Potansiyeli Haritası

PROJE ADI	Van OSB Enerji Verimliliği Ön Etüt Çalışması
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Van Organize Sanayi Bölgesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2016
PROJENİN GEREKÇESİ	Sanayi sektöründe enerji yoğunluğu ve kayıpların azaltılması dolayısıyla enerji verimliliğinin artırılabilmesi için Van Organize Sanayi Bölgesi'nde Enerji Verimliliği Ön Etüd Çalışması yapılacaktır. Proje kapsamında OSB'de yer alan firmaların enerji verimliliği bazında incelenmesi ve uygun önerilerin yapılması işleri gerçekleştirecektir. OSB'de yapılacak enerji verimliliği analiz çalışmalarıyla kayıplar belirlenecek ve sonrasında belirlenen bu kayıpların önlenmesi için uygun çözüm önerileri sunulacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** Van OSB **Ortaklar:** DAKA **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** Bölge Üniversiteleri
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Enerji tasarrufunda artış (%)

PROJE ADI	Gıda Teknolojileri ve Tarımsal Araştırma Merkezi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Van
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	TRB2 Bölgesi'nin fikri ve sınai haklara olan ilgi seviyesi incelendiğinde Marka Tescil Belgesi başvurusunda bir yoğunlaşma olduğu görülmektedir. Bu yoğunlaşmayı sağlayan temel etken; Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi'nde Bölgesel Büyüme Odağı olarak tanımlanmış Van ilinin gıda ürünlerini imalatı faaliyet kolunda ön plana çıkmasıdır. Doğaldır ki bu durum, özelde Van ilinin genelde ise TRB2 Bölgesi'nin gıda sektöründe farklı üretim tekniklerini ve çeşitli tüketim alışkanlıklarını barındıran kozmopolit bir yapısının varlığından kaynaklanmaktadır. Geçimlik üretimden fazlasının piyasaya sunulduğu, yöresel ürünlerin tüketim zincirinde yaygın olduğu bir bölgenin rekabetçiliğini artırmak ve bu sayede elastikiyeti düşük bir kültür endüstrisi ekosistemi yaratmak amaçları ancak gıda güvenirliğinin yüksek, ulusal düzeyde marka değeri taşıyan ürünlerin üretilebilmesi ve pazarlanabilmesiyle mümkündür. Bu durum TRB2 Bölgesi 2014-2023 Dönemi Bölge Planı çalışmaları sırasında tekrar fark edilerek 9. Hedef 3. Strateji "Yerel Ürünlerin Tescillerinin Sağlanması ve Markalaşma Bilincinin Yükseltilmesi ile Pazarlama Faaliyetlerinin Geliştirilmesi" ve 9. Hedef 4. Strateji "Üniversite-Sanayi İşbirliği'nin Geliştirilmesi" başlıklarıyla ifade edilmiştir. Geleneksel üretim metodlarına teknolojiyi entegre edecek bilgi üretim merkezlerinin "Gıda Teknolojileri ve Tarımsal Araştırma Merkezi"nin temel görevi; başta yöresel ürünler olmak üzere bölgede gıda imalatı faaliyet koluna giren ürünlerin; insan sağlığına uygun, kalite seviyesinin yüksek, tat açısından dünya mutfaklarına girebilecek ürünlerle ilgili araştırma yapması ve projeler uygulaması şeklindedir. Yüzüncü Yıl Üniversitesi'ne bağlı olarak kurulacak olan "Gıda Güvenliği ve Tarımsal Araştırma Merkezi", Van İlinde bulunan Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın Gıda Kontrol Laboratuvarıyla koordinasyon içinde beklenen araştırma-geliştirme çalışmalarına ev sahipliği yapacak merkez statüsünde olacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** Yüzüncü Yıl Üniversitesi **Ortaklar:** DAKA **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** Van Gıda Kontrol Laboratuvarı
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Bölge'de üretilen gıda ürünlerinin analizleri (adet) Bölge'de zenginleştirilen gıda ürün

PROJE ADI	Maden Kaynakları Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin Kurulması
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Bitlis-Tatvan, Van-Erciş
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	TRB2 Bölgesi'nin yeraltı kaynaklarının katma değerli hale getirilmesi için araştırma merkezlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Başta pomza ve perlit olmak üzere, madenlerin nitelikli ve katma değerli kullanım alanlarının tespiti, geliştirilmesi için üniversite sanayi işbirliği seviyesinin yükseltilmesi gerekmektedir. Bu sebeple 2014-2023 Dönemi TRB2 Bölge Planı'nın "Üniversite-Sanayi İşbirliği'nin Geliştirilmesi" başlığını taşıyan 9. Hedef 4. Stratejisi projelerin uygulanmasının nedenlerini paylaşmaktadır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** Bitlis Eren Üniversitesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi **Ortaklar:** DAKA **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** MTA
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	İşlenmiş Maden kaynaklı ürün İhracatı (ton) Bölge'nin Madencilik Potansiyelini Geliştirmeye Dönük Yapılan Analizler (sayı) Araştırma Merkezinin destek verdiği Doktora Tezleri (sayı) Uygulanan ARDEB gibi araştırma projeleri (sayı ve bütçeleri)

PROJE ADI	Tarım Makineleri Araştırma ve Uygulama Merkezi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Muş/Malazgirt
UYGULAMA DÖNEMİ	2018-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	Muş İlinin sanayi yapısında ve dolayısıyla TRB2 Bölgesi'nin ekonomisinde önemli bir yeri tutan Tarım Makineleri İhtisas Sanayi Sitesi'nin varlığı; TRB2 Bölgesi'nin diğer bölgelerle olan rekabetçiliğinde önemli bir yeri tutmaktadır. Fikri ve Sınai Haklar(marka ve patent) gibi temel yenilik göstergeleri ve yapılan üniversite-iktisadi yaşam işbirliği alan araştırması verileri incelendiğinde; uygun üniversite-sanayi işbirliği arayüzlerinin kurulması anılan rekabetçiliğin daha nitelikli hale gelmesini sağlayacaktır. Bu kapsamda; Tarım Makineleri alanında inovatif çalışmaları ele alabilecek, 3. Nesil üniversite mantığında yenilikçi çözümleri ticarileştirebilecek, Muş Alparslan Üniversitesi'ne bağlı "Tarım Makineleri Araştırma ve Uygulama Merkezi" kurulacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** Muş Alparslan Üniversitesi **Ortaklar:** DAKA **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** BST, GTH İl Müdürlükleri
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Araştırma Merkezi'nde çalışan Ar-Ge personeli (Sayı) Araştırma Merkezi'nde yürütülen Ar-Ge ve Yenilik Projeleri (sayı ve bütçe) Araştırma Merkezi'nden başvurulan ve tescillenen fikri ve sınai haklar (sayı) Araştırma Merkezi'nden profesyonel danışmanlık hizmeti almış ticari işletme (sayı)

PROJE ADI	Tarım ve Hayvancılık Araştırma Ve Uygulama Merkezi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Muş
UYGULAMA DÖNEMİ	2018-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	TRB2 Bölgesi'nin temel ekonomik yapısı incelendiğinde, tarım sektörünün konvensiyonel şekilde yürütülmesine rağmen bölgenin yarattığı toplam katma değerde(GSKD) önemli bir payının bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Bu önemli payın oluşmasını sağlayan etkenlerden birisi de potansiyeli yüksek tarım arazilerinin yapıldığı alanların varlığıdır. Örneğin; Muş ovasının varlığı; TRB2 Bölgesi'nde yoğunlukla Büyükbaş Hayvancılık Muş İlinde yapılmasına neden olan faktörlerden birisi olarak görülmektedir. Özellikle Muş Ovasına yönelik sulama projelerinin sağlayacağı faydalar bitkisel üretim ve büyükbaş hayvancılıkta TRB2 Bölgesi'nin etkin ve verimli bir sistem kurmasını sağlamak amacıyla yürütülmektedir. Ancak bu amaçlar; Muş İlinde üretilen tarımsal ürünlerin daha nitelikli hale getirilebilmesi açısından akademik bilgilere olan ihtiyacın seviyesini artırmaktadır. Yerele özgü, pratiğe dönük akademik bilgilerin üretilmesi ise çalışma alanı belli olan araştırma merkezlerinin kurulmasıyla sağlanabilir. Kurulacak Tarım ve Hayvancılık Araştırma Merkezi, ürün geliştirme, süreç yönetimi ve pazarlama gibi aşamalarda projeler oluşturarak üreticilere yönelik bilgi sunma misyonuyla hizmet verecektir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** Muş Alparslan Üniversitesi **Ortaklar:** DAKA **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** GTH İl Müdürlüğü, BST İl Müdürlüğü
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Araştırma Merkezi'nde çalışan Ar-Ge personeli (Sayı) Araştırma Merkezi'nde yürütülen Ar-Ge ve Yenilik Projeleri (sayı ve bütçe) Araştırma Merkezi'nden başvurulan ve tescillenen fikri ve sınai haklar (sayı) Araştırma Merkezi'nden profesyonel danışmanlık hizmeti almış ticari işletme (sayı)

PROJE ADI	Girişimciliği Destekleme Araştırma Merkezlerinin Kurulması
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Hakkâri, Muş, Van
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	Değer yaratma süreci olarak tanımlanan girişimcilik eylemi sadece iktisadi (ticari) olarak değil aynı zamanda sosyal, ekolojik, kamu gibi türleri de kapsayan kompleks bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Birden çok türü kapsayan bu olgunun akademik dünyada tartışılması, yerel sorunlara ilişkin yaratıcı/yenilikçi çözümler üreten girişimcilik örneklerinin oluşturulması için etkili bir adım olarak görülmektedir. TRB2 Bölge Üniversitelerinden sadece Bitlis Eren Üniversitesi'nde girişimciliği araştırma konusu yapmış bir araştırma uygulama merkezi vardır. Diğer üç üniversitede de bu araştırma merkezlerinin kurulmasıyla; TEKNOKENT, İŞGEM, Hızlandırıcı Merkezleriyle oluşturulan girişimcilik ekosisteminin tamamlanması sağlanılacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurumlar:** Hakkâri Üniversitesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi **Ortaklar:** DAKA
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Girişimciliğin ele alan bilimsel yayın sayısı Yüksek Lisans/Doktora Tez Sayısı Ulusal ve bölgesel bazda yürütülen destek mekanizmalarından yararlanma sayıları

PROJE ADI	İş Geliştirme Merkezi'nin Kurulması
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Muş ve Hakkâri
UYGULAMA DÖNEMİ	2016-2020
PROJENİN GEREKÇESİ	İş geliştirme merkezleri, bir bölgenin ticari anlamdaki girişimcilik potansiyelini artıran, bu potansiyele dayalı yenilikçi çözümler üretmeye dönük sistemler doğuran modellerden birisidir. TRB2 Bölgesi'ndeki "İŞGEM"lerin durumu incelendiğinde; Van İlinde kurulu, Bitlis İlinde kuruluş aşamasında olduğu; Muş ve Hakkâri illerinde ise tam olarak bir kuruluş çalışmasında bulunulmadığı görülmüştür. Küçük girişimcilerin iş kurmasını ve geliştirmesini destekleyen ve kolaylaştıran, dolayısıyla işletmelerin hayatta kalma ve büyüme olanaklarını arttıran bu modelin Muş ve Hakkâri'de de kuruluşu ile Bölge'deki girişimcilik potansiyeli, yenilikçilik kapasitesi başta olmak bölgenin katma değer yaratma süreci hızlanacak; yerelin ihtiyacının yerelden karşılanması kuralının yerine getirilmesi sağlanacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** DAKA **Ortaklar:** Muş ve Hakkâri Ticaret ve Sanayi **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** KOSGEB Hizmet Müdürlükleri, BST İl Müdürlükleri Odaları
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	İŞGEM'lerde bulunan işliklerin sayısı Kurulan firmaların sektörel dağılımı Yaratılan istihdam Ar-Ge ve Yenilik Destek Programlarından alınan destekler (adet, bütçe) Tescil başvurusu yapılan Sınai Haklar

PROJE ADI	TEKMER, TEKNOPARK gibi Ar-Ge ve İnovasyon Merkezlerinin Kurulması
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Bitlis, Hakkâri, Muş, Van
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	Teknoloji Geliştirme Merkezleri ya da Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, bir bölgenin kendi birikimini ve bilgi kaynaklarını teknolojiyle buluşturmasında en temel kurumların başında gelmektedir. Üniversite-sanayi ara yüzü kuruluşu olarak literatürde kavramlaştırılan bu yapılar, üniversitede üretilen bilgilerin ticari hayata aktarılmasında temel faaliyetlerin yürütüldüğü mekânlar olarak görülmektedir. TRB2 Bölgesi'nin imalat sanayii ve hizmetler sektöründe bulunan; verimlilik, yeterince katma değer yaratamama sorunları göz önüne alındığında, üniversitelerin öncü rol üstlenerek, anılan sektörlerin gelişmesi için bilgi(üniversite)-ticari kazanç(sanayi) eksenindeki işbirliği mekanizmalarını oluşturması gerekmektedir. Bu kapsamdaki Bölge'deki mevcut durum, üniversitelerde 2013 yılı itibariyle fiilen kurulu olan herhangi bir Teknoloji Geliştirme Merkezi/Teknoloji Geliştirme Bölgesi bulunmadığı gerçeğidir. TRB2 Bölgesi'nde sadece Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde hukuken kuruluş aşamaları tamamlanmış, Teknoloji Geliştirme Bölgesi(YYÜ TEKNOKENT) vardır. TRB2 Bölgesi'nin ekonomik dönüşünümün ve üretime endeksli, katma değer oranı yüksek bir büyüme modeliyle sağlanabilmesi; yenilikçi teknolojileri yaygınlaştıran, Bölge'nin kendi potansiyeline uygun alanlarda ticari bilgi sağlayan bir yenilik sistemi ile gerçekleştirilebilir. Bu gerekçeyle; TRB2 Bölgesi Üniversitelerinde gerek Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı destekleriyle oluşturulan TEKNOKENT/TEKNOPARK gibi Teknoloji Geliştirme Bölgeleri ya da Teknopark'tan önceki bir aşama olarak görülen KOSGEB'in desteğiyle oluşturulan Teknoloji Geliştirme Merkezi(TEKMER) gibi yapılar inşa edilmelidir. Bu yapılar sayesinde TRB2 Bölgesinde; katma değer yaratan girişimcilik örnekleri yaratılacak, yenilikçi buluşlar ile sınai hak göstergelerinde iyileşmeler sağlanacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurum:** TRB2 Bölgesi Üniversiteleri **Ortaklar:** DAKA **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** Bilim Sanayi Teknoloji Bakanlığı, KOSGEB
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Kurulacak TEKNOKENT sayısı Kurulacak TEKMER sayısı TEKNOKENT, TEKMER gibi merkezlerde bulunan firma sayıları Tescillenen Sınai Hak sayıları

PROJE ADI	Üniversitelerde Kuluçka ve Hızlandırıcı Merkezlerinin Kurulması
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Bitlis, Hakkâri, Muş, Van
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	Bitlis Eren Üniversitesi, Hakkâri Üniversitesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Yüzüncü Yıl Üniversiteleri TRB2 Bölgesi'nde bulunan üniversitelerdir. Ancak TRB2 Bölgesi Üniversiteleri, Bilim Sanayi Teknoloji Bakanlığı'nın yayınladığı Girişimci ve Yenilikçi Üniversiteler Endeksi'nde Türkiye'deki ilk 50 üniversite arasına girememiştir. Bu tablonun sebepleri arasında üniversitenin misyonunun sadece topluma bilgi sunma işlevini yerine getirmenin ötesine geçeme durumu önemli bir yere sahiptir. Diğer bir deyişle; toplumun gereksinimlerini yenilikçi anlayışla karşılamak amacıyla bilgi üreten Bölge Üniversiteleri, kendi bilgilerini ticarileştirebilmek için gerekli ortamları ortaya koyamamaktadır. Bologna Süreci gibi eğitimsel gelişme süreçleriyle 3. Nesil Üniversite kavramına entegre olan dünya üniversiteleri; yenilikçi anlayışlarla topluma bilgi sunma rolünü belirli merkezler oluşturarak ve ürettiği bilgileri çağın gerektirdiği ölçüde işleterek yerine getirmektedir. Bu merkezlerin başında; üniversite öğrencilerinin, öğrendiği bilgileri ticari iş fikirlerine dönüştürebilecek uygun ortamlar olan, kuluçka ve hızlandırıcı merkezleri gelmektedir. Belirli avantajlarla (ücretsiz ofis, teknik donanım) üniversite öğrencilerinin değer yaratma sürecine belirli destek mekanizmalarıyla entegre olmasını sağlayan bu sistem; bir taraftan yeniliğe dönük bir ekonomik dönüşüm süreci başlatırken diğer taraftan da üniversitelerde üzerinde araştırma yapılacak konuların tayin edilmesinde Bölge'nin kaynaklarının, potansiyellerinin daha avantajlı olmasını sağlamaktadır. Bu sebeplerden dolayı TRB2 Bölge Üniversitelerinde Kuluçka ve Hızlandırıcı Merkezlerinin kurulmasına ihtiyaç vardır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurumlar:** Bitlis Eren Üniversitesi, Hakkâri Üniversitesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi **Ortaklar:** DAKA
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Kuluçka ve Hızlandırıcı Merkezlerinde bulunan firma sayıları Ar-Ge ve Yenilik Destek Mekanizmalarından yararlanma oranları Tescil başvurusu yapılan Sınai Haklar

B) YAŞANABİLİR MEKÂNLAR

PROJE ADI	Yeşil Konutlar, Ekolojik Araçlar ve Kent Mobilyaları
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi/Bitlis ve Van İl merkezleri
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	Hızlı ve yüksek nüfus artışına bağlı olarak tüketimin arttığı, doğal kaynakların hızla azaldığı ve yaşamın temel maddelerinin her geçen gün daha da değerlendiği bir dünyada sürdürülebilirlik kavramı üzerine inşa edilmiş çalışmaları gerçekleştirmek kaynak tasarrufunu sağlamada ve doğal yaşama verilen zararı indirgemede yardımcı olacaktır. Kentsel sürdürülebilir gelişme, bu kavramın yoğun olarak projelendirilmesi gereken alanlardandır. Bölge temelinde sürdürülebilir enerji kaynaklarının kullanılmasına ilişkin birkaç örnek çalışma bulunmasına karşın kamusal alanlara ve konutlara yayılmış bir sertifikasyon bulunmamaktadır. Proje kapsamında, kamusal alanlarda kendi enerjisini üreten kent mobilyalarının kullanımı; kamusal kullanımdaki toplu taşıma sistemlerinde enerji verimli araçların kullanılması ve özel kullanımda yeşil konut sertifikasyonları ile kendi enerjisini üreten, akıllı bina otomasyon sistemleri ile aydınlatma, ısınma gibi alanlarda kendi ayarlamalarını yapabilen ve ısı yalıtımı yüksek madde ile inşa edilen konutların desteklenmesi esas alınacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Belediyeler **Ortak Kuruluşlar:** Üniversiteler, Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlükleri, Ar-Ge Merkezleri İ**şbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Valilikler, Kaymakamlıklar
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Yeşil konut ve ekolojik araç sertifika başvuru (adet) Kamusal alanda ısınma, soğutma ve aydınlatma gider oranları (%) Akıllı bina otomasyon sistem kurulumu (adet)

PROJE ADI	Çok Merkezli, Yayılmayı Önleyen, Doğal Eşiklere ve Taşıma Kapasitesine Uygun Kent Formlarının Belirlenmesi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi/Bitlis ve Van İl merkezleri
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	Hızlı ve yüksek nüfus artışına bağlı olarak kentlerdeki alan kullanımı da artış göstermektedir. Bu artış, kentsel yayılma olarak tanımlanmakla birlikte sürdürülebilirlik kavramı çerçevesinde daha fazla alan kullanmak daha fazla doğal yaşam alanını tahrip etmek ve kentsel hizmetleri vermek adına maliyetleri yükseltmek anlamına gelmektedir. Kentlerin, doğal eşikleri, doğal kaynakları, tarım arazileri ve yerleşim alanları ile birer taşıma kapasitesi ve optimum kent büyüklüğü sınırına sahip oldukları unutulmamalı ve bu doğrultuda kapasite aşımı yaşanan alanlarda çok merkezli uydu kentlerin kullanımı gibi alternatifler de değerlendirilmelidir. Sürdürülebilirlik kavramı üzerine inşa edilmiş çalışmaları gerçekleştirmek kaynak tasarrufunu sağlamada ve doğal yaşama verilen zararı indirgemede yardımcı olacaktır. Kentsel sürdürülebilir gelişme, bu kavramın yoğun olarak projelendirilmesi gereken bir alandır. Bölge temelinde (mevcut imar planları ve ÇDP'ler dışında) sürdürülebilir kentsel gelişme odaklı kent makro form senaryolarına dair herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmanın yapılması alan kullanımının minimize edildiği, en uygun maliyetli altyapı güzergahlarının belirlendiği, kent kaynaklarının nüfus artışı hızına göre ne kadar süre daha yenilenebileceğini, kentin ısınma, üretim ve diğer enerji kullanımlarındaki risk durumunu belirleyebileceği kılavuz bir belgenin üretilmesini kapsamaktadır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Üniversiteler **Ortak Kuruluşlar:** Belediyeler, Kent Konseyleri, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlükleri **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Valilikler, Kaymakamlıklar
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Sürdürülebilir kentsel gelişme formlarına alternatif senaryolar (adet) Kent taşıma kapasitesi raporu (adet)

PROJE ADI	Kent Kimliği Odaklı Kent Ekonomisi ve Makro Form Araştırma
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi/Bitlis ve Van İl merkezleri, Tatvan İlçesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2016-2020
PROJENİN GEREKÇESİ	Kent makro-formunun araştırılması kent yaşının çıkarılmasını ve kentin gelişme yön eğilimini gösteren bir çalışma olmakla birlikte kent ekonomisini oluşturan ana faaliyetler ile birleştirildiğinde kentin mekânsal düzenlemelerinde hangi simgeleri ve köşe taşlarını cazibe yaratmada kullanabileceğine dair bir kimlik belgesini oluşturmaktadır. Bölge'de bu alanda yapılmış ÇDP kararları dışında herhangi bir çalışmanın bulunmaması kentlerin faaliyetleri ile örtüşen mikro mekânsal donatılardan mahrum kalmasına neden olmaktadır. Proje kapsamında kent yaşının belirlendiği karşılaştırmalı haritaların çıkarılması, röportaj çalışmaları ile mekânsal yaşanmışlıkların tespit edilmesi ve mekân düzenlemelerinde bu geçmişe yönelik canlandırmaların yapılması esas olacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Üniversiteler **Ortak Kuruluşlar:** Belediyeler, Kent Konseyleri, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Valilikler, Kaymakamlıklar
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Kentsel dönem haritaları (adet) Kent ekonomisi raporu (adet) Kent kimliği raporu (adet)

PROJE ADI	Yerleşim Büyüklüğüne Göre Ulaşım Sistemlerine İlişkin Politika, Program Ve Planların Geliştirilmesi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi/Bitlis-Hakkâri-Muş-Van İl Merkezi, Tatvan-Yükseko-va-Edremit- Erciş İlçesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	Bölge'de ulaşım alternatiflerinin entegrasyonunu ve en uygun maliyetli ulaşım eksenlerinin ortaya konmasını sağlayan herhangi bir planlama çalışması bulunmamaktadır. Bu durum, yük ve yaya taşımacılığında erişilebilirliğin tam kapasite kullanılmasına engel teşkil ederken ulaşım maliyetlerinde ve ücretlendirme politikalarında belirsizliğe neden olmaktadır. Proje kapsamında sinyalizasyon sisteminin yenilenmesine yönelik etüt ve uygulama çalışması, toplu taşım sisteminin iyileştirilmesine yönelik etüt ve uygulama çalışması, durakların ve son istasyonların iyileştirilmesine yönelik etüt ve uygulama çalışması, otopark ve yol kapasitesi artırımı etüt ve uygulama çalışması, kuzey-güney eksenli ulaşım hatlarının iyileştirilmesine yönelik etüt çalışması yer alacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Belediyeler **Ortak Kuruluşlar:** Üniversiteler, TCDD Gar Müdürlükleri, DHMİ, Kent Konseyleri **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Valilikler, Kaymakamlıklar
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Sinyalizasyon kurulumu (adet) Otopark ve yol kapasitesi etüt raporu (adet) İyileştirilmiş dinlenme tesisi ve istasyon (adet) Ulaşım hatları iyileştirme etüt raporu (adet)

PROJE ADI	Risk Altında Bulunan Alanlarda Kentsel Dönüşüm Etüdü
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi/Bitlis-Hakkâri-Muş-Van İl Merkezi, Varto-Erciş İlçesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	TRB2 Bölgesi'nde can ve mal kaybına yol açmış kayıtlı deprem sayısı 24'tür. Bu sayı tüm Türkiye'deki depremlerin %10'unu; Doğu Anadolu Bölgesi'nde ise % 27'sini oluşturmaktadır. Ülkede depremlerde hayatını kaybedenlerin sayısı 94.081 kişi iken Doğu Anadolu Bölgesi'nde 49.506 kişidir. TRB2 Bölgesi'nde ise depremlerde hayatını kaybedenlerin sayısı 10.861 kişidir. Bölge'de yüksek afet riski taşıyan alanlarda dönüşümün başlatılması can ve mal kaybını önlemek adına elzem bir müdahaledir. Ancak; dönüşüm çalışmalarının yüksek maliyetleri ve birçok alanda ihtiyaç duyulduğu düşünüldüğünde kısıtlı kaynak kullanımında öncelik belirlemek üzere bir proje portfolyosunun çıkarılmasına dair etüt çalışmasının yapılması gerekmektedir. Çalışma kapsamında dönüşüm yapılacak alanların maliyetleri ve risk dereceleri yer alacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Belediyeler **Ortak Kuruluşlar:** Üniversiteler, AFAD İl Müdürlükleri, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlükleri, Kent Konseyleri **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Valilikler, Kaymakamlıklar
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Dönüşüm alanı önceliklendirme etüt raporu (adet)

PROJE ADI	Çöküntü Alanlarının Tespiti Ve İyileştirme Yapmak İçin Kentsel Politika Aracının Belirlenmesi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi/Bitlis -Van İl Merkezi
UYGULAMA DÖNEMİ	2016-2020
PROJENİN GEREKÇESİ	Bölge ÇDP'lerine göre özellikle Bitlis ve Van illerinde göç nüfusunun oluşturduğu kentin dış çeperinde gecekondu mahalleleri bulunmaktadır. Bu alanlar, içinde yaşayanların kentin diğer alanlarında sosyal dışlanmaya maruz kalmasına, illegal sektörlerin içselleştirilmesine ve güvensiz sokak oluşumuna neden olmaktadır. Ayrıca; bu alanlardaki kaçak yapılaşmaya bağlı eksik altyapı ve sağlıksız barınma şartları düşünüldüğünde onurlu bir yaşam için kentli haklarının kullanılamaması söz konusudur. Bahsi geçen alanlarda sağlıklılaştırma çalışmalarının başlatılması adına ön çalışma niteliğindeki kentsel politika araçları belirlenecektir. Çalışma kapsamında göç ile oluşmuş, suç oranının yüksek olduğu, mekân kalitesinin düşük olduğu alanların mahalle karakterleri ve sosyo-ekonomik koşulları belirlenecektir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Belediyeler **Ortak Kuruluşlar:** Üniversiteler, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlükleri, Kent Konseyleri, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Halk Sağlığı Müdürlükleri, GMYO Yerel Dernekleri **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Valilikler, Emniyet İl Müdürlükleri, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik İl Müdürlükleri
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Kentsel politika aracı geliştirme ve sosyo-ekonomik araştırma raporu (adet) Kaçak yapılaşma oranı (%)

PROJE ADI	Özel Sektör Konut Projelerini Belirli Oranda Sosyal Konut Yapımı Teminatı İle Destekleme
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi/Bitlis-Hakkâri-Muş-Van İl Merkezi, Tatvan-Yüksekova-Edremit-Erciş İlçesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	Ülke çapında da büyük bir problem alanı olan konut stokunun yetersizliği ve bu yetersizlik içinde yüksek maliyetler sebebi ile sağlıklı konutlarda yaşama hakkı bulamayan grupların varlığı ve buna bağlı olarak oluşan kaçak yapılaşma Bölge için de söz konusudur. 2003-2015 yılları arasında TOKİ'nin Bölge'deki konut yatırımlarında düşük gelir gruplarının (yoksul ve alt gelir grupları) gözetilmesinde Bitlis İli %43, Van İli %12'lik paya sahip iken Hakkâri ve Muş İlleri gözetilmemişlerdir. 2012 yılı verilerine göre Bölge'de bir konutun ortalama değeri 109.020 TL iken ülke ortalaması 96.848 TL'dir. Bölge'de konut üretiminin artırılması yüksek kira, arsa ve satış bedellerinin düşmesini sağlayıp barınma hakkının toplumun tüm grupları için kullanılmasına yardımcı nitelikte olup aynı zamanda kaçak yapılaşma oranlarında azalma sağlayacaktır. Proje, özel sektör konutunun yapımının sosyal konut yapımı ön koşuluna bağlı olarak desteklenceği bir yöntem ile yürütülecektir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Valilikler, Kaymakamlıklar **Ortak Kuruluşlar:** TOKİ, İnşaat ve Mimari Büroları **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Üniversiteler, Kent Konseyleri
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Sosyal konut (adet/%) Kullanım ruhsatı (adet)

PROJE ADI	Bölgesel Konut Projeksiyonu, Konut ve Arazi Değerleme, Yoksulluk Araştırma
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi/Bitlis-Hakkâri-Muş-Van İl Merkezi, Tatvan-Yüksekova-Edremit-Erciş İlçesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	TRB2 Bölgesi de dâhil olmak üzere ülke çapında yaşanan problemlerden bir tanesi, projeksiyon çalışmalarına dayanmadan yapılan uygulamalardır. Projeksiyon çalışmaları, geleceğe yönelik ihtiyaçların tahmini ile önlem almayı sağlamaktadırlar. 2012 yılı verilerine göre Bölge'de bir konutun ortalama değerinin 109.020 TL ile ülke ortalamasının (96.848 TL) üstünde olması, Bölge'nin gelişmişlikte son sırada yer aldığı düşünülecek olursa konut piyasasında arz-talep dengesinin henüz oluşmadığını göstermektedir. Bu bakımdan, sosyal ve özel sektör konut projeksiyonunun yapılabilmesi adına yoksulluk analizinin tamamlanması ve ardından kent alt bölgelerinin rantsal değerinin hesaplanması gerekmektedir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Üniversiteler **Ortak Kuruluşlar:** GMYO, Belediyeler, Kent Konseyleri, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri, Çalışma ve Sosyal Güvenlik İl Müdürlükleri **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Valilikler, Kaymakamlıklar
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Taşınmazlar piyasa değeri raporu Konut projeksiyonu

PROJE ADI	Eğitim ve Sağlık Alanlarının Standardizasyonu
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi İlleri
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	Eğitim ve sağlık donatılarının İmar Kanunu standartlarına ulaşması kaliteli eğitim ve sağlık hizmeti almada önemli bir uygulamadır. Bölge'deki sağlık ve eğitim alanlarının mevcut imar planları üzerinden alan incelemesi hizmeti sağlıklı verebilecek alanların yetersizliğine işaret etmektedir. Bu durum, Bölge'deki bahsi geçen alanlarda alan genişletmesi, makine ve ekipman, laboratuvar sayısının günün modern şartlarına göre artırılması gerektiğini göstermektedir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Milli Eğitim İl Müdürlükleri, Sağlık İl Müdürlükleri **Ortak Kuruluşlar:** Belediyeler, Kent Konseyleri, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Valilikler, Kaymakamlıklar
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	3194 sayılı İmar Kanunu sosyal donatı standartları

PROJE ADI	Kent Parkları Tasarım
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi İlleri
UYGULAMA DÖNEMİ	2016-2020
PROJENİN GEREKÇESİ	Kent alanlarındaki açık ve yeşil alanların varlığı kentlinin rehabilitasyonu ve kendi kendini tekrardan üretebilmesi için önemli eğlenme ve dinlenme alanlarıdır. Mevcut imar planları üzerinde yapılan karşılaştırmalar İmar Kanunu çerçevesinde yeşil alanların standartlar üzerinde kaldığını gösterirken planın uygulanmasındaki gerçeklik bunun tersini ifade etmektedir. Pasif yeşil alanların da bu hesaba dâhil edilmesinin önemli bir katkısı bulunmaktadır. Bu nedenle, Bölge illerinde kent parklarının oluşturulması, mevcuttakilerin dezavantajlıları gözetecek şekilde iyileştirilmesi gerekmektedir. Proje kapsamında, engelli dostu peyzaj öğelerinin kullanılması alanın katma değerini artıracaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Belediyeler **Ortak Kuruluşlar:** Kent Konseyleri, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, STK'lar **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Valilikler, Kaymakamlıklar
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	3194 sayılı İmar Kanunu sosyal donatı standartları Engelli dostu kent mobilyaları (adet)

PROJE ADI	Engellilere Hizmet Veren Rehberlik, Psikolojik Danışmanlık ve Rehabilitasyon Merkezi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi İlleri
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	Engellilerin kent mekânlarını bağımsız bir şekilde kullanamaması ve kentsel faaliyetlerden yeterince yararlanamamaları sosyal yaşamdan toplumsal dışlanmaya maruz kalmaları ile sonuçlanmaktadır. Ülke genelinde yaşanan bu sorunlara ek olarak Bölge'de engelli vatandaşların aileleri için saklanması gereken bir durum olarak görülmesi engellilerin kendilerini yetiştirebilecekleri ve ruh sağlıklarını koruyabilecekleri mekanizmaları ortadan kaldırmaktadır. Engelli vatandaşların kullanımına yönelik kurulacak olan bir eğitim, kültür ve spor merkezi bu dışlanmayı yenmekte önemli aracılardan biri olacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlükleri **Ortak Kuruluşlar:** Belediyeler, Kent Konseyleri, STK'lar, Üniversiteler **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Valilikler, Kaymakamlıklar
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Merkez (adet) Merkeze başvuru yapan kişi (adet) Merkezde çalışan personel (adet) Merkez donanımındaki iç bölünme sayısı ve çeşidi

PROJE ADI	Kentsel Kodlama Rehberi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi/Bitlis-Hakkâri-Muş-Van İl Merkezi, Yüksekova İlçesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	Kentlerin rekabet eden, cazibe kaynağı yaşam yerleri olmasını sağlayabilmek için kentin yaşam kalitesini etkileyen fiziki koşullarında bir takım iyileştirmelerin ve kaynak israfını önlemek adına bu iyileştirmelerin öncesinde araştırma çalışmalarının yapılması zorunlu hale gelmektedir. TRB2 Bölgesi'nde hiçbir ilde kentsel tasarıma yönelik kent merkezi proje örnek çalışması ve bunun dayanağı olan bir kurallar kitapçığı yani kentsel kodlama rehberi bulunmamaktadır. Kodlama rehberleri dâhilinde kentin mimari dokusuna, doğal yaşam varlığına ve halkın yaşam tarzına uygun mekânsal kararlar alınırken uygulama projeleri kent mobilyaları, levhalar, döşemeler, peyzaj ürünleri vb. araçlar kullanılarak gerçekleştirilir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Belediyeler **Ortak Kuruluşlar:** Üniversiteler, Mimari Bürolar, Mimarlar Odası, Kent Konseyleri **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Valilikler, Kaymakamlıklar
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Kentsel kodlama rehberi (adet)

PROJE ADI	Engelli, Yaşlı ve Kadın Dostu Kent Ana Caddeleri Kentsel Tasarım Uygulama
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi/Bitlis-Hakkâri-Muş-Van İl Merkezi, Yüksekova İlçesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	Kentlerin rekabet eden, cazibe kaynağı yaşam yerleri olmasını sağlayabilmek için kentin yaşam kalitesini etkileyen fiziki koşullarında bir takım iyileştirmelerin ve kaynak israfını önlemek adına bu iyileştirmelerin öncesinde araştırma çalışmalarının yapılması zorunlu hale gelmektedir. TRB2 Bölgesi'nde Bitlis İl'i dışında kentsel tasarım uygulama projesi girişimi bulunmamaktadır. Kent merkezlerinde başlatılacak ışıklandırma, engellilere yönelik yer döşemeleri ve görsel, işitsel trafik uyarıları, dinlenme bankları, parklar, ilk yardım müdahale durakları vb. örnek projeler sokak güvenliğinin özellikle kadınlar için artırılmasını, yaşlıların kent faaliyetlerinden daha fazla yararlanmasını ve engelli vatandaşların bağımsız hareket edebilmelerini sağlamanın yanı sıra tüm kentliler için mekânsal kalitenin artışı ile aidiyet duygusuna katkı sağlayacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Belediyeler **Ortak Kuruluşlar:** Üniversiteler, Mimari Bürolar, Mimarlar Odası, Kent Konseyleri **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Valilikler, Kaymakamlıklar
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Işıklandırma ekipmanı (adet) Engelli dostu yer döşemesi hat uzunluğu (km) Engelli dostu trafik uyarı ekipmanı (adet) Dinlenme ve park ekipmanı (adet)

PROJE ADI	Kentsel Proje Merkezlerinin Kurulması ve Yaz Okulu
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi/Bitlis-Hakkâri-Muş-Van İl Merkezi, Yüksekova İlçesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	Tasarım işinin görsel bir eğitim alanı olması, farklı mekânlarda farklı kültürlerin yansımalarını deneyimleme ile yaratıcılıktan faydalanmayı öngörmektedir. Bu durumda, öğrenci değişimi, yaz okulu programları gibi deneyim paylaşım alanlarının yaratılması Bölge üniversitelerinde tasarım üzerine eğitim almakta olan öğrenciler için vizyon geliştirici bir fırsat yaratılmasını sağlamakla birlikte proje merkezlerinin kurulması öğrencilerin disipline olan gerçekçilik yaklaşımlarını artıracaktır. Proje merkezleri vasıtası ile açılacak proje yarışmaları ile kentlerin kentsel tasarıma ilişkin farklı kent alt parçalarında farklı sorun tespit ve çözümlemelerine ilişkin bir arşiv oluşmasını sağlayacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Üniversiteler **Ortak Kuruluşlar:** Belediyeler, Kent Konseyleri **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Valilikler, Kaymakamlıklar
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Kentsel proje merkezi (adet) Yaz okulu programı (adet)

PROJE ADI	Hakkâri ve Muş İllerinde Bütünleşik Kıyı Plan Senaryosu
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi/Hakkâri ve Muş İlleri
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	Kıyı planlamaları, su kaynaklarının gerek sürdürülebilir kaynak kullanımı açısından temiz ve sağlıklı bir şekilde muhafaza edilmesini sağlayan gerek ise su kaynakları etrafında çevre düzenlemeleri ile halkın rekreasyon ihtiyaçlarını karşılayan ve kamusal alan yaratan düzenlemelerdir. Planlar doğrultusunda rezerv korunması ve gelecekteki su ihtiyacı tespiti yapılabilirken kaynakların kirleticilerine karşı önlemlerin alınması da sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra Planlar; 3194 Sayılı İmar Kanunu'na ve 3621 Sayılı Kıyı Koruma Kanunu'na aykırı yapılaşmaların tespit edilip yıkılması ve kıyıların halkın her kesimi tarafından kullanılabileceği dinlenme, kültür, spor, eğlence, dinlenme, sağlık alanlarına çevrilmesine ilişkin farklı kullanım ve faaliyet senaryolarının oluşturulduğu bir kılavuzdur.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Belediyeler **Ortak Kuruluşlar:** DSİ İl Müdürlükleri, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlükleri, Valilikler, Kaymakamlıklar **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Üniversiteler, Kent Konseyleri
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Kıyı alanı kullanım senaryosu (adet) Kıyı alanlarında kamusal alan üretme raporu (adet) Kıyı şeridi arazi kullanım alanı (ha)

PROJE ADI	Kent Kimliği Odaklı Mimari Doku Araştırması ve Kentsel Tasarım
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi/Bitlis ve Van İl merkezleri, Tatvan, Ahlat, Adilcevaz, Gevaş İlçesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2016-2020
PROJENİN GEREKÇESİ	Kent kimliğinin ortaya konmasını makro ölçekte sağlayacak olan kent ekonomisi çalışmalarının uygulama alanı olan kentsel tasarım mikro ölçeğinde de yapılması gereken detay çalışmalar bulunmaktadır. Sözlü tarih ile belirlenmiş mekân yaşanmışlıklarının ve dönemsel mimari dokuların belirlenmesi özellikle turizm potansiyeli taşıyan alanlarda kent estetiğinin oluşturulması ve cazibesinin artırılması açısından önem teşkil etmektedir. Bölge genelinde bu kapsamda yapılmış bir çalışmanın uygulamaya dönük projelendirmesinin bulunmaması kent siluetinin de form kazanmasını engellemekte ve mekân kalitesinde düşüşe neden olmaktadır. Proje kapsamında eski ve yeni mimari örneklerin karşılaştırması ve günün şartlarına uyarlanmış sokak ve mimari dokusu prototiplerinin çıkarılması esastır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Üniversiteler **Ortak Kuruluşlar:** Belediyeler, Kent Konseyleri, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, Van Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Mimarlık Büroları, Mimar Odası **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Valilikler, Kaymakamlıklar
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Dönemsel mimari doku raporu (adet) Yapılaşmada mimari örnekler raporu (adet)

PROJE ADI	TRB2 Bölgesi Mikro Bölgeleme Çalışmaları
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 BÖLGESİ
UYGULAMA DÖNEMİ	2015-2020
PROJENİN GEREKÇESİ	Afet riskinin yüksek olduğu TRB2 Bölgesi'nde can ve mal kayıplarını asgariye indirmek için afet risklerini göz önünde bulundurarak yeni planlar yapılması gerekmektedir. Özellikle yaşam alanlarının yerlerinin doğru tespit edilmesi Bölge için hayati önem taşımaktadır. Mikro Bölgeleme çalışmalarında yapılaşma için risk olarak en düşük alanların tespiti yapılmaktadır. Özellikle deprem ile alakalı istatistiki veriler incelendiğinde Bölge'nin deprem açısından riskli bir Bölge olduğu görülmektedir. Depremlerde en çok can kaybına yol açan unsur ise kuşkusuz yapılaşmadır. Son 5 yıllık süreç incelendiğinde TRB2 Bölgesi'nde hızla gelişen sektörlerden biri inşaat sektörüdür. Binaların inşa edileceği yerlerin tespiti hayati önem taşımaktadır. Eğer yaşam alanları için doğru yerler seçilmezse yıkıcı depremlerin sıkça görüldüğü TRB2 Bölgesi'nde ilerleyen dönemlerde can ve mal kayıplarında artış kaçınılmaz olacaktır. Bu sebeple Deprem ve diğer afet risklerinin sık görüldüğü TRB2 Bölgesi'nde mikro bölgeleme çalışmalarına başlanılması ve afet risk haritalarının oluşturularak afet sakınım planına altlıklar oluşturması önem arz etmektedir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar**: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı **Ortak Kuruluşlar:** TRB2 Bölgesi Belediyeleri ve Üniversiteleri **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** TRB2 Bölgesi Valilikleri
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	TRB2 Bölgesi Mikro Bölgeleme Haritası

PROJE ADI	TRB2 Bölgesi Afet Lojistik Merkezlerinin Kurulması
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Van Ve Muş
UYGULAMA DÖNEMİ	2015-2020
PROJENİN GEREKÇESİ	Afet riski açısından TRB2 Bölgesi yüksek risk taşıyan bir Bölge'dir. Özellikle en son yaşanan 2011 Van Depremi ile bu risk tekrardan görülmüştür.TRB2 Bölgesinde Bitlis İli haricinde diğer iller yüksek deprem riski taşımaktadır ve geçmiş dönemlerde Van ve Muş illeri başta olmak üzere çok sayıda can ve mal kaybına yol açmış deprem yaşanmıştır. Deprem sonrası süreç önemli bir aşamadır afete maruz kalmış vatandaşlar için yardımların zamanında dağıtılması ve gelen malzemelerin depolanması önem arz etmektedir. Bu sebeple, kriz koordinasyon merkezlerini içeren, gelen yardımlar için yeterli bir depo alanına ve akışın kontrol edileceği bir altyapıya sahip Afet Lojistik Merkezlerinin Van ve Muş illerinde kurulması gerekmektedir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** AFAD **Ortak Kuruluşlar:** TRB2 Bölgesi Valilikleri
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Van ve Muş İllerinde Afet Lojistik Merkezleri

PROJE ADI	Ağaçlandırma Projesi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	TRB2 Bölgesi'nde bulunan ormanlık alanlar (özellikle Van ve Muş illerinde) Türkiye ortalamasının çok altındadır. Bölge'de bulunan ormanlık alanlar yakacak ihtiyacından, aşırı otlatmadan, kaçakçılıktan, alan genişliği ve personel yetersizliğinden dolayı yeterli denetim yapılmamasından vb. uzun yıllar şiddetli tahribata maruz kalmıştır. Ayrıca bu tahribatla birlikte toprağın yapısında da olumsuz gelişmeler olmuştur. Alan vejetasyon örtüsünden sürekli arındırılmış olduğundan; toprağın üst örtüsü yüzey erozyonu ile tamamen aşınmıştır. Hem erozyon nedeniyle oluşan toprak kaybının önlenmesi hem de biyolojik çeşitliliğin korunması için Bölge'de bulunan bozuk ormanlık alanlar düzeltilecek, mevcut ormanlık alanlar korunacak ve yeni ormanlık alanlar oluşturulacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurumlar:** İl Çevre ve Orman Müdürlükleri **Ortaklar:** Bölge Üniversiteleri
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Orman Alanı (m^2)

PROJE ADI	Atık Su Arıtma Tesisi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Van: Merkez, Erciş, Gevaş, Edremit, Çaldıran, Uysal, Ünseli, Gürpınar, Özalp, Erçek, Kocapınarı, Çiçekli, Sağmalı, Saray Bitlis: Adilcevaz, Aydınlar, Ovakışla
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	Van Gölü Havzası'nda oluşan kirliliğin nedeni insan faaliyetleri sonucu oluşan kirlilikler olup bunlardan en önemlisi mevcut atık su arıtma tesislerinin yeterli sayıda ve kapasitede olmamasından dolayı atıkların arıtılmadan göle deşarj edilmesidir. Bu sebeple öncelikli olarak havza sınırları içinde yer alan inşaat ve planlama halindeki atık su arıtma tesislerinin yapımları hızlandırılacak ve mevcut arıtma tesislerinin kapasitelerinin ihtiyacı karşılayacak düzeye getirilmesi için bakım onarım ve kısmi yenileme çalışmaları yapılacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurumlar:** Belediyeler **Ortaklar:** İl Özel İdareleri
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Van Gölü'ne arıtılarak deşarj edilen atık su oranı (%)

PROJE ADI	Biyolojik Çeşitlilik Envanteri
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	Bölge'de biyolojik çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesi için bölgesel düzeyde biyolojik çeşitliliğin tespit edilmesi gerekmektedir. Bu husus-ta TRB2 Bölgesi Biyolojik Çeşitlilik Envanteri oluşturulacaktır. Böylece nesli tehlikede olan türler belirlenecek; hedef türün yayılış alanları, populasyon sayıları, çeşitlilik dereceleri hakkında bilgi toplanacak ve habitatları koruma altına alınacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurumlar:** İl Çevre ve Orman Müdürlükleri **Ortaklar:** Bölge Üniversiteleri
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	TRB2 Bölgesi Biyolojik Çeşitlilik Envanteri

PROJE ADI	Geri Dönüşüm Tesisi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	Bölge'de bulunan geri dönüştürülebilir atıkların -ambalajlar, bitmiş piller, akümülatörler, ömrünü tamamlamış lastikler, elektrikli ve elektronik eşyalar vb.- dönüşümlerinin yapılabilmesi için dört ilde de geri dönüşüm tesisi kurulacak ve atıkların kaynakta ayrı toplanmasıyla alakalı projeler uygulamaya konulacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurumlar:** Van Mahalli İdareleri Sürdürülebilir Çevre Yönetimi Birliği, İl Özel idaresi Katı Atık Yönetim Birliği, Muş Katı Atık Belediyeler Birliği **Ortaklar:** Valilikler, Belediyeler, İl Özel İdareleri
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Evsel atıkların geri kazanım ve yeniden kullanım oranları (%) Endüstriyel atıkların geri kazanım oranları (%)

PROJE ADI	Katı Atık Bertaraf Tesisi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	Van, Muş, Hakkâri
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	Atıkların vahşi depolama yöntemiyle depolanmasından/ biriktirilmesinden kaynaklı oluşan çevresel problemlerin giderilmesi amacıyla atıkların düzenli depolanması gerekmektedir. Bu sebeple Van, Muş ve Hakkâri illerinde kurulması planlanan düzenli depolama tesislerinin yapımları hızlandırılacak ve insan sağlığına ve ekosisteme daha fazla zarar verilmemesi amacıyla tesisler tamamlandığında vahşi depolama alanlarının rehabilite çalışmalarına başlanacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurumlar:** Van Mahalli İdareleri Sürdürülebilir Çevre Yönetimi Birliği, İl Özel idaresi Katı Atık Yönetim Birliği, Muş Katı Atık Belediyeler Birliği **Ortaklar:** Valilikler, Belediyeler, İl Özel İdareleri
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Katı atık bertaraf kapasitesi (ton/gün)

PROJE ADI	Tam Otomatik Hava Kalitesi İzleme İstasyonu
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	Mevcut hava kirliliğinin insan sağlığı ve ekosistemde tahrip edici sonuçlar doğurmaması için Bölge İllerindeki hava kalitesinin kademeli olarak iyileştirilmesi çok büyük önem arz etmektedir. Hava kalitesinin AB standartlarına uygun hale getirilmesi ve hava kirliliğinin düzenli olarak izlenerek kontrolünün sağlanabilmesi için Bölge İllerinde tam otomatik hava kalitesi izleme istasyonları kurulacaktır. Böylece AB standartlarında yer alan bütün kirleticilerin ölçümleri yapılacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kurumlar:** Çevre ve Şehircilik İl Müdürlükleri **İşbirliği Yapılacak Kurumlar:** Belediyeler
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	PM10 günlük ortalama değeri (µg/m^3) SO2 günlük ortalama değeri (µg/m^3)

C) GÜÇLÜ TOPLUM

PROJE ADI	Alkol ve Madde Bağımlılığı Araştırma Tedavi ve Eğitim Merkezi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi/Van, Hakkâri, Bitlis ve Muş İl Merkezleri
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	Bölge'de sayıları gün geçtikçe hızla artmaya başlayan uyuşturucu madde bağımlılığı ile ilgili özel olarak konuşlandırılmış bir merkez bulunmamaktadır. Bu alanda verilen hizmetler daha çok hastanelerin psikiyatri kliniklerinde gerçekleşmektedir. Bağımlılığın rehabilitasyonu ile ilgili hizmet verecek olan personelin Bölge'de oldukça yetersiz oluşu, sağlık kuruluşlarına yapılan tedavi taleplerinin büyük çoğunluğunun Bölge dışında hizmet veren AMATEM vb. kuruluşlara sevki ile sonuçlanmaktadır. Bu çerçevede; Bölge'de yer alan dört il merkezine nüfus büyüklüğü dikkate alınarak ÇEMATEM (Çocuk ve Ergen Madde Bağımlılığı Araştırma ve Tedavi Merkezi) ve/veya AMATEM (Alkol ve Madde Bağımlılığı Araştırma Tedavi ve Eğitim Merkezi) klinikleri ivedilikle kurularak bu kliniklerde yeterli(nitelikli) düzeyde uzman personel görevlendirilmelidir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Sağlık Bakanlığı **Ortak Kuruluşlar:** İl Sağlık Müdürlükleri, İl Emniyet Müdürlükleri, İl Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlükleri **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Özel Hastaneler, İl ve İlçe Belediyeleri, İl Çalışma ve İŞKUR Müdürlükleri
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Merkezde çalışan idari personel sayısı Merkeze başvuru yapan kişi sayısı Merkezde rehabilite edilen kişi sayısı

PROJE ADI	Hayat Boyu Öğrenme Merkezi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi/Van, Hakkâri, Muş ve Bitlis il merkezleri
UYGULAMA DÖNEMİ	2015-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	Sürekli Eğitim Merkezi Projesi ile TRB2 Bölgesi'nde (Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van illeri) mevcut olan (15-64 yaş) insan gücü potansiyelinin niteliğini artırmak ve daha iyi hizmetlerin verilmesini sağlamak, bireylerin kendilerini yenilemelerine imkân vermek ve sosyal yaşamda yüzleştiği sorunların, eğitim ile çözülmesi doğrultusunda Bölge'nin beşeri sermaye gelişimine katkı sunmaktır. Bu Proje; herhangi bir mesleki deneyimi olmayan, yükseköğrenim şansı yakalayamamış bireyler için mesleki eğitim, insan kaynakları ve kariyer rehberlik hizmetleri sağlamak üzere faaliyet gösterecektir. Aynı zamanda Proje kapsamında oluşturulacak sosyal alanlarla eğitim imkânlarından yararlanan bireylerin sosyalleşmelerine de katkı sağlanacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** DAP Bölge Başkanlığı, Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA), Bitlis Eren Üniversitesi, Hakkâri Üniversitesi, Muş Alpaslan Üniversitesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi **Ortak Kuruluşlar:** TRB2 Bölgesi Ticaret ve Sanayi Odaları, TRB2 Bölgesi Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlükleri, TRB2 Bölgesi OSB Bölge Müdürlükleri, TRB2 Bölgesi, Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birlikleri **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Bitlis Valiliği, Hakkâri Valiliği, Muş Valiliği, Van Valiliği, TRB2 Bölgesi Milli Eğitim İl Müdürlükleri, TRB2 Bölgesi Belediye Başkanlıkları, T
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Eğitim Merkezinde yer alan derslik, atölye, laboratuvar, kütüphane, sosyal alanların sayısı Merkezde çalışan idari personelin sayısı Merkezden yararlanan kişi sayısı Merkezden eğitim alan kişilerin istihdam oranı

PROJE ADI	Gençlik ve Spor Merkezi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi/Kültür Merkezi Bulunmayan Tüm ilçe Merkezleri
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	Gençlik ve Spor merkezleri; gençlerin serbest zamanlarını sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlerle değerlendirmek, bilgi ve beceri sahibi olmalarına yardımcı olmak, gençlik faaliyetlerini planlamak, programlamak, yönetmek, denetlemek, değerlendirmek ve geliştirmek amacı ile kurulan merkezlerdir. TRB2 Bölgesi'nde yer alan il ve ilçe merkezlerinde gençlik ve spor merkezleri toplumsal ihtiyacı karşılamakta güçlük çekmektedir. Özellikle bu alanlarda özel sektörün varlığının çok zayıf olması bu mekânların kamu olanaklarıyla kurulmasına ve işletilmesini elzem kılmaktadır. Bölge'de birkaç ilçe merkezi dışında gençlik ve spor merkezi bulunmamaktadır. Bu durum, özellikle kadınların ve engellilerin gerçekleştirileceği sosyo-kültürel faaliyetlerin kalifikasyonunu olumsuz yönde etkilemektedir. Bu mekânların varlığı kent merkezlerine göç ile gelenlerin kentle bütünleşmesine yardımcı olacaktır. Bu çerçevede; Bölge'de Gençlik merkezlerinin sayısı (her ilçede en az bir adet) ve ulaşılabilirliği de artırılarak, özellikle göç alan mahallelerde (spor alanları da eklenerek) faaliyete girmesi sağlanmalıdır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Gençlik ve Spor Bakanlığı **Ortak Kuruluşlar:** İlçe Belediyeleri **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** İlçe Kaymakamlıkları, İl Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlükleri, İlçe Emniyet Müdürlükleri
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Merkezde yer alan derslik, atölye, laboratuvar, kütüphane, sosyal ve spor alanların sayısı Merkezde çalışan idari personelin sayısı Merkezden yararlanan kişi sayısı

PROJE ADI	Kültür Merkezi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi/Kültür Merkezi Bulunmayan Tüm ilçe Merkezleri
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2023
PROJENİN GEREKÇESİ	Kültür merkezleri; yurtiçi ve uluslararası sahne sanatları ile güzel sanatları topluma sunmak, yaymak ve tanıtmak amacına hizmet eden müesseselerdir. Bu merkezleri ilçe merkezlerine kurarak TRB2 Bölgesi'nde (Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van illeri) daha iyi kültür hizmetlerinin verilmesini sağlayarak, böylelikle bireylerin kendilerini yenilemelerine ve kent yaşamıyla bütünleşmelerine katkı sunulacaktır. Bölge'de kültür merkezi bulunmayan tüm ilçe merkezlerine nüfus büyüklüklerine göre plan dönemi sonuna kadar toplantıların, sergilerin, kursların, gösterilerin, yarışmaların, sesli ve görüntülü programların düzenleneceği kültür merkezleri kurulmalıdır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Kültür ve Turizm Bakanlığı **Ortak Kuruluşlar:** İlçe Belediyeleri **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** İlçe Kaymakamlıkları
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Eğitim Merkezinde yer alan derslik, atölye, laboratuvar, kütüphane, sosyal alanların sayısı Merkezde çalışan idari personelin sayısı Merkezden yararlanan kişi sayısı Merkezden eğitim alan kişilerin İstihdam oranı

PROJE ADI	İl Merkez Belediyelerinde Coğrafi Bilgi Sistemlerinin ve CBS Portalının Kurulması ile Kurumlara CBS Yazılım Eğitimi Verilmesi
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi/Bitlis-Hakkâri-Muş-Van İl merkezleri, Tatvan-Edremit-Erciş-Yüksekova İlçesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	Coğrafi Bilgi Sistemleri, plan yapım aşamasında katmanların ayrı ayrı ve çakışık halde görünmesini ve analiz edilmesini sağlayan yöntemlerdir. Görsel materyal oluşturmanın yanı sıra raporlama safhalarında yarattığı kolaylıklar ve arşivleme ile getirdiği hafıza oluşturma durumu kaçınılmazdır. CBS'nin kurulumunun bir diğer yararı ise özellikle imar planlarında oluşturulan kural koyma yazılımları ile optimum alan seçimi ve imara aykırı yapılaşmaların önüne geçmesidir. Bölge illerinde bulunan hiçbir belediyede sistemin bulunmaması bu faydalar açısından büyük bir kayıptır. Bölge belediyelerinin arşivleme konusunda dahi yaşadıkları zorluklar göz önüne alındığında destek mekanizmaları ile bu sistemlerin oluşumunun Bölge'nin diğer kurum ve kuruluşları ile yapılan protokoller ile temini yerinde olacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Belediyeler **Ortak Kuruluşlar:** Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, TÜİK İl Müdürlüğü, DSİ İl Müdürlüğü, AFAD İl Müdürlüğü, Karayolları İl Müdürlüğü, Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, TSO, Bilim, Sanayi ve Teknoloji İl Müdürlüğü, Enerji ve Tabi Kaynaklar İl Müdürlüğü **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Valilikler, Kaymakamlıklar, Üniversiteler
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	CBS kullanan belediye (adet) CBS portalı kurulum (adet) CBS yazılım eğitimi (adet)

PROJE ADI	Bölge Kurumlarında Elektronik Dosya Arşivleme Ve Elektronik Yazışma Sistemlerinin Kurulması
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi/Bitlis-Hakkâri-Muş-Van İl merkezleri, Tatvan-Edremit-Erciş-Yüksekova İlçesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	Elektronik dokümantasyon sürecine geçiş zamandan tasarrufun en önemli aşamalarından birini oluşturmakla birlikte belgelerin uzun zaman saklanabilmesini, bilginin aktarımını ve düzenlenip araştırmalarda kolaylık oluşturmasını sağlamaktadır. Bölge illerindeki belediyelerin yarısında klasik arşivleme yönteminin dahi kullanılmaması halka hizmet götürmede en aktif durumda olan kurumların şeffaflığını ve kurumsal hafızasını zayıflatmaktadır. Elektronik sistemlerin kurulması kurumlar arası bilgi alışverişinde, kanıtlanabilir çalışma sisteminde kolaylıklar oluşturacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Valilikler, Kaymakamlıklar **Ortak Kuruluşlar:** Bölge kurum ve kuruluşları **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Üniversiteler
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Elektronik dosya arşivleme ve elektronik yazışma sistemi kullanan kurum (adet)

PROJE ADI	Kentli Haklarına, Sürdürülebilir Çevre Yönetimine ve Enerji Verimliliğine Yönelik Bilgilendirme Toplantıları ve/veya Kampanyaları
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi/Bitlis-Hakkâri-Muş-Van İl merkezleri, Tatvan-Edremit-Erciş-Yüksekova İlçesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2014-2018
PROJENİN GEREKÇESİ	Örgütlü ve bilinçli bir şekilde hareket etme hakkının ve sorumluluğunun farkında olma her vatandaşın asli görevleri arasında yer almaktadır. Birey bulunduğu çevre üzerinde söz sahibi olduğu ölçüde aidiyet duygusunu kazanıp mekân üzerinde yaşam kalitesini artıran talebi yaratabilir. Bölge'deki sivil toplum örgütlenmeleri finansal olarak, faaliyet olarak ve üye sayısı olarak aktif hareket edebileceği seviyeye ulaşamamışlardır. Bu doğrultuda faaliyetler için gerekli finansal kaynaklara erişememeleri sosyal yaşam bilincinin kazandırılmasında öncü rolü üstlenen Bölge STK'ları için faaliyetleri gerçekleştirememek ve daha büyük kitlelere ulaşamamak anlamına gelmektedir. Kentli haklarına, sürdürülebilir çevre yönetimine dair çalışan STK'ların bilgilendirme, sertifikasyon, toplantı ve kampanyalarına destek verilmesi kentli halkın farkındalığını artırmada etkili bir yöntem olacaktır.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** STK'lar, Dernekler **Ortak Kuruluşlar:** Üniversiteler **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Valilikler, Kaymakamlıklar
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Bilgilendirme toplantıları ve/veya kampanya (adet) Platform ve/veya saha çalışmaları (adet)

PROJE ADI	Üniversitelerde Afet Yönetimi ve Planlama İle İlgili Akademik ve/veya Uygulamalı Programlar
UYGULAMA BÖLGESİ/YERİ/ALANI	TRB2 Bölgesi/Bitlis-Hakkâri-Muş-Van İl merkezleri, Tatvan-Edremit-Erciş-Yüksekova İlçesi
UYGULAMA DÖNEMİ	2016-2020
PROJENİN GEREKÇESİ	Afet yönetiminin disiplinler arası bir uyuşma noktası olduğu ve gerçekleştirilmesi durumunda can ve mal kayıplarının önüne geçeceği yadsınamaz bir gerçekliktir. Ülke genelinde son yıllarda artan önemi ve Bölge'de yaşanan afetlerin neden olduğu kayıplar göz önünde bulundurulduğunda konuya ilişkin planlama çalışmalarının yanı sıra bilgi birikiminin aktarımının sağlandığı ve yeni yöntemlerin geliştirildiği bir alan oluşturulması yerinde olacaktır. Üniversite bünyelerinde oluşturulacak araştırma yapılanmaları ve uygulamalı programlarla bu alanda bilim adamlarının yetiştirilmesi gerekmektedir.
PROJE SAHİBİ KURUMLAR, ORTAKLAR, İŞBİRLİĞİ YAPILACAK KURUMLAR	**Proje Sahibi Kuruluşlar:** Üniversiteler **Ortak Kuruluşlar:** Belediyeler, Kent Konseyleri, Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, AFAD İl Müdürlüğü, Mimarlar Odası, İnşaat Mühendisleri Odası, Jeoloji Mühendisleri Odası **İşbirliği Yapılacak Kuruluşlar:** Valilikler, Kaymakamlıklar
PROJENİN BEKLENEN ÇIKTILARI	Akademik bölüm ve/veya uygulamalı program (adet)

EK-4: KATILIMCI LİSTESİ

	KATILIMCI ADI, SOYADI	KURUM ADI	ÜNVANI
1	A. HADİ GÖZMEN	VAN AFAD MÜDÜRLÜĞÜ	KURUM YETKİLİSİ
2	A. HADİ MİRAHMETOĞLU	OSB	BÖLGE MÜDÜRÜ
3	A. KERİM AYKUT	DSİ	ŞUBE MÜDÜRÜ
4	A. MUTALİP DEMİR	VAN GENÇLİK VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜ	MÜDÜR VEKİLİ
5	A. MUTALİP DEMİR	VAN GENÇLİK HİZMETLERİ VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜ	MÜDÜR VEKİLİ
6	A. VAHAP ELMAS	VAN BELEDİYESİ	ŞEHİR PLANCISI
7	ABDALBAKİ SAHAN	HURŞİTOĞLU TARIM HAYVANCILIK	YETKİLİ
8	ABDULAZİZ ÖZTÜRKÇÜ	VAN MİLLİ EĞİTİM İL MÜDÜRLÜĞÜ	KURUM YETKİLİSİ
9	ABDULKADİR ARSLAN	ERCİŞ TSO	YÖNETİM KURULU BAŞKANI
10	ABDULKADİR DOĞRU	MOSTAR ENERJİ	DANIŞMAN
11	ABDULKADİR KUTUR	VATSO	GENEL SEKRETER YARD. V.
12	ABDULLAH GÜNGÖR	GÜN TARIM MAKİNE	ÜYE
13	ABDULLAH SEVEN	HAKKARİ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	ŞUBE MÜDÜRÜ
14	ABDULLAH TUNÇDEMİR	TURSAB VAN BÖLGESEL YÜRÜTME KURULU	BAŞKAN
15	ABDULLAH ZENGİN	VAN ÖZALP SYDV MÜDÜRLÜĞÜ	SYDV MÜDÜRÜ
16	ABDULREZZAK BAKIŞ	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ TEKNİK BİLİMLER MYO	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
17	ABDULSEALM TADİK	BİTLİS ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK İL MÜDÜRLÜĞÜ	MÜDÜR YARDIMCI V.
18	ABDULSELAM TADİK	ÇŞ İL MÜDÜRLÜĞÜ	MD. YRD. V.
19	ABDURRAHMAN PİRHASANOĞLU	BİTLİS AHLAT SYDV MÜDÜRLÜĞÜ	SYDV MÜDÜRÜ
20	ABDURRAHMAN SAYILGAN	MODA MESUT	ESNAF
21	ABDÜLKADİR DEMİR	HAKKARİ ÇUKURCA SAĞLIK GRUP BAŞKANLIĞI	SAĞLIK GRUP BAŞKANI
22	ABİDİN GÖKSOY	TATVAN SGM	MÜDÜR
23	ABİDİN GÖKSOY	BİTLİS TATVAN SOSYAL GÜVENLİK MERKEZ(SGM) MÜDÜRLÜĞÜ	SGM MÜDÜRÜ
24	ABİDİN KASAPOĞLU	VAN ENGELLİLER DERNEĞİ	DERNEK BŞK.
25	ADEM ABATAY	ARTVAN MADENCİLİK	MÜHENDİS
26	ADEM ÖZMEN	HAKKARİ YÜKSEKOVA İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ	İLÇE MÜDÜRÜ
27	ADİL ÖZKAN	HAKKARİ GENÇLİK HİZMETLERİ VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜ	GENÇLİK MERKEZİ MÜDÜRÜ
28	ADİL ÖZKAN	HAKKARİ BERÇELAN EĞİTİM KÜLTÜR DERNEĞİ	DERNEK BAŞKANI
29	AHMET ALKAN	ERCİŞ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
30	AHMET BEYARSLAN	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ	PROF. DR.
31	AHMET BEYARSLAN	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ	PROF.DR.
32	AHMET CAN	BİLİM, SANAYİ VE TEKNOLOJİ VAN İL MÜDÜRLÜĞÜ	MÜDÜR
33	AHMET DURAN	MAKROEM COMPANY	KURUM YETKİLİSİ
34	AHMET GÖZÜTOK	ERCİŞ TSO	GENEL SEKRETER
35	AHMET TEKELİ	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	YRD. DOÇ. DR.
36	AHMET YAMAN DURMUŞOĞLU	VAN GÜRPINAR İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ	ŞUBE MÜDÜRÜ
37	AKİF GÜLAÇTI	BİLİM SANAYİ VE TEKNOLOJİ İL MÜDÜRLÜĞÜ	İL MÜDÜRÜ
38	AKİF GÜLAÇTI	BİLİM, SANAYİ VE TEKNOLOJİ BİTLİS İL MÜDÜRLÜĞÜ	MÜDÜR
39	ALAETTİN TEKDEMİR	İL ÖZEL İDARESİ	JEOLOJİ MÜH.
40	ALİ AKSOY	MERİT OTEL	MÜDÜR YARDIMCISI
41	ALİ AKSOY	MERİT ŞAHMARAN OTEL	HALKLA İLİŞKİLER
42	ALİ ARAL BİLGİN	TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME KURUMU	YERİNDE KONTROL UZMANI
43	ALİ AYDIN	MTA	BÖLGE MÜDÜRÜ
44	ALİ BİNGÖL	MUŞ İLİ ARI YETİŞTİRİCİLERİ BİRLİĞİ	BAŞKAN YARDIMCISI
45	ALİ ÇELİK	KOSGEB	MÜDÜR
46	ALİ FUAT MUTLU	NURTEPE TARIM K.K.	BAŞKAN
47	ALİ KARTAL	MUŞ GEÇLİK HİZMETLERİ VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜ	İL MÜDÜRÜ

	KATILIMCI ADI, SOYADI	KURUM ADI	ÜNVANI
48	ALİ KURBAN	TATVAN GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
49	ALİ OFLAZ	YÜKSEKOVA GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
50	ALİ ÖZVAN (AFET YÖN.)	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	KURUM YETKİLİSİ
51	ALİ ŞAHBAZ	ERCİŞ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
52	ALPER BOZDOĞAN	ERENOĞLULLARI	MÜHENDİS
53	ARİF AYÇİÇEK	VAN GIDA,TARIM VE HAYVANCILIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	ŞUBE MÜDÜRÜ
54	ATAKAN DAYAN	DAMIZLIK SIĞIR YETİŞTİRİCİLERİ BİRLİĞİ	YÖNETİM KURULU ÜYESİ
55	ATAKAN KESİCİ	YÜKSEKOVA ZİRAAT ODASI BAŞKANLIĞI	GENEL SEKRETER
56	ATİLLA BAYRAM	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	YRD. DOÇ. DR.
57	ATİLLA DURMUŞ	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ FAKÜLTESİ	YRD. DOÇ. DR.
58	AVAHAP ALDATMAZ	DAİB	YÖNETİM KURULU ÜYESİ
59	AYDIN BORİZAN	KIRMIZI ET ÜRETİCİLERİ BİRLİĞİ	BAŞKAN YARDIMCISI
60	AYDIN SUNA	ANADOLU GENÇLİK DERNEĞİ MUŞ ŞUBESİ	BAŞKAN
61	AYHAN AKSOY	AKSOYLAR AŞ.	YÖNETİCİ
62	AYHAN KARATAŞ	VAN İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ	AR-GE BİRİM GÖREVLİSİ
63	AYHAN YILMAZ	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ HİZAN MYO	YRD. DOÇ. DR.
64	AYLİN ÇELİK	VAN KADIN DERNEĞİ	SOSYOLOG
65	AYLİN ÇİFTÇİ	ÇŞ İL MÜDÜRLÜĞÜ	JEOLOJİ MÜH.
66	AYŞE DOĞAN	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ SAĞLIK YÜKSEKOKULU	YRD. DOÇ. DR.
67	AYŞEGÜL DEMİR YETİŞ	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
68	AZAD SERHAT GÜLTEPE	VAN BELEDİYESİ	JEOLOJİ MÜH.
69	BAHRİ YAVUZ	YÜKSEKOVA GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
70	BAKIR GELDEGÜL	PLUS TELEKOM	YETKİLİ
71	BAYRAM BARAN	BİTLİS İL GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK MÜDÜRLÜĞÜ	İL MÜDÜR YARDIMCISI
72	BAYRAM GÜNCER	EĞİTİM-BİR-SEN	ŞUBE BAŞKANI
73	BEHÇET KANAT	İSRA İNŞ. GIDA TEMİZLİK SAN. TİC.	ŞİRKET MÜDÜRÜ
74	BEHÇET KOCAMAN	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
75	BEHÇET SUDAGEZ	BİTLİS TSO	MEMUR
76	BESİM IŞIK	BİTLİS İL ÖZEL İDARESİ	KURUM YETKİLİSİ
77	BİLAL ÇİFTÇİ	MESKAN ÖLMEZ MADENCİLİK	ŞİRKET ÇALIŞANI
78	BURCU KELEŞ	HAKKARİ ÜNİVERSİTESİ	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
79	BURHAN BALKAN	DİN GÖREVLİLERİ KÜLTÜR VE DAYANIŞMA DERNEĞİ	ŞUBE BAŞKANI
80	BURHAN KURT	MUŞ MALAZGİRT İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ	MÜDÜR
81	BÜLENT ERDEM	MUŞ MALAZGİRT SYDV MÜDÜRLÜĞÜ	SYDV MÜDÜRÜ
82	BÜLENT KARAKAŞ	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	PROF.DR.
83	CELALETTİN ORHAN	OR-CA MADEN	ŞİRKET MÜDÜRÜ
84	CEMAL ALTAY	BİLİM, SANAYİ VE TEKNOLOJİ MUŞ İL MÜDÜRLÜĞÜ	MÜDÜR
85	CEMAL EKİP	HATSO	MECLİS BAŞKANI
86	CEMAL ERTAŞ	ERCİŞ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
87	CEMAL GÜNEŞ	GÜNKAR TEKSTİL	YETKİLİ
88	CEMAL IŞIK	İNTA İNŞ. SAN.	MÜDÜR
89	CEMAL MÜJDECİ	GÜRPINAR GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
90	CEMALETTİN KOCAKAPLAN	TURUSİM	YETKİLİ
91	CEMİL CANYÜREKLİ	CANYÜREKLİ UN BULGUR GIDA SAN. LTD. ŞTİ	İŞYERİ SAHİBİ
92	CEMİL ÇALIŞIR	DSİ 172. ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ	ZİRAAT MÜHENDİSİ
93	CEMİL KARABAYRAM	ANITLAR VE RÖLEVE KURUL MÜDÜRLÜĞÜ	MÜDÜR
94	CEMİL SAYILGAN	BEGSA TEKSTİL LTD. ŞTİ.	MÜDÜR
95	CENAP AVKAN	BİTLİS EĞİTİM, KÜLTÜR VE SOSYAL YARDIMLAŞMA DERNEĞİ	YÖNETİM KURULU BAŞKANI
96	CENGİZ ADIGÜZEL	ÇŞ İL MÜDÜRLÜĞÜ	JEOFİZİK MÜH.
97	CENGİZ ŞAHİN	BİGİAD	BAŞKAN
98	CEREN ULUER SAVGIN	BİTLİS EREN ÜNİV. KANIK TURİZM VE OTEL İŞLETMECİLİĞİ YÜKSEKOKULU	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
99	CESİM ATEŞ	BİTLİS MİLLİ EĞİTİM İL MÜDÜRLÜĞÜ	MÜDÜR YARDIMCISI
100	CESİM AYYILDIZ	AYYILDIZ TORNA OTOMOTİV LTD. ŞTİ.	SANAYİCİ

	KATILIMCI ADI, SOYADI	KURUM ADI	ÜNVANI
101	CEVAT KAYA	BİTLİS İŞGEM	MÜDÜR
102	CEVDET ALTINDAĞ	VANTAR	ZİRAAT MÜHENDİSİ
103	CEVDET ARSLAN	VAN GENÇLİK HİZMETLERİ VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜ	GENÇLİK MERKEZİ MÜDÜRÜ
104	CEZMİ MÜKÜS	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ REHBERLİK BÖLÜMÜ	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
105	CEZMİ YILMAZ	YÜKSEKOVA GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
106	CİHAD ÖZTÜRKCİ	GÜRPINAR GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
107	CİHAN DOĞAN	ÇALIŞMA VE İŞ KURUMU	İŞ VE MESLEK DANIŞMANI
108	CİHAN ÖNEN	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ SAĞLIK YÜKSEKOKULU	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
109	CİHAN SEZER	TKDK	UZMAN
110	CİHAN SUBAŞI	AKTİK ELEKTRİK MAKİNA SAN.	KOORDİNATÖR VE ÜST DÜZEY İDARECİ
111	CİHAT GÜR	HAKKARİ AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR İL MÜDÜRLÜĞÜ	ÖĞRETMEN
112	CUMALİ KAYA	HAKKARİ YÜKSEKOVA İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ	ŞUBE MÜDÜRÜ
113	CÜNEYT HALİDİ	VAN VALİLİĞİ	MÜDÜR VEKİLİ
114	ÇAĞDAŞ OKUMUŞ	TÜİK BÖLGE MD.	İSTATİSTİKÇİ
115	ÇİLEM ENGİN	BİTLİS BELEDİYESİ	SOSYOLOG
116	DAVUT ER	ZİRVEGÜL TİC.	PAZARLAMACI
117	DENİZ SİNAN BULAKÇİBAŞİ	DAMLA SANAT VE KÜLTÜR MERKEZİ DERNEĞİ	YÖNETİM KURULU BAŞKANI
118	DENİZ UĞUR GÜZEL	HAKKARİ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	MÜHENDİS
119	DİLAVER DİNDAR	VAN ÖZALP GENÇLİK HİZMETLERİ VE SPOR İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	İLÇE MÜDÜRÜ
120	DOĞA ÇETİNTAŞ	ERCİŞ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
121	DOĞAN ÇELİKBİLEK	VAN BELEDİYESİ	ŞEHİR PLANCISI
122	DOĞAN YAVUZ	VATSO	TİC. BİL.
123	EBRU KAMACI	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	ŞEHİR PLANCISI
124	EJDANE COŞKUN	BİTLİS DEVLET HASTANESİ	HEMŞİRE
125	EKREM ATALAN	MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ	PROF.DR.
126	EKREM BULUT	BİTLİS BELEDİYESİ	İMAR VE ŞEHİRCİLİK MD.
127	EKREM EBİNÇ	KSS (OTOMOTİV)	BAŞKAN YARDIMCISI
128	EKREM TAŞ	ŞEMDİNLİ İLÇE GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK MÜDÜRLÜĞÜ	İLÇE MÜDÜRÜ
129	ELİF HAVVA	VATSO	İ.K. ŞEFİ
130	EMİN TOKTAŞ	VANTURED	TURİST REHBERİ
131	EMİNE ATİLLA	TÜRK EKONOMİ BANKASI	BANKACI
132	EMİR ÖZDİL	HAKKARİ YÜKSEKOVA SYDV MÜDÜRLÜĞÜ	SYDV MÜDÜRÜ
133	EMİRE ULUĞ	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ SAĞLIK HİZMETLERİ YÜKSEKOKULU	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
134	EMRAH AVCİ	MERİT ŞAHMARAN OTEL	MALİ İŞLER MÜDÜRÜ
135	EMRE EŞME	VAN BELEDİYESİ	ÇEVRE MÜH.
136	EMRULLAH OKUDUCU	VANGÖLÜ EDAŞ	ELEKTRİK Y. MÜH.
137	EMRULLAH VELİOĞLU	BİTLİS BELEDİYESİ	İNŞAAT MÜH.
138	EMRULLAH YANDIM	KARAYOLLARI BÖLGE MD.	STRATEJİ GELİŞTİRME
139	ENGİN ÖZEN	ERCİŞ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
140	ENGİN PİŞKİN	VANTURED	BAŞKAN YARDIMCISI
141	ENGİN YILDIZ	ARAF MADENCİLİK VE MÜHENDİSLİK	ÇALIŞAN
142	ENSAR SELÇUK İŞLEYEN	EYÜPOĞLU MAD. SAN. LTD. ŞTİ	ŞİRKET VEKİLİ
143	ENVER YALÇIN	ZİRAAT BANKASI	KREDİLER YETKİLİSİ
144	ERCAN ALPASLAN	ESOB	KURUM YETKİLİSİ
145	ERCAN BURSAL	MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ	DOÇ. DR.
146	ERCAN ÇIPLAK	VAN GIDA,TARIM VE HAYVANCILIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	ZİRAAT MÜHENDİSİ
147	ERCAN ÜNSAL	VAN GIDA,TARIM VE HAYVANCILIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	ŞUBE MÜDÜRÜ
148	EREN GÖKÇENAY	GÖKÇENAY ENERJİ	YÖNETİCİ
149	ERHAN DANIŞMAN	ERHAN KROM	MADENCİ
150	ERKAN DEMİR	ERCİŞ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
151	ERKAN DURMAZ	HİZAN ZİRAAT ODASI BAŞKANLIĞI	YÖNETİM KURULU BAŞKANI
152	ERKAN IŞIK	VAN GIDA,TARIM VE HAYVANCILIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	ZİRAAT MÜHENDİSİ
153	ERKAN ÖNCÜ	GÜRPINAR GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ

	KATILIMCI ADI, SOYADI	KURUM ADI	ÜNVANI
154	EROL MUTKI	YEŞİLADA	İŞ MAKİNECİSİ
155	EROL ORAL	VAN VALİLİĞİ	PROJE VE KOOR. BİRİMİ YETKİLİSİ
156	ERSİN KUŞCİ	VAN GEVAŞ İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ	ÖĞRETMEN
157	ESMA GÖRGÜL	PLANLAMA BÜROSU	ŞEHİR PLANCISI
158	ESRA GÜRCAN	VAN KAMER VAKFI	İL TEMSİLCİSİ
159	ESRA TOZLU	GÜRPINAR GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
160	EVREN KAYMAK	ERCİŞ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
161	FAHRETTİN SAYIN	ERCİŞ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
162	FARABİ ŞİMŞEK	İSRA İNŞ. GIDA TEMİZLİK SAN. TİC.	ŞİRKET MÜDÜRÜ
163	FARUK FARUK	RAHOVA TURŞU	İŞYERİ SAHİBİ
164	FARUK KOÇ	YÜKSEKOVA GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
165	FATİH ESİN	ERCİŞ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
166	FATİH KOÇBAY	ÖZKOÇBAYLAR SAN. TİC. LTD. ŞTİ.	İŞYERİ SAHİBİ
167	FATİH ÖMÜR BİNCİ	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ AHLAT MESLEK YÜKSEKOKULU	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
168	FATİH TAŞDELEN	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
169	FATMA AÇAR	GTHM T.A.A.D	ŞUBE MÜDÜR V.
170	FATMA NİSA ERİMEZ	ORMAN VE SU İŞLERİ BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ	ŞUBE MD.
171	FERDA BAĞRA	TOBB KADIN GİR.	BAŞKAN
172	FERDA YAVUZ	ÇŞ İL MÜDÜRLÜĞÜ	İNŞAAT MÜH.
173	FERHAT AKIN	ARAF MADENCİLİK VE MÜHENDİSLİK	ÜYE
174	FERHAT AKTAŞ	VAN MERMER	MADEN MÜH.
175	FERİT ÇELİKDEMİR	TÜRKİYE İŞ BANKASI	SERVİS YETKİLİSİ
176	FERİT DOĞAN	YÜKSEKOVA TİCARET SANAYİ ODASI	GENEL SEKRETER
177	FEVZİ ÖZGÖKÇE	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ FAKÜLTESİ	YRD. DOÇ. DR.
178	FIRAT AKDOĞAN	GTHM T.A.A.D	YETKİLİ
179	FİGEN SAYGIN	MUŞ HALK EĞİTİM VE AKŞAM SANAT OKULU MÜDÜRLÜĞÜ	ÖĞRETMEN
180	FİLİZ YÖRÜKOĞLU	VAN İŞİTME ENGELLİLER VE AİLELERİ DERNEĞİ	YÖNETİM KURULU BAŞKANI
181	FİROZ ÖZDEMİR	VAN BELEDİYESİ	EKONOMİST
182	GARİP KIZILKAYA	VAN İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ	AR-GE BİRİM GÖREVLİSİ
183	GAYE MERGEN	LALE KADIN DERNEĞİ	YÖNETİM KURULU BAŞKANI
184	GAZİ KARADUMAN	HAKKARİ AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR İL MÜDÜRLÜĞÜ	SOSYOLOG
185	GÖKSEL COŞKUN	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜK	OKUTMAN
186	GÖNÜL SANİYE ÖZOK	VAN GIDA,TARIM VE HAYVANCILIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	ZİRAAT YÜKSEK MÜHENDİSİ
187	GÜL GÜN	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ AHLAT MESLEK YÜKSEKOKULU	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
188	GÜLŞEN GÜLER	HAKKARİ DOĞA EĞİTİM KÜLTÜR SANAT KADIN DERNEĞİ	YÖNETİM KURULU BAŞKANI
189	H. İSMET BARAN	BARAN KUYUMCULUK	ESNAF
190	HABİP ŞENOL	BİTLİS BELEDİYESİ	ARKEOLOG
191	HACI GÜNDOĞAN	ŞEMDİNLİ ZİRAAT ODASI BAŞKANLIĞI	YÖNETİM KURULU BAŞKANI
192	HAKAN AKTAŞ	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER MESLEK YÜKSEKOKULU	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
193	HAKAN BİLİCİ	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ MÜHENDİSLİK MİMARLIK FAKÜLTESİ	ARŞ. GÖR.
194	HAKAN DAĞDAĞAN	ADABAĞ	ŞİRKET YETKİLİSİ
195	HAKAN DAĞDAĞAN	ADABAĞ NATUREL	YÖNETİCİ
196	HAKAN DURĞUM	EĞİTİM VE ÇEVRE GÖNÜLLÜLERİ DERNEĞİ	ÜYE
197	HAKAN EROĞLU	HAK-PET TUR. MAD. İNŞ. TİC. LTD. ŞTİ	MÜDÜR
198	HAKAN GÜR	ÇŞ İL MÜDÜRLÜĞÜ	İL MÜDÜRÜ
199	HAKAN GÜVEN SÖNMEZ	VAKIFBANK	MÜDÜR
200	HAKAN YOLDAŞ	HAKKARİ ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
201	HAKİM BUZAN	BUZANLAR İNŞ.	MÜDÜR
202	HAKİM KAYAN	ZAFER ŞARK MERMER	ŞİRKET YETKİLİSİ
203	HALİDE BULAK	TOBB KADIN GİR.	ÜYE
204	HALİL İBRAGİM KEKELİ	EMİN TİCARET	MÜDÜR
205	HALİL İBRAHİM YİĞİT	HAKKARİ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	VETERİNER HEKİM
206	HALİL TANDOĞAN	VAN ARICILAR BİRLİĞİ	BAŞKAN

	KATILIMCI ADI, SOYADI	KURUM ADI	ÜNVANI
207	HALİT SOYDAN	CİLO DAĞI DERNEĞİ	YÖNETİM KURULU BAŞKANI
208	HALİT TANRIVERDİ	MUŞ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	ŞUBE MÜDÜRÜ
209	HALUK TORUN	ESOB	KURUM YETKİLİSİ
210	HAMDULLAH KARASU	MUŞ AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR İL MÜDÜRLÜĞÜ	İL MÜDÜRÜ
211	HAMDULLAH REŞİTOĞLU	TATVAN BELEDİYESİ	ŞEHİR PLANCISI
212	HAMİT AYDIN	VAN SAĞLIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	ŞUBE MÜDÜRÜ
213	HAMİT DEMİR	DEMİR MOTOR GÖMLEK İMALAT	İŞVEREN
214	HARUN ÇETİN	ÇETİNLER İNŞ. DOĞ. MOB. LTD. ŞTİ.	ŞİRKET MÜDÜRÜ
215	HARUN IŞIK	VAN ERCİŞ SYDV MÜDÜRLÜĞÜ	SYDV MÜDÜRÜ
216	HASAN BULUT	BİTLİS TSO	MEMUR
217	HASAN ÇAKABAY	YETİŞTİRME YURDU MÜDÜRLÜĞÜ	YURT MÜDÜRÜ
218	HAŞİM ATALAY	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ TATVAN MYO	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
219	HAVZULLAH UYANIK	MÜSİAD-TÜMSİAD	DANIŞMAN
220	HİKMET ULUĞ	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜK	OKUTMAN
221	HÜSAMETTİN GÜNERİ	ESNAF VE SANATKARLAR ODALARI BİRLİĞİ	SİCİL MÜDÜRÜ
222	HÜSEYİN GÜLTEKİN	GÜRPINAR GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
223	HÜSNÜ IŞIKGÖR	BİTLİS İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ	İL MÜDÜRÜ
224	İ. ERKAM TÜZGEN	HAKKARİ SAĞLIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	MÜDÜR YARDIMCISI
225	İBRAHİM ASLAN	HAKKARİ ŞEMDİNLİ İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ	İLÇE MÜDÜRÜ
226	İBRAHİM ASLANBAY	ERCİŞ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
227	İBRAHİM CELAYİR	MUŞ ENGELSİZ YAŞAM DERNEĞİ	BAŞKAN YARDIMCISI
228	İBRAHİM GÜNEŞ	TATVAN BELEDİYESİ	PROJE SORUMLUSU
229	İBRAHİM HALİL ERBİL	BİTLİS İL GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK MÜDÜRLÜĞÜ	VETERİNER HEKİM
230	İDRİS AĞACANOĞLU	HAKKARİ İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ	İL MÜDÜR YARDIMCISI
231	İDRİS KARAEL	DEMİRCİLER TAMİRCİLER ODASI	BAŞKAN
232	İDRİS KARAKOYUN	BİTLİS GENÇLİK HİZMETLERİ VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜ	GENÇLİK LİDERİ
233	İDRİS KÜRÜM	BİTLİS AHLAT GENLİK HİZMETLERİ VE SPOR İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	İLÇE MÜDÜR VEKİLİ
234	İHSAN AKDENİZ	YAVUZ AKDENİZ İNŞ SAN. TİC.	MÜDÜR
235	İHSAN GEYLANİ	VAN BELEDİYESİ	ÇEVRE MÜH.
236	İKRAM KALİ	VANSESİ GAZETESİ	GAZETE SAHİBİ
237	İLHAN ZİREK	GÜRPINAR GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
238	İLKAY GÖKDERE	VAN İŞİTME ENGELLİLER VE AİLELERİ DERNEĞİ	DERNEK ÜYESİ
239	İRFAN SARI	ESNAF VE SANATKARLAR ODALARI BİRLİĞİ	BAŞKAN
240	İRFAN TAKEN	BİTLİS TATVAN SAĞLIK GRUP BAŞKANLIĞI	SAĞLIK GRUP BAŞKANI
241	İRFAN UÇKUN	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	ARŞ. GÖR.
242	İSKENDER SEZEK	VASİAD	HALKLA İLİŞKİLER
243	İSMAİL FEHMİ KARA	TATVAN GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
244	İSMAİL GÖKHAN	UYUM ORMAN ÜR.	MUHASEBECİ
245	İSMAİL HAKKI BEHÇET	VAN GIDA,TARIM VE HAYVANCILIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	VETERİNER HEKİM
246	İSMAİL SAİT DOĞAN	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	PROF.DR.
247	İSMAİL YÜCE	VAN ERCİŞ MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ	ŞUBE MÜDÜRÜ
248	İSMET ÇALIŞIR	BİTLİS İL DAMIZCILIK MANDA YETİŞTİRİCİLERİ BİRLİĞİ	BAŞKAN
249	İSMET OFLAS	TERZİLER VE KONFEKSİYONCULAR ODASI	KURUM YETKİLİSİ
250	İSTEK ALTUN	MUŞ ÇALIŞMA VE İŞ KURUMU İL MÜDÜRLÜĞÜ	VHKİ
251	KADİR BOLAKAR	ERCİŞ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
252	KADİR MENGEÇ	YÜKSEKOVA TİCARET SANAYİ ODASI	YÖNETİM KURULU ÜYESİ
253	KAMURAN BAŞAR	AYDAR VE BAŞAR TEKSTİL	İŞVEREN
254	KAZIM ÇINAR	TEİAŞ	BÖLGE MÜDÜRÜ
255	KELİMETULLAH GEÇER	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ TATVAN MYO	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
256	KEMAL BALKA	VAN VALİLİĞİ	MAHALLİ İDARELER
257	KEMAL İŞEN	SARIKUM SULAMA	KURUM YETKİLİSİ
258	KENAN AYBAY	BİTLİS SÜT ÜRETİCİLERİ BİRLİĞİ	İDARECİ
259	KENAN CAF	BİTLİS DAMIZLIK SIĞIR YETİŞTİRİCİLERİ BİRLİĞİ	YÖNETİM KURULU BAŞKANI

	KATILIMCI ADI, SOYADI	KURUM ADI	ÜNVANI
260	KENAN ÇAĞAN	TATVAN GİYİM VE TEKSTİL SAN.	İŞVEREN
261	KENAN KENDİLCİ	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ SAĞLIK HİZMETLERİ YÜKSEKOKULU	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
262	KUBİLAY AYYILDIZ	AYYILDIZ TORNA	İŞYERİ SAHİBİ
263	KUBİLAY TOYRAN	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ	YRD. DOÇ. DR.
264	LEVENT BAYRAKTAR	VAN ERCİŞ GENÇLİK HİZMETLERİ VE SPOR İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	İLÇE MÜDÜRÜ
265	LEVENT GÜÇLÜ	BİTLİS TSO	MEMUR
266	LEYLA GAZİGİL	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ	ARŞ. GÖR.
267	LEYLA MEŞE	VAN VALİLİĞİ	MAHALLİ İDARELER
268	M. AKİF ERÇELİK	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER MESLEK YÜKSEKOKULU	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
269	M. CÜNEYD ARVAS	VAN GEVAŞ İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ	ŞUBE MÜDÜRÜ
270	M. DURSUN ARAS	MİLLİ EĞİTİM	ÖĞRETMEN
271	M. ERDEM HANLIGİL	HAKKARİ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	ŞUBE MÜDÜRÜ
272	M. FATİH AKAN	ERCİŞ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
273	M. FATİH EBİLOĞLU	MUŞ SAĞLIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	İL MÜDÜRÜ
274	M. FATİH YÜREKÇİ	ERCİŞ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
275	M. HASİP AĞIRTAŞ	LOKMAN MAD. SAN. TİC. LTD.	TEMSİLCİ
276	M. KASIM MENDAŞ	VAN GIDA,TARIM VE HAYVANCILIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	ZİRAAT MÜHENDİSİ
277	M. MUHDİ VURAL	TEİAŞ	İŞLETME MÜDÜRÜ
278	M. NURİ ALMALI	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	YRD. DOÇ. DR.
279	M. OKTAY GÜLTEKİN	TATVAN GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
280	M. SALİH ÇELİK	ÖZTEKİN PETROL LTD. ŞTİ	YÖNETİCİ
281	M. SALİH TURĞUT	VAN HALK SAĞLIĞI İL MÜDÜRLÜĞÜ	SAĞLIK MEMURU
282	M. SELİM AKALIN	MİLLİ EĞİTİM	ÖĞRETMEN
283	M. SELİN KARTAL	DAİB	BİL. İŞLETMENİ
284	M. SIDDIK TUĞRA	VAN VALİLİĞİ	KURUM YETKİLİSİ
285	M. ŞEFİK YARDIM	VAKIFBANK	ŞUBE MÜDÜRÜ
286	M. ŞERİF KAYALIK	TMMOB ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI	ZİRAAT YÜKSEK MÜHENDİSİ
287	M.YAŞAR ERTUNÇ	HAKKARİ ÇUKURCA İLÇE MİLLİ EĞİTİM ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ	ŞUBE MÜDÜR VEKİLİ
288	MAHFUZ BAYAR	BİTLİS TATVAN İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ	ŞUBE MÜDÜRÜ
289	MAHİR SOLMAZ	VASİAD	HALKLA İLİŞKİLER
290	MAHMUT BARUT	MAHMUT BARUT MADENCİLİK	SAHİBİ
291	MAHMUT EKER	DSİ	İNŞ. TEKNİSYENİ
292	MAHMUT EKİNCİ	VAN GÜRPINAR SYDV MÜDÜRLÜĞÜ	SYDV İNCELEME GÖREVLİSİ
293	MAHMUT ERTAŞ	VASİAD	KURUM YETKİLİSİ
294	MAKBULE DÜZCE	S.S. YÜKSEKOVA MERKEZİ TARIMSAL ALANLARI KALKINDIRMA KOOP.	BAŞKAN
295	MAŞALLAH CAYMAN	İŞKUR	ŞEF
296	MAZHAR SARIKAYA	MARANGOZLAR VE KERESTECİLER ODASI	BAŞKAN
297	MEDENİ AYTUNÇ	AVRASYA GENÇLİK VE KÜLTÜR DERNEĞİ	BAŞKAN
298	MEHMET AKSOY	AKSOY ENERJİ	ELEKTRİK ELEKTRONİK MÜH.
299	MEHMET AKTAŞ	MUŞ OSB	BÖLGE MÜDÜRÜ
300	MEHMET ATAN	VAN GÜRPINAR SYDV MÜDÜRLÜĞÜ	SYDV MÜDÜRÜ
301	MEHMET AYDIN	MUŞ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	ŞUBE MÜDÜRÜ
302	MEHMET BİNGÖL	HAKKARİ ÜNİVERSİTESİ	DOÇ. DR.
303	MEHMET BOLCAL	CİHANGİR OĞULLARI GIDA PAZARLAMA	SAHİBİ
304	MEHMET ÇINAR	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
305	MEHMET EMİN AKBULUT	ŞENLER OTELİ	MUHASEBE MÜDÜRÜ
306	MEHMET GÜLŞEN	GİRİŞİM MADENCİLİK	MÜDÜR
307	MEHMET İNAN	VAN ÖZALP İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ	İLÇE MÜDÜRÜ
308	MEHMET KIZILGÜL	TİCARET İL MÜD.	İL MÜDÜRÜ
309	MEHMET NASİH AĞIRTMIŞ	CİWAN MAD. VE NAK.	ŞİRKET YETKİLİSİ
310	MEHMET RAŞİT ATEŞ	SAH-RA YAPI MARKET SANAYİ	İŞYERİ SAHİBİ
311	MEHMET SALMAN KORUÇİ	HAKKARİ ÇUKURCA SYDV MÜDÜRLÜĞÜ	SYDV MEMURU
312	MEHMET SELİM ATEŞ	ATEŞ MOBİLYA	İŞYERİ SAHİBİ

	KATILIMCI ADI, SOYADI	KURUM ADI	ÜNVANI
313	MEHMET SELİM ATEŞ	SAH-RA YAPI MARKET SANAYİ	İŞYERİ ORTAĞI
314	MEHMET SELİM KARTAL	DAİB	KURUM YETKİLİSİ
315	MEHMET TEKİN	HAKKARİ İLİ DAMIZLIK SIĞIR YETİŞTİRİCİLERİ BİRLİĞİ	BİRLİK BAŞKANI
316	MEHMET ULUÇINAR	ET BALIK KURUMU	KURUM YETKİLİSİ
317	MEHMET ZEKİ BUKAY	MAKİNE MÜHENDİSLERİ ODASI	MAKİNE MÜH.
318	MEHMET ZİHNİ IŞIK	MESKAN ÖLMEZ MADENCİLİK	ÜRETİM VE JEOLOJİK ETÜD MÜDÜRÜ
319	MEHTAP ÖZEL	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ SAĞLIK HİZMETLERİ YÜKSEKOKULU	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
320	MEHTAP SÖNMEZ	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ SAĞLIK YÜKSEKOKULU	YRD. DOÇ. DR.
321	MELTEM ÇELİK	ERCİŞ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
322	MEMDUH KINAY	BİTLİS BELEDİYESİ	FEN İŞLERİ MD.
323	MEMDUH TAŞDEMİR	MİSTAŞ AŞ	KURUM YETKİLİSİ
324	MESUT DURMUŞ	MEDUSAN ŞTİ.	MÜDÜR
325	MESUT İNANÇ	MUŞ GENÇLİĞİNİ GELİŞTİRME DERNEĞİ	MÜHENDİS
326	METİN AKAYDIN	AKAYDIN TEKSTİL	ŞUBE MÜDÜRÜ
327	METİN ÇOBAN	BİTLİS İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ	ŞUBE MÜDÜRÜ
328	METİN KARTAL	BİTLİS ŞOFÖRLER VE ESNAF ODASI BAŞKANLIĞI	GENEL SEKRETER
329	METİN ÖZARSLANER	İL ÖZEL İDARESİ	İHALE DENETİM MÜDÜRLÜĞÜ
330	MİNE HATUNKOÇ	TOBB KADIN GİR.	ÜYE
331	MUCİP TAPAN (AFET YÖN.)	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	YRD. DOÇ. DR.
332	MUHAMMED AY	ÇŞ İL MÜDÜRLÜĞÜ	ÇEVRE MÜHENDİSİ
333	MUHAMMED YILDIRIM	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ	ARŞ. GÖR.
334	MURAT ASLAN	VAN BELEDİYESİ	KİMYA MÜH.
335	MURAT AYKAN	MİLLİ EĞİTİM	AR-GE
336	MURAT BEYAZ	HALDİ TURİZM	GENEL MÜDÜR
337	MURAT İLBARS	BİTLİS GENÇLİK HİZMETLERİ VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜ	GENÇLİK LİDERİ
338	MURAT PATLICAN	DEZOMİMATİK	YETKİLİ
339	MURAT SEYFİ	VAN ÖZALP SYDV MÜDÜRLÜĞÜ	PROJE SORUMLUSU
340	MURAT TÜRKOĞLU	URARTU TURİZM	MÜDÜR
341	MUSA ERCAN	FIRAT-ER GIDA TİC. LTD. ŞTİ.	ÇALIŞAN
342	MUSTAFA BALA	VAN ERCİŞ BAKIM VE REHABİLİTASYON AİLE DANIŞMA MERKEZİ	VAN ERCİŞ BAKIM VE REHABİLİTASYON AİLE DANIŞMA MERKEZİ MÜDÜRÜ
343	MUSTAFA ÇIBUK	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ	YRD. DOÇ. DR.
344	MUSTAFA ESER DEMİRÇİN	YÜKSEKOVA GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	ZİRAAT MÜHENDİSİ
345	MUSTAFA KAYA	GÜRPINAR GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
346	MUSTAFA SİNECEM	MUŞ İLİ SOSYAL VE KÜLTÜREL KALKINMA VE DAYANIŞMA DERNEĞİ	YÖNETİM KURULU BAŞKANI
347	MUSTAFA ŞEN	EMPATİ DERNEĞİ	DERNEK ÜYESİ
348	MUSTAFA TAŞDEMİR	TATVAN BELEDİYESİ	ÇEVRE MÜHENDİSİ
349	MUSTAFA TORAMAN	İL ÖZEL İDARESİ	BİLGİ İŞL. MÜD.
350	MUSTAFA USLU	TÜİK	MATEMATİKÇİ
351	MUTLUHAN AKIN	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	YRD. DOÇ. DR.
352	MUTLUK ÖZDEN	BİTLİS MİLLİ EĞİTİM İL MÜDÜRLÜĞÜ	MÜDÜR YARDIMCISI
353	MUZAFFER AKDENİZ	HAKKARİ ŞEMDİNLİ İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ	ŞUBE MÜDÜRÜ
354	MÜGE AKIN (AFET YÖN.)	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	YRD. DOÇ. DR.
355	MÜNİR KARAM	VOTAŞ	GENEL MÜDÜR
356	NACİ GENÇ	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	DOÇ. DR.
357	NACİ ÖZCAN	HAKKARİ İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ	ŞUBE MÜDÜRÜ
358	NACİ ÖZDEMİR	KOSGEB VAN HİZMET MERKEZİ MÜDÜRLÜĞÜ	KOBİ UZMANI
359	NAFİZ TAŞÇI	TAŞÇILAR PETROL DİNLENME TESİSİ	KURUM YETKİLİSİ
360	NAHİT AKTAŞ	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	PROF.DR.
361	NAİL ÖNAL	HAKKARİ MERKEZ ZİRAAT ODASI BAŞKANLIĞI	YÖNETİM KURULU BAŞKANI
362	NAİM GENÇ	GENÇPOLAT	MUHASEBE
363	NAZMİ YÜKSEK	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	DOÇ. DR.
364	NECİP BASKIN	YÜKSEKOVA TİCARET SANAYİ ODASI	YÖNETİM KURULU ÜYESİ

	KATILIMCI ADI, SOYADI	KURUM ADI	ÜNVANI
365	NECMETTİN AÇAR	KSS	YÖNETİM KURULU BAŞKANI
366	NEDİM CACİM	VAN HALK EĞİTİM MERKEZİ VE AKŞAM SANAT OKULU	MÜDÜR
367	NESİM AYYILDIZ	AYYILDIZ TORNA OTOMOTİV LTD. ŞTİ.	SANAYİCİ
368	NESİM HASPOLAT	GENÇPOLAT ORMAN ÜRÜNLERİ MADENCİLİK	BAŞKAN
369	NESLİHAN BEYDE	TÜRK TELEKOM VAN İL MÜDÜRLÜĞÜ	KURUM YETKİLİSİ
370	NEVZAT ÖZEL	SÜPHAN MADENCİLİK İNŞ.	MÜDÜR YETKİLİ TEMSİLCİSİ
371	NEVZAT SERTKAYA	TEİAŞ	GRUP MÜDÜR YARDIMCISI
372	NEZİR TOPLU	ESOB	PROJE İDARE
373	NİMETULLAH BÜTE	MUŞ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	ŞUBE MÜDÜRÜ
374	NİMETULLAH TAŞ	ÇŞ İL MÜDÜRLÜĞÜ	ÇEVRE MÜH.
375	NUH BAŞAR	ELİT WORLD	MÜDÜR
376	NURCAN CEYLAN	KAMER VAKFI	ÇALIŞAN
377	NURCAN GECEN	MUŞ TSO	KURUM YETKİLİSİ
378	NURİ ARPALI	MAKBİL BİLGİ İLETİŞİM	KURUM YETKİLİSİ
379	NURŞEN TANGUT	HAKKARİ AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR İL MÜDÜRLÜĞÜ	PSİKOLOG
380	NUSRET BOZKURT	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ	YRD. DOÇ. DR.
381	OĞUZHAN ALPASLAN	BİTLİS MİLLİ EĞİTİM İL MÜDÜRLÜĞÜ	KURUM YETKİLİSİ
382	OKAN ERÇETİN	YARIMADA İNŞ. MLZ. TİC. İMALAT BİMS	PERSONEL YÖNETİCİSİ
383	OKAN ÖNTÜRK	DELAVAL	DBÖLGE MÜDÜRÜ
384	ONUR KOÇAK	BİTLİS AHLAT SAĞLIK GRUP BAŞKANLIĞI	SAĞLIK GRUP BAŞKANI
385	ONUR NANE	HAKKARİ ÜNİVERSİTESİ	YRD. DOÇ
386	ORHAN YAVUZ	ÜMİTCAN İNŞ.	MUHTAR
387	OSMAN GAZİOĞLU	GÜRPINAR GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
388	OSMAN ÖZÇELEBİ	VAN AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR İL MÜDÜRLÜĞÜ	SOSYAL ÇALIŞMACI
389	OSMAN SUBAŞI	KÖY VE KÖY OKULLARI GELİŞTİRME VE KALKINDIRMA DERNEĞİ	GENEL SEKRETER
390	OSMAN TURĞUT	VAN HALK SAĞLIĞI İL MÜDÜRLÜĞÜ	SOSYOLOG
391	ÖMER DEMİR	ÇUKURCA İL.E GODA TARIM VE HAYVANCILIK MÜDÜRLÜĞÜ	VETERİNER HEKİM
392	ÖMER FARUK KESKİN	JOLLY TUR	PERSONEL
393	ÖMER FİKRET ŞAHİN	İL ÖZEL İDARESİ	PLAN VE PROJE MÜDÜRÜ
394	ÖMER KAYMAZ	GÜRPINAR GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
395	ÖZBEK ASDOĞDU	ASDOĞDULAR İNŞ.	MÜDÜR
396	ÖZCAN ÖZKAN	TÜRK TELEKOM VAN İL MÜDÜRLÜĞÜ	KURUM YETKİLİSİ
397	ÖZCAN SARMAN	SEVİNÇ ELK. BOB. İNŞ. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.	YETKİLİ
398	ÖZGÜR ERSEN	BİTLİS BELEDİYESİ	BİTEK LTD ŞTİ GENEL MÜDÜR
399	ÖZGÜR VOLKAN SUER	TÜİK	UZMAN
400	ÖZKAN ŞENKAYA	YÜKSEKOVA GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
401	RABİA SATİ	EBRAR DANIŞMANLIK	ÜYE
402	RACİ AL	YAPI KREDİ	KURUM YETKİLİSİ
403	RAFET NUR	NUR YAPI	YÖNETİCİ
404	RECEP RECEPOV	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ SAĞLIK YÜKSEKOKULU	ÖĞRETİM ÜYESİ
405	REŞİT AKMAN	HAKKARİ İLİ DAMIZLIK SIĞIR YETİŞTİRİCİLERİ BİRLİĞİ	BİRLİK BAŞKANI
406	REŞİT GÜLDAL	HAKKARİ GENÇLİK HİZMETLERİ VE SPOR İL MÜDÜRLÜĞÜ	İL MÜDÜRÜ
407	RIFAT ÇELİK	BİTLİS İL GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK MÜDÜRLÜĞÜ	MÜHENDİS
408	SABAHATTİN OKAY	OKAY TEKSTİL	MÜDÜR
409	SABİR RÜSTEMLİ	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ	PROF. DR.
410	SABRİ AYKAÇ	İL ÖZEL İDARESİ	İNSAN KAYNAKLARI EĞİTİM MD.
411	SABRİ GÖKHAN	TÜRKİYE FİNANS BANKASI	YÖNETİCİ YARDIMCISI
412	SABRİ ŞENER	VAN BELEDİYESİ	JEOLOJİ MÜH.
413	SABRİ YILMAZ	KIRMIZI ET ÜRETİCİLERİ BİRLİĞİ	BAŞKAN
414	SADETTİN PEKER	MODAN MADEN İNŞ. TAAH. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.	ŞİRKET ORTAĞI
415	SADETTİN UÇAK	ÖZSA GRUP ASANSÖR LTD. ŞTİ.	İŞVEREN
416	SADIK TAŞÇI	BİLİM SANAYİ VE TEKNOLOJİ İL MÜDÜRLÜĞÜ	İL MÜDÜR V.
417	SADRETTİN PEKER	BİTLİS AHLAT İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ	ŞUBE MÜDÜRÜ

	KATILIMCI ADI, SOYADI	KURUM ADI	ÜNVANI
418	SADULLAH İDİK	VAN ERCİŞ SAĞLIK GRUP BAŞKANLIĞI	SAĞLIK GRUP BAŞKANI
419	SAFİYE KÜÇÜK	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ TATVAN MYO	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
420	SAHİR MİHİRDAROĞLU	HAKKARİ İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ	ŞEF
421	SALİH HASAR	VAN GIDA,TARIM VE HAYVANCILIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	ZİRAAT MÜHENDİSİ
422	SAVAŞ ULUS	MUŞ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	ŞUBE MÜDÜRÜ
423	SAYGIN DİLER	TÜİK	İSTATİSTİKÇİ
424	SEBAHAT KARAÇELİK	YEŞİLYURT ÇOCUK VE GENÇLİK MERKEZİ	KURULUŞ MÜDÜRÜ
425	SEBAHATTİN OKAY	OKAY TEKSTİL	ŞİRKET MÜDÜRÜ
426	SEDA ALEV	TÜİK	İSTATİSTİKÇİ
427	SEDA ÇAKARBULUT	ORMAN VE SU İŞLERİ BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ	MÜHENDİS
428	SEDA OĞUR	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ	YRD. DOÇ. DR.
429	SEDAT BOZAN	GÜRPINAR GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
430	SEDAT KOCAMAN	İŞKUR	İŞ VE MESLEK DANIŞMANI
431	SEDAT YAYLA	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	YRD. DOÇ. DR.
432	SEDAT YILMAZ	KOCAKAPLANLAR LTD VE GRUP ŞİRKETLERİ	MALİ MÜŞAVİR
433	SEFER KAÇMAZ	HESKADER	DERNEK BAŞKANI
434	SELAMİ RIZABEYTORUNLARI	RIZABEYTORUNLARI	İŞYERİ SAHİBİ
435	SELÇUK YORULMAZ	VATSO	MUHASEBE MÜDÜRÜ
436	SELİN TEBİŞOĞLU	İŞKUR	İŞ VE MESLEK DANIŞMANI
437	SELMA DİLMEN	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ SAĞLIK HİZMETLERİ YÜKSEKOKULU	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
438	SERCAN KIRAN	VAN BELEDİYESİ	İNŞAAT MÜH.
439	SERDAR CENGER	DAKAB SERDAR	SODES BİRİM UZMANI
440	SERHAN ÇAM	VAN AFAD MÜDÜRLÜĞÜ	KURUM YETKİLİSİ
441	SERHAT AKMAN	TARIM VE KIRSAL KALKINMAYI DESTEKLEME KURUMU	YERİNDE KONTROL UZMANI
442	SERKAN BAŞDİNÇ	VAN BELEDİYESİ	MİMAR
443	SERKAN KEMEÇ	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	ŞEHİR PLANCISI
444	SERKAN ÖZEL	BİLTİS EREN ÜNİVERSİTESİ	YRD. DOÇ. DR.
445	SERKAN ÖZEL	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ	YRD. DOÇ
446	SERTAÇ GÜNGÖRÜR	VAN GENÇLİK VE SPOR İL MD.	İNŞAAT MÜH. (TESİSLER ŞB.)
447	SERVET AYGÜN	OLUŞUM MEDİKAL	MÜDÜR
448	SERVET KESERCİ	VAN BELEDİYESİ	MİMAR
449	SEVİM POLATCANLI	VAN ZİHİNSELVE BEDENSEL ENGELLİLER DERNEĞİ	
450	SIDDIK AKMAN	MUŞ MİLLİ EĞİTİM İL MÜDÜRLÜĞÜ	KURUM YETKİLİSİ
451	SIRAÇ NUR	NUR YAPI TEKSTİL	İŞVEREN
452	SİNAN ALPDAĞTAŞ	DKKYB	PERSONEL
453	SİNAN KİBAR	KOSGEB	KOBİ UZMAN YARDIMCISI
454	SİNAN KİBAR	KOSGEB VAN HİZMET MERKEZİ MÜDÜRLÜĞÜ	KOBİ UZMAN YARDIMCISI
455	SONGÜL DURAN	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ SAĞLIK HİZMETLERİ YÜKSEKOKULU	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
456	SONGÜL KARAKOÇ	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ	ARŞ. GÖR.
457	SONGÜL KAYA	BİTLİS BELEDİYESİ	KÜLTÜR VE SOSYAL İŞLER MÜDÜRLÜĞÜ
458	SUAT ŞENSOY	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	DOÇ. DR.
459	SULHATTİN TEKİNYER	BİLİM SANAYİ VE TEKNOLOJİ İL MÜDÜRLÜĞÜ	KURUM YETKİLİSİ
460	SÜLEYMAN GÜLER	ASYA FUARCILIK	GENEL MÜDÜR
461	SÜLEYMAN TOMBULOĞLU	ENİŞDENİ UN FABRİKASI	YÖNETİCİ
462	ŞABAN ÖZTÜRK	MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ MESLEK YÜKSEKOKULU	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
463	ŞAFAK AYDIN	VAN ERCİŞ AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	SOSYAL HİZMETLER İLÇE MÜDÜRÜ
464	ŞAHABETTİN ÖZTÜRK	ÇEKÜL VAKFI	GENEL KOORDİNATÖR
465	ŞAHABETTİN ÖZTÜRK	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	MİMAR (ŞEHİR VE BÖL.PLAN.BÖL.BŞK.)
466	ŞAHİN BERKİ	EĞİTİM-SEN VAN ŞUBESİ	ÖĞRETMEN
467	ŞAHİN ÖZEL	VAN MİLLİ EĞİTİM İL MÜDÜRLÜĞÜ	KURUM YETKİLİSİ
468	ŞAKİR SAVGIN	TATVAN BELEDİYESİ	PROJE SORUMLUSU
469	ŞAYESTE HUN	GÜRPINAR GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
470	ŞEHMUS ÇELİK	ERCİŞ TSO	YÖNETİM KURULU ÜYESİ

	KATILIMCI ADI, SOYADI	KURUM ADI	ÜNVANI
471	ŞEHMUS KORKUT	ÇŞ İL MÜDÜRLÜĞÜ	ŞB. MD.
472	ŞEMSETTİN TAŞAR	TATVAN SANAYİ SİTESİ YAP KOOP.	YÖNETİM KURULU BAŞKANI
473	ŞERAFETTİN ERZEN	VAN SAĞLIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	MÜDÜR YARDIMCISI
474	ŞERAFETTİN SUBAŞI	SANAYİ SİTESİ YAPI KOOPERATİFİ	YÖNETİCİ
475	ŞEREF AYKUT	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ	YRD. DOÇ. DR.
476	ŞÜKRÜ BÜLBÜL	VAN GIDA,TARIM VE HAYVANCILIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	ZİRAAT MÜHENDİSİ
477	TAHİR KEÇECİ	HAKKARİ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	VETERİNER HEKİM
478	TAYFUR KARTAL	VAN ZİRAAT ODASI	GENEL SEKRETER
479	TEKİN ŞAHAN	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	YRD. DOÇ
480	TUBA KARACA	YÜKSEKOVA GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
481	TUFAN DURAN	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ MÜHENDİSLİK FAKÜLTESİ	ÖĞRENCİ
482	TUĞBERK SEÇKİN	ÇİZGİ DIŞI GİRİŞİM	DANIŞMAN
483	TURGUT KARAN	VAN AFAD MÜDÜRLÜĞÜ	KURUM YETKİLİSİ
484	TURGUT KORKMAZ	SEVGİ ENGELLİLER DERNEĞİ	YÖNETİM KURULU BAŞKANI
485	UMUT ÜRÜN	VAN BELEDİYESİ	HARİTA MÜH.
486	ÜMİT ÖZGUÇ	ESNAF VE SANATKARLAR ODALARI BİRLİĞİ	GENEL SEKRETER
487	VURAL OYAN	YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	YRD. DOÇ. DR.
488	Y. OZAN TÜRKMENOĞLU	VAN ÖZALP SAĞLIK GRUP BAŞKANLIĞI	SAĞLIK GRUP BAŞKANI
489	YADİGAR SIDIR	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ	YRD. DOÇ
490	YAKUP AKDENİZ	S.S. GÜROYMAK SANAYİ SİTESİ	YÖNETİM KURULU BAŞKANI
491	YAKUP ASLAN	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ AHLAT MESLEK YÜKSEKOKULU	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
492	YAKUP AYTEN	GÜRPINAR GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
493	YAŞAR HAMZA BEY	KSS (OTOMOTİV)	SANAYİ SİTESİ KOOPERATİF BAŞKANI
494	YAVUZ ALPASLAN	ŞOFÖRLER VE OTOMOBİLCİLER ODASI	GENEL SEKRETER
495	YILDIRIM ÖZÇELİK	VAN GIDA,TARIM VE HAYVANCILIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	ZİRAAT MÜHENDİSİ
496	YILMAZ ERDEM	TKDK	UZMAN
497	YILMAZ YURCI	BİTLİS EREN ÜNİVERSİTESİ	ÖĞRETİM GÖREVLİSİ
498	YUSUF ÇERMİK	BİLİM SANAYİ VE TEKNOLOJİ İL MÜDÜRLÜĞÜ	İL MÜDÜRÜ
499	YUSUF ÇERMİK	BİLİM, SANAYİ VE TEKNOLOJİ HAKKARİ İL MÜDÜRLÜĞÜ	MÜDÜR
500	YUSUF EKİNCİ	MAKROEM COMPANY	KURUM YETKİLİSİ
501	YUSUF TAŞKIN	VAN GIDA,TARIM VE HAYVANCILIK İL MÜDÜRLÜĞÜ	ZİRAAT YÜKSEK MÜHENDİSİ
502	YÜCEL AYÇİÇEK	TÜİK BÖLGE MD.	İSTATİSTİKÇİ
503	ZAFER ÖZBEK	HAKKARİ MESLEK EDİNDİRME VE İSTİHDAM YARATMA DERNEĞİ	YÖNETİM KURULU BAŞKANI
504	ZAHİT ULUS	RZ YAPI HAY. İNŞ. SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ	ŞİRKET MÜDÜRÜ
505	ZEHRA GÖK	VAN MERMER	DIŞ TİCARET OPERASYON SORUMLUSU
506	ZEYNELABİDİN GÖNÜLTAŞ	TATVAN GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
507	ZEYNEP ÖZGE ULUÇAY	ERCİŞ GIDA, TARIM VE HAYVANCILIK İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ	YETKİLİ
508	ZÜBEYDE TUMUT	BALOSA ŞİRKETİ	ŞİRKET ORTAĞI
509	ZÜLFÜ R. ERİKLİ	MUŞ OVASI SULAMA BİRLİĞİ	BİRLİK BAŞKANI

TRB2 BÖLGESİ
2014 – 2023
BÖLGE PLANI

DAKA
DOĞU ANADOLU
KALKINMA AJANSI

Şerefiye Mah. Cumhuriyet Cad. 943. Sok. No:1 65140 İpekyolu / Van

Tel : (0432) 215 65 55 (pbx) / **Faks :** (0432) 215 65 54 - (0212) 381 79 93

E-mail : bilgi@daka.org.tr / **Web :** www.daka.org.tr

www.facebook.com/doguanadolukalkinmaajansi
www./twitter.com/DAKA_org_tr